A

KERESZTÉNY HITVÉDELEM ABC-JE.

IRTA

P. BRORS XAV. FERENCZ S. J.

FORDITOTTA
S A MAGYAR VONATKOZÁSOKKAL BÖVITÉTTE:

J. KOVÁCS LAJOS

CSANÁDEGYHÁZMEGYEI ÁLDOZÓPAP.

A CSANÁDEGYHÁZMEGYEI HATÓSÁG JÓVÁHAGYÁSÁVAL.

TEMESVÁR.
CSANÁDEGYHÁZMEGYEI KÖNYVNYOMDA.
1903.

A szerző előszava.

Az ember az igazság megismerésére született és csak kevesen vannak, a kik oly mélyre sülyednének, hogy az igazság ellenségeivé legyenek. Ha azonban a tévely mégis oly sok szellemet fogva tart, még akkor is higyjük el, hogy nem a rossz akarat, hanem a tudatlanság az oka ennek. Századunkban, „a felvilágosultság és szabad gondolkodás századában“ hihetetlen sokat elhisznek az emberek. Csak bátran kell valamit állitani; minél merészebb az állitás, annál több hivőt talál.

Azért vagyunk mi keresztények, különösen mi katholikusok úgy pellengérre állitva, mivel a valótlan érvek egész seregét zuditják nyakunkra már századok óta az irodalomban, ujságokban, szónoklatokban, társas összejöveteleknél. Azon-

ban, ha bennünket valaki akár személyes érintkezés, akár könyveink utján megismer, rendesen csodálkozva mondja: „ezek valóban egészen derék emberek, ezek nem oly rosszak, mint a minőnek kikiáltották őket, a katholikus egyház tanai nincsenek úgy telve babonaságokkal, mint a hogy mi azt gondoltuk.“

A helytelen és rossz vélemények eloszlatása czéljából irtam ezt „a korszerü abc“-ét. Másrészt pedig ezáltal azt az elvet akartam megvalósitani, a melyet legutóbb az *osnabrücki* katholikus nagygyülésen hangoztattak, hogy tegyük figyelmessé katholikus polgártársainkat arra a sok hamis tanra, melyet naponta és minden körben ellenünk felhoznak. Én a katholikus embernek rövid kis feleleteket adok ezekre a hamis érvekre, hogy bárhol és bármely időben meg tudja magát védelmezni. Ez az én czélom, mindegyik katholikus tanuljon a katholikus hitért és szabadságért igaz katholikus bátorsággal harczba szállni.

„Igazság, jog és szabadság,“ ez van zászlónkra irva, ezért küzdünk, ezért harczolunk, és ha kell, ezért meg is halunk!

Könyvecskémben az ellenérvek egy részét a következő könyvekből vettem: „Die wichtigsten Unterscheidungslehren der evangelischen und römisch-katholischen Kirche, zusammengestellt auf Veranlassung der kirchlichen Konferenz der Grafschaft Mark.“; továbbá Tschackert tanár „Evangelische Polemik gegen die römische Kirche“ cz. munkájából.

Az itt-ott észlelhető ismétlések a könyv czéljából következnek.

Exaeten, 1902. julius 6.

A szerző.

A forditó előszava.

Midőn Brors atya munkáját átolvastam, azonnal elhatároztam, hogy ezt a sok tudománynyal és ügyességgel megirt könyvet a magyar közönség számára magyar nyelvre átforditom.

Napjainkban, midőn az egyházat, hitünk legszentebb tanait gunyolják és ócsárolják uton-utfélen, szüksége van a közönségnek arra, hogy röviden, de velősen megczáfoljuk a hamis érveket és a maga értékére szállitsuk le az alaptan gunyolódásokat.

Ez vezetett, midőn a munkát leforditottam magyar nyelvre. A mikor pedig ezt tevém, nem térhettem ki, hogy egyes Magyarországra vonatkozó részeket is ne toldjak e munkához, vagy egyes tételeknél a magyarországi viszonyokat ne tárgyaljam.

Adja az Isten, hogy a milyen szolgálatot tett e könyv Németországban, olyan szolgálatot tegyen hazánkban is!

Forditásomban igyekeztem világos, szabatos és magyaros lenni. Egyes téteteleknél a németországi viszonyok helyett a magyar viszonyokat, mint a melyek bennünket közelebbről érdekelnek, — tárgyalom.

Minden igyekezetem daczára lehetnek talán mégis hibák a forditásban, kérem a tisztelt olvasóközönséget, ezt ne a munka irójának, hanem a forditónak rójja fel hibául.

Temesvár, 1903 november hó.

järdánházi Kovács Lajos,
csanád-egyházmegyei áldozópap.

1. Abszolutizmus.

Kifogás. *A római pápa abszolutizmusa lealacsonyitja a katholikusok szabadságát és lelkiismeretét. A katholikus egyházban immár csak egy lelkiismeret van: „A pápa a római katholikusok lelkiismerete.“ (Tschackert 168. l)*

Válasz. Ugyanily joggal mondhatnák azt is: „A tizparancsolat abszolutizmusa szolgává teszi az emberi szabadságot és lelkiismeretet“; vagy: „A szentirás abszolutizmusa, illetve csalhatatlansága szolgává teszi a protestánsok szabadságát“; sőt azt is: „Az igazság abszolutizmusa lealacsonyitja Tschackert tanár ur szabadságát és lelkiismeretét.“ *A katholikusok* lelkiismerete az ész szava; ez az értelem közvetetlen gyakorlati itélete tetteinknek erkölcsi természete és értéke fölött. Lelkiismeretem megmondja nekem minden

adott esetben, hogy mit kell cselekednem. Ezért a katholikusnak, de minden embernek is első kötelessége, hogy ne járjon el lelkiismerete ellenére.

Az ész a katholikusoknak lelkiismerete, és nem a pápáé; éppoly kevéssé nem az, mint nem lelkiismerete a protestánsoknak a szentirás. Mégis való igaz és a hivő protestánsok elismerik, hogy a szentirás szabályokat ir a lelkiismeret elé és kiszabja, mely dolgok vannak megengedve, melyek tiltva. Nyilván ilyen szabványok a tizparancsolat, és szent Pál szavai a korinthusiakhoz intézett első beszédben (6, 9, 10): „Ne tévelyegjetek: sem a paráználkodók, sem a bálványimádók, sem a házasságtörők, sem a lopók, sem a fösvények, sem a szidalmazók, sem a ragadazók az Isten országának örökségét nem birják.“ A protestánsnak követnie kell eme rendelkezéseket, lelkiismerete is, esze is ezt mondja. Ugyanigy vallja a katholikus is, hogy a pápa, mint az egyház legfőbb tanitója és pásztora csalhatatlan a hit és erkölcsök dolgában, éppoly csalhatatlan, mint a szentirás. Ha tehát a pápa erkölcsi rendelkezéseket bocsát ki, vagy az Istentől kinyilatkoztatott erkölcsi törvényt magyarázza, akkor

a katholikusnak e szerint kell igazodnia, ezt mondja neki lelkiismerete, ezt a tulajdon, vallástól fölvilágositott értelme. A pápa éppoly kevéssé lelkiismerete a katholikusoknak, mint nem lelkiismerete az apa fiának, a fejedelem alattvalójának.

2. Alamizsna.

Kifogás. *A szegény ember ne éljen alamizsnából; kivánhatja, hogy a társadalom segitse, ehhez, mint embernek, megvan a joga.*

Válasz. Mindenki elismeri azt a jogos követelést, hogy a munkára képes ember *első sorban* maga keresse a kenyerét önmaga és családja számára.

Ha az ember erre nem képes, akkor embertársainak kell segiteni rajta. Ha senki sem segit, akkor az államnak kell *segitenie*. Ám az államnak semmi szin alatt nem szabad a magán-segélyt elnyomni. Először a közel rokonok, a szülék vagy gyermekek kötelessége ez. Azután jő sorra a *magánszeretet* müködése és a szegények *pártfogása*. Az alamizsna-adást Krisztus Urunk helyeselte (Máté, 6, 2), sőt meghagyta (Máté 25); javára van ez

a gazdagnak, mert ilyeténképen vagyona fölöslegével szabad akaratból jót müvel és nem alázza meg a szegényt, főleg ha az alamizsnát csöndesen, feltünés nélkül, kiméletes módon nyujtja. Kiengesztel gazdagot és szegényt és áthidalja a szakadékot, melyet nemkeresztény elemek oly gyakran kiszélesitenek. A zsidó vallás is (Jób könyvében) magasztalja és tiszteli az alamizsnát. Az államnak nem szabad az egész szegény-védelmet magához ragadnia, mert ezzel rendszerint kevés keresztényi cselekedetet fejtene ki. Hiányzik az államnál az a természetfölötti elem, mely az alamizsnálkodást keresztény erénynyé avatja. A szoczialisták álma, hogy az ő eljövendő államukban nem lesznek szegények, hiu káprázat és ellenkezik a hittel, hisz megmondta Krisztus Urunk: „Mert szegények mindenkor lesznek véletek“ (Máté 26, 11).

3. Amerikanizmus.

Kifogás. *Nem kell a korszellem ellen harczolni, hanem lehetöleg elözékenynek kell lenni vele szemben, igy nyerjük meg az embereket népünknek. Csak ne támadjunk!*

Válasz. Hogy a korszellem iránt előzékenynek kell-e lenni, vagy harczra kell-e szállani ellene: ez épen a korszellemtől függ. A keresztény és katholikus álljon Krisztus oldalára; kedvezzen annak, a minek Krisztus kedvezett és küzdjön az ellen, a mi ellen Krisztus küzdött; mert Krisztus és szelleme „olyan ma és holnap, mint az örökkévalóságban.“

A korszellem azonban fölötte gyakran az a szellem, melyről szent János igy nyilatkozik: „Mindaz, a mi a földön vagyon, a test hiusága, a szemek hiusága és az élet bohósága“ (I, 2, 16) és a melynek szeretetétől óva óv bennünket. Sürgetve int a népek apostola a rómaiakhoz intézett levelében (12, 2), hogy a világszellemmel — már pedig *a kor szelleme* rendszerint a *világszellem valamely alakja* — ne azonositsuk magunkat: „És ne szabjátok magatokat e világhoz, hanem változzatok el a ti elméteknek ujulása által, hogy kedveljétek az Istennek ama jó, kedves és tökéletes akaratját.“ Ezért nagyon kényes dolog a korszellemnek való engedékenység. Krisztust és Beliált nem lehet összetársitani.

Ha tehát az embereket Krisztus ügyének meg akarjuk nyerni, okosabb leszen,

ha a náluk talált jót megóvjuk és megvédjük, mindazonáltal Krisztus szellemével *megtoldjuk*; a kereszténytelen ellen azonban könyörtelenül küzdjünk és kiirtani igyekezzünk. Például igen örülünk a „haladás szelleme“ fölött, de csak annyiban, a mennyiben a fölismert igazságból uj, még föl nem ismert igazság felé való haladást jelent. Bennünket is lelkesit „a teljes igazság fölismerése felé való haladás“ gondolata. Másértelmü előzékenység csak annyit jelentene, hogy a korszellemtől, a világszellemtől, a keresztényellenes szellemtől be hagyjuk magunkat szennyezni: ezzel nem mi nyerünk meg másokat Krisztus ügyének, hanem mások nyernek meg minket az Antikrisztus ügyének.

XIII. Leo, 1899. január 22-én kelt, „Testem benevolentiae“ kezdetü, Gibbon biboroshoz intézett apostoli levelében az ugynevezett „*Amerikanizmus*“-*t*, „*legfőbb apostoli hatalma*“ *erejénél fogva elitélt.*

Az amerikanizmus a „minimizmusnak“ (minimum = a legkisebb) hódol. Legfőbb *elve:* a lehető legkevesebb kötelesség. *Czélja:* a pápa szavai szerint az, „hogy a máshitüeknek az egyházba való belépést megkönnyebbitse.“ *Tanitásai* XIII. Leo szerint: 1. „Az egyház hozza összhangba

fegyelmét és tanitásait a népek modern nézeteivel és törekvéseivel.“ 2. „Egynémely tanokat hallgatással mellőzzön el, vagy legalább is annyira vegye el az élüket, hogy az egyház által hozzákötött jelentést elveszitsék.“ XIII. Leo ezt „elvetendő“-nek, „feddésre méltónak“ és „veszedelmesnek“ nyilvánitja. 3. „Engedjenek több szabadságot a katholikusoknak.“ Ezzel szemben XIII. Leo azt mondja, hogy „most inkább rászorulunk a csalhatatlan tanitószék irányitására, mint valaha.“ VI. Pius már elitélte a jansenisták ama tételét, „hogy az egyház megerősithet és méltányolhat olyan szabást, a mely fölösleges és a keresztény szabadságot érdemetlenül korlátozza.“ 4. „Főkép azok nem szorulnak a legmagasabb tanitószék által való irányitásra, kik a keresztény tökéletesség elérésére törekesznek.“ XIII. Leo ezt „fölöttébb vakmerő“-nek mondja. 5. A természetes erényeket kiválóképen kell ápolni, ez több erélyt ád. Ezzel szemben XIII. Leo azt állítja, hogy még a természeti törvény teljesitéséhez is szükséges a kegyelem; minden erénynek természetfölöttinek kell lennie. 6. A szerzetes-élet „az uj korral immár össze nem vágó intézmény,“ „mely inkább illik gyönge,

mint erős lelkekhez.“ A szerzetes-élet manapság „az egyháznak kevéssé vagy egyáltalán nem szolgál dicsőségére és hasznára.“ XIII. Leo ezen tételeket „hamisaknak és a vallásos rendek megsértésének“ nevezi.

Ezen szellem, az amerikanizmus ellen küzdünk mi XIII. Leóval. Valamint a vatikáni zsinat, ugy XIII. Leo is a jelenkori katholikusok kiváló feladatával jelezte *a korszellem észelvü és szabadelvüsködő irányai ellen való harczot*, a mint az a Syllabusban ki van fejtve. (Sylabus alatt értjük korunk tévedéseinek azt az összfoglalatát, melyet IX. Pius pápa 1867. deczember 8-án kiadott „Quanta Curá“-val kezdődő encyklikájában kárhoztat.)

4. Anarchisták.

Kifogás. *Az egyedül következetes emberek az anarchisták.*

Válasz. Hogy következetesek, az bizonyos, de *csak a tévedésben.* Az pedig épen nem áll, hogy egyedül ők következetesek, mert a katholikusok is következetesek, még pedig az igazság terén. Az anarchizmus alapköve a világ leg-

nagyobb hazugsága: az Istentagadás; az anarchisták *Istentagadók.* Ha nincs Isten, nincs ur, nincs tekintély, a melyre hajthatnák. Mint ember, egyenlő vagyok minden emberrel; ha nincs Isten, akkor föltétlenül *teljhatalmu* vagyok, ugy járhatok el, azt tehetem, a mit akarok. Ha a többi emberrel egyenlő vagyok, akkor két embernek, vagy száznak, vagy tiz milliónak nincs hozzám köze, nincs a népnek és a népképviseletnek sem, nincs fölöttem semmi joguk. Ezért kényuralom a *szabadelvüség*, ezért nem egyéb zsarnokságnál a *szoczializmus* is. Mindakettő az Istentagadáson alapszik, mindakettő azt akarja, hogy az emberek vagy a pénz *uralma* előtt, vagy a népfelség előtt meghajoljanak. Mindakettő következetlen kivánság. Ha nincs Isten, nincs tekintély sem, a mely előtt meghajoljak.

Csak az anarchisták *következetesek az Istentagadásban.*

Az anarchizmus atyja a franczia *Proudhon Pierre* (1809—1865). Tőle ered az ismeretes mondás: „A tulajdon lopás.“ Tanitása igy hangzik: Az emberek egyenlők és szabadok, ezért természetüknél és rendeltetésüknél fogva önmaguk irányozhatják magukat. A ki kezét rám teszi,

hogy uralkodjék fölöttem, az bitorló és zsarnok, az ellenségem! Az embernek az emberek által való kizsákmányolása tolvajság. Az embernek az emberek által való kormányzása rabszolgaság. Veszszen tehát minden uralom! Nem kell demokráczia, népuralom sem! Ebben is ember parancsol embertársa fölött. Nem kell párt, sem tekintély, az ember és polgár föltétlen szabadságát követeljük!

Németországon *Stirner Miksa* iparkodott az anarchizmust terjeszteni. „Az Egyetlen és tulajdona“ czimü könyvében a liberalizmus és szoczializmus ellen harczol. A liberalizmusban az állam az, a mely parancsol, a mely törvényeket alkot, a szabadelvüek istene az állam, mert tőle származik minden hatalom és minden jog, mert a hatalom a jog. A szoczializmusban ezt a szerepet az egyetemes társadalom, a nép a maga képviselőivel viszi; minden birtoknak egyedüli ura a társadalom és az egyes annyit kap a társadalomtól, a mennyit ez neki adni fog. A szabadelvü állam legfőbb parancsolója előtt mindnyájan egyenlők voltunk: azaz nullák; a szocziális állam legfőbb tulajdonosa előtt mindannyian nyomorultak leszünk és a kommunista társadalom összeségét

csak „nyomoruságos csőcseléknek“ nevezhetjük. Igy beszél Stirner. Ezért akarja az „ént,“ az „egyént“ diadalra vinni. Én vagyok minden jog és hatalom forrása, nem az állam, nem a nép. Kivülem nem létezik jog. Ott és annyit rabolok, lopok, gyilkolok, csalok, erőszakoskodom, a hol és a mennyit akarok, senki sem parancsolhat, senki sem tilthat el nekem semmit.

Ez következetes Istentelenség. Ha valaki Istent nem vall, az előtt *Proudhon*-nak és *Stirner*-nek, és csakis nekik van igazuk.

Ez természetesen olyan állapot, melynél gonoszabb még a tigrisek országában sem képzelhető. Ilyen világnézet mellett az embernek doronggal és revolverrel kell magát meg a sajátját nap-nap után védelmezni. Ez azonban oly természetellenes és annyira biztos igy az emberiség megsemmisülése, hogy ebből az anarchizmus helytelensége önkényt következik. Ha azonban az anarchizmus hamis, akkor az Istentagadás is az, mert az anarchizmus az istentelenségnek egyedül helyes következménye. Ha az atheizmus hamis, akkor végeztünk a szabadelvüséggel és szoczializmussal, mert akkor nem az állam és nem a nép a jognak és törvényeknek

legfőbb kutfeje, hanem az Isten. Az ember, a ki Istent nem hisz, magát helyezi arra a magaslatra, és önistenitővé lesz és egyedüli tekintély, a mely előtt még meghajlik, az erősebb joga, az ököljog.

A szoczializmus ugyan erősen igyekszik az anarchizmust nyakáról lerázni, de a meddig ragaszkodik alapelveihez, addig következetesen az anarchizmushoz fog vezetni és a szoczializmusra a legnagyobb veszélyt az anarchisták háritják, a kik nem akarják türni a szoczializmus uralmát.

5. Angyalok.

Kifogás. *Az angyalokat nem látjuk — honnan tudjuk hát, hogy angyalok vannak? Szép dolog ugyan, ha a gyermekeknek az őrangyalról beszélnek; de a felnőtteknek nincs szükségük őrangyalokra!*

Válasz. Sok minden van, a mit nem látunk és a miről mégis tudjuk, hogy létezik. Nem látom az értelmemet és a tiedet sem, kedves olvasóm; mégsem kétkedem eszedben és a magaméban sem; azt hiszem, te sem kétkedel benne. Kettőnk közül aligha látta valaki I. Napoleont.

Vénséges vénnek kellene lenned, hogy őt láttad légyen, mégsem kétkedik egyikünk sem, hogy I. Napoleon létezett. Mivel fölöttébb sok dolog van, a miről csak mások előadása révén bizonyosodunk meg.

Igy van ez az angyalok létezésével is. Másnak a bizonyságára szorulunk, de ez a bizonyságunk meg is van, még pedig a leghitelesebb. Maga Isten bizonyitja nekünk a Szentirásban, hogy *angyalok vannak*, vagyis tiszta szellemek, kik már a tökéletesség állapotában vannak és Isten üdvötadó szemléletében örök boldogságot élveznek. Hogy ezzel egyuttal az emberek ótalmazásában müködnek közre, azt kifejezetten igazolja Szent Pál a zsidókhoz intézett levelében (1, 14).

Ennélfogva a gyermekeknek való elbeszélés az *őrangyalok* létezéséről nem puszta mese, a mit a gyermekeknek regélni szokás; nem, Istentől tanusitott való igazság ez. Nemcsak a gyermekek örülnek ezen védő szellemeknek; a felnőttek még égetőbben rájuk szorulnak, mert lelkük tekintetében még nagyobb veszélyeknek vannak kitéve és Isten a legnagylelkübb módon őrangyalt is rendelt melléjük. De az, a ki erre a mennyei ótalmazóra nem *akar* ügyet vetni, az nem

is panaszkodhatik a miatt, ha ennek ótalmából keveset tapasztal.

6. Anyagelvüség.

Kifogás. *Egyedül gyakorlati életbölcseség az anyagelvüség. E szerint nincs szabadakarat, nincs erény és bün, nincs menyország, nincs pokol; csak ezáltal érzi az ember magát szabadon. Az anyagelvüség azért tényleg az emberiség megváltása.*

Válasz. Csak ezáltal lesz az ember szenvedélyeinek rabjává, anélkül — mint ő hiszi —, hogy felelőssé lenne és büntetéstől kellene félnie.

A mit az ember kiván, azt szivesen el is hiszi: azért mindazok örömest hisznek az anyagelvüségben, a kik állatmódjára akarnak élni, vagyis: egészen érzéki szenvedélyeik szerint; azért szivesen hisznek abban mindazok, a kik isteni és emberi tekintélyt elismerni nem akarnak, mint az anarchisták és szoczialisták. Azért hódolnak meg előtte azok, a kik testestől-lelkestől a szabadelvüség harczosai, a kik magukat azért nevezik szabadoknak, mivel mások szabadságát elismerni vonakodnak,

s azért szabadszellemüek, mivel sem az emberi szabadságot, sem a lélek szellemiségét el nem ismerik.

Az anyagelvüség durva tévely, mivel az ember szabad akarattal bir. Az anyagelvüség nem hogy megváltaná, sőt inkább lealacsonyitja az embert. Isten irta elő a tizparancsolatot; ez alól egy ember sincs fölmentve, ha mindjárt a materializmus hive is. A ki azonban a parancsolatokkal nem törődik, az 1. nincs föloldva eme kötelék alól és 2. ujabb kárhozatos rabságba esik, a bünnek rabságába. „A ki bünt követ el, az a bünnek szolgája“ (Ján. 8, 34).

Van Isten, tehát az anyagelvüség istentelen tan; az embernek szellemi lelke van, tehát az anyagelvüség hamis tan. Az anyagelvüség ellenlábasa a Hegel-féle hamis idealizmusnak, csakhogy nagyon tullő a czélon.

7. Ábrahám.

Kifogás. *Ábrahámnak Isten parancsára egy időben két felesége volt, tehát a többnejüség nem olyan gonoszság.*

Válasz. Nagyon helyes: A ki Isten parancsára két feleséget tart, nem cselekszik „gonoszul!“ Ám a ki Isten parancsa ellenére két feleséget vesz, az nagyon gonoszul cselekszik. Az utóbbit teszi az, a ki a Krisztus előtti kinyilatkoztatásra akar támaszkodni, miután azt Krisztus határozottan és ünnepélyesen visszavonta.

Isten, mint az emberi viszonyok legfőbb ura és kormányzója, *egy bizonyos időre megengedhette a többnejüséget.* Az a baj, melylyel ez természeténél fogva jár, nem kárositja meg oly *lényegesen* a házasság czélját, mint kárositaná a többférjüség és Isten különös gondoskodása folytán csökkenthető és egyéb javakkal pótolható. Igy az Isten az özönviz után a jámbor ősatyáknak valósággal megengedte a többnejüséget; ez az emberi nem gyorsabb szaporitására és elterjedésére szolgált. Azonban Krisztus idejében ez a czél már rég el vala érve és Krisztus eredeti tisztaságába helyezte vissza a házasságot, az *egy* férfi és *egy* nőben. Ez az isteni terv már abban is elegendőképpen megnyilatkozik, hogy a férfi és női születések egészben véve sohasem tüntetnek föl nagy különbséget, annyira, hogy minden férfira jut egy nő. Csak nem lehet a férfiak felét nőtlenségre kárhoztatni!

Tehát a mily kevéssé ártott Ábrahámnak és az ő szentségének a többnejüség, ép oly bizonyosan sulyos bünbe esik és magára vonja az Ur haragját az, a ki most törvényes hitestársán kivül még egy másik nővel kivánna érintkezni.

8. Ádám.

Kifogás. *Ádám és Éva története példázat, nem valóság. A kigyó csak nem tud beszélni!*

Válasz. Nagyon helyes! A kigyó nem tud beszélni. De tud beszélni az *ördög*, a mikor kigyó alakját ölti magára, vagy a kigyót eszközül használja föl. Természetesen, ha valaki nem hisz az ördögben, akkor a maga álláspontjáról igaza van, hogy példázatról beszél. *De ez az álláspont hamis.*

A ki Istent hisz, a ki az evangeliumot legalább történeti forrásnak fogadja el és ennek alapján hisz Krisztusban, az Isten fiában, az hisz az ördög létezésében is. A ki nem ismer Istent, az az ördögben sem hisz, mig az ördög el nem viszi.

9. Ájtatoskodás.

Kifogás. *A különböző szentek tisztelete által eltávolitjuk Krisztust Istentől.*

Válasz. Valóban nevezetes dolog volna, ha valaki a király elé lépne és kijelentené: „Mától fogva megtagadok minden tiszteletet a trónörököstől; mert ha őt tisztelem, ezzel eltávolodom attól a tisztelettől, melylyel neked tartozom, uram királyom. Ezt a kisérletet nem ajánljuk egy olvasónknak sem; attól félünk, a fejedelem azt hinné, hogy az illető tréfaságot akar vele üzni, vagy hogy nincs rendjén az agyaveleje.

Úgy rémlik nekünk, hasonlóképpen cselekszik az, a ki azt mondja, hogy eltávolódik az Istentől és az Isten imádásától, ha a szenteket tiszteli. *A katholikusok szent tisztelete valóban hijával van az igazi Istentisztelet ilyetén elhanyagolásának.* Mélyértelmüleg mondja az egyházi imádság: „Ó Istenem, ki tiszteled a te szentjeidet és a tisztelet által, melyben szentjeid részesülnek, magad lész feldicsőitve.“ Elvégre csak nem pogány bálvány az Isten, a kit féltékenységre ejtene nehány meghajlás egy szentkép előtt meg az ezek előtt égetett nehány gyertya! A katholikus szentek tisztelete egyébként sem oly természetü, hogy az Istent félretolná. Minden egyszerü katholikus hivő tudja, hogy a szentek mindent az Urtól nyertek, hogy a szentek minden tisztességüket és dicsőségüket nagy alázatosan az Isten lába elé rakják. De azt is tudja minden katholikus, *hogy az Isten épen müveinek elismerése által leszen magasztalva.* Ámde az Isten minden müve között a legszebb és legmagasztosabb, Krisztus minden munkájának legfölségesebb eredménye az, hogy lehetőleg sok, hozzá hasonlatos gyermek nevelkedjék föl. *Ilyen Istenhez és Krisztushoz hasonló gyermekek a szentek.* Az isteni hatalom és kegyelem ezen csudamüveinek elismerése és magasztalása oly nagyszerü elismerés, melylyel magának az Uristennek hódolunk. A szentek tisztelete és áhitata nem távolit el az Istentől, sőt épen a legtisztább Istentisztelet.

10. Álizidori gyüjtemények.

(Pseudo-Isidori Dekretaliák.)

Kifogás. *Az álizidori gyüjtemények nagyszerü hazugság gyüjteményét képezik. A pápák azonban hatalmukat ezekre ala-*

pitják. Azért jól tudjuk, hogy mit tartsunk a pápai hatalomról.

Válasz. Az álizidori gyüjtemények okmánygyüjtemények, a melyeket alkalmasint Levita Benedek állitott össze 857 évig „Isidor mercator“ ezim alatt.

Megengedjük, hogy ez a gyüjtemény sok hamis, téves szakaszt tartalmaz. Ezt a Ballerini testvérek bebizonyitották. A hamis okmányok mégsem egészen koholtak, hanem részint későbbi pápáknak és zsinatoknak valódi okmányai, részint hamis okmányok, melyek előbbi gyüjteményekben benne voltak — azt nem tudjuk, hogy Izidor tudott-e valamit arról, hogy hamisak — és végre tartalomra valódi és a külső alakra hamis okmányok.

Miért követte el Izidor ezt a történelmi hamisitást? Hinschius tanár nem tartja bünösnek Izidort, ő azt tartja, hogy ez gazdagabb és teljesebb gyüjteményt akart összeállitani. Ballerini, Gfrörer és mások abban a nézetben vannak, hogy a dekretaliákat a püspökök érdekében szerkesztették, hogy ezek az érsekek és metropoliták zsarnoksága ellen védve legyenek.

Azt a nézetet, mintha Izidor ezen gyüjteményével a pápák hatalmát akarta

volna kiterjeszteni a metropoliták rovására, ma már senki sem vallja. A pápának mindenkor megvoltak azok a jogai, melyek a gyüjteményben le vannak irva, melyeket Krisztus a következő szavakkal ruházott rája: „Neked adom a menyek országának kulcsait; a mit megkötendesz a földön, meg lesz kötözve a menyekben is; a mit föloldasz a földön, föl lesz oldozva a menyekben is (Máté, 16, 19), valamint eme szavak által: „Legeltesd bárányaimat, legeltesd juhaimat“ (Ján., 21, 15—17).

Hamis állitás az, mintha a pápák, különösen pedig I. Miklós, Izidor gyüjteményére, mint valami hiteles jogforrásra hivatkozott volna. Ő az előbbi pápák okmányaira és a Szentirás fönnebbi szavaira hivatkozott.

Az álizidor-féle gyüjteményeknek korántsem volt olyan befolyásuk, minőt azoknak tulajdonitanak. A gyüjteményben kevés uj alapelv volt, de a gyakorlatban azt sem érvényesitették. Egyedüli tekintélylyel csupán az akkori nyugati frankbirodalomban birt. Hogy tehát a pápák hatalmi követeléseiről mit tartsunk, ehhez az álizidori gyüjteményeknek semmi köze; szilárdabb alappal birnak azok, mint ennek a gyüjteménynek legerősebb érve.

11. Állam.

Kifogás. *„Az egyház az államtól, az állam az egyháztól elválasztandó“ (Syllabus 55. t.).*

Válasz. Ezt az állitást jogosan kárhoztatja a syllabus. Ez époly elferditett állitás, mintha valaki azt mondaná: a pénzügyminiszterium a hadügyminiszteriumtól, a hadügyminiszterium a pénzügyminiszteriumtól elválasztandó, vagyis a pénzügyminiszterium a hadügyminiszteriumnak ne adjon többé pénzt és a hadügyminiszterium hadseregével ne védelmezze többé a pénzügyi közegeket. Állam és egyház tartoznak egymást kölcsönösen védelmezni épugy, mint az emlitett két miniszterium. Az egyház tartozik gondoskodni, hogy a nép között a vallás fentartassék, az állam pedig tartozik az egyházat külsőleg megvédeni.

Ezt a két hatalmat tehát elválasztani nem szabad. De azért saját hatáskörében mindenik független. Sőt Rönne kamarai tanácsos igy ir: „Az állam az egyháztól tárgya, czélja és müködésére nézve különbözik, és az összes keresztény népek az államot és egyházat két, lényegileg önálló testületnek tekintették.“

Azért az ugynevezett májusi törvények, melyek az egyház függetlenségét tekintetbe nem vették, sok visszaélés és tulkapás forrásai voltak.

Korunkban legtöbb államtörvényhozás sérti az egyház függetlenségét és igy a vallásos polgárok vallásos meggyőződését. Francziaország üldözi az egyházat és annak legbuzgóbb szolgáit. Egy a külömbség csak, hogy véröket nem ontja. De némely tekintetben még gyalázatosabb üldözést követ el. Mert az akkori emberi müveltség, a megrázkódtatás, melyet az uj átalakulás az emberi társadalomban előidézett, az ellenségről való fogalom, némileg enyhitik a vérszomjas üldözők büneit; de a huszadik századnak fölvilágosodott, minden emberi érzésből kivetkőzött egyházüldözők gonoszságát, kik éjnek idején Istennek és az emberiség erkölcsi javának szolgáló, jámbor életü, senkinek nem vétő, mindenkivel jóttevő védtelen nőket csendes otthonukból lelketlenül kiüzik, menteni nem lehet.

Ha az állam az egyházat leigázni és államegyházzá akarja tenni, ugy az egyháznak és államnak elválasztása — mint kisebb rossz — választandó.

12. Állati értelem.

Kifogás. *Az állatoknak is van értelmök; az ember tehát csak jobban kifejlett állat.*

Válasz. Ha az állatoknak értelmök van, nem az ember az állat, hanem az állat ember. Mert a test és értelmes lélekből álló lényt eddig mindig embernek neveztük.

Miért alacsonyitják le az embert az állathoz és miért nem emelik az állatot az emberhez? Abból az egyetlen okból, mivel az erkölcsi törvényt nem akarják elismerni, mivel ugy szeretnek élni, mint az állat, mely csak érzékeinek él. Épen azért, mert az állat érzékeinek él, azt kell feltételeznünk, hogy esze nincs. Az állat épen ezért nem is felelős tetteiért; nincs szabad akarata, esze, erkölcse, lelkiismerete. Az embernek azonban van szabad akarata. Ez oly világos igazság, mint a nap — épen ezért felelős jó és rossz tetteiért. A teremtő fogja megitélni az embert. Az embernek van esze, lelkiismerete, müvészete, tudománya, haladása, nyelve, erkölcstana — szelleme van és azért nem állat.

Csak az, a ki nem akar Istent és az

örökkévalóságot elismerni, csak az vetemedik arra, hogy a szabad akaratot és a léleknek szellemiségét tagadja. Végre vastag anyagelvüségbe esik, csak azért, mivel Istent és parancsát elismerni nem akarja.

Az állat igen czélszerüen cselekszik. Ezt az igazságot elismerjük. Az állatot tehát szellem vezérli, mert csak a szellem cselekszik czélszerüen; de nem a saját szelleme vezérli, hanem más lélek, az a lélek, a ki az állatot teremtette s az állatba az ösztönt öntötte; vagyis azt a tehetséget, mely az állatot ösztönzi, hogy czélszerüleg cselekedjék. Az állat nem önállóan, önkényt, hanem ösztönszerüleg cselekszik; igy különbözteti meg a tehén a mérges füvet a másiktól, a bárány a farkast a kutyától.

Ha az állatot ilyen esetekben az ész vezérelné, az állatok nagyrészének ezerszer nagyobb eszének és értelmének kellene lennie, mint az embernek. Ilyen ostobaságot senki sem védelmez. Az állatnak egész világos, csodálatos ismerőtehetsége van, a nélkül, hogy tanulta volna; de nem is tanul hozzá, ismeretköre annyi, mint ezelőtt 1000 vagy 5000 évvel. Nem látja be tetteinek czélszerüségét és nem

válogatja önállólag a czélra vezető eszközöket — mindenbe az ösztöne vezeti. Mivel az állat helyett egy eszes lény gondolkozik és azt vezeti, az állat ezért cselekszik oly rendkivüli módon czélszerüen. De önmaga nem gondolkozik, mert értelme nincs és azért az ember nem is lehet magasabban kifejlett állat. (V. ö. Wasmann, „Instinkt und Intelligenz im Thierreich.“)

13. Babona.

Kifogás. *A katholikus egyház minden tekintetben előmozditja a babonát, joggal beszélnek tehát a római babonáról.*

Válasz. A katholikus egyház elitéli a babonát *és* a vallás ellen való vétkek közé számitja, *és* mégis azt mondják, hogy a katholikus egyház előmozditja a babonát! Tudod-e, édes barátom, mi *az a babona?* Könnyebben megmondható ennél, hogy miben jelentkezik a babona. Ott jelentkezik, a hol a dolgoknak nevetséges módon olyan erőt tulajdonitanak, a mely sem természetüknél fogva, sem az egyház imája folytán, sem isteni rendelés következtében nincs meg bennük. Vétket kö-

vetünk el babonaság folytán, ha bizonyos dolgoknak olyan titkos erőt tulajdonitunk, a melylyel az Isten nem látta el őket.

És tudjátok-e, hol virágzik a babona? Meg kell csak néznünk a könyvek és folyóiratok hirdetéseit és legott kitünik, hogy ezen dolgok legnagyobbrészt nem katholikus földön nőnek. És ha valaki megkérdezné Berlin, Hamburg és egyéb nagy városok meg kicsiny fészkek kártyavető nőit és jövendőmondóit, kik mesterségüket nyilvánosan magasztalják, az mihamar megtudná, hogy *hiveik* egészen más helyekről kerülnek ki, mint a katholikusok soraiból. A tizenhármas szám, a patkó-vas, a péntek nagy szerepet játszanak a nagyváros babonájában.

Az asztal-kopogtatás és gondolatolvasás könnyen babonába terelik az embert. A spiritizmus pedig egyenest a babonához tartozik, még pedig annak legrosszabb fajtájához. Sohasem hallottuk, *hogy a katholikus egyház pártolná ezeket a dolgokat,* azt azonban igenis, hogy szigoruan *elitélte és tilalmazta* őket. Ez tehát semmi esetre nem tartozik a „római“ babonához, minden római katholikus keresztény tudja, hogy le kell mondania az ily babonáról.

És most elárulhatjuk neked azt az *okot* is, édes barátunk, miért tiltja és itéli el oly szigoruan a katholikus egyház a babonát és pedig minden babonát. A katholikus egyház kérlelhetetlenül következetes gondolkodásában és eselekvésében. Ha valamely eredmény elérésére egészen alkalmatlan eszközöket használunk és azoknak alkalmatlan volta mindenki előtt nyilvánvaló, akkor, ha csak komédiát nem akarunk üzni, tettünkben, vagy tudatos avagy tudatlan szándékunkban valami egyéb oknak kell rejtőznie a várt eredmény mögött: Istennek vagy az Isten szolgájának, vagy pedig egy érzékfölötti gonosz hatalomnak. Isten nem lehet, mert a leggaládabb szentségtörés volna az Istent ily nevetséges eszközökkel és az oly gyakran kétes és tisztátalan eredményekkel kapcsolatba hozni. Tehát nem marad más hátra, mint az emberfölötti gonosz hatalom: t. i. az ördög.

Némely olvasót talán már az „ördög" név hallatára borzadás lep meg és babonának rémlik előtte már a puszta név emlitése, vagy az ördögben való hit. Sajnos, ezen nem segithetünk. Hiszen akkor maga Krisztus is — a mire csak

gondolni is istenkáromlás volna — babonaságba esett volna és minket is babonába hajtana, mert nemcsak kiüzte az ördögöt, nemcsak az ördög incselkedéseitől óvott bennünket, hanem egyenesen kinyilatkoztatta, hogy azért jött el, hogy az ördög hatalmát lerombolja. (1. János 3, 8.)

Mivelhogy a babona alapjában véve az ördöggel való czimboraságot jelent, abból a czélból, hogy ettől valami kieszközöltessék: ezért a katholikus egyház megveti és tiltja a babonát. A legtöbb babonás ember nem gondol ily messze; akkor legalább, mint ostobaságot kell megvetnünk.

Ha azonban valaki Istentől remél és kér valamit, ezt értelmes ember, annál kevésbbé a katholikus egyház, nem nevezheti babonának. És ha az Úr kedvét leli abban, hogy legjobb barátait, a mennyei szenteket feldicsőitse és könyörgésükre a hivő keresztények gyermeki imádságait meghallgassa: akkor ez sem babona. Mi, halandó emberek nem szeghetünk határokat az Uristen és hatalma elé. Hogy együgyü jó lelkeknél a katholikusok között is megesik hébe-hóba valami véletlenség, a mi jobb volna, ha elmaradna: az könnyen érthető. Korántsem tagadjuk,

hogy némely katholikus babonát üz. Ennek oka nagyobbára a tudatlanságban, a vallásos képzettség hiányában rejlik; ámde el kell ismerni azt a tényt is, hogy a püspökök és papok folyton-folyvást föllépnek a babona ellen, mihelyt az mutatkozik. *Az egyház tehát semmi tekintetben nem mozditja elő a babonát.*

A ki azonban a mise-áldozatot, Mária-tiszteletet, szentek imádását, olvasót stb. babonának nevezi, az természetesen „római babona"-ról fog beszélni.

Az egyház esküdt ellensége a babonának ... hitében, életében, tudományában és törvényhozásában.

14. Bálványimádás.

Kifogás. *A katholikus egyház bálványimádást üz a szentekkel és azoknak képeivel meg az ereklyékkel, éppugy a mise-ostyával.*

Válasz. 1. A katholikus keresztény *egyedül az Istent imádja,* mint az ég és föld legfőbb urát; a katholikusok első parancsa igy szól: „Én vagyok a te urad Istened, ne legyenek mellettem idegen Isteneid, ne csinálj magadnak faragott képet, hogy azt imádjad." (V. ö. Mózes

2, 20.) A ki tehát idegen isteneket, vagy faragott képet Istenéül imád, az nem katholikus.

2. Minden katholikus gyermek tudja, hogy a szenteket és képeket nem szabad imádnunk; igy tanitja ezt a Katholikus katekizmus.

Kifogás. Az egyház ugyan ezt mondja, de a nép azért mégis imádja Máriát és a szenteket; söt Máriát majdnem magasabbra helyezi Istennél: hangoztatják gyakran nemkatholikus részről.

Válasz. A ki igy beszél rólunk, az rágalmaz bennünket. A katholikus egyház tudja, hogy a szenteket, Máriát nem szabad imádni és nem is imádja őket. Kérdezzenek meg csak bármely 12 éves tanuló gyermeket!

Kifogás. De a katholikusok térdre borulnak és a szentekhez könyörögnek kegyelemért, — ez bálványimádás, mert csak az Úr adhat kegyelmet.

Válasz. Ha valaki a miniszter előtt térdre hull, hogy kérjen számára kegyelmet a királynál, ugy ez is bizonynyal istentelenség és gyalázatos bálványimádás! Mi a szentekhez csak az Isten előtt való közbenjárásért fordulunk.

Krisztust, Isten fiát, a szent ostyában imádjuk, ez nyilvánvalólag nem bálványimádás.

A lutheránusok azt hiszik, hogy Krisztus a szentségben az élvezet pillanatában jelentkezik: akkor tehát nekik is imádniok kell Krisztust. Más protestánsok, kik szintén a protestánsok egyeteméhez tartoznak, mint a kálvinisták vagy Zwingli hivei, még Krisztusnak a szentségben való ezt a jelenlétét is tagadják, tehát Luther hitét egy fontos pontjában elvetik. Vajjon a kálvinisták a lutheranusokat is azzal a váddal illetik, hogy bálványimádók, avagy csak a katholikusokról szabad igy beszélni?

15. Becsület.

Kifogás. *Az embernek legfőbb java a becsülete; ezt minden eszközzel meg kell védelmeznie; a ki ezt nem akarja, az becstelen ember. Ezért a párbaj csak kényszerü védelem, jogos önvédelem.*

Válasz. Nem árthat, ha kissé óvatosak vagyunk beszédünkben és gondolkodásunkban. Az embernek *legfőbb* java a becsület? A kifejezés kissé meggondolatlan. A becsület ugyancsak mulatságos dolog. Még csak urai sem vagyunk annak.

A becsület tulajdonképen nagyon elvont fogalom. Becsület az a bennünk levő vonás, a mely másokban személyünk iránt tiszteletet kelt. A becsület folyománya a mások becsülésének. Ha némelyek rosszat akarnak felőlem gondolni, s ahhoz képest cselekedni — nem önthetek beléjük más gondolatokat. Ha a becsület vagy tekintély igen értékes is, mégsem ez a legértékesebb. Sokkal értékesebb az *embernek saját lelke;* ezt kell első sorban megőriznie és az örök boldogság elnyerésére kell első sorban törekednie.

Ebből az is következik, hogy becsületemet nem szabad minden eszközzel megvédelmezni. *Ha meg nem engedett eszközök volnának azok, melyek sulyos vétkezést foglalnak magukban az Isten ellen, akkor talán megmenthetném becsületemet, de örökre elvesziteném a lelkemet. E szerint kell megitélni a párbajt is, még ha ezzel sikeresen védhetném is becsületemet.* Ám a párbaj már önmagában véve is *tilalmas cselekmény.* Betolakodás Istennek, mint az élet és halál urának legsajátabb jogába. Önvédelemről nem lehet szó, mert ez tényleges megtámadást föltételez, ezt azonban a párbajt vivó szándékosan idézi föl. De a párbaj *alkalmatlan*

eszköz is a becsület oltalmára. Mily gyakran szenved vereséget épen a meggyalázott fél és igy a helyett, hogy becsületét megmentené (ha ugyan a párbaj képes volna erre), nemcsak becsületével, hanem életével is lakol és a mi a legszomorubb, nemcsak földi, hanem *örök életével is!* — Nem kényszerü védelem és önvédelem a párbaj, hanem lényegében véve egyenlő értékü a garázda verekedők dulakodásával és késelésével.

16. Bertalan-éje.

Kifogás. *A hugenották (franczia protestánsok) lemészárlása Párisban az 1572. augusztus 23-ról 24-ére forduló éjjel oly vérengzés, mely egyedül a katholikus egyház terhére róható; „mivel a Bertalan-éj IX. Károly müve, ki tökéletesen a jezsuiták kezében volt" és a pápa már előbb tudott a tervről, helyeselte azt és tudomásul vétele után ünnepélyes Tedeumot tartatott.*

Válasz. Ezen állitásból csak *az első és utolsó szavak igazak:* a lemészárlás és a Tedeum. *Minden egyébb valótlan* és rosszakaratu rágalom.

Medici Katalin, IX. Károly franczia király anyja megijedt Colignynek, a hugenották vezérének nőttön növő hatalmától. Maga IX. Károly is Coligny felé hajlott. Ezzel gyarapodott Coligny és a hugenották hatalma, kik a korábban lezajlott vallási haborúk alatt 50 székesegyházat és 500 egyéb templomot fosztottak ki, égettek föl és romboltak le tökéletesen; Montgommery gróf 3000 katholikust, köztük aggastyánokat, nőket és gyermekeket öletett le hideg vérrel. Augusztus 22-én dugába dőlt egy Coligny ellen intézett merénylet. A hugenották fenyegetéseitől megriadva, Katalin eltökélte, hogy ezen forradalmi párt fejeit meggyilkoltatja, mely tervének kemény tusa után a király hozzájárulását is megnyerte. A következő napon, augusztus 23-ról 24-re forduló éjszakán (Szent Bertalan ünnepén) végre is hajtották a tervet. Párisból a hir mihamar elszárnyalt a többi városokba, hol a katholikusok helyenként hasonló vérfürdőt rendeztek. A megöltek számát némelyek 100.000-re, mások 10.000-re teszik. A protestáns lelkészek lajstromot állitottak össze az elesettekről és a 786-os számot hozták ki.

„Kétszerezzük meg ezt a számot —

szól John Lingard, a hirneves angol történetiró — és megközelitettük az igazságot.“ Augusztus 17-én keltek össze a kálvinista Navarrai Henrik (a trónörökös) és Margit, IX. Károly huga. Ezért nevezik ezt a vérengzést párisi vérmenyegzőnek.

Vajjon IX. Károly a jezsuiták kezeiben volt-e? Épenséggel nem, sőt Coligny felé hajlott. IX Károly volt a vérengzés szerzője? Ez sem, hanem a nagyravágyó Medici Katalin, kinek fejedelmi családjában Macchiavelli tanitása uralkodott, mely szerint a fejedelem fejedelmi terveinél minden eszközt fölhasználhat. *Tudott-e Róma a tervről?* Még a legtöbb protestáns történetiró is, kik a Bertalan-éj eseményével tüzetesebben foglalkoztak, kizárja a vallásos inditó okokat és Róma bünrészességét. Jey, Ranke, Baur, Hagenbach, Polenz stb.

Döllinger igy szól: „*Ismeretes, hogy a Bertalan-éj tervezete és kivitele legnagyobbrészt Katalint illeti.*“ (Egyetemi előadások I. 328.) *Ritter* is, az ismert történetiró — ki mellesleg emlitve nem katholikus — a mi előadásunkat igazolja, a midőn igy beszél: „Coligny a mozgékony hugenottapárt élén a katholikus Spanyolország ellen

háborút akart kikényszeriteni, ellenben az anyakirályné egyre határozottabban ragaszkodott a Spanyolországgal való béke gondolatához. Ketten harczoltak az uralomért IX. Károly elboruló kedélye fölött. A mikor a küzdelem már odáig jutott, hogy Katalinnak eddig egyedül birt hatalma veszélyben forgott, ez az asszony nem ismert kiméletet. Megkisérlette, hogy gyilkos merénylet utján szabaduljon meg a tengernagytól. A kisérlet kudarczot vallott és közvetlen eredménye az lőn, hogy a hugenották részéről ujabb fölkelés kilátása fenyegetett. Ekkor már Katalin nem akarta az elsőbbséget ellenségeinek átengedni és nem akarta elszalasztani azt a kedvező alkalmat sem, mely Margit leányának és Navarrai Henrik királynak menyegzője alkalmából a református nemesség szinét-javát Párisba hozta. És igy következett be az ő felbujtására, Anjou herczeg buzgó részvétele mellett, az utolsó órában rávett helyeslésével, augusztus 23. és 24. között szent Bertalan éjszakáján az az irtózatos próbálkozás, hogy a református párt egy tömeges gyilkolással megsemmisittessék.“ (Németország története az ellenreformáczió korában, I. 439.)

Az öldöklést magunk is a leghatá-

rozottabban elitéljük, *mert a czél nem szentesiti az eszközöket.*

Ámde XIII. Gergely pápa Tedeumot tartatott! Ugy van! Ez ama hivatalos franczia jelentés alapján történt, hogy *a királyi gyilkos merénylet fenyegette és csak egy merész beavatkozás mentette meg az összeesküvőktől.* — A jezsuitáknak mi közösségük sem volt a vérengzéssel. Ha utóbb egynehány jezsuita örömét fejezte ki afölött, hogy Francziaország nem került Coligny uralma alá, ez nem bűn. A vérmenyegző szörnyüségét nem volt szabad helyeselniök és nem is helyeselték. — *A kath. egyház nem felelős* egyes katholikusok büneiért. Még ha a pápa a Tedeummal vétket követett volna el, ez a vétek nem esik a kath. egyház rovására. A pápa nem ment a vétkezéstől. Ha vétkezik, ezt a katholikus elitéli és sajnálkozik fölötte, ezért nem rossz a katholikus egyház és ennek tanitása. Nem szabad a személyt az ügygyel, a pápát sem a katholikus egyházzal összecserélni.

17. Biblia.

Kifogás. *„A Szentirás terjedelme szerint csak a kánoni könyveket foglalja*

magában, a katholikusok ezekhez még az apokrif könyveket is hozzászámitják.“ (Crüger, A katekizmus ismerete, 10. kiadás, 262. l.)

Válasz. A katholikusok a Szentiráshoz nem számitják hozzá az *apokrifákat*, vagyis a koholt könyveket, hanem csakis a kánoni könyveket.

„A Szentirás ama könyveknek gyüjteménye, melyek a Szentlélek sugallatára iródtak és melyeket az egyház az Isten szavának ismert el,“ azaz, melyeket az egyház a Szentirás „kánon“-jához (állományához) tartozónak nyilvánitott. Nem az egyes ember dönti el, miféle könyvek tartoznak a Szentiráshoz, hanem csupán a Krisztus-alapitotta katholikus egyház csalhatatlan tanitó hatalma. Luther például koholt könyveknek nyilvánitotta a Makkabeusok könyveit és szent Jakab levelét. Crüger még egyéb könyveket is apokrifok gyanánt vet el. Ki határozhatja meg több joggal, hogy mi az Isten szava és mi iródott a Szentlélek sugallata alatt: Luther, Crüger, az egyetlen protestáns — vagy pedig az igazság oszlopa, Krisztus egyháza? „A ki az egyház szavát nem hallgatja meg, az pogány legyen

előtted!" (Máté, 18, 17) igy szól Krisztus igéje, nem pedig ugy, hogy „Ki Luthert vagy Crügert nem hallgatja meg."

Crüger ezenkivül igy beszél: „A szövegről, melyből az igazságot meritjük, azt tanitjuk mi protestánsok, hogy az *irás eredeti szövege a döntő.* A katholikusok a Vulgatára hivatkoznak, az 5. században élt Szent Jeromos egyházatya latin bibliaforditására, hogy annak hibáiból biblia-ellenes tanokat igazoljanak be."

Válasz. *A katholikusok époly jól használják az eredeti szöveget, mint a protestánsok.* Kézi használatra sürüen élnek a Vulgatával, de nem azért, „hogy hibáiból biblia-ellenes tanokat igazoljanak be;" a Vulgata például a Rómaiakhoz intézett 3. levél 28. fejezetébe nem illesztette be az „egyedül" szót, hogy ezzel egy biblia-ellenes igazolási tant csempészszen bele a bibliába. A Vulgata sokkal inkább megbizható forditás. De ha a protestánsoknál viták támadnak az alapszöveg fölött, ugyan kinél keressen okulást az egyszerü protestáns? Nálunk az egyház dönt, mely az igazság szellemét Krisztustól nyerte.

Crüger: „A katholikusoknál a *biblia olvasása* a nempapoknak vagy laikusok-

nak el van tiltva, mert a biblia ellentmond a hagyománynak."

Válasz. 1. A katholikusoknál a *biblia-olvasás nincs eltiltva* a laikusoknak, sem az eredeti szöveg, sem a forditás olvasása. Sőt több forditása van a Szentirásnak, a melyet egyenesen a pápai szék ajánlott.

2. *A biblia nem mond ellent a hagyománynak.* Hagyomány nélkül sem mi, sem a protestánsok nem tudnánk mit sem a bibliáról.

Tschackert, 102. l: „*A hit számára egyedül a biblia a megismerés forrása, nem pedig a pápa és a biblia.*"

Válasz. A hit számára a megismerés forrása ott van, a hol az isteni kinyilatkoztatást és az emberekhez intézett isteni szózatot lefektetve találjuk. Mert *hinnünk* csupán azt kell, a mit Isten *mondott vagy kinyilatkoztatott nekünk.*

Hogy egyedül csak a biblia az istenileg kijelentett igazságok foglalatja, az önkényes és hamis állitás, önkényes, mert a legtöbb irat, legalább az uj szövetség részei, alkalmi iratok; iróiknak sem céljuk nem volt, sem Krisztus meg nem bizta őket, hogy épen iratokba mindent belefoglaljanak, „a mit ő mondott nekik." Tehát a szájról-szájra szálló tanitás leg-

alább is épannyira jogosult, hogy a hit számára megismerés forrása legyen, mint a biblia. Egyébiránt azok, kik egyre a bibliát és csak a bibliát hangoztatják, sok mindent hisznek, a mit nem merithetnek a bibliából. Honnét meritik pl. azt a megismerést, hogy a biblia és épen ezek a könyvek Isten beszédje; honnét a gyermekek keresztelésének, szombat helyett a vasárnap megülésének tanitását?

Azonban való-e, hogy a katholikusok a hitbeli megismerés forrásaként *„a pápát és a bibliát“* állitják föl? Ez a jelszó csattanó. A katholikus csak bibliáról és egyházi hagyományról tud. Ezekből meritjük a vallás igazságait; ám a kinyilatkoztatott igazságok tartalma Krisztusnak és apostolainak beszédével befejezést nyert. *Az apostolok beszédje* ránk nézve a vallás alapja. Krisztus azzal bizta meg az apostolokat, hogy prédikáljanak, nem hogy irjanak. Az apostolok prédikálását a hagyományból és a Szentirásból ismerjük meg.

A pápának is a bibliából és a hagyományból kell meriteni, ránézve sincs más forrása a hitbeli megismerésnek. Ámde a pápa nagyjelentőségü a katholikusok előtt a vallásigazságok helyes magyarázata tekintetében. Az egyes katholikus tévedhet

a magyarázatban és felfogásban; ámde a pápát, *mikor az egész egyház legfőbb tanitója gyanánt lép föl,* az Isten különös kegyelme, a Szentlélek megóvja minden tévedéstől a vallásigazságok kijelentése és magyarázása körül, a mint azt Krisztus *egyháza üdvére* kinyilatkoztatta. Ezért a katholikus bizton és szilárdan járulhat hozzá és kell, hogy hozzájáruljon a pápa ezen legmagasabb oktató döntéseihez. (V. ö. „Csalhatatlanság.“)

Egy szocziáldemokrata könyvecske, melynek czime „A biblia a mellényzsebben,“ ezt mondja: A biblia mindenképpen *emberi munka;* benne Isten segedelmének vagy kinyilatkoztatásának nyoma nincs, minthogy tele van valótlanságokkal és ősrégi elbeszélései csak különböző népmondák utánfecsegései. Egyébként be nem bizonyitható, hogy egyáltalán van-e Isten.

Válasz. *Ha nincs Isten,* akkor természetszerüleg a *bibliának is emberi munkának* kell lennie. Ámde ellenfelünk óvatosabban fejezi ki magát, azt mondja, be nem bizonyitható, tehát bizonytalan, hogy van-e Isten. Nos, minden dolog bebizonyithatósága két tényezőtől függ: a dolog igazságától önmagában véve és

annak igazság-felfogó képességétől, kinek valamit be kell bizonyitani. Az igazság felhozó ereje az ész. A ki eszét elveti, vagy nem akarja használni, a ki csak azt fogja föl, a mit érzékeivel fölér, arra nézve Isten bebizonyithatatlan. De ez arról is lemond, hogy ember legyen — és mivel erőlködése daczára sem alacsonyadhatik állattá, oktalansága következményeit iszonyu végtelenségig kell viselni.

Sok értelem természetesen nem kell ahhoz, hogy Isten létét bebizonyitottnak lássa az ember. Az ész azt mondja nekünk, hogy mindennek meg kell, hogy legyen az oka és alapja. Ha csak körültekintünk és szemügyre veszünk bármely élőlényt, azt kell kérdeznünk: *honnét* jött ez létre? Mondhatnátok talán: leszármazás utján valamelyik hasonló elődjétől. De erre fölbukkan a másik kérdés: honnét ered ez az előd és minden elődje? A végén egyszer csak meg kell állapodnunk; vagy ha azt vélitek, hogy soha sem érünk a végére, akkor vegyük az *egész végtelen sort:* ez még inkább megokolást kiván. Tehát honnét? Végezetül egy olyan okra kell akadnunk, mely nem származik egy másiktól, hanem létét önmagában hordja és ez a lény, mely létét önmagában hordja,

kell, hogy a többinek mindnek létet adott légyen, kell, hogy egy mindenható, végtelen lény legyen, a legfőbb, legtökéletesebb lény: *Isten.* — Ez az *egy* bizonyiték, melyet minden gyermek föl képes fogni, legyen elegendő, ámbár van még nagyon sok.

Ám ha valóban van Isten, akkor az az olyannyira önérzetes itélet: „A biblia mindenképpen emberi munka,“ elhamarkodott. Határtalan igazságtalanság volna, egy szerény munkás utlevelét láthatlanul hamisnak kijelenteni; mennyivel nagyobb igazságtalanság van abban, ha megvizsgálás nélkül hamisnak nyilvánitanak egy okiratot, melylyel az örök Isten önmaga mellett akar tanuságot szolgáltatni!

Ez a kijelentés megáll, mikor oly diadalmasan beszélnek a biblia hibáiról és botlásairól. Köztudomásulag senki sem állitja, hogy a biblia forditásaiba és leirásaiba nem csusztak be jelentéktelen hibák, t. i. a számokban és hasonló adatokban. Ez azonban mint Isten szózatát egészben véve és főkép a hitre és erkölcsökre vonatkozó dolgokra nézve, semmiben sem csökkenti. Hisz a biblia nem egyedüli forrása a vallásnak. Ám hogy mily *helyesek* és mily *pontosak* általában a bibliának a nem

vallási dolgokat tárgyaló közlései is, azt az ókori kutatások és leletek egyre ragyogóbb fényben mutatják be.

Ha ezenfelül még a bibliának oly egyszerü és józan elbeszélését külömböző népek *mondái utánfecsegésének* bélyegzik, a biblia legősibb személyiségeit pedig regebeli hősökké akarják *alacsonyitani*: ez oly *feneketlenül esztelen*, vagy gonosz dolog, hogy megczáfolásra nem is érdemes. Minden nyugodtan gondolkodó ember a külömböző népek őstörténetének regés és mithoszi cziczomáiban csupán a bibliai közlések józan igazságára nézve lát bizonyságot.

18. Bibliai ellenmondások.

(Lásd: Ellenmondások.)

19. Boszorkány-perek.

Kifogás. *A boszorkány-perek a keresztény név szégyenére válnak. Mennyit érhet az a kereszténység, mely ilyen gyümölcsöket érlel!*

Válasz. A boszorkány-hit, a boszorkány-perek, a boszorkány-égetések nem

tartoznak a kereszténység tanához és szabályaihoz, tehát igazságtalanság ezen dolgokat a kereszténység nyakába varrni. Való igaz, hogy főkép a 16—18. századokban, kivált Németországban a boszorkány-perek által sok embertelen bűnt követtek el. Ezekben a *protestánsok* ép annyira kivették a részüket, mint a katholikusok, a jogászok méginkább, mint a papok.

Csak keveseknek — és itt a jezsuiták, főleg *Spe Frigyes* atya, válnak ki — volt meg a bátorságuk, hogy a boszorkányhit és a boszorkányok üldözése ellen föllépjenek; valójában attól kellett félniök, hogy mint a boszorkányok hivei és pártfogói boszorkányság gyanujába keverednek és kiszolgáltatják magukat a máglyahalálnak. Hősies bátorság kellett a boszorkányhit ellen való sikraszálláshoz.

Spe atya, a német boszorkányperek egyik legmegbizhatóbb ismerője eskü alatt bizonyitja, hogy mostanáig (1632) egy boszorkányt sem kisért a máglyához — hogy mint pap, a halál órájában segédkezzék neki — a kit az összes körülmények számbavételével észszerüleg bünösnek nyilvánithatna.

Nem a keresztény hitet terheli tehát a

felelősség, hanem voltak egyes keresztény nemzetek, melyek keresztény nevüket ezzel a szégyennel mocskolták be. A keresztények bünei nem róhatók a kereszténység terhére. A kereszténység igazságosságot és szeretetet kiván embertársainak irányában; mindakét követelményt a keresztények a boszorkányokkal szemben a legkegyelmesebb módon megsértették.

Szövetségesei vagyunk azoknak, kik ezen pereket elitélik; ámde az, a ki ezzel bennünket vagy a kereszténységet véli sujtani, czélt téveszt. Mert mi ép oly kevéssé vagyunk okai, mint a modern hitetlenek, annak, hogy 200 évvel ezelőtt ily rémtettek lehetségesek voltak. A ki ezért minket vádol, azt fontolja meg, hogy az ő apái éppoly hibásak e tekintetben, mint a mi apáink. A ki pedig azt állitja, hogy ez immár a szabadság uralma alatt, a „hitbeli tévelygés", a vallási felszabadulás alatt nem lehetséges, az tekintsen a franczia forradalomra, a mikor ugyanezen szabadság nevében még rémségesebb tetteket követtek el.

Mások büneiért ártatlanokat felelősségre vonni: csúf igazságtalanság. Ellenben a megtörtént szörnyüségek kárhoztatásához mindenkinek megvan a joga.

(V. ö. Duhr B.: A jezsuiták szerepe a német boszorkányperekben.)

20. Bőjtölés.

Kifogás. *A böjtölés nem illik a mi időnkbe. Manapság dolgozni kell, a ki dolgozik, egyék is. Ki tilthatja meg nekem, hogy azt és annyit egyem, a mit és a mennyit akarok?*

Válasz. Azt kellene hinni, hogy *Krisztus*, az Istenember, *minden időbe* illik; az ő meghagyásai és az ő példája minták minden idő számára! Krisztus, a mi Megváltónk pedig példájával és tanitásával nagy nyomatékkal utalt a bőjtölésre, mint fölöttébb foganatos jó műre. Ez az embert a bünnel szemben erősiti és emeli az imádság erejét.

Már az ó-szövetség könyvei (pl. Tóbiásé) tele vannak dicsérő mondásokkal a bőjtölésről. Miután pedig a mi korunk is rászorul az imádkozásra és a bün ellen való küzdelemre, a bőjt a mi korunkra is egészen alkalmas marad. A mit Krisztus maga kifejezetten nem rendelt, azt az egyház gyermekeinek időről-időre szigoru kötelességévé tette. A jogot hozzá Krisz-

tustól nyerte (l. 73.). Igaz, hogy tekintetbe veszi a kor körülményeit és az emberinem nagyobb gyöngeségét, ezért a bőjt eredeti szigorát tetemesen enyhitette, a betegeket és gyöngéket egészen kiveszi alóla; de általán a bőjtölési parancsot mégsem szünteti meg.

„*Manapság dolgozni kell!*" Igen, de mennyi szorgos semmittevés van épen manapság és mennyi tunya naplopás! A kit azonban állása és hivatása igazán kimeritő munkával terhel, a kik az egyházi bőjtöt — nem is akarom mondani, hogy képtelenül, de hogy igen *nehezen* teljesitik, azokat az egyház könnyen fölmenti a bőjt-parancs alól; sőt mindazokat, kiknek fontos okuk van, az egyházi bőjt alól, nem ritkán már a gyóntatóatya felmenti.

Ám ha pusztán csak *szeszélyen* vagy merő *külszinen* mulik, hogy valamely áldozatnak alávessük magunkat, ott nincs rá alap, mely az egyházi parancs alól fölmentene. Ilyen törvénytől és korlátoktól mentes nem lehet az ember, nem lehet a katholikus sem. Olyatén igény, hogy azt együk, a mit akarunk és annyit együnk, mint a mennyit akarunk, inkább lehet szabály a jámbor baromnak, mint az eszes embernek: az eszes ember érzéki vágyait

és az érzéki akaratát korlátozni tudja és az isteni még egyházi parancsnak engedelmeskedni képes.

21. Bölcselet.

Kifogás. *Az elfogulatlan bölcselet nem fér meg a hittudomány hitágazatkényszerével. A valódi bölcselőnek szükségképen hitetlennek kell lennie.*

Válasz. Merész állitás! De ép oly téves, mint hamis. Vannak emberek, a kik azt előitéletnek tartják, ha egy *bölcselő* Istent hisz.

Ezek közé tartozik Häckel jenai tanár. Az ő nézete szerint az elfogulatlan bölcselet nem fér meg a hittudomány hitágazati kényszerével. De nem a hittudósok az elfogultak, hanem a nevezett tanár ur, a ki a jelek után itélve természetbúvár és igen nagy előszeretettel von le az ő természettudományi állitásaiból bölcseleti következtetéseket.

Az igazi elfogulatlan észszerü bölcselet elismeri, hogy a világ nem önmagától létezik, hanem azt egy örök lény teremtette. Az elfogulatlan bölcselet elismeri, hogy a világon levő fönséges rend nem

valami vak véletlenség játéka, hanem egy bölcs Istennek a müve, a ki az egész világot még mindig fönntartja és kormányozza. Az elfogulatlan bölcselet elismeri, hogy az Isten, a ki bennünket teremtett, velünk beszélni és egyes igazságokat közölni is tud. Ezek az igazságok, melyeket Isten velünk közöl, képezik a hitágazatokat; s az a kötelesség, hogy ezeket a kinyilatkoztatott, velünk közölt igazságokat elfogadjuk, képezi a hirhedt hitágazati kényszert. Mivel Isten mindent tud, mivel Isten hazudni nem tud, mindaz ennélfogva, a mit nekünk mond, csalhatatlan igazság. Kényszerülve vagyok mindenesetre, vagyis erkölcsileg kötelességem ezeket az igazságokat (hitágazatokat) elismerni és hinni. De mindez oly észszerü és bölcseletileg oly helyes, hogy csak az igazán elfogult bölcselet tagadhatja ezt a kötelességünket.

A következtetés tehát az lesz: *A valódi bölcsész istenhivő lesz.* — Helyesen jegyzi meg Verulami Baco: *„A bölcseletben való félszegség talán elvezet Istentől, de a mély tudomány a valláshoz vezet.“* És Meyer J. R., a melegség mechanikájának felfedezője igy szól: „Teljes szivemből mondom: hogy a helyes bölcselet nem

lehet egyéb, mint a keresztény vallás előkészitő iskolája.“ (Propaedeutika.)

22. Búcsú.

Kifogás. *A római búcsú tana Szentirás-ellenes; sőt a búcsúval való üzérkedés szégyene a katholikus egyháznak (Tetzel). A népben régóta az a hit támadt, hogy a búcsú annyi, mint a bünök elengedése. (Tschackert.)*

Válasz. A ki azt a merész állitást teszi, hogy valami Szentirás-ellenes, az ezzel azt mondja, hogy a kérdéses pont a bibliában elő nem fordul, hogy a biblia tanitásaival nemcsak hogy összhangban nincs, hanem azzal egyenesen ellenkezik. A ki ezt állitja, annak ugyancsak *erösnek kell lennie a bibliában* és tudnia kell, mi foglaltatik a bibliában. Vajjon a búcsúnak ellensége ebben a helyzetben van? Mi azt állitjuk: nem, éppen nem; csak kérkedik a kijelentésével. A biblia tanitása nincs ellentétben a katholikus egyház tanitásával a bünbocsánatról, sőt egyenesen a bünbocsánatra utal.

Mi a *búcsú?* A katholikus egyház,

minden katholikus katekizmus és minden valamiképen tanult gyermek azt mondja: „*A búcsú a földi bünök büntetéseinek elengedése*, melyet az egyház oszt ki nekünk a már megbocsátott bün után a vezeklés szentségén kivül.“

A Szentirásban elegendő példa találkozik arra, hogy az Isten szolgáit, bár büneiket megbocsátotta, büneikért mégis földi büntetésekkel fenyitette meg. Mózes, Isten barátja, büntetésből nem láthatta meg Kanaan földjét. Mózes, ki pedig Tábor hegyén Illés prófétával együtt vett részt az Úr megdicsőülésénél! Dávidnak Bethsabéból származó gyermeke meghalt büntetésből; noha Náthán próféta már kinyilatkoztatta a király előtt, hogy büne bocsánatot nyert.

A mi ellenségünk azonban nem a katholikus egyházat, hanem egy protestáns, Rómát üldöző tudóst kérdez meg és ez jobban tudja, hogy a katholikus bünbocsánat „bün elengedését“ jelent.

A „búcsúval való üzérkedés“-ről való beszéd elferditése az egyház tanitásának. Az egyház sohasem üzérkedett búcsúval. Ellenben megtanulta isteni alapitójától, hogy az „alamizsna-adás“ jótett (Máté 6, 3) és úgy az ó-, mint az uj-szövetség

büntől feloldozó foganatot tulajdonit az alamizsnának (Tóbiás 4, 11; Máté 5, 7), ugy, hogy az Úristen erre való tekintettel könnyebben elengedi megtorlását a vétkeknek, melyeket a vétkező elkövetett. Ezért az egyház ama jó cselekedetekhez, melyeket a búcsú elnyeréséhez szabály szerint megkövetel, nem ritkán a jámbor alamizsnálkodást is hozzászámitotta.

Krisztus egyházától a búcsú-osztás hatalmát elvitatni nem lehet. Krisztus megadja az apostoloknak a hatalmat, hogy bünöket engedjenek el: „Valakiknek megbocsátjátok büneiket, megbocsáttatnak nékik“ (János 20, 23); megadja Péternek, majd az összes apostoloknak a hatalmat, hogy „valamit megoldandanak e földön, a mennyekben is oldozva lészen.“ (Máté 16, 19; 18, 18). Ha az apostolok a bünösök büneit elengedhetik és megóvhatják őket a pokoltól, akkor csak bizonyára a bünök büntetését is elengedhetik nekik és a tisztitó tüztől is megóvhatják őket — mivel tehetségükben áll minden bilincset széttörni, melyek bennünket az ég bejáratától visszatartanak. A katholikus egyház azt tanitja, hogy könyörgésünkkel még a tüzben tisztuló lelkeken is segithetünk. Ebben sem rejlik semmi oktalanság.

Dőre volt tehát Luther küzdelme a búcsú ellen; ő maga bevallja Tetzelnek, hogy nem a búcsú miatt inditott harczot az egyház ellen.

23. Búcsújárások.

Kifogás. *A búcsújárások szaporitják a babonát, zavarják a békét, a családok között viszálykodást okoznak és az erkölcstelenséget elömozditják.*

Válasz. A keresztények ősidőktől fogva elzarándokoltak Jeruzsálembe, Rómába, az apostolok sirjaihoz, a szentek temetkezési helyére. Ez tehát ősrégi keresztény szokás. A ki ilyen búcsújárasra tiszta lélekkel indul, az hitében erősbödik. Az indusok elzarándokolnak szent helyeikre, a mohammedánok Mekkába, a zsidók elzarándokolnak Jeruzsálembe, a modern pogányok meglátogatják halottaik sirjait és senkisem bántalmazza őket, csak nekünk, katholikusoknak akarják betiltani a búcsújárást! Különös türelem, az igaz! A meddig valamely katholikus a közrendet nem hábo gatja, hagyják békében!

A búcsújárások a családok között viszálykodást idéznek elő? A ki nem

akarja az imádságot hallani, menjen más utra, a mint az olyan ember is másfelé veszi utját, a ki nem szeret temetéssel találkozni.

A búcsújárások a családok között viszálykodást idéznek elő. Az asszony vagy a férj egy hétig is oda van! De ez nem több, mint mikor valaki elmegy utazni, a hova feleségét és gyermekeit nem viheti el. A jó emberek a búcsújárást lelki üdülésnek tekintik. Miért tiltsák el ezt? A lélek nem több mint a test és annak egészsége?

A búcsúhelyiségek a lélek gyógyhelyei, a mint a fürdő- és gyógyhelyiségek a testi egészség gyógyhelyei. A mint Isten a gyógyitó forrásokat csak néhány helyen nyitja meg, ugy az Ő mindenhatóságánál fogva jónak látja, hogy egyik helyen több kegyelmet oszszon, mint a másikon. Ez csak meg van neki engedve, vagy talán most már nem Ő az ő kegyelmeinek Ura?

Igaz, hogy némely búcsújáróhelyeken fordultak elő illetlenségek; ha önök a búcsújárásokat ezért akarják betiltani, ugy be kell tiltaniok minden nevezetesebb ünnepélyt és mulatságot is, *mert azokon*

is fordult már elö elég mértéktelenség és erkölcstelenség. Egyre figyelmeztetjük ismételten önöket: Ugyan ne öntsék ki a fürdővizzel együtt a gyermeket is!

24. Buddhizmus.

Kifogás. *Buddha tanitása legalább is oly magasan áll, mint Krisztus tanitása. Miért legyünk mindnyájan keresztények és miért akarják a hindukat és khinaiakat, kik nagyrészt buddhisták, megtériteni? Hagyják öket békében!*

Válasz. *Sir Monier Williams*, az indiai viszonyok egyik legalaposabb ismerője, ezt irja: „Napjainknak egyik visszataszitó jelensége, hogy jelenkori tudósok is, kik magukat keresztényeknek nevezik, a legnagyobb könnyedséggel, bámulattal esnek teljes elragadtatásba a buddhizmus oktató iratai fölött. Vonzalmat éreznek ama ragyogó gyöngyök iránt, melyeket a buddhizmus csudálói nagy buzgalommal szedegetnek ki a törvény szabványai közül. Tüntető módon állitják ki ezeket a tételeket; bölcsen visszatartják azonban mindama sötét pontokat, mindamaz aljas-

ságokat, esztelen ismétléseket, nem is szólván a legmélyebb romlás ama szülöttjeiről, melyek a tarkabarka felszin alatt lappanganak, azokról a parancsokról és tilalmakról, melyekkel keresztény ember sohasem szennyezné be ajkát."

„*Állitom, hogy a buddhizmus a legrégibb időktől fogva önmagában hordta a rothadás, a szétzüllés, a halál csiráját és hogy mai állapotát a feloszlás rohamos folyamatának lehet nevezni.*" (Buddhism., London, 1889. 541. l.)

Hát ily körülmények között nem a felebaráti szeretetnek müve-é, hogy a buddhisták előtt a kereszténységet minden áldásaival egyetemben föltárják?

A „Berliner Tagblatt" azt irta 1902. márczius 27-ki számában, hogy *Krisztus* és *Buddha* és életük folyása „szinte a megdöbbenésig" hasonlitanak egymáshoz. Azt akarják ezzel beigazolni, „hogy a legenda talán rejtélyes, de mindenesetre szilárd lélektani törvények szerint költészettel fonta körül a két nagy vallásalapitó alakját. Az ujság szivesen megengedi, hogy Buddha körül, ki Krisztus előtt a hatodik században lépett föl, a legenda költészete dolgozott. Miért nem

Krisztus körül? A hitetlen lap azt szeretné kifejteni, hogy a Krisztust övező „legenda“ oly meglepően hasonlit Buddháéhoz, hogy azt egyszerüen úgy hozták Indiából Palesztinába.

Dahlmann, az egyik legalaposabb Buddha kutató, ezt jegyzi meg e tárgyban: „*Történelmi* források, bizonyitékok, melyek megbizható tanuságot szolgáltatnak Buddha *életéről*, nem léteznek *Krisztus előtt*. Minden legenda, jobban mondva hitrege.“ Tehát helyes dolog Buddhát illetőleg „legendá“-ról beszélni. Most már az emlitett hirlapnak kötelessége volna bizonyitani vagy azt, hogy a Krisztus után keletkezett Buddha-legenda volt Krisztus élettörténetének mintája (?), vagy legalább azt, hogy Krisztus története az evangeliumban szintén olyan legenda, mint a Buddháé. Ámde ezek az emberek jobb szeretik azt állitani: Buddha vallásalapitó; élete azonban legenda. Krisztus vallásalapitó; *ennélfogva* az ő, a buddhista legendához néhány pontban hasonló élete szintén legenda! Csodálatos okoskodás! Ám az ujság ezen logikai huszárvágása daczára sem ingathatja meg az evangéliumok történeti szavahihetőségét. A mit meg sem mert próbálni.

25. Butitás.

Kifogás. *A papoknak és az uraknak az elve a népbutitás, hogy uralmokat megerősitsék. A tudomány szabaddá tesz.*

Válasz. Ugyan, nem szégyeli magát az olyan ember, a ki ilyen gyanusitást, ilyen rágalmazást szór szét a világba? — Ugyanolyan jogosan vagy jogtalanul mondhatnók: A munkásoknak és a parasztoknak elve a csalás és lopás, hogy pénzt szerezzenek — a pénz gazdaggá teszi az embert.

Vajjon miért kezdték a papok müködésöket a keresztény hit terjesztése alkalmával azzal, hogy iskolákat állitsanak? Miért tiltják egyes államok a katholikus iskolák felállitását? Miért üldözik, mint például Francziaországban, a katholikus szerzeteseket, a kiknek jó része pedig csak tanitással foglalkozik?

Engedjen az állam ezen a téren szabad kezet, meglátjuk, hogy a tudomány és népművelés terén ki mutat fel több eredményt, a hitetlenek-e, vagy pedig a papok. Ha önök liberális urak a butitás ellen vannak, foglaljanak állást a liberális államoknak iskolákat egyedárusitani akaró törekvése ellen és adjanak alkalmat a papoknak,

hogy az ostobaság ellen harczolhassanak. A meddig ezt nem teszik, szemrehányásuk önmagukat illeti.

26. Bün.

Kifogás. *A bünt senki sem kerülheti el; miért erölködjünk tehát és harczoljunk ellene?*

Válasz. A halált sem kerülheti el senki; azért senkise iparkodjék minél tovább élni? Épugy kell igyekeznünk, hogy minél kevesebb bünt kövessünk el. Isten kegyelmével minden bünt elkerülhetünk. Ezt ön természetesen tagadja. Nem ér semmit; ön tartozik kerülni a bünt. Imádkoznia kell, hogy az isteni kegyelem segitségével a bünt kerülhesse. Mert nem az ön elvei, hanem Krisztus tana szerint fog ön megitéltetni. Sőt kötelességünk még a bocsánatos bünöket is kerülnünk. Isten különös kegyelme nélkül nem vagyunk ugyan képesek a bocsánatos bünöket sokáig kerülni; de Isten kegyelmével önmagunk is képesek vagyunk a kisebb bünöket kerülni: a bünnek lényegéhez tartozik, hogy az szabadon történik. A bünt kerülhetjük, tehát tartozunk is kerülni.

27. Bünbeesés.

Kifogás. *A bünbeesés és különösen az eredendö bün története csak rege; mert az ember magában véve jó és nem romlott, csak környezete vagy saját gonoszsága által romlik el.*

Válasz. A bünbeesés nem rege. Ádám és Éva jók voltak; de környezetük (a sátán) valamint saját gonoszságuk által romlottak el.

A liberalismus és rationalizmus tagadja az eredendö bünt; következésképen tagadnia kell a bünbeesést is, vagy regévé bélyegeznie. De ezzel megingatják a Szentirás tekintélyét és egyik történet a másik után veszti hitelét; nem marad semmi természetfeletti, semmi hit, nem marad Krisztus, nem marad megváltás. A természethez jutnak és büszke természetemberekké válnak, kik végre istentagadásukban Isten ellen lázadnak.

28. Czél szentesiti az eszközt.

Kifogás. *„A jezsuita szerzetének parancsára még ma is épugy meggyilkolja a királyokat, mint régente. Jezsuita elött nincs*

semmi szent, mert a czél szentesiti az eszközt, tehát neki minden eszköz jó.

Válasz. Roh atya, midőn 1852. évben a Majna melletti Frankfurtban a tartott missiót befejezte, végül így nyilatkozott: 1. „Ha a heidelbergi vagy bonni egyetem jogi kara valamely jezsuitának olyan müvet mutat be, a melyben a jogi kar itélete szerint ez a hirhedt elv: Czél szentesiti az eszközt, akár ezen, akár hason jelentőségü szavakban kifejezve foglaltatnék, akkor én a jogi kar utasitására az ilyen egyénnek 1000 rajnai forintot fizetek. 2. A ki azonban ezen bizonyiték nélkül, akár szóval, akár irásban azt a gyalázatos tant a jezuitáknak tuladonitja, becstelen rágalmazó."

Ezt a bizonyitékot még ma sem tudták megszerezni.

Fischer, protestáns vallásu államtanácsos a szóban forgó ügyet illetőleg igy szól: „Ebben a tekintetben annyi bizonyos: *nem igaz az, hogy a jezsuitarendnek jelszava volna az a titkos alapszabály: Czél szentesiti az eszközt, de még nem is valószinü, melyet a legalaposabb kutató ellenségeik sem állitottak, hanem a regényolvasás zavaros forrásából és éretlen beszélgetésekből,*

valamint a nép között támadt és alaptalan, de megrögzött eszmévé vált véleményből eredt" (Aburtheilung der Jesuitensache, 54).

A kath. egyház azt tanitja, hogy a jó czél a közömbös eszközöket szentesiti. Sétálni, közömbös dolog. Ha azonban azért sétálok, hogy egészségemet visszaszerezzem, ugy a sétálás jó cselekedet. Ha azonban szükségtelen sétálgatásom által kötelességem teljesitését mulasztani akarom, rosszul tettem, mert a rossz czél még a közömbös eszközt is elrontja.

Az egyház tanitja, hogy a jó czél az eszközt sohasem szentesit. Nem szabad hazudnom, hogy mást megszabaditsak, vagy valamely kárt eltávolitsak. Igy tanitanak kivétel nélkül a jezsuiták is. Némely jezsuitának (Busenbaum stb.) müvében megvan ez a tétel: „A czél szentesiti az eszközt," de csak abban az értelemben (ez az illető helyek összefüggéséből nyiltan kitünik): *A jó czél szentesiti a közömbös eszközöket.* Minden jezsuita, a ki erről ir, határozottan igy ir: „Valamely jó czél sohasem szentesit rossz eszközt." Ha az egyes állam, vagy az egyház bármily hasznot meritene is, bármily boldog lenne hazugság vagy gyilkolás által, azért soha,

semmi körülmények között sem szabad hazudnia vagy gyilkolnia.

Ha a jezsuiták ellenségei az ész és a kath. egyház tanitása szerint cselekednének, akkor nem rágalmaznák meg olyszemtelenül a társadalom egyik legtiszteletre méltóbb osztályát. De épen azok lármáznak, kiabálnak leginkább a jezsuiták és felforgató, társadalomrontó (?) erkölcstanuk ellen, a kik irataikban a párbajt és némely esetben a hazugság megengedhetőségét védelmezik.

Csak a ki bebizonyitja: 1) Hogy a jezsuiták nagy része ezen alapelv szerint cselekszik, 2) hogy a jezsuitáknak nagyrésze irataiban ezt az alapelvet védelmezi, az elmondhatja, hogy ez a hitvány elv a jezsuitáktól ered. *Az 1000 forintért még mindig lehet pályázni.* A pályázók forduljanak Richter bocholti plébános urhoz, egykori duisburgi káplánhoz.

29. Csalhatatlanság.

Kifogás. *Tévedni emberi dolog. Hogyan lehet egy ember csalhatatlan? A csalhatatlanság hitágazatja mutatja, hogy hová*

jutott a katholikus egyház; a pápaság istenitését már magasabbra emelni nem lehet.

Válasz. A csalhatatlanság elleni harcz többnyire a katholikus ügyekben való tudatlanság eredménye. A ki tudja, hogy a katholikusok mit értenek a pápa csalhatatlansága alatt és miért tartják a pápát csalhatatlannak, az jogosan mondhatja, hogy a pápa csalhatatlansága Krisztus Urunk által kinyilatkoztatott hitszabály.

Azt is állitjuk, hogy Isten egyedül csalhatatlan — bün, tévely, hazugság nélkül, — ő az örökkévaló bölcseség és igazság. Az ember azonban önmagától bünös és tévelynek van kitéve. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy a mindenható Isten az emberiség javára ezen szabály alól kivételt nem tehet a katholikus egyházzal és a pápával. A tanitó egyház (a tanuló egyházzal szemben), vagyis a pápa és a püspökök együttesen csalhatatlanok a hit és erkölcs dolgaiban. Ha a Krisztus szavai szerint a Szentlélek által vezetett egyház valamely zsinaton kijelenti, hogy ez, vagy amaz az igazság isteni kinyilatkoztatáson alapszik, ebben a magyarázatban csalhatatlan hittani határozatot kell tekintenünk.

Krisztus Urunk ezt a csalatkozhatat-

lanságot egyházának megigérte (Máté 16, 18): „És én mondom neked, te Péter vagy és e kőszálra épitem anyaszentegyházamat és a pokol kapui nem vesznek erőt rajta.“ Ennélfogva az egyház az igazság oszlopa és erőssége; mint azt szent Pál tanitja (Tim. I, 3, 5). És Krisztus még ezt mondja: „A ki az egyházat nem hallgatja, legyen olyan mint a pogány és a publikánus“ (Máté 18, 17). Krisztus mondja: „Menjetek az egész világra és tanitsatok minden népet“ (Máté 28, 19) és Márk 16, 15 versében: „A ki hiszen és megkeresztelkedik, üdvözül, a ki azonban nem hisz, elkárhozik,“ vagyis, a ki az apostolok (a tanitó egyház) által hirdetett tanitást nem hiszi, elkárhozik. Ennélfogva értelmemet és akaratomat az egyháznak alá kell rendelnem. Ezt Isten csak ugy követelheti, ha a tanitó egyház csalhatatlan, különben Isten nem kötelezne, hogy esetleg valamely tévelyt szilárdan és erősen higyjek. Ezt Isten nem teheti. Az egyház tehát, midőn Krisztus tanát hirdeti, csalhatatlan.

Ez a csalatkozhatatlanság a pápára is vonatkozik, midőn mint pápa hivatalosan — ex cathedra — tanitja az egyházat Krisztus tanitására. Ez Máté 16, 18 verséből

következik: „Te vagy Péter és e kőszálra épitem egyházamat és a pokol kapui nem vesznek erőt rajta.“ Az egyházat legyőzni, megtörni nem lehet, tehát az alapot sem, melyen épült. A ki azonban a csalhatatlanságról fecseg és azt úgy értelmezi, mintha a pápa nem lehetne bünös, ezzel csak tudatlanságát vagy gonoszságát árulja el.

A négy evangelista ember volt és mégis csalhatatlan volt, a mint az evangeliumok irják: tehát a pápa is csalhatatlan lehet, ha legfőbb hitbeli rendelkezéseit kibocsátja. Azonban nem a saját erejéből, hanem — miként az Evangelisták — a Szentlélek segedelme által.

Minden keresztény tehát, ki a Szentirást csalhatatlan hitbeli forrásul fogadja el — és ezt teszi például minden lutheránus — ezzel magyarázza meg abban való hitét, hogy emberek csalhatatlanok lehetnek. Az evangelisták és apostolok lutheri tanitás szerint csalhatatlan hirdetői voltak az igazságnak. A keresztények tehát a pápa csalhatatlanságát nem vethetik el azon okból, mert a csalhatatlanság isteni tulajdonság.

Luther például önmagát is csalhatatlannak tartja: „mivel utána én bizo-

nyos vagyok tanitásomban, általa birátok akarok lenni nektek és az angyaloknak is, a mint szent Pál irja (Gal. 1, 18), olybá, hogy valaki tanitásomat nem fogadja el, az ne üdvözüljön." (Müveinek erlangeni kiadása. XXVIII, 143.)

Csak azok vitatják egy embernél a csalhatatlanság lehetőségét, a kik nem ismerik el Istent. *Mert valameddig mindenható Isten van, mindaddig meg is óvhat egy embert a tévedéstől.*

30. Cselekedetek.

(Lásd: „Jó Cselekedetek" 103.)

31. Csoda.

Kifogás. *A csodában való hit korlátolt szellem ismertetőjele.*

Válasz. Elismert tény, hogy kis szellemek ellenfeleiket rendkivül ostobáknak tartják. Számos istentagadó, liberális, szabadgondolkozó, szoczialista rendkivül szivesen használja ezt a fegyvert.

Az igaz, hogy nem helyeselhető az a csoda után való tulságos áhitozás és babona, a mi a középkorban uralkodott — de épigy helytelen és elitélendő a fölvilágosodott Németországban a 17. században divott boszorkány-kór és ördögköpés, valamint a modern pogányok között és különösen a *nagyvárosokban lábrakapott spiritizmus és jövendölés.*

A csodákban való hit nem a korlátoltság ismertető jele, sőt ellenkezőleg egy fölvilágosodott szellem ismérve. Mert egy Isten van. Tehát csoda is történhetik. Ez az Isten teremtette a világot és vele együtt a természeti törvényeket; ő azoknak Ura. *A mint azonban az óracsináló uralkodik az óraszerkezet felett s a mutatót előre vagy hátra tolhatja és igy az óraszerkezetbe is benyulhat, hasonlóképen az Isten is benyulhat a természettörvénybe és azt vagy megváltoztathatja, vagy felfüggesztheti, a mint ez bölcseségének tetszik.* Ember nem képes valamely természettörvényt, például a nehézkedés törvényét felfüggeszteni, Isten azonban képes. A természeti törvények Istennek csodálatos közbelépése nélkül föltétlenül a szükségességhez vannak kötve.

Isten az ő bölcseségénél fogva csak ritkán tesz csodát, vagyis ritkán avatkozik be a természet törvényébe. Hosszas betegségek hirtelen gyógyitása, halottnak fel-

támasztása, a meglevő kenyérkészletnek ezerszeres megszaporitása ritkán történik, ritkaságuk folytán feltünnek, bámulatunkat felköltik s gondolatunkat a világ urára irányitják, a ki itt rendkivüli és nem természeti módon avatkozik be és mindenhatóságát bebizonyitja. Istennek csodáiban is törvényszerüség és tervszerüség uralkodik, vagyis az emberi nemnek természetfeletti tökélyetesitése. A világban tehát Istennek ezen tervszerü, de ritka beavatkozása miatt rendetlenség nem támad. Isten nem idézhet elő rendetlenséget. De ő marad a világ Ura. (V. ö. Schell, Apologie I, 280. l.)

32. Darwin.

Kifogás. *Darwin leszármazási elmélete által kiszámithatatlan hasznot szolgáltatott a tudománynak; a 19. századnak kétségtelenül ő volt legjobb természetvizsgálója és természetbölcselője.*

Válasz. Darwin leszármazási elméletével *nagy kudarczot* készitett a „tudománynak.“

Az angol tudós *derék természetvizsgáló* volt, azonban *rossz bölcsész.* Miután az

állat- és növényvilág legkülömbözőbb fajai fokozatosan a legkisebbtől föl a legnagyobbig a legbonyolultabb szervezetté csoportosulnak, miután továbbá az ember az állatokat és növényeket bizonyos megszabott határok között mesterséges tenyésztés alá vetheti, Darwin ebből a tényből azt következtette, hogy a magasabb formák és fajok az alsóbbakból fejlődtek ki lassankint *„a létért való küzdelem“* során, hogy az ember az állatból, az állatok a növényekből származtak és hogy a növények a nyers anyagból, a szervetlen anyagokból való ős-nemzés (generatio aequivoca) utján fejlődtek. Itt a bölcselő beszélt. Ámde *hamisan bölcselkedett.*

A materializmusnak, mely nem akarja elismerni Isten hatását a világra, mivel nem ismer Istent, fölöttébb javára szólt ez a tan és sok Istentagadó sorakozott Darwin zászlaja köré. A darwinizmus tanitása szerint az anyag örökkévaló és a fejlődés önmagától eredt. Igen helyesen nyilatkozik erről *Virchow* tanár:

„Természetesen egyetlen való adatot sem ismerünk arra, hogy volt-e valaha ősnemzés; hogy történhetett-e valaha ősnemzés oly módon, hogy szervetlen tömegek önkéntesen szerves tömegekké fej-

lődtek volna. Mindazonáltal elismerem, hogy ha képeket akarunk alkotni arról, hogy miképpen származhatott az első lény *önmagától* (hogyan történhetett ez, az természetesen talány), nem marad más hátra, mint az ősnemzésre visszanyulni. Ez világos! Ha nem *akarom* a teremtés *theoriáját* elfogadni, mert nem *akarom* hinni, hogy volt egy külön teremtő, ki fogta a föld rögét és lelket adott belé, ha verset akarok csinálni a jó magam módja szerint, akkor a generatio aequivoca értelmében kell csinálnom. Tertium non datur. Akkor nem marad más hátra, mint azt mondani: nem fogadom el a teremtést, de magyarázatát akarom. Ha ez az első tétel, akkor a második tételig is el kell menni és azt mondani: „Tehát elfogadom a *generatio aequivocát*" (Die Freiheit der Wissenschaft im modernen Staat. 20. l.)

A meddig tapasztalatunk terjed és a mennyit a geológia a kövületekből, a föld, a növények és állatok fejlődésének történetéből mutathat nekünk, a növény- és állattárokban, nem következett be *oly lényeges változás*, mely a darwinizmust igazolhatná.

Erdei fáink és növényeink, a ragadozó állatok (mint medvék, rókák, farkasok),

őzök, szarvasok éppoly állapotban, mint a hogyan manapság élnek, maradtak meg a jégkorszak előtt alakult legrégibb rétegekben. Vajjon az utóbbiak 20.000, vagy 100.000, vagy akár némelyek nézete szerint 200.000 évvel képződtek-e napjaink előtt, az körülbelül egyre megy, annyi mindenesetre kitünik ezekből, hogy a fajoknak szakadatlan, állandó változásáról szó sem lehet. (Pfaff: Schöpfungsgeschichte. 2. kiadás, 670. l.)

A darwinizmus azonban a fajoknak szakadatlan változásáról tanit. Erre nézve a legcsekélyebb bizonyitéknak is hijával vagyunk.

Ha valaki a darwinizmust annyira enyhiti, hogy azt mondja: „Elismerem Isten létezését, ki mindent teremtett, elismerem, hogy az ember nem az állatból fejlődött (mert hiszen az embernek halhatatlan lelke van), elismerem, hogy a növény nem az élettelen anyagból önmagától fejlődött, — az azonban lehetetlen, hogy egy növényfaj egy másik fajból, egy állatfaj egy másikból fejlődött: az ilyen darwinistával nem akarunk vitába szállani. Némely családcsoportok benső leszármazása sem látszik valószinütlennek.

A szigorubb darwinizmust (a hogyan

Darwin tanitotta) a nevezett tudósok közül már alig képviseli valaki. Häckel, a német Darwin, egyike ezen férfiaknak, a mint Virchow föntebb rajzolta. Nem akar Istenről tudni, ezért el „*kell*“ fogadnia az ősnemzést.

Dr. Bumüller azt írja „Mensch oder Affe“ cz. elolvasásra érdemes röpiratában (87. l.): „Ha az őslényekről szóló tudománynak adatait összefoglaljuk, arra az elkerülhetetlen eredményre jutunk, hogy a paleontologia alapján legfölebb csak az egyes *törzsek* (az állatok) *elkülönzött keletkezését* lehet alapul elfogadni. Nincsen törzs, a melyek között csupán csak egyetlen átmeneti alak volna és a törzsek majdnem mindannyian egy időben, magasan differencziálva és kész typussal lépnek föl. Az általános leszármazás nem egyéb, mint theoretizáló általánositása a csak viszonylag szüken korlátolt leszármazás mellett bizonyitó tényeknek, minden történeti — őslénytani, tehát empirikus alap nélkül.

33. Egyenjoguság.

(Paritas.)

Kifogás. *A katholikusok folyton az egyenlőséget hangoztatják; ezzel azonban csak a papság hatalmát akarják emelni.*

Válasz. A keresztény erkölcsi elvekkel ellenkezik valakit bizonyitékok nélkül becstelen szándékról gyanusitani. Mi katholikusok nem igyekszünk a papság hatalmát növelni. Mi csak azt akarjuk, hogy a *királynak adassék meg a mi az övé, de az egyháznak is, a mi az egyházé.* Az állam alkotmányától pedig vallási ügyeinkben teljes vallásszabadságot követelünk.

Mi az egyenlőséget nem ugy követeljük, mint óhajaink végczélját, hanem teljes igazságosságot az erkölcstan legfőbb alapelve szerint: *kinek-kinek a magáét.* A többi vallásfelekezettel való egyenjoguságot csak mint csekély részét követeljük annak az igazságosságnak, melylyel az állam irányunkban tartozik. Ha az állam a protestáns és zsidó egyházakat oly bánásmódban részesitené Magyarországon, minőben a katholikus egyház részesül, akkor teljes egyenjoguság volna. Az a vallás, mely megadta a szellemi és politikai létet Magyarországnak; az a vallás, melynek szolgái alapitották meg a földmüvelést, ipart, tudományt, müvészetet ebben az országban; mely megmentette a török zsarnokságtól; mely protestáns testvéreinek vallási önkormányzati jogát

segitett kivivni: most elnyomatva, a szabadságnak csufolt kegyelemkenyéren él.

Hogy mi egyenjoguságot óhajtunk, annak az az oka, mert Magyarországon az ujabb időben a katholikus egyháznak sokkal rosszabb a helyzete, mint bármely más felekezeté.

Vegyük csak bonczkés alá az egyenjoguságot, a mint az Magyarországon van.

Minden vallásfelekezet, mely törvényesen el van ismerve, görögkeleti, ev. ref., ágostai, zsidó, unitárius, szabadon és minden állami beavatkozás nélkül, a törvény ellenőrzése mellett kezeli egyházi és iskolai vagyonát, választja főpapjait, senki bele nem avatkozhatik saját egyházi vagy iskolai belügyébe, mig az állam törvényeivel ellentétes álláspontra nem helyezkednek; az állam csak annyiban avatkozik bele, különösen a *görögkeleti főpapok választásába, hogy azokat az ő megerősitése nélkül főpapi székeikbe behelyezni nem lehet. Jövedelmüket oda és ugy forditják, a mint és a hova tetszik az alapitványi levelek értelmében.*

Iskoláik felett teljes joggal rendelkeznek; tanáraikat ők maguk nevezik ki; a kerületek irják elő a könyveket, melyeket közép-, alsó- és felső-iskoláikban használ-

hatnak. A tanárok és tanitók felett fegyelmi joghatósággal birnak és *ha valamelyik egyházának tanitása ellen vét, fegyelmi uton elmozditható és ez ellen senkinek nincs joga felszólalni.*

Mi katholikusok a kormány gyámhatósága alatt vajudunk, mely gyámságtól az Ur Isten mentsen meg. *Egyházi alapitványaink kezelésébe még csak beleszólásunk sincs;* azok kamataiból tartatik fenn az állam által elkobzott katholikus egyetem, melyen jutalmul gyakran olyan egyéneket neveznek ki tanároknak, kik minél katholikus-ellenesebb tant hirdetnek, annál kedvesebbek. *Akadémiák, melyeken szintén katholikus, söt kereszténységellenes tanárok nyiltan hirdetik annak a hitnek gyalázatát, melynek alapitványaiból huzzák nem épen megvetendő javadalmazásukat,* a katholikus közönség minden beleszólása nélkül a protestánsokkal környezett közoktatásügyi miniszter által neveztetnek ki. Tanulmányi alapjainkból katholikus népiskoláink fenntartására nem jut, azért, hogy azok elközösittetvén vagy elállamosittatván, a növekedő ifjuság hitközömbössé váljék.

Egyházi önkormányzatunkat hamis ürügyek alatt, a katholikus összetartásá-

nak megakadályozása, a hitélet elnyomása végett örökre elodázzák. *Ez az egyenjoguság nálunk!* Erre persze azt fogják mondani az ellentáborban, hogy elfogultság irta; kérem, legyen szives bárki megczáfolni, tisztelettel meghajlok, ha bármiben nem volna igazam. De ugy hiszem, minden elfogulatlan egyén igazat ad nekem, hogy a szomoru valóságot irtam.

34. Egyenlőség.

Kifogás. *Minden ember azonos módon jö a világra, miért hát később az a nagy külömbség? Hiszen Isten elött mindnyájan egyenlők vagyunk! Elötte nincs tekintélye a személynek!*

Válasz. Ugyanoly joggal mondhatjuk: „Minden ember külömbözőképpen jön a világra.“ Az igazság középütt van.

Igaz az, hogy minden embernek *ugyanolyan emberi természete van.*

Testből és lélekből állanak. Mindenkinek ugyanazon teremtője van, mindenki ugyanazon ég számára alkotódott, mindenki ugyanazokat a parancsokat köteles követni, mindenki a mennyei atya gyermeke és kell, hogy az legyen. Ebből folyik

mindnyájunk közös kötelessége, hogy igaz, eszes emberek módjára viselkedjünk és közös jogunk, hogy felebarátunk ember gyanánt bánjon velünk. Ezzel azonban megszünik az egyenlőség.

A *körülmények,* melyek között az emberek valósággal leledzenek, *külömbözök.*

Egyik ember egészséges, a másik beteg, ez erős, amaz gyönge; az emberek megoszlanak szegényekre és gazdagokra, tudósokra és tudatlanokra, okosakra és tehetségtelenekre; külömböznek nem, jellem, képesség, hajlamok, szükségletek tekintetében; külömböznek munkásság, takarékosság, erkölcs, mértékletesség, becsületesség dolgában.

Az egyenlőséget a legjobb akarattal sem lehet elképzelni.

Már a *tulajdonjog* elválasztja az embereket ugyanazon keresetnél és ugyanazon munkánál. Az egyik eltékozolja pénzét, a másik megtakaritja és igy vannak szükségképpen szegények és gazdagok.

Az ember tulajdonjoga azonban természeti jog és a keresztény erkölcs-törvény követelménye. Keresztény ember nem pártolhatja ennek a jognak eltörlését; maga az ész azt tanitja, hogy mindenkinek

tulajdonjoga van arra, a mit becsületesen megszerzett; birtokolja bár ezt élelmiszerekben, pénzben vagy telekben. A ki azt az embertől elvitatja, az elrabolja tőle jogát és szabadságát és a szoczializmus már ezért is keresztényteien, értelmetlen és ellensége a szabadságnak.

Azonban az emberek külömbözősége daczára igaz marad az a tétel, hogy Isten az embereket nem képességeik, nem vagyonuk és állásuk szerint *itéli meg*, hanem csupáncsak jó vagy rossz akaratuk szerint, „mert Isten előtt nincs tekintélye a személynek." (Kol. 3, 25.) Az istentelen gazdag és tudós éppugy megbünhődik, mint az istentelen szegény — csakhogy könnyebb az Istent szolgálni szerény viszonyok közepette, mint gazdagságban és magas tisztségekben

35. Az egyház.

Kifogás. *Az egyház Krisztus és az emberek közé furakodik és mégis egyedül Krisztus a mi közbenjárónk Istennél. Az egyház egyátalán elveszté világhóditó erejét.*

Válasz. Az egyház Krisztus és az emberek között van. Ez igaz! De az egyház nem furakodott be ebbe a helyzetébe,

ezt a helyet Krisztus Urunk jelölte ki számára. Ezen sem ember, de sem maga az egyház nem segithet.

Krisztus Pétert az ő nyája látható pásztorává nevezi ki (Ján. 21), ilyformán Péter Krisztus és a báránykája között foglal helyet. Krisztus igy szól tanitványaihoz (Luk. 10, 16): „*A ki titeket hallgat, engem hallgat, és a ki titeket megvet, engem vet meg.*" És ha testvéred megtérni nem akar, jelentsd fel az egyháznak: „*Ha az egyházra sem hallgat, legyen elötted mint a pogány és publikánus.*" (Máté 18, 17.)

Ezáltal az egyház középhelyet foglal el Krisztus és az emberek között. Krisztus a mi közbenjárónk az Atyánál — helyes; de az egyház meg közbenjárónk Krisztusnál. Krisztus tanitását, valamint a Krisztus által rendelt kegyelemeszközöket az egyháztól kell elfogadnom. Igy akarja ezt Krisztus (Máté 28, 18, 19): „Menjetek az egész világra és tanitsatok minden népet s megkeresztelvén őket . . ." „A ki nem hiszen elkárhozik." (Márk 16, 15.) Nem használ az embernek, ha csak Krisztushoz akar ragaszkodni, a látható egyházhoz is kell ragaszkodnia, hogy őt Krisztushoz vezérelje. *A protestantismusnak szarvas hibája, hogy a látható egyházhoz való ragasz-*

kodás szükségességét tagadja. A protestánsoknak nincs egyházuk. Azt hányják szemünkre, hogy mi az egyházat mi és Krisztus közé helyezzük és épen ez az előnyünk, mert ezt Krisztus ugy akarta. Krisztus akarata mindenekfelett áll.

Azt mondják, hogy a katholiczizmus elvesztette világhódító erejét! Ezelőtt nemzeteket téritett meg, most pedig nemzetek szakadnak el tőle és már századok óta nem fogadta el nemzet a kereszténységet! Előbb is szakadtak el az egyháztól nemzetek; hová lett a kereszténység Syriában és Afrikában? Vagy talán a hóditó erő szent Ágoston kora után azonnal eltünt? Épen a mi korunk csak az az idő, melyben az egyház veszteséget mutat fel? Nem a 19. században lett Németországban a katholiczizmus oly erős, oly hatalmas? Nem az utolsó két évszázadban tértek meg a Filippi szigetek lakói, hol most hét millió katholikus él? Nem bámulatra méltó a Himalája környékén lakók megtérése? Nem, a kereszténység őskora ujul meg Uganda négerei között, a hol 5—6 év alatt majdnem 200.000 a hitujonczok száma? Alig van a keresztény őskor első hét századában oly évtized, a mely alatt annyi pogány tért volna a katholikus egyház kebelébe, mint a 19.

század utolsó évtizedében. Ez a vád az illetőknek az ujkori egyháztörténelemben való teljes járatlanságát bizonyitja. A régi törzs ujult erővel hajt még ma is uj ágakat. A katholikus egyház hóditó hatalmát nem vesztheti el. Hazánkban is épen a mult század végén kezd a katholiczizmus ujjászületni. Hatalmas menetben hömpölyög, mint a folyók vize, hogy lassan lassan az egész ország katholikusait ellássa a hit éltető vizével. A sok katholikus alkotás, hirlapok, katholikus körök, szövetkezetek, társulatok, mind a legujabban alakultak.

36. Egyházi állam.

Kifogás. *„Az apostoli szék világi hatalmának eltörlése nagyon elömozditaná az egyház szabadságát és fölvirágzását.* (*Syllabus 76.*)

Válasz. Ez az elv ugy, a mint áll, hamis, és pedig oly hamis, hogy azt katholikus ember nem védelmezheti. IX. Pius pápa ezt a tételt kárhoztatta. A római szentszék törvénye jutott az egyházi állam birtokába, a római szentszék el van ismerve a világon, mint törvényes fejedelmi szék.

Vajjon a világi hatalom az egyház szabadságára és fölvirágzására nézve szükséges-e, azt az egyház hivatott eldönteni, nem pedig ellenségei. Németország ellenségei azt állitják, hogy nagy és hatalmas, hogy nagyon sok katonája van — de azért Németország nem kérdezi meg egyik államtól se, hogy évenkint hány katonát sorozzon! *Hasonlóképen a katholikus egyház sem kérdezi sem a szabadkőműveséktől, sem a liberálisoktól, sem az italianissimiktől, hogy vajjon világi hatalmát megtartja-e, vagy hogy van-e arra szüksége?*

Korunkban azonban a pápa teljes függetlensége és az egyház szabad kormányzata szempontjából a mai körülmények között a világi hatalom, vagyis az egyházi állam bizonyos alakban okvetetlenül szükséges. *A pápa önálló, független fejedelem, ő a világ összes országaiban élő katholikusok lelki feje;* ezen állásával nem egyeztethető össze, hogy valamely fejedelemnek, uralkodónak alattvalója legyen. A többi országok katholikusai az ilyen alattvalóban nem biznának. A pápa részére szabadságot és igazságot követelünk.

XIII. Leo pápa 1901. év deczember 4-én ezt irta az osztrák püspököknek: „Ama

körülmény is aggaszt benneteket, hogy a római pápa elvesztette szabadságát; igazán olyan helyzet ez, a mely mind az apostoli Szentszék méltóságát, mind pedig a vallás terjedésének jótéteményét bénitja. Igyekezzetek mindenáron ezt a szomoru helyzetet megszüntetni."

37. Egyházi parancsolatok.

Kifogás. *Az egyházi parancsolatok emberi találmányok és a Szentirásban alapjog egyátalán nincs. Söt a Szentirás (Mózes V, 4, 2) igy szól: „Ne tegyetek ahhoz semmit, a mit parancsolok, de abból ne is vegyetek el, hogy megtartsátok a ti Uratok Istenetek parancsait, melyeket én parancsolok nektek."*

Válasz. Miért irja Mózes ugyanabban az ötödik könyvben: „*Cselekedd azt, a mit az elüljárók azon a helyen mondanak, melyet az Ur kiválaszt és a mire ők téged tanitanak*" (Mózes V, 17, 17)? Mózes ennyit mond: Nem kell Isten parancsának föltüntetni azt, a mi nem az. De nem tiltja el, hogy az egyházi hatóság az Isten parancsait bővebben meg ne magyarázza, és egyuttal előirja, miként kell azokat

megtartani. Igy Krisztus például több helyen ajánlja a bőjtöt (Máté 9, 15): „Jönnek napok, midőn elvétetik tőlök a vőlegény; azután *böjtölnek.*“ Az egyház pedig közelebbről meghatározta, mikor kell bőjtölni. Ezt ama meghatalmazásnál fogva tette, melylyel Krisztus az egyház fejét fölruházta: „*A mit megkötendesz a földön, meg lesz kötve a menyekben is.*“ (Máté 16, 19.)

38. Egyistenüség.

Kifogás. *Az egyistenüség legteljesebb alakjában a zsidó vallásban van. A legtökéletesebb Istenfogalom azonban döntő a vallás értékére. A zsidó vallás tehát hamis nem lehet.*

Válasz. Az ó-szövetségi valódi zsidó vallás a legtökéletesebb egyistenüség. A kereszténység is az. A zsidók egyetlen, oszthatatlan, örökkévaló, végtelen, mindenható, szent Istent ismernek. A katholikus katekizmusok is ugyanezt tanitják Istenről. Ebben a tekintetben tehát mindakét vallás egy álásponton áll.

Csakhogy a kereszténység valamivel többet tud erről az egy Istenről; hogy egy Isten van három személyben, atya,

fiu és szentlélek. Ezt a zsidók tagadják, de nincs igazuk. Mert ugyanaz az Isten, a kit a zsidók az ószövetségben imádtak és még mai nap is imádnak, maga mondta, *hogy ő egy Isten, három személyben.* Nem attól függ az istenismeret, hogy az Istenről minél egyszerübb fogalma legyen valakinek, hanem attól, hogy az Istenről *helyes fogalommal birjon, mert a mi helyes, az a legtökéletesebb.*

Midőn a zsidók azt állitják, hogy az Istenben nincsen három személy, ugy az élő Istenről hamis, téves fogalmuk van. *Az ószövetségben sohasem állitották a zsidók, hogy az Istenben, kit imádunk, nincsen három személy; ezt ugyan nem tudták, de nem is tagadták.* Az Istenről igaz, de tökéletlen fogalmuk volt. A mai zsidók, a kik egyátalán tagadják a szentháromságot, nem tökéletlen, hanem téves, hamis fogalommal birnak az Istenről. A mai zsidóság már ezért is hamis vallás.

39. Elátkozás.

Kifogás. *A katholikus egyház minden nem katholikus hivöt elátkoz, mert az egyházon kivül nincs üdvösség. Miféle vallás*

az, mely szerint csak kevesen vannak a kiválasztottak, de az emberiség legnagyobb része elkárhozik?

Válasz. A ki igy beszél, az nem ismeri a katholikus egyházat. A katholikus vallás tanitása szerint minden protestáns üdvözül, *ha érvényesen meg van keresztelve és a keresztség után sulyos bün által nem pártolt el Istentől, vagy ha bünt követett is el, de tökéletes bánat által Istenével kibékült.* Minden ember üdvözül, ha a tökéletes szeretet cselekménye által, mely a keresztséget pótolja, Istenhez tér és Istentől nem pártol el. Sőt a keresztség nélkül elhalt kisdedek, a hittudósok általános véleménye szerint a tulvilágon bizonyos természetes boldogságot élveznek és nem szenvednek.

IX. Pius pápa 1854. deczember 9-én kelt levélében igy ir: *„Szigoruan kell ahhoz a tanitáshoz ragaszkodnunk, hogy a római katholikus egyházon kivül senkisem üdvözülhet, mert ez az üdvösségnek egyedüli bárkája; de az is bizonyos, hogy azok, a kik az igaz vallást legyőzhetetlen akadályok miatt nem ismerik, emiatt Isten előtt nem vétkeztek.“*

A boroszlói egyházmegye részére ki-

adott katekizmusnak 36-ik lapján a 216-ik kérdés igy szól: *„Hogyan nevezzük a* katholikus egyházat azért, mivel Krisztustól ő nyert egyedül hatalmat és kegyelemeszközöket, hogy az embereket az üdvösségre vezesse?“

„Egyedül üdvözitő egyháznak nevezzük.“

A 217-ik kérdés: „Mit kell tartanunk azokról, a kik nem tartoznak a katholikus egyház hivei közé?“

Azok, a kik *saját bünük nélkül* nem tagjai a katholikus egyháznak, amellett őszintén keresik az igazságot és igazán megtartják Isten parancsait, az Isten kegyelmet ad nekik, hogy legalább belsőleg tartoznak az egyházhoz és ezáltal az *örök üdvösségre juthatnak.* Egészen igy ir ismét IX. Pius 1863. augusztus 10-én. Daczára a katholikus egyház eme világos tanitásának, még ma is vannak, a kik azt állitják: A katholikus egyház az összes nemkatholikusokat pokolra kárhoztatja. Ezeket a legjobb akarat mellett sem mentegethetjük; makacs állitásuk nyilván mutatja, hogy ők a katholikus hit tanitását minden áron el akarják ferditeni. Miért? Mert különben a katholikus egyház ellen semmi kifogást nem tehetnének. Hogy a pogányok is üdvözülhetnek, Dr.

Beyschlag, a halléi evangelikus hittani intézet tanára irja, hogy „*ez az állitás még ő előtte, a liberális tanár és protestáns előtt is nagyon liberálisan hangzik.*“ Einig tudor, trieri katholikus hittanár, igy felelt neki: „*Igen, üdvözülhet és habár ez ön előtt igen liberális tan is és ön minden zsidót és pogányt a kárhozatra szánt is, ez a katholikus egyház előtt nem tulliberális tan*“ (Offene Antwort an W. Beyschlag, 8. l.).

A türelmetlenségről vádolt IX. Pius 1863. október 10-én kiadott „Quando conficimur“ iratában igy szól: „Tudvalevő dolog, hogy azok, a kik saját vétkük nélkül nem ismerik szent vallásunk tanait és a mellett készek az Istentől szivökbe ontott természeti törvényeket megtartani és *erkölcsileg kifogástalan életet élnek, a kegyelem segitségével elnyerhetik az örök üdvösséget.*“

Ha tehát a más vallásuak üdvözülhetnek, miért nem hagyják meg őket tévelyökben?

1. Mivel a felebaráti szeretet müve, hogy embertársunkat a tévelyből az igazság ismeretére vezessünk — ezt az elvet elismerik még az anarchisták is.

2. Mert az, *a ki saját vétke által bolyong a tévelyben, nem üdvözülhet.*

3. Mivel sokkal nehezebb az ártatlanul tévedőnek üdvözülni, mint az igazság ismeretében levőnek. „A mennyire nyugodtak lehetünk egyrészt az ártatlanul tévelygő sorsa iránt, másrészt oly sajnosan tapasztalhatjuk, ha emlitjük, hogy különösen azok, a kik háromszáz év óta elszakadtak az egyháztól, annyi üdvforrástól meg vannak fosztva, melyek az igaz hit követői előtt nyitva állanak. A kereszténység isteni igazságait nem a maguk tisztaságában és teljességében hirdetik nekik, hanem meghamisitva és megmásitva; a katholikus istentisztelet megkapó, elragadó ünnepélyessége nem emeli föl sziveiket a mennyeiekhez, a fölséges szentmise-áldozat közöttük nem mutattatik be; Krisztus nem lakik az ő oltáraikon. Krisztus szent teste és vére nem erősiti lelkeiket; ha sulyos bünbe esnek, nem találnak gyógyszert a bünbánat szentségében. Nélkülözik azt a lelki vigaszt, melyet e két szentség az utolsó kenet szentségével együtt a halálos ágyon nyujt az igaz egyház hiveinek; *tökéletes bánat által épugy megtisztulhatnak ebben a pillanatban lelkiismereteiket terhelő bünöktől,* — olyan bánat által,

a mely sokkal nagyobb kegyelmet tételez fel és sokkal ritkább, mint a bünbánat szentségéhez szükséges tökéletlen bánat — mint az a katholikus, a kinek nincs alkalma a haldoklók szentségében részesülni.“ (Wilmers, Lehrbuch der Religion, II. 609.)

40. Ellenmondások a bibliában.

Kifogás. *A bibliában kézzelfogható ellenmondások és valótlanságok fordulnak elö, söt még a gonosztettek dicsérete is. Tehát nem minden igaz, a mi a szentirásban fordul elö.*

Válasz. Általában: a szent könyvek ösi szövege, a mint azt a szerzöik isteni sugalmazás után és Isten nevében megirták, ugy egyes részleteiben, mint minden tekintetben teljesen igaz; Isten igéje mind, és ahhoz a hamisságnak még csak árnyéka sem férhet. A másolatoknak és forditásoknak nem kell oly hibátlanoknak lenniök. Némi csekélységek olyan dolgokban, melyek semmi összeköttetésben nincsenek a hittel és erkölcsökkel, becsuszhattak azokba a kiadásokba, melyeket az egyház hiteleseknek ismer el.

A szentirás nem tudományos mü, hanem olyan könyvekből van összeállitva, a melyek ama kor és olvasók értelmi fokához vannak szabva, melyben a könyveket irták. Igy a szentirás a nap keltéről és lenyugvásáról beszél, a mint még mi is. Ily értelemben mondta Józsue is: „Állj meg nap!“ Látszólag a nap megállt. Ezt a csodát különös fénytörés által meg lehet magyarázni.

Különösen: a) *Ellenvetés: A szentirás szerint az állatok beszélnek, — az állatok csak a mesékben beszélnek, a szentirás eféle közleményei tehát mesék.*

A szentirás csak két beszélő állatot emlit; egyik volt Balaám szamara (Isten csodája folytán lehetséges volt), és a paradicsomi kigyó. Azonban itt tulajdonképen nem a kigyó, hanem a kigyó által az ördög beszélt — de miként? Vajjon emberi nyelven-e vagy másként, azt nem tudjuk.

b) *Ellenvetés: Kain, Ádámnak elsöszülött fia idegen földre költözött és várost alapitott. Tehát más emberek is voltak, a kikkel a várost alapitotta. E szerint az összes emberiség nem egyedül Ádámtól és Évától származik.*

Kain testvérét „hosszu idő után“ (Móz. I, 4, 3), a görög szöveg szerint 200 évnél

később ölte meg. Ennyi idő alatt az emberiség már 100.000, sőt egy millióra is szaporodhatott. Azért nevetséges állitás, hogy Kain feleségül nem kaphatott mást, mint egy nőstény majmot. Az ilyen állitás hitelre találhat a majomtisztelőknél, de értelmes embereknél nem.

c) *Ellenvetés: A vizözön előállitására nem lett volna elég viz a földön — 12 könyöknyivel a legmagasabb hegyeket is meghaladá!* Felelet: Bünbeesés cz.

d) *Ellenvetés: A szentirás sok helyen dicséri a hazugságot, tolvajlást, házasságtörést és gyilkosságot, söt ezt meg is parancsolja. Ennélfogva nem isteni könyv!* (L. Patriárkák, cz.)

Nem igaz, hogy a szentirás a bünöket dicséri. Az egyptomi bábák, a kik a zsidó fiugyermekeket a haláltól megmentették, azt hitték, hogy ebben az esetben szabad hazudni; ezeket nem hazugságokért, hanem irgalmas cselekedeteikért dicséri, melyeket a gyermekek irányában gyakoroltak. Az izraeliták magukkal vitték az egyptomiak kincseit. Ez nem volt lopás: először, mivel ezt nekik az Isten parancsolta, a ki az egyptomi kincseknek is ura; másodszor mivel ily módon akartak kárpótlást szerezni az egyptomiaktól elszenvedett számtalan igazságtalanságáért.

Mózes, igaz, agyonütött egy egyptomit, de szükséges védelemből, hogy egy zsidó rokonát, fajbeliét megvédje; ez nem gyilkosság. Az izraelitáknak ellenségeik ellen elkövetett kegyetlenségei az akkori háborujog szerint szokásban voltak, a mely jog akkor sokkal szigorubb volt, mint korunkban; másrészt Isten parancsolta nekik, hogy a bünökbe merült pogányokat ily módon büntessék meg. Istennek ez szabad.

A szentirás a tiz parancsolatban tilt minden hazugságot; nem szükséges, hogy minden egyes rossz történelmi ténynél ujonnan kijelentse, hogy ezt rosszalja. A szentirás nem gyermekek számára van irva és számos protestáns nevelő helyteleniti, *hogy az iskolás gyermekeknek az egész szentirást kezökbe adják;* ezek helyesebbnek tartják azt a kath. eljárást, mely szerint a gyermekek olyan bibliai történetet kapnak a kezökke, melyben a szent történelemnek nevezetesebb eseményei vannak a gyermekek előtt felsorolva, a botrányt okozható részek mellőzésével.

Igazságtalan az a vád, szemrehányás, hogy mi a bibliát megvonjuk a hivektől.

A szentirást bárki olvashatja akkor, a mikor akarja, *csak az egyház által jóváhagyott forditást használja.* Ez a rendelet helyes és szükséges, mivel Luther forditása 3000 helyen szorul kiigazitásra, mert hamisan van forditva. (Biblia cz.)

41. Elnyomatás.

Kifogás. *A katholikus egyház a zsarnokság és elnyomás vallása. A ki nem engedelmeskedik, azt kidobja kebeléből; minden szabad véleménynyilvánitás el lesz nyomva. Mindenki gyanus, a ki nem ugy gondolkozik, mint a jezsuiták.*

Válasz. Ilyformán a szocziáldemokráczia zsarnokpárt; a ki nem engedelmeskedik ezeknél, az csakugyan kirepül; igy járt például Rüdt tanár is. Akkor az állam is zsarnoki hatalom, mert a ki nem engedelmeskedik, azt vagy bezáratja, vagy számüzi. A katonaság csupa zsarnokok csapatja; a ki nem engedelmeskedik, azt vagy elcsapják, vagy leköszöntetik. Akkor minden olyan gyáros, a ki valamely daczos munkás vagy hivatalnokot elbocsát, zsarnok. Az evangelikus

egyház pedig igen zsarnok, midőn azt, a ki gyermekeit a katholikus vallásban nevelteti:

a) képtelennek nyilvánitja egyházi hivatalokra;

b) a keresztszülői jogtól megfosztja;

c) bizonyos körülmények között eltiltja az Urvacsorától is, a meddig bünbánatának jelét nem adta. (Die wichtigsten Unterscheidungslehren, 15. l.)

A katholikus egyház azokat zárja ki, a kik a katholikus hittől elpártolnak. Hiszen ő az igazhitüek közössége; a hit szabad, erőszakkal oda senkit sem visznek. A ki tehát ennek az egyháznak elveit megvallani nem akarja, önmagát zárja ki és jogosan ki lesz zárva. Azt csak senki sem kivánhatja, hogy az egyház kegyelmét és hivatalait *azoknak osztogassa, a kik ahhoz többé nem tartoznak.* E felett hiábavalóság lenne tovább is beszélni. A ki nem akar katholikus lenni, annak nincs is joga ahhoz, hogy annak tekintsék.

Az pedig csuf rágalom, hogy a katholikus egyház elnyomja a szabad véleménynyilvánitást.

Nagyon természetes, hogy azt, a ki megállapitott igazságok ellen harczol, a kellő határok közé szoritják. Ezt minden

tudomány megteszi. A ki a mathematikában Phythagoras tételét megtámadja s az ellen szabadabb véleményt nyilvánit, a mathematikusoktól megkapja a rendreutasitó választ. A kinek a csillagászatban a nap és föld forgásáról szabad véleménye van, vagyis azt állitaná, hogy a föld nem forog a nap körül, véleményével ezt is rendreutasitják. A ki pedig a katholikus egyházban katholikus hitigazságokat támad meg, vagy tagad, — és a szabadabb véleménynyilvánitás alatt nem értünk egyebet — ezt még támogassuk, dicsérjük és magunk között megtürjük?! Nem, ezt nem teszi az egyház, mert ő az igazság oszlopa és a hit téren a tévelyt eltürnie nem szabad. Az egyház inti és rendreutasitja azokat is, a kik a tévelyhez közelednek és olyan tanokat állitanak fel, melyek következményeikben a hitigazságokkal ellenkeznek. Másként azonban az egyházban divó ezen elv: *in dubiis libertas* — a kétes dolgokban mindenkinek szabad kezet ad.

Az is gyalázatos rágalom, hogy a ki bár katholikus módon, de nem úgy gondolkozik, mint a jezsuiták, gyanus lenne. Hiszen maguk a jezsuiták sem egyeznek meg legalább 100 esetben,

melyik jezsuitákkal kell hát egyformán gondolkoznunk?

42. Előítéletek.

Kifogás. *A férfiunak elöitélet nélkül kell minden napikérdéshez szólni: a katholikus ezt nem teszi; világnézetében elfogult.*

Válasz. Ki az elfogulatlan? Mi az előitélet? Előitélet itélet olyan tárgy felett, melyet kellőleg nem ismerek, de a mely felett én az én kivánságomon, nem pedig az igazságon alapuló itéletet alkottam; előitélettel vagyok valamely dolog iránt, *ha már elöre el vagyok irányában fogulva, mielőtt annak értékét megvizsgáltam volna.*

Az előitélet megvetendő, csunya dolog, elhomályositja szemünket és nehezen ismerhető meg miatta az igazság.

Minden embernek elfogulatlannak kell lenni. A katholikus embertől rossz néven veszik, hogy mindent katholikus szempontból itél meg, azért mondják folytonosan: A katholikus elfogult a müvészet, a természettudomány, a történelem iránt.

A katholikus, mint ilyen elfogulatlan, mert mindent helyes álláspontból itél meg. A katholikus embernek meg kell győ-

ződve lennie, hogy nincs más vallási igazság, mint a katholikus igazság, hogy nincs más igaz erkölcstan, mint a katholikus erkölcstan. Ha a tudományt és müvészetet katholikus szemüvegen át szemléli, katholikus mérték szerint méri, teljesen igaza van. Ha valamely festmény, szobor, szindarab a katholikus erkölcsöt kigunyolja, úgy ez nem remekmü, s ha valamely történetbuvár és természetbölcselő olyan eredményre jut, mely a katholikus egyház tanával ellenkezik, úgy tévedett — ez a katholikus ember itélete. Ez nem előitélet, hanem azon az észszerü okon alapszik, hogy a katholikus hit és a tudomány következményei között ellenmondás sohasem fordulhat elő. Ha valamely tudós rámutat némi ellenmondásra, ez csak látszólag, mert az illető tudós vagy nem tudja, hogy abban az esetben mit tanit az egyház, vagy a tudós számitása nem jó; a tudománynak ugynevezett eredménye valamely rejtélyes tévedésen alapul.

A katholikusok ellenségei között van igen sok elfogult egyén.

Ha valaki már előre azt tételezi fel, hogy a világ teremtő nélkül jött létre, ez igen vastag előitélet. Ha valaki mindig csak a sötét középkor, a pápák tulkapásai,

a papság uralomvágya, a zárdák óriási gazdagsága a katholikusok türelmetlensége, a jezsuiták laza erkölcse ellen lármáz, az ilyen nagyon elfogult. Ha valaki azt hiszi is, hogy a müvészet, természettudomány stb. felett csak az hozhat elfogulatlan itéletet, a ki a hit előitéleteivel szakit, ez nagyon kemény előitélet; mert az atheismus és az atheista világnézet mindenféle lehet, csak helyes nézet nem; az istentagadó szemüveg a legnagyobb előitélet a világon.

Igyekezzék; édes barátom, ön is levetkezni az előitéletet, igyekezzék attól megszabadulni. Mi katholikusok jól tudtuk, hogy elfogulatlan álláspontont állunk és onnan szemléljük a világot. Mi a megismert igazság álláspontján állunk, melyet velünk az ész és a hit közölt.

43. Előrerendelés.

(Praedestinatió.)

Kifogás. *Végzetem a pokol vagy a mennyország. Isten már most tudja, hogy hova jutok — ezen sem jó, sem rosz élet által nem változtathatok.*

Válasz. Ez a kálvin és mohammedán vallástana, nem pedig a kath. egyházé. Sőt inkább az egyház azt tanitja, hogy a jó vagy rosz élettől függ, vajjon ki hová jut, a mennyországba-e vagy a pokolba? Midőn azonban Isten valakinek a rosz életét látja, ezért őt a pokolra kárhoztatja. Az ember nem azért él jól vagy roszul, mivel Isten látja, hanem az Isten azért látja az embernek jó vagy rosz életét, mivel az ember úgy él.

44. Az emberi nem eredete.

Kifogás. *Lehetetlennek látszik, hogy az emberi nem különböző népei és fajai egy pártól származtak volna.*

Válasz. Sajátságos! Ezt a véleményt *a 19. század első felében* Langenbeck göttingai tanár képviselte. Igy vélekedett: az emberi fajták koponyáinak alkata annyira elütő, hogy az egy pártól való eredet lehetetlennek látszik. *Néhány évtizeddel későbben* azonban az angol Darwin fölállitotta a maga leszármazási elméletét, mely szerint nem csak a különböző emberfajoknak, de az összes embereknek és állatoknak, az egész állat- és növényvilág-

nak egy közös eredetük vagyon. Darwin azonban nagy hitelt talált a hitetlen természetvizsgálóknál.

Az *igazság* itt is, mint oly sokszor, *középütt* van: mindenképpen lehetséges, hogy az egész emberiség egy pártól származott; ellenben Darwin leszármazási elméletét a maga merevségében majdnem minden természetbuvár, még a leghitetlenebbek is, föladták.

45. Az emberi nem kora.

Kifogás. *A Missisippi iszapjában emberi csontvázakat találtak, melyek legalább 60.000 éve feküdtek ott. A biblia 4000 éves időszámitását Ádámtól Krisztusig hamisnak mutatta ki a tudomány.*

Válasz. 1. *Egyáltalán nem áll*, hogy a biblia csak 4000 évet vesz föl Krisztusig. Ugyanis sok külömböző szövege és forditása van a szentirásnak. A latin forditás, az ugynevezett Vulgata szerint mindenesetre körülbelül 4000 év jön ki. A görög forditás, az u. n. Septvaginta szerint ellenben mintegy 1000 évvel több mutatkozik. A kath. egyház mind a két forditást használja. Ez tehát eldöntetlenné

teszi, hogy az olvasás két módja közül melyik a helyes és hogy vajjon nem mind a kettő hamis-e és az eredeti szövegnek nem egy harmadik, helyes olvasásmódja volt-e?

A szentirás szerint azonban mindenesetre *fölöttébb valószinütlennek* látszik, hogy 60.000 éves időt kell-e föltételezni.

2. A csontvázat 60.000 évére mindenképpen valódi bizonyitékra volna szükségünk. Az ily dolgokban rémitő sokat állitanak, édes keveset bizonyitanak.

A paleontologia tanuságát adja annak, hogy maga az *elvont tudomány* mily keveset tud az „ősemberről“ és igy az emberiség koráról:

Roger egészségügyi tanácsos igy szól a svábföldi tudományos egyesület 33. évi jelentésében (1898, 74. l.): „Az ősemberre nézve a tudományos értékesítésből megkivánt biztonsággal nem fogadható el más, mint csak a hires Neander-völgyi koponya, a La Naulette alsó állkapczája, a Sipka-völgyi maradványok Morvaországban és rendkivül fontos és nagyértékü lelet gyanánt az a két tökéletes női- és férfi-csontváz, melyeket Belgiumban Spy mellett egy barlangban találtak.“

A Missisippi iszapjának koponyái tehát egy vérmes képzelődésnek szabados találmányai!

A többi leletről igy nyilatkozik *Zittel* (A paleontologia alapjai cz. müvében), ki a tudomány ezen ágában elismert első tekintély: „Megbizható korból eredő negyedkorbeli ember-maradványoknak csupán csak a Toscanában Chiana mellett lelt koponya, az Elszászban Egisheim táján lelt koponya, a Belgiumban a nanlettei barlangban talált alsó-állkapczája és a morvaországi Sipkabarlangból kiásott álltöredék tekinthetők. Ez az anyag nem elégséges a faj meghatározásához; az Europában a diluvium idejéből talált megbizható kori összes embermaradványok nagyságra, alakra és minőségre nézve összehangzanak a homo sapiens sel (ember) és mindenképen jól ki vannak fejlődve. Az ember és majom közt fennálló távolságot semmi tekintetben sem töltik ki.“ Tehát Zittel nem kegyelmez sem a „Neander-völgyi hires koponyának,“ sem a Spy melletti „rendkivül fontos és nagyértékü leletnek.“

Ranke, a közismert tudós („Az ember,“ II. 472. l.) a „Nándorvölgyi hires, vagy jobban mondva hirhedt koponya-leletről,“

valamint a „még hirhedtebb kanstatti koponyáról“ beszél.

Virchow szerint minden bizonyiték hiányzik arra, hogy a Nándorvölgyi koponya a régi kőkorszakból (azon idő, mikor az emberek kőből készitették szerszámaikat, 3000 évvel Krisztus előtt) eredne. Lehet, hogy még az „ifjabb kőkorszak“-ból származik (körülbelül 2000—3000 évvel Krisztus előtt), Virchow azonban ugy vélekedik, hogy még erre sincs bizonyiték, „kora teljesen határozatlan és lehet, hogy sokkal fiatalabb.“

Igy beszélnek a tudomány müvelői! A *félmüveltek* azonban bátran kiáltják: „Az emberi nem legalább 60.000 éves. S a ti bibliátok Krisztus előtt mégis csak 4000 évről szól!“

Ennyi elég ezen emberek jellemzésére.

Az emberi nem idősebb korára nézve talán legtöbb látszatja volna még ama kifogásnak, melyet a hinduk időszámitási tábláiból merithetni. Az ujabbkori csillagászat azonban ezt a kifogást is megczáfolta. *Littrow*, a hirneves csillagász ezt irja:

„A hinduk csillagászati táblái, melyeknek ezen nép oly nagy régiséget tulajdonit, világosan mutatják, hogy abban a

korban terveződtek, mikor a Saturnus csillag mozgása a leglassubb és a Jupiteré a leggyorsabb volt és e körülményből némi biztonsággal lehet e táblák keletkezésének idejére következtetni. Ha hozzáveszszük ehhez ama furcsaságokat, melyeket e táblák több bolygó pályájának tulajdonitanak, akkor nagyon valószinüvé válik, a mire már Laplace is rámutatott, hogy ezek a táblák messze esnek a hinduknak attól az állitásától, hogy időszámitásunk kezdete előtt 4000 évvel keletkeztek, hanem ellenkezőleg csak Krisztus után, a 16. század elején állitották őket össze az európai táblázatok mintájára. (Wunder des Himmels, 831. l.)

46. Emberi parancsok.

Kifogás. „*A római egyház tanitásai fontos pontjaikban ellentétben állanak az élő Isten szavával s a régi tanitást uj, emberi szabályokkal homályositotta el.*“

Válasz. Hazug és be nem bizonyitott állitás, hogy az egyház tanitása Isten szavával bármily tekintetben ellenkeznék is. A mit emberi találmánynak neveznek,

az nem egyéb, mint a Jézus Krisztus ama szavainak végrehajtása, melyeket Péterhez intézett: „Neked adom a mennyek országának kulcsait. Bármit megkötendesz a földön, meg lesz kötve a mennyekben is.“ (Máté, 16, 19.)

Az egyháznak is van törvényhozó hatalma, mint az államnak. Ha az egyház törvényeit emberi találmányoknak nevezhetjük, ugy az állam törvényeit is; engedelmeskednünk kell mindkettőnek.

47. Encyklopedisták.

Kifogás. *Az encyklopedisták voltak Francziaországban az elsők, kik az észt a hittel szemben a megillető helyre visszahelyezték.*

Válasz. Több joggal mondhatnám azt: A tolvaj megint visszahelyezte a pénzt megillető helyre. Mert a tolvaj valami helyet csak adott a pénznek; a 18. század hitetlen franczia encyklopedistái azonban a hit számára egyáltalán semmi helyet sem tudnak. Különös is volna, ha a *hitetlennek* helye volna még a hit számára, nem is szólván *méltó* helyről.

Az ész és hit *méltó helyét* könnyü

megtalálni; a katholikus tanitás kielégitő tájékozást nyujt erről. *Az észnek elöl kell járnia* és mutatnia nekem a hit észszerüségét és a hit kötelességét. Ehhez való az ész meggyőződése Istennek, mint a legfőbb lénynek létezéséről, a ki képtelen a hazugságra és rászedésre; azután a meggyőződés az emberiséghez intézett isteni kinyilatkoztatás megtörténtéről. Ha az ész teljesitette ezt a feladatot, akkor kötelessége, hogy egyszerüen alávesse magát az isteni kinyilatkoztatások elismert igazságának és a legerősebb helyesléssel fogadjon el mindent, a mit Isten kijelentett, még pedig azon az alapon, hogy ő jelentette ki, akár világos az önmagától az észnek, akár nem. Egyedül már nem az igazság önkéntes átlátása az oka az elfogadásnak, hanem a dolog isteni átlátása és az Istentől eredő és ilyennek bizonyult kinyilatkoztatás. Elvégre Isten belátása tulszárnyalja az emberi belátást és bün volna, ha az ember Istennel akarna vetekedni, ha Isten szavának nem tulajdonitana hitelt addig, mig azt önmaga be nem látta.

A mi az encyklopedistákat illeti (Diderot, Voltaire, D’Alembert stb.), a kik egy hitetlen és istentelen filozófia szelle-

8

mében „A tudományok encyklopediáját“ (gyüjteményes müvét) szerkesztették, ők voltak azok első sorban, kik Francziaországban azt a hitetlenséget hirdették, melynek gyümölcse volt elismerten az 1789-ki forradalom.

48. Engedelmesség.

Kifogás. „*A jezsuiták csak ugy tesznek, mint a következetes római katholikusok, a midőn rendjükben a mindenkori pápa személye iránt föltétlen engedelmességet tanusitanak, azt a hullaszerü engedelmességet, mely a római egyházat akaratnélküli dolgozógéppé tette.*“ (*Tschackert, 169. l.*)

Válasz. Ha a jezsuiták a következetes római katholikusok módjára cselekeznek, akkor *tisztelet nekik!* Mert a római katholikus vallást mi is az egyetlen igaz hitnek tartjuk és erkölcsi tanitását a mennyországba vezető helyes utnak.

A ki azonban azt állitja, hogy a jezsuiták — a következetes római katholikusokkal egyetemben — a mindenkori pápa személye iránt *föltétlen engedelmességet* képviselnek, az szándékosan vagy

szándéktalanul *megrágalmazza* a jezsuitákat és minden következetes katholikust. A göttingai egyetemnek egy theologiai tanáráról föltehetné az ember, hogy nagyon jól tudja, mikép a katholikus egyházban egy katholikusnak sem szabad a pápa iránt föltétlen engedelmességet tanitani és gyakorolni.

Föltétlen engedelmességgel csak Istennek tartozunk és szilárdan ragaszkodunk az apostolok elvéhez: „*Istennek inkább kell engedelmeskednünk, mint az embereknek.*“ Mihelyt a pápa olyant parancsol nekem, a mi Isten tilalma ellen van, nem szabad a pápának engedelmeskednem. A ki ellenkezőt állit, az rágalmaz bennünket, katholikusokat. Tschackert tanár is engedelmeskedik, mint alattvaló, fejedelmének, ámde bizonyára erős sértésnek tekintené, ha föltétlen engedelmességre akarnók rávenni a fejedelem iránt. Ha a fejedelem valami tilalmasat parancsol, minden alattvaló kell, hogy neki engedelmeskedjék. Istennek inkább kell engedelmeskednie, mint az embereknek. A pápa iránt való föltétlen engedelmességről tehát szó sem lehet. Istent a pápa fölé helyezzük.

De talán a „*hullaszerü engedelmesség*“-

ben van valami igazság! Vizsgáljuk meg ezt a kérdést is.

Igaz, a jezsuiták szabályaiban benne foglaltatik, hogy a jezsuitának ugy kell fölötteseitől vezettetnie magát, mint a botnak az aggastyán kezében, mint a hullának, mely ott terül el, a hová fektetik. Hogy a jezsuitáknál szoros engedelmesség uralkodik, azt barátaik, ellenségeik elismerik, mindazonáltal törvény marad, hogy a jezsuitának is inkább kell Istennek engedelmeskednie, mint fölötteseinek, kik közé a pápa is tartozik. Minden megengedett dologban türnie kell, hogy oda küldjék és ott alkalmazzák, a hová fölebbvalói rendelik, erre, mint a rend tagja kötelezte magát. Ha tanulmányra küldik, mennie kell; ha Ázsiába hittéritésre, mennie kell; ha üdülésre, mennie kell. Valamint az aggastyán használja botját, valamint a hullát odafektetik, a hova akarják, nem vonakodik: úgy a jezsuita se mondjon ellent semmiféle megengedett parancsnak.

Csodálkozunk, hogy ezt az engedelmességet oly csufosan megvetik és a katholikusokat ezért merő géppé akarják tenni! Miért nem emelik ezt a vádat minden fiu ellen, a ki követvén a negyedik

parancsolatot, szót fogad szüleinek! A Szentirás szavai szerint az Isten áldásával jár, de a modern világ szemében ő csak mechanikusan müködő gép. Szent Pál igy szól (Kol., 3, 20): „Gyermekek, engedelmeskedjetek mindenben szüleiteknek. Ámde Göttingában azokat, kik fölötteseiket mindenben követik, „mechanikusan dolgozó gépeknek“ nevezik! *Miért nem mennydörögnek a katonák ellen, föl egészen a hadnagyokig és generálisokig;* hiszen nekik is olyannyira szót kell fogadniok a legfelsőbb hadurnak és egyéb fölebbvalóiknak, mint a botnak az aggastyán kezében, mint a hullának a sirásó kezében! Mely hullaszerü fegyelem, micsoda sirszagot érez az ember! Minő mechanikusan müködő gépezet! Ellenben micsoda élet pezseg abban a szabad ifjuban, a ki ügyet sem vet Krisztus szavaira és a Krisztustól rendelt tekintélyre! Azt hiszi, a mit akar, ugy él, a mint akar, nem ismer tekintélyt sem földön, sem égben! Micsoda ideál! De mi ezt az ideált senkitől sem irigyeljük.

Mink csak jobb szeretünk engedelmeskedni Istenünknek, pápánknak, szüleinknek, királyunknak és minden fölebbvalónknak, — szembeszállva azzal a ve-

szélylyel is, hogy a hullaszerü engedelmesség avas szagát és a mechanikusan dolgozó gép egyhangu zakatolását vetik szemünkre.

49. Eredendő bün.

Kifogás. *„Ádám bukása egészen elrontotta az emberi természetet." „Mivel a római egyház magát a gonosz szenvedélyt nem tartja bünnek, ezzel azt bizonyitja, hogy hijával van a bün helyes felfogásának."*

Válasz. Ez az ellenvetés a keresztény kinyilatkoztatás talajára helyezkedik. Ezt tiszteljük benne. De akkor mi is a keresztény kinyilatkoztatás álláspontjáról felelhetünk neki. Annak, hogy Ádám bukása egészen elrontotta az emberi természetet, a Szentirásban semmi esetre sincs alapja. Akkor az ember, miután emberi természetét meg nem tagadhatja, le se vethetné magáról a bünt; akkor a Szentirás bünösökről és igazakról sem beszélhetne, a mint teszi azt számtalan helyen; akkor nem szólithatna föl bennünket oly kifejezetten, hogy mondjunk le a bünről; akkor nem szólhatna a Szentirásban Pál apostol oly éles ellentéttel a

korinthusiakhoz, miután büneiknek hosszu rovatát fölsorolta: „Ezek voltatok ti; de most tisztára vagytok mosva, meg vagytok szentelve, jóváhagyva a mi Urunk Jézus Krisztus nevében és Istenünk szellemében." (Kor. I. 6, 11.)

Joggal nem tartja bünnek a római egyház a gonosz szenvedélyt, vagyis magához a bünhöz való hajlandóságot. Ez szomoru is volna. A bün az isteni parancsnak áthágása, a súlyos bün az Istentől való szántszándékos elszakadás. A gonosz szenvedély azonban nem szántszándékos bennünk; csak az ehhez való hozzájárulás teszi azt szabad akaratuvá és akkor már bün. Maguk a legtisztábbak és legszentebbek sem mentesek egészen a gonosz szenvedélytől (a római egyház ezt a mentességet csak Krisztusról és szent anyjáról tanitja); szent Pál azokat is, kiket büneiktől megtisztultaknak ir le, felszólitja, hogy küzdjék le a gonosz szenvedélyt; mert az máskép a megigazultat is mindenféle bünbe sodorja és ujból bünössé teszi (l. Koloss. 3, 5.).

Épen az a körülmény, hogy a római katholikus egyház megkülömböztetést tesz a gonosz szenvedély és bün között, mutatja a bünről való helyes felfogását. Az

eredendő bün is bün: ezt a kinyilatkoztatásból tudjuk és csakis abból; ehhez a tanhoz a katholikus egyház szilárdul ragaszkodik; de az eredendő bün csak azért bün, mert Ádámnak, mint az egész emberi nem törzsatyjának és erkölcsi fejének *szántszándékos* cselekményéből származik, mint mikor egy gróf föllázadása által úgy a maga, mint gyermekei terhére elveszíti czimét és várát, melyet az imént kapott ajándékul fejedelmétől, folt esik a gyermekeken. Az egyes emberek személyes súlyos büneit azonban nem szabad az eredendő bünnel összetéveszteni.

50. Ereklyék.

(Relikviák.)

Kifogás. „*Az ereklyék holt tárgyak és vallási tiszteletre nem méltók, csodát sem müvelhetnek és nagyrészükről be van bizonyitva, hogy hamisak.*“

Válasz. Hogy az Isten az ereklyék által közvetve képes-e csodákat müvelni, ennek bebizonyitását a Szentirásra bizzuk. Ezt olvassuk: „Elizeus meghalt és eltemették. De abban az évben moabi rablók jöttek az országba. És midőn nehányan

egy embert temettek és ezt a rablók látták, a hullát Elizeus sirjába dobták. Miután Elizeus csontjait érintette, az ember ujra fölélédt és lábaira állott.“ (Kir. IV. 13, 20—21.) Egy másik helyen ez áll: „*Nem csekély csodákat is tőn az Isten Pál keze által; úgy hogy a betegekre még a keszkenők és övezők is elvitettek az ő testéről s eltávozának azoktól a betegségek és a gonosz lelkek kimenének.*“ (Apost. csel. 19, 11—12.)

Mindnyájan tiszteljük szülőink halandó részeit s azok iránt kimutatjuk és megadjuk a végtiszteséget. *Mindenki, még a hitetlen ember is tiszteli egy nagy férfiunak a sirját s készségesen helyez el annak a sirján halála évfordulóján tisztelete jeléül egy-egy koszorut;* ezzel megtisztelik az illetőnek halandó részeit, maradványait; mi is igy teszünk; de tőlünk ezt zokon veszik. *A protestánsok tisztelik a Wartburgot, söt némelyek még Luther tintatartóját is.* Midőn pedig mi a szenteink maradványait, ereklyéit tiszteljük, ez mindjárt bálványozás, babona! Legyünk már végre valahára egymás iránt igazságosak és tiszteségesek! Azért, hogy valami katholikus dolog, mindjárt csak nem babona. Az ereklyék tisztelete oly mélyen benngyökerezik a

dolgok természetében, hogy minden tisztességes embernek be kell vallania, hogy üdvözitőnk ereklyéit szabad tisztelnünk: a szent keresztet, a szentsirt, a szent szegeket, a szent ládzsát. Mindenesetre jogunkban áll utána kutatni, hogy vajjon az ereklyét valódiak-e? Ha valamely ereklyét évszázadokon át mint valódi ereklyét tiszteltek, mindaddig tisztelettel illetnünk szabad, mig az ellenkezőről bizonyossá nem lettünk. Továbbá egy kereszténynek sem kötelessége elhinni, hogy valamely ereklye valódi — ez nem tartozik a katholikus hitlényegéhez. A ki nem hiszi, hogy a triéri szent öltöny valódi, tisztelni nem tartozik. A katholikus egyház tana csak ez: Meg van engedve és hasznos, üdvös a szentek ereklyéit tisztelni. Arra nézve pedig bizonyitékot kérünk, hogy az ereklyék nagy része nem valódi. Állitani lehet, de be is kell bizonyitani. Itt megjegyzendő: katholikus szempontból a tisztelet azt illeti, a kié az általunk tisztelt ereklye; az ereklyéket csak annyiban tiszteljük, a mennyiben az általunk tiszteletreméltó személyiséggel összeköttetésben vannak; ha ebben a tekintetben tudtunkon kivül tévednénk, a fődolog, a személy iránti tisztelet még mindig jogosult maradna.

Azt is elismerjük, hogy a középkor az ő gyermekies hittől vidám kedélyével igen szivesen fogadta a csodákat s a régi korból elbeszélt csodák és ereklyékről fenmaradt hagyományokat igen könnyen elhitte. Örömmel fogadjuk az észszerü birálatot, a mely a katholikus tudósok között lábrakapott; először is nem az épületes hatást, hanem az igazságot kell keresni. Egyedül és csakis az igazság képes épiteni.

51. Eretnekek.

Kifogás. *Az eretnekégetés örök szégyenfoltja marad a római egyháznak. Az olyan egyház, mely ily borzasztóságot visz végbe, nem származhatik Istentől.*

Válasz. Miért dobnak követ a katholikus egyházra? Hiszen az eretnekeket nem az egyházi hatóság égette meg, hanem az *állam közegei szabták ki és hajtották végre ezt a büntetést.*

Miért nem vádolják Kálvint, a ki Szervede orvost eretneksége miatt csakugyan megégette? Miért nem lármáznak az angolok ellen, a kik a lopást halállal büntették, a kik Erzsébet alatt a katho-

likusokat hitük miatt kínozták és megölték?

Miért nem lármáznak saját, többnyire protestáns polgártársaik ellen, a kik száz és száz boszorkányt égettek meg?

A ki üvegházban ül, ne dobálozzék másra kővel.

Hiszen mi már nem égetünk el több boszorkányt! De eretneket sem! De nem is vagyunk azért felelősek, ha a katholikusok akkori időben mindjárt égettek volna is eretnekeket, valamint nem felelősek és nem okai a protestánsok sem, hogy őseik az eretnekeket és boszorkányokat máglyahalálra itélték. — Ha azt akarják, hogy mi őket a saját cselekedeteik után itéljük meg, ugy bennünket ők is a saját cselekedeteink szerint itéljenek meg.

Mellékesen megjegyezzük, hogy mi csak olyanokat nevezünk eretnekeknek, a kik a megismert igazság ellen makacsul küzdenek. A ki saját vétke nélkül tévelyben él, az nem szorosan vett eretnek, de azért tévhitü.

52. Erkölcs.

Kifogás. *Miután az embereket egy vallásban egyesiteni nem lehet, a legvégső*

kötelék, mely az emberiséget egyesitse, a vallás nélkül való erkölcs. Az erkölcsöt illetőleg az emberiség nagy része egyetért egymással — ennek kell a béke kapcsát képezni.

Válasz. Csakugyan? Az erkölcsöt illetőleg az emberiség nagy része egyetért? Mi keresztények azt hiszszük, hogy az embernek első és legszentebb erkölcsi kötelessége az Istenben hinni, remélleni, őt szeretni, neki szolgálni. Azok azonban, a kik vallás nélkül való erkölcsöt óhajtanak, az Isten iránt tartozó kötelességeket többnyire tagadni szokták. Hol van tehát az erkölcstanban való egyetértés?

Mi katholikusok azt hiszszük, hogy minden hazugság tiltva van. Paulsen, Hartmann tanárok s mások ezt tagadják.

A buzgó vallásos keresztények egyetértenek velünk a párbaj elitélésében; de valjon mindenki egyetért? Mi katholikusok szilárdan ragaszkodunk a házasság felbonthatatlanságához; vajjon a protestánsok és a szoczialdemokraták is? Mi keresztények a birtokjogot és a magán tulajdont szentnek és sérthetetlennek tartjuk, holott a szocziáldemokraták ezt a modern korszak valódi nyavalyájának tartják. Sőt nagyobb joggal állithatjuk,

hogy az összes emberiség az erkölcstannak egy pontjában sem ért teljesen egyet.

A vallás nélküli erkölcsben hiányzik a kötelező alap. Ha én a vallásnak azt a tanát, hogy egy Isten van, a ki engemet teremtett és a kinek engedelmeskedni tartozom, nem ismerem el, ugyan mi kötelezhetne arra, hogy felebarátom életét és tulajdonát tiszteljem, egyátalán, hogy erkölcstelenül ne éljek? Az állam bizonyára nem. Mert ő engem nem teremtett. Az államnak csak annyiban tartozom engedelmeskedni, a mennyiben Isten, a ki engem teremtett, kivánja tőlem Isten nélkül nincs kötelesség, tehát Isten nélkül erkölcs sincs.

53. Erkölcstelenség.

Kifogás. *A germán népek sokkal erkölcsösebbek, mint a románok, az északiak jobban, mint a déliek. Azért a protestáns vallás inkább előmozditja a müveltséget és erkölcsösséget, mint a kath. vallás.*

Válasz. Ez ismét csak protestáns elfogultság, előitélet. Ennek épen az ellenkezője igaz. Emlitettük már, hogy mit mondott Öttingen német erkölcstani statisztikus: „Általánosan elismert tény, hogy a germán faj a nemi kicsapongásra hajlandóbb, mint a román nép“ (Öttingen, Moralstatistik, 569. l.).

54. Erő és anyag.

Kifogás. *Minden a mi van, csak erő és anyag, szellem nincs.*

Válasz. A ki azt mondja, hogy minden csak erő és anyag, az olyasmit állit, a mit csak szellem ismerhet meg. A ki azt mondja, hogy nincs szellem, annak fogalma van az anyagtalanságról; az anyag azonban csak anyagit ismerhet meg és nem lehet fogalma az anyagtalanságról.

A ki azt állitja, hogy minden csak anyag, annak minden anyagot meg kellett vizsgálnia. Ezt azonban sem az anyagelvü Büchner, sem a Darwint követő Häckel nem tette. Vagy talán Häckel volt a Marsban, vagy mi több, az égboltozat többi csillagait összejárta s a mindenségben szellem után kutatott? A szellem után való kutatás az ő szelleme létének a jele lett volna. Ha Häckel úr értelme csupa „erő és anyag“ volna, még akkor

sem találna ő létező szellemet. Hiszen az anyag semmi szellemi dolgot nem ismerhet meg.

Häckel Ernő bölcsészt maga Paulsen tanár sem veszi komolyan. — Ezzel mi nem akarjuk a természetvizsgálót megbántani. Häckel mindenesetre helyesebben tesz, ha igy szól: „Én nem találok szellemet“ Häckelnél az óhaj volt a gondolat szülője.

55. Evangéliumok.

Kifogás. *Az evangéliumok nem lehetnek igazak, mert egész sereg csodát tartalmaznak. A csodák pedig lehetetlenek.*

Válasz. Ugyanily joggal mondhatnók azt is: Emberek nem létezhetnek, mert akkor az első embereket teremteni kellett volna; embert teremteni pedig lehetetlen.

Kifogás. Az evangéliumok már azért sem érdemelnek hitelt, mert nem Jézus kortársai, hanem több századdal később irták! Ezt az ellenvetést teszik a raczionalisták.

Válasz. Ez légből kapott állitás, mely ellen még Harnack is a leghatározottabban harczol.

Valósággal az evangéliumokat *az apostolok idejében* hozták be az egyházba és ettől a kortól fogva idézik más irók. Szent Irenaeus már a 177. év körül, tehát Szent János halála után mintegy 70 évvel, behatóan foglalkozik a négy evangéliummal. A négy evangéliumot már ő előtte leforditották latin és szyr nyelvre. Kézirataink vannak róluk a negyedik évszázadból, mig Plato, Caesar, Tacitus, Homeros, Herodotos, Sophokles stb. pogány irók legrégibb kéziratai öt századdal fiatalabbak. És még sincs eszes ember, ki ezen pogány irók könyveinek valódiságában kételkednék, mig az evangéliumok valódiságában nem akarnak hinni. Nincs irásmüve az ókornak, mely történelmileg oly hiteles volna, mint az evangélium. Vagy le kell mondanunk minden történelmi tudományról — a mi nevetséges volna, — vagy hiteles iratoknak kell elismernünk az evangéliumokat. (V. ö. *Hammerstein,* „A kereszténység,“ 3. kiad. 46. l.)

A csudák lehetségesek, tehát az evangéliumok csudái nem bizonyitanak az evangéliumok ellen. Ha egyebet nem tudtak kifogásolni az evangéliumokban, akkor nyugodtan elismerhetitek őket. (Csudák cz.)

56. Fatalisták.

Kifogás. *Az ember nem nyulhat bele az emberiség sorsába; minden elöre meg van határozva. A mohammedánok fatalizmusa ezért nem oly elvetendö, mint a külszin mutatja. A legtöbb ember fatalista lesz, mert látja, hogy a körülmények erösebbek, mint az ö akarata.*

Válasz. Ki határozta meg előre az emberiség sorsát? Az Isten! Akkor gyorsan megállapodásra jutunk. Tehát megengeded, hogy létezik Isten, a ki mindent teremtett, fönntart és kormányoz. Akkor azt is meg fogod engedni, hogy az embernek szabadsága, erkölcsi szabadsága van.

Kifogásodból megismerjük, hogy hiszesz a mennyországban és pokolban. Isten azonban nem kárhoztathat egyvalakit oly könnyen a pokolra, mert Isten szent és nem kegyetlen. Ezt is el kell ismerned. Ha ezek a dolgok megerősitvék, ezzel megdől a fatalizmus. Minden bizonnyal tudja Isten, hogy a mennybe vagy pokolba jutok-e, — de ezt csak azért tudhatja, mert előre látja, hogy a menny vagy pokol mellett döntök-e. Hogyan

látja ezt az Isten, az titok. Mindent tud, tehát ezt is tudja. Isten nem lehet igazságtalan, tehát nem itélt fölöttem a nélkül, hogy a határozást nem a saját szabad akaratom által adnám.

Ragaszkodnunk kell a következő igazságokhoz: van *egy szent* Isten, az embernek *szabad akarata van* és Isten senkit sem itélhet pokolra, a ki maga derekasan meg nem érdemelte a poklot. Ezeket az igazságokat belátod. Ha nem látod be, *hogyan* láthatja előre az Isten az emberek bűneit, akkor tudatlanságodat tanusitod, de a fönti igazságokat nem döntöd meg. — Természetesen azt fogod kérdezni: hogy miképpen teremthet az Isten egy embert, a kiről tudja, hogy ez az ember végül mégis a pokolba jut? Mert Isten független és szabad. Másként az ember gonoszságával Isten szabadságát és függetlenségét korlátozhatná. Ez teljességgel lehetetlen. Ha még nem is találnánk földeritő okot arra nézve, hogy miért alkot Isten oly embereket, a kikről eleve látja, hogy el fognak veszni, még akkor sem dönthetné meg ezen oknak nemtudása azt a bizton fölismert igazságot, hogy Isten szentül és bölcsen cselekszik; hogy szent és bölcs oka van, ha

mi ezt nem is ösmerjük. Isten nem oka annak, hogy az ember veszendőbe megy, hanem maga az ember ássa a maga sirját. A fatalizmus csak a gyöngeségnek takarozó köpenye. Nem akarnak a bün ellen küzdeni; ezért egy elméletet találnak ki, mely az embernek a vétkezést megengedi és az eshető elkárhozás egész terhét az Istenre rójja.

Ha elkárhozom, nem azért kárhozom el, mert Isten eleve a poklot szánta nekem, hanem mert bünösségem által arra kényszeritettem az Istent, hogy engem elkárhoztasson.

Nem azért vétkezem, mert Isten tudta, hogy amugy is vétkezném, hanem Isten tudja, hogy vétkezem, mert vétkes vagyok. Ő látja a jövőt, de ez által a jövő még nem lesz szükségszerüvé. Ha kerülném a bünt — és hogy erre képes vagyok, azt saját öntudatom mondja — akkor Isten nem látta volna előre bünömet.

Sem a mohammedánusnak, sem a kálvinistának, sem bármely más fatalistának nem használ az ő fatalizmusa. Ha vétkezik, akkor szabad akaratból vétkezik és magára vonja Isten büntetését. Az Emberfia „minden embert müvei szerint fog megjutalmazni.“ (Máté, 16, 27.)

57. Farizeusok.

Kifogás. *A farizeusokat jogtalanul bántják; ők képezték a nép pártját és ők voltak a keresztények előfutárai. Külső jámborság által akarnak a hittel elismert mennyországba jutni; ebben hasonlitanak a katholikusokhoz.*

Válasz. A katholikusok igen szépen köszönik a bókot, ha valaki őket álszenteskedéssel vádolja. Hogy a farizeus pártnak nem minden tagja volt becstelen, hanem közülök sokan keresték egész őszintén az Istent, szivesen megengedem és elismerem. Hanem Krisztus idejében épen büszkeségök és álszentelkedésök miatt lettek Krisztusnak legveszedelmesebb ellenségei. Az igaz Istenimádás helyett, melyben a külső imádás a belsővel van összekötve, egészen a puszta külsőségre támaszkodtak s a törvényes szabályok tulhajtására; belül azonban büzlöttek a bünöktől és a gonoszságoktól. A ki a katholikusokat ezekhez hasonlitja, az őket aljasan rágalmazza, káromolja.

A mi pedig a „hittel elismert mennyország“ kifejezést illeti, vagyis, hogy a mennyek országa agyrém, csakis Isten-

tagadónak, istentelen embernek a száján jöhet ki. Az Istentelen azonban bolond.

58. Felmentvény.

Kifogás. *Miért osztogatják csak pénz ellenében a római felmentvényeket?*

Válasz. Egyszerüen valótlan, hogy a római dispenzácziókat csak pénz ellenében osztogatják.

A legtöbb dispenzácziót a poenitencziária utján lehet kieszközölni, úgy a titkos ügyekben, hol az illető nevét elhallgatják, mint a nyilvánvaló esetekben, hol a név elhallgatására nincsen ok. Azonban az ott alkalmazott praelátusok *esküvel vannak kötelezve,* hogy tisztüket *dijazás nélkül* teljesitsék. De a nyilvánvaló eseteknél közvetitő személyek is tekintetbe jönnek, főleg olyanok, kik a hiteles leirásról gondoskodnak. Ezeknek éppugy élniök kell, mint a királyi közjegyzőnek vagy a községi jegyzőnek, a ki köz- vagy magánokiratot készit vagy hitelesit. Ama kiadványokért a kérelmezőnek egy csekély dijat kell fizetnie, kivéve azt az esetet, midőn valaki szegény és nem képes fizetni; ebben az esetben a rendes taksát is leszállitják.

Tehetős és gazdag kérelmezőknél az ügy természete szerint mindenesetre tetemesen magasabb dijat követelnek. Ez méltányos dolog. A római kuria az egész világ mindenféle ügyeiben nagyszámu hivatalnokra szorul; ezeket el kell tartani. Nem méltányos-e, ha a gazdag kérelmezők ehhez hozzájárulnak? Mit követelne az állam hasonló ügyekért! Tehát ne mérjünk kétféle mértékkel!

59. Félmüveltek.

Kifogás. *A félmüvelteket örömest szokták korholni, de a legtöbb ember vagy müveletlen, vagy félmüvelt; ezek hát valamennyien hallgatásra legyenek kárhoztatva? Miért ne nyilvánithatná egy félmüvelt is a maga véleményét?*

Válasz. Minden bizonynyal nyilvánithatja nézetét a félmüvelt is, de tegye ezt azzal a szerénységgel, a mely tudásának megfelel. A félmüveltek azonban állitásaikkal gyakran merészebben és kihivóbban lépnek föl, mint az igazándi tudósok, kivált a mikor a hit, vallás, katholikus egyház, katholikus intézmények megrohanásáról van szó. Az igazi tudósok

bölcsebbek, hogysem ezt tennék; ők tudják, hogy a katholikus egyházhoz hasonló intézmény, egy ily koru és ily jelentőségü rendszer még sem lehet merő hazugságból, képmutatásból és balgaságból összetéve. Sokkal is több tiszteletet éreznek az emberiség iránt, melynek imposáns része nyilván vallja a katholikus egyház igazságait.

60. Felsőbbség.

(Előljáróság.)

Kifogás. *A katholikusok egy külföldi hatalom joghatósága alatt állanak; miért is államveszélyesek.*

Válasz. A bajorok külföldi fejedelem, a porosz király kormányzása alatt állanak, tehát a bajorok államveszélyesek. Egy berlini család fia Angliában él, de azért Berlinben lakó atyjának engedelmeskedik, tehát az is veszélyes az államra?

E szerint Németország lakosságának kétötödrésze veszélyes elem az államra; azonkivül a Poroszországban lakó katholikusok, vagyis a porosz alattvalóknak egy harmadrésze; ha ezen kivül a szoczialistákat is ezek közé soroljuk, ugyan

hány marad, a ki nem államveszélyes? Amily kevéssé külföldi főnöke a berlini atya Angliában lakó fiának, a német császár bajor alattvalóinak, époly kevéssé idegen hatalom a pápaság a katholikus hivek felett, bárhol lakjanak is. Ezt maga Bismarck is elismerte. Vagy a felsőbbség hatalma csak azon népekre terjed ki, melyeknek körében lakik? A lengyelek nem poroszok, a szászok nem vendek, a rajnavidékiek még kevésbbé. Ha a porosz király hatalommal birhat Lengyel-, Szászország stb. felett, úgy a pápa is hatalommal birhat lelki dolgokban németek, francziák, amerikaiak, ausztráliaiak felett. Miért ne?

Az ő birodalma Isten egyháza és az egyház birodalma az egész világon el van terjedve.

A császár, király és a pápa felsőbbségek, a kik igen jól uralkodhatnak ugyanazon népek felett; az egyik vezeti a népek földi jólétét, a másik lelki üdvösségüket gondozza.

Egy atya könnyebben képezhet saját házában államveszélyes hatalmat, mint a pápa. De a világon ezért senkinek sem jut eszébe, hogy az atyai hatalmat az államra nézve veszélyesnek tartsa. Állam, egyház, család igen szépen megférhetnek

egymás mellett s karöltve kell előmozditaniok az emberek földi és mennyei boldogságát. Csak a mindenhatóságra törekvő államra nézve képez az atyai és pápai hatalom veszélyt. De ennek sem az atya, sem a pápa nem oka, hanem az állam, a mely oly jogokat követel magának, melyekkel sohasem birhat.

Adjuk meg az atyának és az államnak, a mi az övé, de a pápának is, a kinek Krisztus az egész világ felett lelki hatalmat adott, adjuk meg a lelki hatalmat minden nemzet felett. „Adjátok meg a császárnak, a mi a császáré és Istennek, a mi az Istené.“ (Luk. 20, 24.)

61. Fogadalom.

Kifogás. *„Mi elvetjük a római fogadalmakat, mint teljességgel erkölcstelen szabályokat.“ „Mi meg vagyunk győződve, hogy mindenki, a ki ilyen módon önkényesen rendelkezik élete fölött, Isten világuralmába nyul bele.“ „Senki sem kötheti le magát fölbonthatatlanul egész életére, mert nem tudhatjuk, minő utakat jelöl ki számunkra az Uristen.“ (Tschackert, 141. l.)*

Válasz. Ejnye, már hogyan? *Erkölcstelen szabályok?* Hát ez a bibliába vetett hit? Isten csak nem rendelhet és szentesithet erkölcstelen szabályokat! Pedig az ó-szövetségnek már első lapjain fogadalmakról esik szó.“ És a Prédikátor könyve arra serkent bennünket (5, 3, 4): „Ha valamit Istennek megfogadtál, ne habozz azt teljesiteni. Jobb fogadalmat nem tenni, mint a fogadalom után az igéretet meg nem tartani.“ Tehát fogadalmat tenni és azt megszegni a Szentirás szerint erkölcstelen, *de fogadalmat tenni és azt megtartani jó, az Istennek tetsző mü.*

Avagy csak az *élethossziglan való* fogadalmakra czéloznak, ha azt mondják, hogy a fogadalmak erkölcstelen szabályok? De miért volna erkölcstelen élethossziglan magunkat valami Istennek tetsző dologra kötelezni? „Mert önhatalmulag rendelkezünk életünk fölött!“ Igen, akkor nem lehet nősülni többé! Az illető élete végéig rendelkezik maga fölött; haláláig fölbonthatlanul lekötötte magát. Avagy csak a házaséletre lehet magunkat lekötni, a nőtlenségre pedig nem? Szent Pál a házasságot ugyan jónak mondja, a nőtlenséget azonban még jobbnak. (Kor. I. 7, 38.) Csak az lehet megengedve, hogy a kevésbbé

jóra kötelezzük magunkat, nem pedig a jóra? Avagy a tanár ur azt is hiszi, hogy a házasságra sem kötelezhetjük magunkat éltünk hossziglan? Ez is erkölcstelen szabály volna?

Ámde a fogadalom által belenyulunk Isten világuralmába és megfosztjuk Istent a lehetőségtől, hogy utainkat kijelölje! Valóban komolyan gondolja azt a fogadalmak ellensége? Hát az isteni világuralomra nézve minden csak ingadozó és kétes legyen ezen a világon és semmi szilárd, meg állandó? Miért ne szánhatna valakit a változhatatlan isteni bölcseség *állandó* hivatásra? Ezzel a tétellel ellenfelünk mindent fenekestül felforgat. Ugyanily jogon el kell vetnie minden hosszabb időre szóló kötelezettséget!

62. Forradalom.

(Revolutió.)

Kifogás. *A katholikus egyház államveszélyes, mivel hiveiben államveszélyes szellemet mozdit elő, különben katholikus államokban a forradalmak lehetetlenek volnának.*

Válasz. Ebből a történelmi tényből épen az ellenkező bizonyitható be. Mivel a forradalmak leginkább katholikus államokban fordulnak elő, abból nyiltan következik, hogy nem a jó katholikusok támasztanak forradalmat. Forradalmat az a párt szervez, mely közönségesen nincs hatalmon, kisebbségben van. Ha a katholikus vallás forradalmat szülne, ez leginkább mutatkoznék Németországban, Angliában, Hollandiában, Amerikában, a hol a katholikusok kisebb számban élnek. Ezért mondta II. Lipót király trónraléptekor: én a liberálisokra támaszkodom, mivel a katholikusok nem támasztanak forradalmat.

Az olasz, spanyol, franczia forradalmakat mindenkor a titkos, anarchista, szoczialista, a kereszténységből teljesen kivetkőzött elemek szitották a nagy franczia forradalommal együtt. Igyekeztek ugyan ennek a forradalomnak értelmi szerzőségét a jezsuitákra tolni. Ennél aljasabb rágalom nem lehet. Az udvar az ugynevezett bölcsészekkel mindent elkövetett, hogy a jezsuitákat elnyomja. Ez sikerült is és ezáltal az összes iskolák hatalmába kerültek, melyeket eddig a jezsuiták vezettek. A forradalom hősei, Robespierre, Danton, Camille, Desmoulins ebben az államisko-

lában nevelkedtek és nem a jezsuiták nevelték őket. „A forradalomnak két hatalmas segitője," irja Sciout „A czivilalkotmány története" (I, 53) czimü müvében, „a gallikanismus és a jansenismus, voltak. Tehát nem a katholikus egyház! A franczia forradalomnak legkedvezőbb előkészitője volt az Angolországból becsempészett hitetlenség. A hitetlenségnek, igy szól és ir Tocqueville a XV. Lajos történetében „Francziaországon négyféle alakja járta végig. Először a festett hitetlenség, a mely a kormányzóság körében uralkodott; másodszor a gunyos hitetlenség, melynek feje Voltaire volt; ezután következett a hitágazati hitetlenség, melynek tagja Rousseau s a század közepén élő bölcselők voltak, és végre föllépett a vérszomjas, vagyis a forradalmi hitetlenség."

Igen, a kereszttördelők eltörik a királyok koronáit is s ő megüszkösödött templomok füstje és elégett trónok fölött lebeg. (V. ö. Duhr, jezsuita mesék, ford. Rózsa József.)

63. Földiország.

Kifogás. *Krisztus azt mondja: „Országom nem e földről való;" a pápa azt*

mondja: „Szükségem van az egyházi államra." Tehát a pápa országa nem a Krisztus országa.

Válasz. Akkor a porosz evangelikus egyház is e világi birodalom és nem Krisztus országa; mert a mint az egyház feje az egyházi állam királya akar lenni, úgy az evangelikus egyház feje egyuttal Poroszország királya.

Krisztus Urunk nem azt mondja, „hogy országom nem a földön van," hanem: „országom nem e földről való," vagyis nem közönséges földiország, melynek egyedül földi czélja és földi eszközei vannak. Nem állam, hanem egyház az. Ugyan ki tilthatja meg a világon valamely papnak, hogy ne legyen háza, udvara, fejedelemsége — ugyan kicsoda? Azok talán csak nem, a kiknek sem egyházuk, sem papságuk nincs? Vajjon miért ne lehessen a pápa valamely tartomány ura, talán nem marad azért ő épúgy ember mint a monakói herczeg vagy az orosz czár? Vagy talán a papi méltósággal elveszti a tulajdonjogot? Krisztus nem vette el tőle ezt a jogot, erről egy szó sincs sem a Szentirásban, sem a hagyományban.

A ki a pápának az egyházi államhoz való jogát tagadja, az forradalmár vagy anarchista. A ki azt jogosnak tartja, hogy a legjogosabb és a legrégibb trón megdöntessék, az meg nem akadályozza a többi fejedelmi trón feldöntését sem, feltéve, hogy következetesen gondolkozik és cselekszik.

64. Fölvilágosodottak.

Kifogás. *A fölvilágosodottak rendjét gyakran támadják, pedig szintoly veszélytelen, akár a szabadkömüvesség.*

Válasz. *„Az alma nem esik messze a fájától.“* Ehhez képest a fölvilágosodottak rendje sem eshetik messze szerzőjétől és annak szellemétől. Hogy pedig kicsoda szellemének volt a gyermeke, azt bizonyitják iratai, levelei és tettei.

Tudvalevőleg egy *Weishaupt Ádám* nevü férfiu volt, ki Ingolstadtban, az 1776. évben a fölvilágosodottak rendjét, először más néven megállapitotta. Ez a férfiu, ki az erkölcsiség ellen több utálatos kihágást követett el, nyiltan elismeri, hogy titkos szövetségét azon czélból létesitette, hogy a vallás eltörlésén munkálkodjék és az emberekkel elhitesse, hogy Jézus nem

egy természetfölötti vallást alapitott, hanem csak „a természeti vallást és észt akarta jogaiba visszahelyezni;“ sőt Weishaupt mulat azon együgyü keresztények fölött, kiket czéljainak palástolásával lépre vitt és a kik azt vélték, hogy a keresztény vallást és a kereszténység védelmét komolyan veszi.

Vajjon lehet-e ezek alapján eléggé küzdeni a fölvilágosodottak alapitója és rendje ellen?

Éppoly veszélytelen, akár maga a szabadkőmüvesség! Ez igaz lehet. A szabadkőmüvességnek itt-ott túlontúl sok turpisságot varrhatnak nyakába, annyi mégis igaz marad, hogy a positiv, természetfölötti *vallással szemben egyes országokban ellenséges állást foglal el.* (V. ö. Szabadkőmüvesség.)

65. Galilei.

Kifogás. *Galilei esetéből csattanósan kitetszik a „csalhatatlan“ egyház csalatkozhatása. Galileit elitélték, mert azt állitotta, hogy a föld forog a nap körül és nem a nap a föld körül. „Galilei személyében az új kozmológia elitélésével az egyház itéletet*

mondott önmaga fölött és azon hivatása fölött, hogy ö a tudományos bölcseleti kutatás vezére. (Paulsen, Philosophia militans, 20. l.)

Válasz. Galilei esetét ily egyszerüen nem lehet elintézni. Mindenekelőtt a „csalhatatlan egyház" határozatáról szó sem lehet. A katholikusok a csalhatatlanságot csak akkor veszik igénybe, ha az egyház legfőbb tekintélye, a zsinat, vagy a pápa legfőbb hitbirói minőségében a vallás és erkölcsök ügyében határozatot intéz az egész egyházhoz. — Helytelen tehát a Galilei-ügyben oly határozatról beszélni, melyre nézve az egyház csalhatatlanságot igényel magának. *Ha a Galileire kimondott itélet hamis volt is, ez a csalhatatlanságot nem érinti.*

Kusa Miklós és Kopernikus is rég állitották már Galilei előtt, hogy a föld forog a nap körül és ezért nem kárhoztatták eretnekeknek és nem égették el őket. A római egyház tehát nem ellensége a kulturának. A végleges bizonyitékot csak későbben szolgáltatták, miután Newton fölfedezte a nehézkedés törvényét.

Kopernikus állitásával nem mint föltétlen igazsággal lépett föl. Galilei azonban azt tette. Állitását a szentirással is összehangzásba iparkodott hozni; ezzel a theologia területére jutott. Az astronómiai tudomány azidei állása szerint azonban a theologus birák Galilei állitásában a szentirással való ellenmondást véltek fölfedezni. De maguk közt az akkori theologusok közt is vélemény-különbségek voltak Kopernikus rendszeréről. Galilei ellen az itéletet egy római kongregáczió (az Officium, melynek élén a pápa áll) hozta. Ez az inkviziczió határozata és mint ilyen, nem a pápa határozata. Ha a pápa irta is alá, a pápa itt épenséggel nem az egyház legfőbb tanitója gyanánt lép föl. Később, mikor Kopernikus világrendszere kétségtelen igazolást nyert, a Galilei müveire kimondott czenzurát visszavonták. „A római kongregáczió erkölcsileg csekélyértékü magatartást tanusitott volna, ha a biblia hagyományos értelmezését oly könynyen föladta volna." (Ehrhardt, A Katholiczizmus, 159. l.) Történelemellenes dolog, a jezsuiták nyakába vonni Galilei elitélését. (V. ö. Grisar, Galilei-tanulmányok.)

Galilei esetének tehát nincsen köze az egyház vagy a pápa csalhatatlanságához; nincs azonban katholikus, ki egy római kongregácziónak tévedéstől való

mentességet vagy csalhatatlanságot tulajdonitson. *A kongregáczió tévedett* és elitélte egy tanár becses állitását, ki különben állitását nem tudta bebizonyitani — ez a kongregáczió később felismerte tévedését és ismét fölszabaditotta annak a tanárnak müveit: ez az ártatlan Galilei elitélésének „világrenditő eseménye“! A kongregáczió biróság: minden világi biróság is tévedhet és elitélhet ártatlan embereket, mindazonáltal a biróságot mégis megtartják. Jobb, ha egy igazságot egy ideig meggátolnak, mint ha száz tévedés garázdálkodhatik büntetlenül. A világ egy törvényszéke sem hozott oly ritkán téves itéletet, mint ez a római kongregáczió. Róla csak ezt az egyetlen esetet tudjuk. Méltányos az volna, ha csodálkoznának ezen biróság bölcsessége fölött, de ez rosszul illenék az egyház ellen intézett támadásokhoz!

A Galilei ellen inditott birói eljárást az akkori viszonyokhoz képest kiméletesnek kell mondani; Galilei megkinzásáról egyáltalán nem lehet szó. Az az egy levél, melyre hivatkozni lehetne, a Renierihez intézett, hamisitott. Galilei azért Itáliának egyik legnagyobb természetvizsgálója marad. Meg kell jegyezni, hogy a katholikus egyházhoz való ragaszkodását egyre hangoztatta és VIII. Orbán áldásával hü katholikus gyanánt halt meg 1642. augusztus 1-én.

66. Gallikán szabadságjogok.

Kifogás. *Hogy Róma nem akar szabadságot, az kitünik a „gallikán szabadságjogok“ ellen viselt harczából; el akarja rabolni a népek nemzeti sajátosságait. Ezt nevezik aztán „az egyház szabadságának“.*

Válasz. Ebben a három mondatban egy igaz szó sincsen. Mik azok a „gallikán szabadságjogok“?

A 15. század elején lefolyt nagy belső egyházi küzdelmekben a franczia klerus felhasználta az alkalmat arra, hogy a királylyal 23 pontba foglalt ugynevezett pragmatica sanctiót kötött. (1458. julius 7.) A zsinatot a pápa fölé helyezte, megszoritotta a pápához való fölebbezést, kedvezett a király hatalmának az egyház fölött. Ezeket az egyházellenes határozatokat használta föl a franczia államhatalom a 16. században. Pithou Péter a franczia egyház „szabadságjogait“ 83 tételben foglalta össze. A legfőbb elvek voltak: Francziaország királya mindig független a

pápától; a pápa hatalma pedig Francziaországon korlátozva van. A királynak joga van a placetumhoz, a visszaélés ellen való jogorvoslathoz és az összeülendő egyetemes zsinathoz való fölebbezéshez. A pápa a király beleegyezése nélkül nem vethet ki egyházi adókat, királyi tisztviselőket hivatalos eljárásuk miatt nem közösithet ki, annál kevésbbé magát a királyt. Az udvar, a parlament és végül a Sorbonne (párisi egyetem) ezeket a szabadságokat cselekvésük alapjául fogadták el, a papságot XIV. Lajos eskette meg eme „szabadságokra".

Sajnos, ezen „szabadságjogok" szakadási szellemet árasztottak a franczia papság egy nagy részébe, csak a vatikáni zsinat adta meg 1870-ben a haláldöfést a „gallikán szabadságjogoknak". A gallikánokon nem esett igaztalanság; mert a gallikán szabadságok az egyház jogait sértik. Az egyháznak pedig kötelessége, hogy megvédelmezze jogait mindenki ellen, a ki illetéktelenül egyházi ügyekbe avatkozik, egyházi jogokat ragad magához, vagy egyházi szabályok végrehajtását meggátolni akarja.

A katholikus egyház nem akarja elnyomni a jogos nemzeti sajátmányokat.

Ha azonban a „*nemzeti sajátmányok*" név alatt nemzeti egyház alapitása értetődik, mely független Rómától, de annál függőbb az államhatalomtól, akkor a katholikus egyház ezen szakadás ellen föl fog lépni, mert ő nem nemzeti, hanem katholikus, vagyis egyetemes. Joggal nevezik az egyháznak ezen harczát a saját szabadságáért viselt harcznak, mert Krisztus, a királyok királya, mint teljesen önálló, az államtól merőben független társaságot alapitotta.

Katholikus ember tehát nem rajonghat a „gallikán szabadságjogokért"; az egyház ellenségei azonban még bizonyára gyakran kardoskodni fognak a félreismert, üldözött, a római egyháztól halálra hajszott gallikanizmus mellett.

67. Geologia (földtan).

Kifogás. *A geologia (földtan) megmutatta, hogy a föld nem teremtetett 6 nap alatt. Mózes elöadása tehát hamis.*

Válasz. L. „Teremtés". Mózes nem mondja, hogy a föld hatszor huszonnégy óra alatt teremtetett. A „nap" (jôm) szó mindenféle időtartamot jelenthet.

68. Gondolatbeli fentartás.

(Restrictio mentalis.)

Kifogás. *Az utógondolat által a katholikusok, de különösen a jezsuiták mindennemü csalásnak és kétszinüségnek tág ajtót nyitnak; ez a tan embertársaink igazmondósága és tisztesége iránti hitünket teljesen megingatja.*

Válasz. Az embernek egyik legszebb és legelső kötelessége az igazmondás. Isten maga az igazság és az embernek, mint Isten képmásának, kötelessége erre az igazságra törekedni és magaviseletében igazságosnak lenni. Az ember külsőleg úgy viselje magát és úgy beszéljen, a mint belsőleg gondolkozik, különben hizelgő és hazug. Hazudni tilos. „A hazug ajkak utálatosak az Urnál.“ (Példab., 12, 22.) Hazudni egyáltalán nem szabad, igy tanitja ezt szent Ágoston, a katholikus egyház és a jezsuiták. A katholikusok tehát nem ingatják meg az embertársaink tisztesége és igazmondóságába helyezett hitet. Mások azonban megteszik.

Kik azok a mások? Ilyen Hugó Grotius, a ki megengedi, hogy némelykor

szabad igaztalant mondani, Pufendorf, Paulsen, Gizycki, Wundt, Ihering, a modern tudomány emberei, a kik a szükségből való hazugságot megengedik. Ezek azok, a kik azt tartják: „A czél szentesiti az eszközt“. Ezekhez tartozik Laas, Schoppenhauer, Hartmann, Martensen és Burger hittudósok, a kik bizonyos esetben megengedik, hogy az igazságtól eltérni lehet. Ezek közül egy sem katholikus. Egy Voltaire 1736-ban ezt irja Thiriothoz: „A hazugság csak akkor bün, ha rosszat szül; ha azonban jót eredményez, nagy erény. Legyen tehát ön most erényesebb, mint bármikor. Ugy hazudjék, mint az ördög, de nem félénken, nem ideiglenesen, hanem szivből és mindenkoron. Hazudjatok, barátaim, hazudjatok.“ A ki fel akar háborodni, itt azután csakugyan alkalma van. Idézhetnénk még más szemelvényeket, de tekintettel a más hiten levő embertársainkra, mellőzzük; azt azonban szigoruan megköveteljük, határozottan elvárjuk, hogy bennünket katholikusokat is békében hagyjanak, mert mi gyülölünk minden hazugságot.

Miben áll az a restrictio mentalis (gondolatbeli fentartás), melyet nemcsak jezsuiták, hanem egyáltalán a katholikus

erkölcstanárok általában tanitanak? Vajjon ez azért nem mozditja elő a hazugságot? Egyáltalán nem!

Az igaz, hogy az embert a gyakorlati életben nagy zavarba hozhatja a hazugság tilalma. Gyakran titok van ránk bizva, melyet meg kell őriznünk. Ha akad aztán olyan, a ki ezen titkot ravasz, fogós kérdések által kutatja, kérdés, akkor mi a teendő? Gyakran a hallgatás idéz elő legnagyobb és legalaposabb gyanut, ez által a titok igen könnyen elárulható. Hazudnom nem szabad, a titkot (például orvos, pap hivatalos titkát) elárulnom nem szabad — mit tegyek?" Van egy kibuvóm, melyet követnem szabad; ezzel nem hazudom és a reám bizott titkot sem árulom el. Ez a kétértelmü beszéd. A hozzám intézett jogosulatlan kérdésre szabad oly feleletet adnom, melynek két értelme van; például szent Athanáz üldözői elérték hajóját, nem ismervén meg őt, kérdezték, vajjon szent Athanáz messzire haladt-e már? „Nem," felelt, „igen közel van." Az üldözők elsiettek, folytatták utjokat. A feleletet senki sem kifogásolhatja, habár az üldözőket tévutra vezette is. Nem volt hazugság. A felelet kétértelmü volt; a kérdező azt érthette belőle, a mit

akar. De olyan feleletet, mely tisztességtelen utógondolattal jár, adni nem szabad, vagyis olyan feleletet, mely magában véve csak egy értelemmel bir, de csak akkor fejezi ki a beszélőnek valódi szándékát, mikor még valamit ad hozzá, a mit ő hozzágondol. Például az atya kérdi fiát: „Te törted be tegnap N-ék ablakát?" a fiu igy szól: „Nem," de a mellett ezt gondolja, hogy „nem egyedül tette". Ez merően belső utógondolat, mely olyan bün, mint a hazugság. A kétértelmü beszéd és az észrevehető gondolatfentartás az igazat fejezik ki, csakhogy kétértelmüleg; ha valaki tőlem jogosulatlanul valamely titok után kérdezősködik, szabad kétértelmü, kitérő feleletet használnom, hogy a titkot megőrizzem. Ha olyan személyekről van szó, a kik valami bizalmi állást foglalnak el s az ilyeneknek titokban tartó dolgai vannak, némelyek feleslegesnek tartják a kétértelmü beszédet s a kiváncsi kérdésre a határozott nemmel való feleletet jogosultnak tartják; mert a kérdező egyszerüen nem várhat más feleletet, mint a minőt a kérdezett adhat. A kinek azonban joga van arra, hogy határozott feleletet kapjon, annak joga van a gondolatfentartásról felvilágositást is kérni.

Ez áll különösen a főnököknek az alárendeltekhez, a birónak pedig birói ügyekben a felekhez intézett kérdéseiben. A szerződésekben minden kétértelmüség kerülendő.

Ha valaki ezt jezsuita tannak nevezi, hát jól van! Akkor a jezsuiták úgy az összes katholikussággal, mint az emberi értelemmel egyetértenek. A ki azonban szivesebben hallgat egy Pufendorfra, egy Voltairere, az aztán maga lássa, miként rendezi el ügyét a jó Istennel; az ilyen nyiltan aláássa az emberi igazmondóságot és tisztességet.

69. Grassmann.

Kifogás. *Grassmann az ő röpiratában: „Kivonatok a Ligouri szent Alphons Mária doktornak IX. Pius és XIII. Leo pápák által tanitószékileg a római katholikus egyház alapjául szentesitett morál-theologiájából és ezen moráltheologia rettentő veszélyessége a népek erkölcseire“ — a tudomány fáklyájával világitott rá azon erkölcstelen üzelmekre, melyeket a katholikus egyház a gyónás utján üz.*

Válasz. Ugyan derék „fáklyája a tudománynak!“ Grassmann a *rágalom* és gyalázkodás legnemtelenebb és legocsmányabb módjához fordult, hogy a katholikusokat a protestantizmusra téritse át.

A nürnbergi királyi törvényszék III. büntető tanácsának végérvényes itélete igy szól: „*Grassmann irata* ugyan kritika szine alatt lép föl, azonban a fölállitott tételeknek és ezek tartalmának tarthatatlan általánositása által elhagyja a kritika területét és a *gyalázkodás* területére megyen át. A törvényszék felfogása szerint Ligouri morál-theologiáját csak *köpenyként* használja a szerző *ama vállalkozásának fedezésére, hogy a római katholikus egyházat gyalázza.* Ama kérdés elbirálásánál, hogy vajjon az emlékirat egész tartalma, vagy csupán a római katholikus egyház megsértésére szánt helyek semmisittessenek-e meg, miután a számos, *meggyalázást* tartalmazó részek *az egész iratban* el vannak szórva és az egész tartalommal szorosan összefüggenek, továbbá miután a szerző egész nyomtatványával fölismerhetőleg *egy* irányt és *egy* czélt követ, tudniillik azt, hogy Ligouri *moráltheologiájának* veszélyességét a nép erkölcseire vonatkoztassa és a római katholikus egyházból való

kilépésre inditsa, a törvényszék úgy határoz, hogy a büntetendő részeknek a nem büntetendőkből való kiválasztása nem foglalhat helyet és ezért az egész irásmüvek, valamint az előállitására szánt metszeteknek és lemezeknek *teljes megsemmisitése* indokolt."

Ezek után tisztességes ember alig hivatkozhatik többé Grassmannra, a ki, mellesleg megjegyezve, számos egyéb irataiban egyenesen a *legeszeveszettebb állitásokat* koczkáztatja, igy pl. a világ keletkezésére és az emberi nem korára vonatkozólag.

Kétkötetes „Isteni tan"-ában Grassmann azt állitja, hogy „Isten" (vagyis Grassmann nyelvén „a mindenség szelleme") másodperczenként 31.687 billió testi lényt hoz létre. Igy állott elő 20.000 sextillió évnyi időtartam alatt a mostani világ. Azonkivül a „természetnek" ez a „szelleme" minden pillanatban 31.687 oktillió „étherlényt" teremtett és pedig 121—4000 tredecillió esztendőn át. „Krisztus" a mi napunkat és földünket a teremtés 25 nonillió *aktusában* állitotta elő. Istennek egy Fián, vagyis Krisztuson kivül még 20 millió más Istenfia létezik, a kik a többi csillagzatot és a

rajtuk lakó embereket teremtették. 20 milliárd nap vagyon, mindeniken az embereknek egy különös neme. Szerinte a legrégibb emberfaj a néger; az ő idejük Krisztus előtt a 900—600 ezredik évbe nyul vissza. Az indiánoké a 600—300 ezredik évbe. A mongoloké a 300.000—4200-ik évbe, a melyben Ádámmal a kaukázusi faj kezdődik. Vajjon Grassmann a katholikusokat is át akarja vonni ezen „igaz kereszténységhez?"

Nem, a katholikus gyónás *az erkölcsösség fokozásának egyik leghatalmasabb eszköze volt és marad.* A nagy *Leibnitz* a jámbor, érdemes és bölcs gyóntatóatyát „a lelkek üdvére Isten nagy eszközének" nevezi. Olvassátok el a „Gyónás"-ról irt fejezetet. E férfiu itélete szerint a gyónás nem az erkölcsi züllésnek, hanem a nép erkölcsi megmentésének intézménye. A gyónás előtt, a kisértésben az a gondolat, hogy „hisz ezt meg kell gyónnod," rendkivüli erővel hat a katholikusra, úgy, hogy számos esetekben már egyedül ezen okból elállott a bün elkövetésétől. Maga a gyónás a hit, remény, szeretet, töredelem, bánat számos mozzanatából alakul ki; a gyónás a büntevőt megtériti, fölviditja, óvja, a malaszt által

Istennel kiengeszteli és harczra vértezi. A gyónás után a malaszt és biztatás még a szokásos bünösöknél is szinte szabályszerüleg hetek hosszáig oly nyomatékosan hatnak, hogy ezek a gyónás után az első időben minden sulyosabb vétket kerülnek. Ha a vétkezők gyakrabban élnének ezzel az orvosszerrel, akkor legtöbbnyire könnyü szerrel ismét keresztényi életet élhetnének.

Hogy voltak katholikus gyóntatóatyák is, kik ezzel a szent intézménynyel a halhatatlan lélek vesztére visszaéltek, mély sajnálattal elismerjük — de nincs a világon semmi, a mivel már vissza ne éltek volna. Mindazonáltal a katholikus egyház egy tekintetben sem szigorubb és könyörtelenebb, mint épen a gyónás szentségével való visszaélés büntetésében.

70. Gyónás.

Kifogás. *A gyónás a papok találmánya, „ez ama titkos hatalom, melylyel a római egyház egész népek lelkiismereteit lenyügözi úgy, a hogy semmiféle zsarnok nem képes erre. Mennyi lelket ronthatott már meg a bünök kitudakolása? (Tschackert 85. l.)*

Válasz. A hány szó, annyi ferdités és valótlanság. A gyónás a papok találmánya! Ez a legnyilvánvalóbb dőreség volna a papok részéről, a legteljesebb lehetetlenség a keresztény néppel szemben. Az ellenfél, ki ilyest állit, sohasem ült még gyónószékben; külömben tudná, minő megerőltetésbe kerül, órákhosszat ülni fagyban és melegben, nem hallani egyebet, csak az emberi sziv feneketlen nyomoruságát, — az ilyen megerőltetést nem mulatságból találják ki. Azután éjjelnappal készen lenni arra, hogy betegekhez szólitják, kitenni magát öldöklő ragályoknak, hogy csak a gyónás elfogadható legyen. Hát még a *gyónás titkának megőrzése*, mely a papot az önvédelemre is tehetetlenné teszi! Nem egyszer történt meg, hogy ártatlanul a legkeményebb és legmeggyalázóbb büntetésekre itélték; türnie kellett ezt; a gyónás titkát nem volt szabad elárulnia. És mindezt a gyónás találmányáért; látnivaló, hogy a papoknak különös izlésük lehet. Ha az egyház és papjai meg az egész katholikus nép kezdettől fogva nem lettek volna meggyőződve arról, hogy Krisztus ama hatalom birtokában, „hogy a bünöket megbocsáthatja és megőrizheti“ (János 20, 23), *a papoknak birói*

hatalmat adott a bünök fölött; ha nem lettek volna meggyőződve arról, hogy ezen birói hatalom végrehajtásához az ügy *birói tudomásulvétele* is hozzátartozik és ez csupán magának a bünösnek önkéntes beismerése által lehetséges: lehetetlen lett volna, hogy a keresztény világ a gyónásra rákényszerittessék. Minden birónak tudnia kell, mi fölött kell biráskodnia. A papoknak a bünösök és büneik fölött kell itélkezniök, tehát a papnak meg kell tudnia a bünöket és a bünösnek meg kell azokat gyónnia. Ezért hozta be Krisztus a fülgyónást.

És a gyónás mégis *lenyügözné* a népek *lelkiismeretét!* Nem, fölszabaditja azt, nem lenyügözi. Kérdezzen meg csak egyszer ellenfelünk bárkit, a ki bünökkel teli hosszas élet után a gyónószéket elhagyja, vajjon lenyügözve érezi-e magát. Azt fogja hallani: Igen, mielőtt a gyónószékbe léptem volna, lenyügözöttnek éreztem magamat, de most ugy érzem, vidám vagyok és minden békótól megszabadultam!

Hát a *bünök* kinos *kitudakolása!* Lám, a vak nem itélhet a szivekről. A gyónónak vagy komoly szándéka van, hogy jó gyónást végezzen és lelkiismeretére nyugalmat, büneinek bocsánatot leljen; vagy nem komoly a szándéka. Az utóbbi esetben

minden kérdés terhes lesz neki; de szivesebben távol is marad a gyónószéktől, hogysem uj bünnel, az Isten megrablásával szennyezze be magát. Az első esetben *a kikérdezés csak segitség a gyónó számára.* Hány embernek kedves ez a támogatás és az a körülmény, hogy annál gyorsabban és könnyebben vádolhatja be magát! A ki ily segedelmet nem kiván és arra nem szorult, annak csak a szükséges vallomást kell világosan megtennie; a pap szivesen bocsátja el őt kérdezés nélkül. Az egyház szigoruan tiltja, hogy a gyóntatóatya oly kérdéseket intézzen, melyek a gyónógyermekre ártalmasak vagy alkalmat adhatnának a bünre, a mit külömben tilt már a természeti erkölcs-törvény is. A katholikus gyónás intézményének nem az a rendeltetése, hogy a lelkeket a kárhozatba döntse, hanem, hogy a lelkeket a romlástól megszabaditsa.

Ifjabb Voss Henrik a következőket beszéli el *Götheről* 1805. februárban kelt levelében: „Kedden, február 12-én kelt föl ismét először. Ujból felolvastatni kezdett magának. Luther asztali beszélgetéseit vettem elő és azokból olvastam föl neki. Egy óra hosszat kedve telt ebben. De azután pattogni és szitkozódni kezdett

hitujitónknak ördöngős képzelődése miatt, mely az egész látható világot az ördöggel népesitette meg és ördöggé személyesitette. Ez alkalommal szép elmélkedést tartott a katholikus és protestáns vallás előnyeiről. Teljesen igazat adtam neki abban, mikor a protestáns vallást azzal vádolta, hogy az egyénre nagyon sok terhet rótt. Azelőtt a lelkiismeret sulyától mások megszabaditották az embert, most pedig megterhelt lelkiismeretet czipelnie kell és ennek folytán erejét veszti, önmagával meghasonlik. *A fülgyónást,* mondá, *sohasem lett volna szabad elvenni az embertől.*"

A hires *Leibnitz* is, ki nem volt katholikus, igy szól „A theológia rendszere" czimü müvében (2. kiadás, 262. l.): „Valóban *nagy jótéteménye* az Istennek, hogy megadta *egyházának* a hatalmat, hogy bünöket engedjen el és őrizzen meg. Ezt a hatalmat az egyház papjai által gyakorolja, miért is ezeknek tisztét nagy vétekbeesés nélkül nem szabad megvetni . . . Miután Isten *a papokat a lelkek orvosainak* rendelte, azt akarta, hogy előttük a betegek bajaikat fölfedezzék és a lelkiismeretek leplei föllebbenjenek . . . Ez az egész intézmény tagadhatatlanul méltó az isteni bölcsességhez és *ha* valami, *úgy* ez nagy-

szerü *és dicséretes része a kereszténységnek,* a mint ezt még a khinaiak és japánok is bámulva elismerik. Mert a gyónás szüksége sok embert visszariaszt a büntől, kivált olyanokat, kik még nincsenek eltompulva és vigaszszal tölti el az elbukottakat, úgy, hogy azt vélem, egy jámbor, érdemes és okos gyóntatóatya nagy eszköz az Ur kezében a lelkek üdvére. Tanácsa használ az indulatok megfékezése, a hibák észrevevése, a bünre vezető alkalmak elkerülése, az eltulajdonitott jószág visszaadása, a kár megtéritése, a kételyek megfejtése, a lesujtott szellem fölemelkedése, a bünökből származó minden bajok kiirtása vagy enyhitése körül. És ha már a földön alig akad valami jobb a *hüséges barátnál,* mily értékes akkor, ha őt egy szentség sérthetetlen volta hallgatásra és segélynyujtásra kötelezi. Ámbátor a hajdankorban, mikor a jámborság buzgalma tüzesebb volt, a nyilvános gyónás és bünbánat uralkodott a keresztények között, Istennek mégis úgy tetszett gyöngeségeink iránt érzett kiméletből, hogy egyháza által kinyilatkoztassa a hivőknek, hogy elegendő a pap előtt való *titkos gyónás* is, a gyónás pecsétjének alkalmazása mellett, mely elháritja az emberek félelmét. Mindazon-

által a gyónás, a mint azt az egyház rendelte, *isteni jog* marad, ámbár mivoltában külömböző időkben nyilván változások történtek.

71. Hagyomány.

Kifogás. *A hagyomány nem lehet az igazság forrása, mert semmitsem lehet oly könnyen elferditeni és ravasz módon előadni, mint a szóbeszédet. Magát az irást sem lehet akár a szándékos, akár a véletlen hamisitástól megóvni. Ebben a tekintetben bizonyitékul szolgál, ha valami hosszabb másolatot kell iratnunk.*

Válasz. Ha a dolog úgy állana, akkor ugyan elmehetnénk az egész kereszténységgel, sőt a történetirással is. Mert a kereszténységet csakis hagyomány utján ismerjük; hogy a biblia Isten igéje, azt csakis hagyományból tudjuk.

Vannak esetek, elismerjük, melyekben a hagyomány és az irott szó biztositékot nem nyujtanak. De vannak olyan esetek, melyekben minden tévelytől mentesek. Ennélfogva egy okos ember sem téved,

mikor állitja, hogy volt egykor egy Caesar, Luther vagy Napoleon.

Mi bebizonyitjuk azt, hogy az evangeliumok valódi, hitelt érdemlő történeti könyvek. Az evangeliumokból azután bebizonyitjuk, hogy Krisztus, az Isten küldötte, csalhatatlan egyházat alapitott, vagyis, apostolainak hatalmat adott, hogy az evangeliumot hirdessék minden nemzetnek; a ki az apostoloknak nem hisz, elkárhozik. (Máté 28, 19, 20; Márk 16, 15, 16.)

Ebből aztán az következik, hogy az apostolok, a tanitóegyház, csalhatatlanok. Mihelyest tudvalevő dolog, hogy a pápa és a püspökök, vagyis a tanitóegyház valamit mint hitágazatot előterjeszt, annak csalhatatlanul igaznak kell lenni. Az embereknek ezt hinniök kell, mert erre maga Krisztus kötelezi őket; különben Krisztus arra kötelezné őket, hogy valami hazugságot tartsanak igaznak. Ez lehetetlen. A tanitóegyház tehát csalatkozhatatlan.

A hagyomány azonban semmi egyéb, mint az egyház tanitása. Isten gondoskodhatik róla, hogy a tanitóegyház csalatkozhatatlan marad, épúgy, a mint gondoskodott arról, hogy az evangelisták és a többi szentirók tévmentesek maradnak.

Csak az kételkedhetik ebben, a ki Istent nem ismer.

72. Haladás.

Kifogás. *A katholikus egyház erőszakosan küzd a modern haladás ellen, félti „Örök igazságait.“*

Válasz. Olvassátok el, kérlek, a mit XIII. Leo pápa (Testem benevolentiae, 1899. január 22.) irt Gibbons bibornokhoz New-Yorkba: „Gondolataimhoz mi sem állhat messzebb, mint az a törekvés, hogy korunk szellemi vivmányait és haladását megkülömböztetés nélkül elvessük. Sőt mint a tudomány örökségének gyarapitását és a világi boldogság határainak kiszélesitését, örömmel köszöntünk minden diadalt, melyet a vizsgálódás az *igazság kikutatásában* nyert, az embernek minden fáradozását a jó elérésére.“

„Maradiság“ érzik-e ki ebből, vagy pedig „haladás?“ Nem, *mi semmiféle téren sem félünk a haladástól.* Mi katholikusok szivesen osztozunk benne, csak ne nehezitené oly rendkivül a nagy egyenlőtlenség a részesedést. A modern tudományok haladása nagyszerü szolgálatokat tesz nekünk.

A bölcselet hovatovább belátja, hogy az ész alapelvein kell felépülnie, a mint kiképezte egy Aristoteles és Aquinói Tamás. Ezen pontig annak fölismerése juttatta, hogy Fichte, Hegel, Hartmann, Schopenhauer, Nietzsche, sőt Kant modern rendszerei nem elégitik ki az emberi szellemet és azt a pessimizmus és skepticzizmus örvényének szélére terelték.

A geologia Mózes bámulatos előadását a világ keletkezéséről egyre világosabb fényben mutatja. A történelem váltig beigazolja, mily rengeteg jótékony hatást gyakorolt a katkolikus egyház, főkép a pápaság a nyugati világnak és ezzel az egész földnek erkölcsiségére. Egy Harnack, talán a nélkül, hogy tudná, egyre ujabb épületköveket szolgáltat az evangéliumok valódiságához. A természettudomány egyre világosabb bizonyságát adja annak, hogy az ember nem az állattól származik és az élet nem az élettelen anyagból fejlődött ki.

Mi nem reszketünk minden uj fölfedezéstől, mert a tudomány nem akadhat igazságra, mely a hit „örök“ igazságait eltemetné. Igazság nem ellenkezhetik igazsággal.

Örömmel ismerjük el azt a roppant szellemi munkát, melyet manapság min-

den téren kifejtenek. De azt, hogy ujjongva üdvözöljünk minden vélt fölfedezést, senki sem kivánhatja tőlünk. Előbb megvizsgáljuk, vajjon az uj „igazság“ megállja-e helyét a tudomány itélőszéke előtt is. 150 évvel ezelőtt a „tudomány“ nevében bolondnak vagy higvelejünek tartottak mindenkit, a ki hisz a csillaghullásban. És ma? Nem vagyunk barátjai a forradalmi haladásnak, mely előbb mindent romokba dönt, hogy a romokból épitse föl az uj igazságot; mi *a konzervativ haladáshoz ragaszkodunk*, mely a régiben tiszteli a jót, a hamisnak fölismertet eltörli, az uj igazságokat megvizsgálja és ha igazságoknak ismerte föl, jó szivvel csatlakozik hozzájuk, sőt maga is szorgosan nézeget uj igazságok után. Mi nem rohanunk vaktában előre a sötétbe, — czélunk az igazság volt és marad. A katholikus egyházhoz rosszul illenék, ha gyermek módjára árnyképeket és fantáziákat hajszolna; lassan, de biztosan halad előre. Sokkal is idősebb és tapasztaltabb, hogysem minden tettrevágyó kutatónak nyomban utána eredjen.

Ragaszkodunk a *bajor püspökök* szavaihoz (1899. április 12.): „A katholikus egyház nem a tudományt veti el, hanem

a tévedést; nem kárhoztatja az egészséges és helyes kutatás szabadságát, ellenben elveti a féktelen kutatást, mely a „haladás“ örve alatt még az örök igazságokat is eltorzitja, vagy kijavitani szeretné.“

73. Halál.

Kifogás. *A halállal mindennek vége.*

Válasz. Csak a halállal kezdődik a valódi, az örök élet. Az embernek halhatatlan lelke van, szelleme; ez a lélek nem halhat meg, hanem örökre él.

Az ember meghal és annyiban helyes: ha az ember meghalt, ugy halott. Ez époly igaz, mint az, hogy kettő egyenlő kettővel. *De a ki* meghalt, halott, ezzel azt akarják mondani: ha az ember meghalt, rajta minden halott, mi sem él belőle és feltámadás nincs. Ez hamis állitás. Az ember meghal, midőn a test és a lélek elválnak. A lélek tovább él, a test elporlik. Vajjon a test a lélekkel ismét egyesül-e, vajjon lesz-e holtak feltámadása, az ész csak valószinü érvekkel tudja bizonyitani; hogy a test megdicsőül, ezt hitünk tanitja.

Eszünkkel megismerjük, hogy lelkünk örökké él; Isten megitéli és a földön szerzett érdemei szerint jutalmat vagy

büntetést nyer. A mily igaz, hogy egy Isten van, oly igaz, hogy a földi élet után lesz mennyország és pokol.

Az anyagelvüség, a szélső Darwinismus, mely az embert fejlettebb állatnak tartja, tagadja az emberi halhatatlan lélek létezését és ezzel egyetemben az örök életet; jelszava: A halállal mindennek vége; élvezd az életet, mert nincs Isten. Az észszerüen gondolkodó emberek jelszava pedig: A tulajdonképeni élet csak a halállal kezdődik; mert van lelkem, és ez nem halhat meg. Legelőször is gondoskodnom kell örök boldogságomról.

74. Halottak feltámadása.

Kifogás. *Vegyileg lehetetlen a testeknek ujra feltámadása, mert ezen khémiai alkotórészek egymásután külömböző emberi testekben voltak. Most már a feltámadásnál micsoda testhez osztassanak be? Például egy emberi test föloszlik; a fünek trágyául szolgál; a füvet megeszi egy tehén; a tehén ismét más emberek étkéül szolgál.*

Válasz. Hogy ugyanazon test föltámadjon, ahhoz *nem szükséges*, hogy

ugyanazon khémiai alkotórészei legyenek, mint azelőtt. Az orvostudomány kimutatta, hogy testünkben talán egy parány sem marad meg azokból, a mik husz évvel előbb benne voltak. És mégsem állitja senki, hogy husz év multán nincs meg a régi teste! Tehát ne *féljünk attól*, hogy a halottak feltámadása lehetetlen dolog! A föntebbi kijelentés épenséggel nem ütközik a katholikus hitbe; a vallás nem tanitja azt, hogy a testnek ugyanazon khémiai alkotórészekkel kell feltámadni, a melyeket életében vagy halálakor birt. *De még akkor is*, ha a földi test egy részének a föltámadó testhez hozzá kellene tartoznia, *elég hatalmas és bölcs az Ur ahhoz*, hogy ezt a tervet is megvalósitsa. „Nincs lehetetlenség az Isten előtt." (Lukács 1, 37.)

75. Haza.

Kifogás. *A katholikusok szivükben hazátlanok, habár külsőleg hazafiaknak mutatkoznak is; mert először katholikusok, azután magyarok vagy németek, és ha katholikusságuk vagy hazafiságuk között kell választaniok, akkor nemzetiségüket megta-*

gadják. Azért nem lehet bennük bizni s nem lehet háboru alkalmával a kormányzásban bizalmas állásokat rájuk bizni.

Válasz. Hogy ezen tétel valótlanságát bizonyitsuk, arra nézve legjobb módszer, ha előveszszük a történelmet. Az igazi katholikus mindig megtudott és megtud halni hazájáért, hazájának szent ügyéért. Az igazi katholikus szereti hazáját. Ne menjünk messzire, csak hazánk történelmének lapjait forgassuk és meglátjuk, kik az igazi hazafiak. Egy Hunyady, a ki a kardja markolatján hordotta szent olvasóját, egy Tomori érsek, a ki ott esett el a harcz mezején hazája szabadságáért, egy Zrinyi, Szondy, Rákoczy, mind olyan nevek, a melyek előtt tisztelettel hajlik meg minden magyar, még ha protestáns is. Ott látjuk őket hazájukért küzdeni, szenvedni és meghalni.

Szinte fülünkbe cseng még Kapisztrán Jánosnak harczra lelkesitő szava, s látjuk, Nándorfehérvár falairól hogy rántja le magával a katholikus Dugonics a török harczost a mélységbe.

Kik hát a hazafiak, ha nem ezek? És később is a nemzeti önvédelem napjaiban, nem-e a katholikus magyarság

gyülekezett a szabadság zászlója alá? Aztán a katholikus papok és kispapok nagy része nem-e kardot kötött és ment a hazáért életét feláldozni? Hát Branyiczkónál ki vezette győzelemre a magyar lobogót?

Egy katholikus pap!

Ez csak egy nagyon csekély része a magyar történelemnek. És igy van ez a többi országokban is. Maga az egyház az, a ki a hazaszeretetet hirdeti minden népnek. *Hisz Isteni Mesterünk is nagyon szerette azt a földet, a hol a világra jött. Szerette Jeruzsalemet és a zsidók országát.* Ott állt, mint a szentirás mondja, az Üdvözitő a városan kivül. A nap sugarai megaranyozták Jeruzsalem templomának fényes kupoláját. Zsibongás hallatszott a fővárosból. És az Üdvözitő némán állt hazája fővárosa előtt. És sirt. Siratta romlott hazáját. Siratta azt a földet, a mely neki földi hazája volt. Siratta honfitársait, a kikért legelsőbben áldozá fel magát. Kell-e nemesebb példa a hazaszeretetre mint az Ur Jézus példája? Lehet-e valaki igazán jó katholikus, ha nem követi az Urat mindezekben? Szeretheti-e vallását, hitét az a ki hazáját nem szereti?! Ez nem lehet! Ezt tartjuk mi katholikusok. A történelem,

a mult, a jelen példa, hogy a katholikus ember igazán jó hazafi.

És most nézzük ellenfeleinket. Megint csak a történelmet veszem kezembe. Vallásvillongás, hazaárulás, törökkel való pártoskodás mikor divott legjobban? Ki hozta be a hazába? Ugy-e a protestantizmus?

Szövetkezett-e egy Hunyadi a törökkel, nagy más ellenséggel, hogy magának hatalmat szerezzen? Nem igy azonban a protestáns testvérek. Látjuk Thökölyt török csapatokkal közeledni az országhoz. Ott küzd vezetve a török ellenséget a magyarság mészárlására. Apaffy fejedelem, Bánffy, s nem egy erdélyi fejedelem inkább türte a török uralmat, csak a protestáns vallást biztositsa ez nekik.

A felkelő vezérek „pro libertate et religione“ harczoltak. Először a vallásért, s aztán a szabadságért, a mely csak üres szólam volt, mikor a legnagyobb ellenséget, a törököt hozták a nyakára a hazának.

Nem igy tettek azonban a katholikusok. Ha kardot fogtak is a haza szabadságáért, ezt a kardot tisztán tartották. Egy II-ik Rákoczy Ferencz nem hozott törököt az országba, bármily igazságos harczot vivott is.

Csak röviden vázoltam — támaszkodva a történelemre, — hogy mennyire hazafiatlanok a katholikusok, és milyen önzetlenek ellenfeleink.

Az igaz, hogy minden embernek első sorban Isten országát kell keresnie, s olyat, a mi lelkiismeretével ellenkezik, tennie nem szabad.

Hogy pedig háboru esetén mennyire kell a katholikusokat a főbb hivatalokból kiüzni, ennek megczáfolását nevetségesnek tartom; csak két példát hozok fel. Tomory érsek, 1526. aug. 29-én mint a magyar hadsereg fővezére ott esett el a mohácsi mezőn, s hazája védelméért öntözte hős vérével a magyar haza földjét.

A közelmultban lefolyt nagy nemzeti küzdelemben nem-e százai harczoltak a katholikus papoknak a szabadságért? S hány száz katholikus pap sinylődött a nemzeti ügy leverése után a börtönökben, sulyos rablánczokkal kezein. A ki ezek után nem ismeri el a katholikusok igazi, odaadó hazaszeretetét, az készakarva meghamisitja a mult történelmét.

76. Hazafiság.

(Patriotismus.)

Lásd: „*Haza*“ czim alatt.

77. Hazugság.

Kifogás. *„Lehet, hogy a szükségből való hazugság egy erkölcstanár rendszerébe nem illik be; ez csak arra mutat, hogy a rendszer nem alkalmas az erkölcsi dolgok felfogására“ (Paulsen, az erkölcstan rendszere 544). Az egyház túl sokat követel azzal, hogy sohasem szabad hazudni.*

Válasz. Az egyház nem követel túl sokat. Rendszere egyátalán nem alkalmatlan az erkölcsi dolgok felismerésére; csakhogy rendszerét alaposan meg kell értenünk, hogy azt alkalmasnak találhassuk. Mert nem minden hazugság ám, a mit sokan annak tartanak, a kik nem értik. Hazugság ott fordul elő, a hol a beszédnek csak egy és az igazsággal ellenkező értelme lehet. De ha kétértelmü beszédről van szó, melynek hazug értelmén kivül még más, valódi értelme is van, ez nem hazugság, hanem gondolatbeli fentartás (restrictio mentalis). Ez néha fontos okokból meg van engedve. Ha tehát Paulsen ilyen gondolatbeli fentartást hazugságnak nevez és azután ezt a hazugságot megengedi, úgy felesleges vele vitatkozni.

78. Häckel.

Kifogás. *Häckel Ernő tanár a darwinizmus legkiválóbb képviselője és el kell ismerni, hogy elvont kutatásai és bizonyitásai által megadta a haláldöfést a kereszténységnek.*

Válasz. Igaz, hogy dr. Häckel tanárt a „német Darwin“nak szokták nevezni. Hogy a túlzó istentelen darwinizmust Németországon győzelemre akarta vinni, az is igaz. Hogy azonban ő a darwinizmus legkiválóbb képviselője, abban fölöttébb kétkedünk. Hogy végezetül „elvont“ kutatásai által megadta a haláldöfést a kereszténységnek, az már csakugyan képzelgő *koholmány*. Az akarat megvolt benne — kétség nélkül, de a kereszténység ellen Häckelnél sokkalta nagyobb szellemek kudarczot vallottak már.

A mi első renden a tanár ur *elvont kutatásait* illeti, arra nézve való, hogy sok jó vizsgálódást végzett — azonban állitásaiban és bölcseleti következtetéseiben hatalmasan tévutra terelődött. Maga Paulsen berlini tanár azt mondja róla: „Fejtegetéseim eredménye sem több, sem kevesebb, mint az: hogy Häckelt mint

bölcselőt nem lehet komolyan venni.“

Megsemmisitő itélet! Häckel mindenek-előtt az általa fölfedezett *biogenetikai alaptörvénynyel* kérkedik, mely szerint minden magasabb fejlődésü állat átmegy az alsóbb lények minden stádiumán, vagyis, hogy az egyed fejlődése (az ontogenezis) nem egyéb, mint megröviditett ismétlődése az egész törzsnek, melyből az egyed származott (filogenezis). Ez ama „megdönthetetlen törvény, mely az igazságért vivott harczban az öregágyukat képviseli, melynek eredményei előtt kártyavár módjára dől össze a római hierarchia egész pompázatos épülete.“ Igy szól maga Häckel.

Ó, végzet gunyja! Häckel Ernő ezen törvényt azon ábrákkal akarta beigazolni, melyeket az ember, a majom és a kutya magvának (csirájának) egyes állapotairól, mindegyiket százszorosra nagyitva, rajzolt (A teremtés természetes története, 1. kiadás, 242. l.); a 248. oldalon pedig a kutya, tyuk és teknősbéka méhmagzatjának (kifejlődött csira) stádiumairól. Valamennyi ábra tökéletesen megegyezik.

His lipcsei egyetemi tanár igy szól ezen bizonyitékról: „A föltétlen ugyanazonosság nem csak az egyik képsorozat magvaira és a másik képsorozat méhmag-

zataira nézve áll fönn, hanem a kezdőbetük helyére és alakjára nézve is. Másszóval Häckel ugyanazt a rézmetszetet tálalta föl három külömböző czim fölé! Ez az eljárás egy kissé erős, és egy nagy és mélytudásu, lelkiismeretes kutató, *Rütimeyer* tanár azonnal el is itélte (Archiv f. Anthropol. III. 301. l.), mint a természetvizsgáló nyilvános hitelét mélyen sértő vétséget a tudományos igazság ellen. *His* még Häckel könyvének ötödik kiadásáról is igy nyilatkozik: „A mennyiben azonban a Häckel-féle ábrák eredetiségéről van szó, nem késem kijelenteni, hogy a rajzok részben nem hivek, részben *egyenesen koholtak:* Koholt a 42. ábra, mely az emberi csirát czipőtalp formában, 42-szeres nagyitásban ábrázolja. Nincs megfigyelő, ki valaha ezt az állapotot észlelte volna . . . Koholt továbbá két emberi méhmagzat rajza a 242. oldalon . . . Koholt a IV. és V. méhmagzat-táblázatok alakjainak legnagyobb része . . . Häckel tanárnak a tényekkel való könnyüvérü játéka még veszedelmesebb eljárás, mint a szavakkal való, korábban megfeddett játéka. Az utóbbit minden értelmesen gondolkodó ember kritikája utolérheti, az előbbin azonban csak a

speczialis szakember láthat keresztül és annál kevésbé menthető, mert Häckel jól tudja, mily hatást fejthet ki széles körökben. Én abban a hitben nőttem föl, hogy a természetvizsgáló minden kvalifikácziói közül egy van, a mi nélkülözhetetlen: a megbizhatóság és a tényleges igazság föltétlen tisztelete. Ma is abban a véleményben vagyok, hogy ezen egy kvalifikáczió hiányában a többiek, ha még oly fényesek is, veszendőbe mennek. Ám tiszteljék mások Häckel urban a tevékeny és hajthatatlan pártvezért, az én itéletem szerint ő harczmódja által lemondott még arról a jogról is, hogy komoly kutatók körében egyenlő rangunak vétessék."

Ez hát „a darwinizmus legkiválóbb képviselője!"

Häckel vizsgálódhatik tovább, kutató szellemét mi elismerjük; ámde lépjen előitélettől menten a tényekhez, ne vonjon le az adott tényekből hamis következtetéseket, hanem az igazság fölismerésében tekintse ideálját.

79. Házasság.

Kifogás. *„A házasság szent intézmény, melyet Isten már a teremtéskor megalkotott (Mózes I. könyve, 2, 18; Máté 19, 4—6), tehát elsöben mint szentséget nem Krisztus Urunk alapitotta."*

Válasz. A házasságot Isten kétségtelenül már a teremtéskor megalkotta; igy tanitja ezt a katholikus egyház is. Ebből egészen joggal következik az, hogy nem a *házasságot* alapitotta Krisztus elsőben; ám az nem következik, hogy nem Krisztus alapitotta meg *a házasságot, mint szentséget.* Más szavakkal: a házasság már Krisztus előtt fennállott, azonban Krisztus előtt nem volt szentség a szó szoros értelmében: azzá Krisztus tette. Csak az utóbbit tanitja a katholikus egyház.

A vizzel való leöntést Krisztus előtt is ösmerték az emberek, mindazonáltal csak Krisztus avatta kereszteléssé a vizzel való leöntést. Tehát annak valósága, hogy a házasság már Krisztus előtt fennállott, mit sem bizonyit a katholikus tanitás helyessége ellen, hogy Krisztus alapitotta meg a *házasság szentségét.*

Hogy a keresztény házasság tényleg az ujszövetségnek valóságos szentsége, arra nézve egy igen figyelemre méltó utalást találunk a Szentirásban. Szent Pálnak illető helyét (Az efezusiakhoz irt levél,

5, 22—33) nehéz volna megérteni, ha a keresztény házasság nem volna az ujszövetség valóságos szakramentuma. Kiegésziti azonban ezt a bizonyitékot az egyházi hagyomány, melyet többé-kevésbbé világosan az első századokig lehet követni.

A katholikus egyház azt tanitja, hogy a keresztények között kötött házasság szentség. Ámde a katholikus egyház csalatkozhatatlan a hit tanitásában; ennélfogva a keresztény házasság szentség.

A ki a katholikus egyházat nem ismeri el Krisztus valóságos, csalhatatlan egyházának, az természetesen nem fog megelégedni ezzel a bizonyitékkal. Ezzel azonban nem segit még semmiféle vitatkozás sem „a házasság szentsége" fölött, mert előbb ki kell őt oktatni a felől, hogy a katholikus egyház Krisztusnak egyetlen valóságos egyháza. Ha azt elismeri, akkor ezzel elesik minden ellenmondás is a keresztény házasság szentséges jellegével szemben.

A keresztény házasság *csak egy férfi és egy nö között* állhat fenn: „Hogy a bünt elkerülje, legyen minden férfinak a maga asszonya és minden asszonynak a maga férje" (Kor. I. 7, 2.). Igy hangzik Krisztus tanitása is: „Nem olvastátok-e, hogy

a Teremtő az első teremtésben férfiut és asszonyt teremtett? És azt mondotta: Annak okáért elhagyja ember atyját és anyját és ragaszkodik az ő feleségéhez és ketten lesznek egy testté. Azért többé immár nem kettő, hanem egy test." (Máté, 19, 4—6.) Ennélfogva minden többnejüség házasságtörés. Mélyen sajnálandó dolog, hogy Luther Fülöp hesszeni őrgrófnak megengedte a többnejüséget.

A keresztény házasság *fölbonthatatlan*, csak a halál bonthatja föl a keresztény házasság kötelékét: „A mit Isten összekötött, ne válaszsza el az ember," mondja Krisztus a házasságról. (Máté, 19, 6.) És ismét: „Én pedig mondom nektek: A ki elhagyja feleségét, akár házasságtörés végett, akár, hogy másik feleséget vegyen, az házasságtörő, és a ki az elvált asszonyt magához veszi, az házasságtörő." (Máté, 19, 9.) Csak a házasságtörés kikerülése czéljából hagyhatja el a férj nejét; de ezzel a házassági kötelék még nem bomlik föl, mert különben nem tehette volna hozzá az Üdvözitő: „A ki az elvált, az elhagyott asszonyt magához veszi, az házasságtörő." Tehát az ilyen elhagyott asszony valójában nem elvált asszony. A katholikus egyház, mint a Szentirás csal-

hatatlan oktatója és magyarázója, kijelenti, hogy a már végbement keresztény házasság fölbonthatatlan.

Az állam sem bonthat fel keresztény házasságot. *Az állami „házasság-elválasztás"* egyáltalán nem érvényes fölbontása a házasságnak. (L. Polgári házasság.) Sajnos, a protestánsok nem tartják immár fönn a házasság fölbonthatatlanságának dogmáját; ebből az okból is határozottan el kell itélnünk a vegyes házasságokat. A katholikus fél hiszi, hogy a házasság teljességgel fölbonthatlan; a nemkatholikus fél ellenben nem hiszi ezt. A házasság föloldását lehetségesnek és megengedhetőnek tartja, a katholikus azonban lehetetlennek és nagy bünnek tartja ezt. Azért gondolja meg, a ki örökre lekötelezi magát!

80. Hierarchia.

Kifogás. *A római hierarchia — pápa, püspök és papok — a potitikai helyzet folytán lassankint önmagától fejlödött ki; mentül hatalmasabb lett a római püspök befolyása, annál inkább képzödött alatta a hierarchia a mostani rendszerré.*

Válasz. Ez *Harnack* theologiája, de nem a keresztényeké. Harnack ur a fejébe vette, hogy a csudák lehetetlenek; azonban a katholikus egyháznak és hierarchiájának nagyszerü kifejlődése parancsolólag magyarázatot kiván — tehát történeti magyarázatot kell találnunk, mely ne vegye tekintetbe a csudákat mind, ne Krisztus istenségét, ne az egyház isteni erejét. Ezért irányul Harnack törekvése oda, hogy a pápa lassanként kifejtett külön állását a római állapotokból magyarázza ki.

A legegyszerübb és *egyedül helyes magyarázatot* Máté adja (16, 18, 19): „Te Péter vagy és ezen a kősziklán épitem fel az én Anyaszentegyházamat és a pokol kapui nem vehetnek azon diadalmat. És néked adom a mennyek országának kulcsait és valamit megkötözölesz e földön, a mennyekben is meglészen kötve és valamit megoldandasz a földön, a mennyekben is meglészen oldozva" — és János 21, 15—17: „Legeltesd az én bárányimat! . . . Legeltesd az én juhaimat!" — és még egyszer Máté, 28, 18—20, hol az Ur az összes apostolokhoz fordul: „Teljes hatalom adatott nékem mennyen és földön. Azért elmenvén, tanitsatok

minden népeket, megkeresztelvén őket az Atyának és Fiunak és Szent Léleknek nevébe. Tanitván őket, hogy megtartsák mindazokat, melyeket én parancsoltam néktek. És ime én tiveletek vagyok minden napon e világ végezetéig.“

Ez a római hierarchia! Ez az ő hatalmas befolyása! Ám ezen hierarchia nem a római fejedelmek *Cézárságából* bontakozott ki. Isteni jogon alapul az. Minden becsületes evangelikus keresztényny el együtt valljuk — Harnack daczára! — hogy Krisztus Istennek valóságos fia, és hogy ő ruházta föl egyházát ama hierarchikus jogokkal.

81. Hit.

Kifogás. *A hit sötétben való tapogatózás; sokkal okosabb, ha csak azt fogadom el, a mit be is látok. „Mások látomásainak alapján hinni — könnyelmüség, mely mindig a fölmerülő kétkedés által boszulja meg magát.“ (Harnack, Dogmatörténet, I. 74. l.)*

Válasz. A hit valamely tény *igaznak tartása* más ember szava alapján. Mihelyt

tudom, hogy barátom becsületes és azt mondja nekem: „Tegnap láttam atyádat és beszéltem vele,“ akkor ezt elhiszem neki, mert azt, a mit mondott, tudhatja és nem akar engem megtéveszteni — ezért hiszek neki tekintélye alapján.

Ez az *emberi hit* elterjedt az egész világon, mindenki hisz a szavahihető tanuknak — ez a hit észszerü dolog. Ha tehát már embereknek józan eszük van, ha becsületesek és azt állitják, hogy láttak egy bizonyos személyt, beszéltek és étkeztek vele — akkor nem könnyelmüség, ha hitelt adunk nekik. A birónak a hitelt érdemlő tanuk vallomását igaznak kell tartania. Vajjon ez is könnyelmüség?

A *vallásos hit* igaznak tartja azt, a mit Isten kinyilatkoztatott. Isten, a ki az embereket teremtette és a beszélőképességet adta nekik, bizonynyal kinyilvánithat valamely igazságot egy ember előtt. Ha ezen ember föllép és ezt a kinyilatkoztatást más embereknek tanitja, azt kivánják tőle, igazolja isteni küldetését. Ha tanitásának és küldetésének megerősitésére valóságos csudákat müvel, akkor hiszek neki, mert Isten nem erősithet meg valótlanságot csudák által. A mit tanit, igaznak tartom,

mert Isten jelentette ki, Isten, a ki nem tévedhet és nem hazudhat.

E szerint a vallásos hit is fölöttébb értelmes.

Ha csak azt akarom elfogadni, a mit magam is belátok, akkor el kell vetnem minden emberi hitet; az egész történelmi tudomány megsemmisül ezzel, valamint minden pedagógia. Ez azonban több a könnyelmüségnél.

Mint eszes ember, először mindent elfogadok, a mit magam belátok; másodszor azt is elfogadom, a mit más ember mond nekem, ha látom, hogy ismeri a dolgot és becsületes. Csak igy cselekszem értelmesen.

Arra az emberre nézve, ki tagadja a *csuda* lehetőségét, magától értetődőleg „könnyelmüség“ a természetfölötti, vallásos hit; az igazi könnyelmüség azonban a csuda tagadásában rejlik. Valameddig Isten van, addig hatalma van arra is, hogy belenyuljon az önteremtette természet törvényeibe. Ámde Harnack tanár ur jogosulatlannak tart minden vallásos hitet, mert nem fogadja el a csudákat; nem fogadja el a csudákat, mert nem vallja be nyiltan a mindenható Isten létét, fölteszi, hogy Isten a világot a semmiből teremtette. A ki azonban Mindenhatóságának szavával életre keltheti az egész világot, az csak képes arra, hogy meggyógyitson egy vakot, föltámaszszon egy halottat, öt kenyérrel jóllakasson 4000 embert!

Ha Harnack nem akarja az ilyen csudák lehetőségét elismerni, csak sajnáljuk őt és hitetlen következetlenségét.

82. Hitágazat.

Kifogás. *A hitágazat-kényszer, az emberi szellemnek elviselhetetlen rabszolgasága és gátolja a tudomány minden haladását. Ezért maradtak ugy vissza a katholikusok és velük mindazok, a kik meghatározott (dogmatikus) hitvallásra kötelezik magukat. — De „azt se feledjük el, hogy a római hitágazat-gyártás a vatikáni zsinaton nem ért még befejezéséhez.“ (Tschackert, 164. l.)*

Válasz. Mit szólna hozzá egy tudós vagy tudatlan tanár, vagy akár nem-tanár, ha azt állitanók: A *mathematika* elviselhetetlen rabszolgasága az emberi szellemnek; elém adja, hogy kétszer kettő négy és meggátolja a tudományt haladásában,

mert nem engedi állitani, hogy kétszer kettő öt? Szakasztottan igy áll a dolog a dogma-kényszer rabságával. Dogma csak az és csak az lehet, a minek megdönthetetlen igazsága abszolute szilárdan áll. Dogma csak az, a mit az Isten kinyilvánitott, tehát a minek igazságáért Isten, az örök és lényeges igazság, tulajdon kijelentésével kezeskedett. Magától értetődik, hogy az emberi szellem ezt meg nem ingathatja. *Az igazság az emberi ész legsajátabb java;* ha tehát bármiként is megfosztják a lehetőségtől, hogy a valótlanságot igazságnak tartja, akkor ez nem az emberi szellem rabszolgasága, hanem a hazugság és valótlanság rabszolgaságától való fölszabaditás. A tudomány haladását semmiféle igazság és igy semmiféle dogma nem akadályozza meg, sőt inkább előmozditja és fejleszti. Miképpen akadályozhatna meg engem egy igazság abban, hogy a másik igazságot keressem és megtaláljam?

A *hitágazatgyártást* bátran átengedhetjük bizonyos emberek képzelődésének. Jól tudjuk, hogy nincs minden igazság meghatározva, a miben a katholikus egyház hisz. Lehet tehát, hogy a katholikus egyház egynémely igazságot, a miben hisz, de a mit még nem határozott meg, későbben fog meghatározni. Csak az esztelenség vagy rosszakarat beszélhet itt a „hitágazatgyártásról.“ A katholikus egyháznak nem szabad uj tanokat kitalálni. Adná Isten, hogy valójában ne volna dolgunk másféle áruk gyártásával: annak a sok hazugságnak és szemfényvesztésnek gyártásával, a mivel a könnyenhivők szellemét elárasztják és megmérgezik! (L. „Grassmann,“ „Häckel“ és „Filozófia“ fejezeteket.)

Fölöttébb figyelemreméltók Dr. Mausbach ezen szavai: „Épen a katholikus egyház ismerte el régtül fogva, hogy az uj szövetség nem rendszer, nem elzárt iskola, hanem az élő hithirdetésnek kifolyása, külömböző apostoli iratoknak szabad, többféle alkalmak folytán létrejött egésze, a mely mindazonáltal üdeség, elevenség, mélység tekintetében, Istentől sugallt méltóságra nézve messze meghaladja az emberi tudomány rendszereit. Mivel pedig az evangéliumnak az Ur tulajdon kijelentése szerint élesztőnek kell lennie, mely az emberiség egész életét áthatja, ezért a kinyilatkoztatás természetfölötti eszméinek összeolvadása a természetes gondolkodás vivmányaival és rendszereivel nem volt elszakadás a kinyilatkoztatás egyszerüségétől és tisztaságától, hanem fejlődésé-

nek Istenakarta formája; és mivel a csiráknak, melyek az első egyház ölében szunnyadtak, *mustármag gyanánt* kellett kisarjadniok és kifejlődniök, ezért annak, a mi az apostolok müködésében egyszerüen és csiraszerüen lép elénk, az Isten birodalmának későbbi kifejlődésében gazdagabban meghatározva és erősebben nyilvánul meg." — Ez a helyes jellemzése ama hatásnak, melyet a *görög bölcselkedés* Krisztus tanitásaira gyakorolt. Harnack azt állitja, hogy a görög szellem beáradt az eredeti evangéliumba. (A kereszténység lényege, 125. l.) „A mi az evangéliumban kiképződött és foglaltatik, az az egyházban az egész görögséggel (pogánysággal) ölelkezik. (126. l.) Harnacknak ez a kedves eszméje csupán fantasztikus kép. A görögségnek volt hatása a kereszténység kifejlődésére, de csak a Mausbach által jelzett értelemben.

83. Hitbeli titkok.

Kifogás. *Vagy értelmes a titok, vagy értelmetlen; ha értelmes, akkor nem titok, mert elmém megfoghatja; de ha értelmetlen, akkor nem törődöm vele.*

Válasz. Az *„értelmes"* és *„értelmetlen"* mellett van még egy harmadik eshetőség is: t. i. az *„értelem-fölötti,"* vagyis az, a mit elmémmel ugyan meg nem foghatok, de még sincs elmém ellen, a mi azonban elmémet meghaladja. Vagy talán értelmetlennek nyilvánitsuk a növények és egyéb tárgyak növését, mert korlátolt észtehetségünkkel nem foghatjuk föl, miképpen történhetik az?

Vajjon mi az a nehézkedési erő, a mely összetartja a világot? Miért aggodalmaskodunk annyira a hitbeli titkok irányában? Legalább is oly igazak ezek, mint a nehézségi erő létezése, mert valóságuk mellett az örök igazság tanuskodik. Csak ama titkokban hiszünk, melyeket Isten közölt velünk. A mily igaz, hogy él a végtelen Isten, ép oly igazán kell titkoknak lenniök, melyeken véges eszünk nem hatolhat által.

84. Hitregék.

(Mythosok.)

Kifogás. *Minden vallásban vannak regék; miért volna kivétel egyedül a keresztény vallás? Az evangeliumok nem egyebek, mint regékkel ékesitett történetek.*

Válasz. Az evangeliumok nem „regékkel ékesitett történetek,“ hanem történelmileg hiteles források épúgy vagy talán még jobban, mint egy Tacitus vagy Thucydides iratai. A kereszténység nem a történelem előtti időben keletkezett, mint a Buddhismus vagy a görög hitregetan. Miért is természetesen ki van belőle minden rege zárva. A kereszténység kivételt képez, mert történelmi esemény. Midőn a hitetlen Strausz Dávid azt állitja, hogy a rege minden vallásban lényeges és szükséges kellék, ezzel képtelenséget és olyasmit állit, mit bebizonyitani nem tud.

85. Hitterjesztés.

(Propaganda.)

Kifogás. *A katholikus egyház kifelé mindent a hitterjesztések által végeztet. Ezzel tündökölni akar. Sokkal jobban cselekednék, ha tagjainak javitására szoritkoznék; e téren meglehetős munkája akadna.*

Válasz. Az egyház hitterjesztésével kérkedni nem akar, hanem csak lelkeket keres. Époly buzgalmat fejt ki tagjainak javitása, mint a pogányok megtéritése körül. Csak sajnosan tapasztaljuk, hogy

hiveinek javitása közben az állam sokféle akadályt gördit az utjába, például iskolák államositása, a kath. tanügy rendszabályozása stb. efféle által. Egész Európában talán legszomorubb viszonyok között él Magyarországon a katholikus egyház. A tulnyomóan más vallásu országokban sokkal nagyobb szabadságot élvez, mert azokban nincs annyira elhatalmasodva az intelligenczia nemtörődömsége, sőt legtöbbször a katholikus „művelt ember“ ellenséges indulata saját vallása ellen.

86. Holt kéz.

Kifogás. *Az egyház (zárdák, egyházak, egyházi alapitványok), az úgynevezett „holt kéz“ által összehalmozott vagyon szerencsétlenség minden államra; mert ez a tőke érinthetetlen és a közjót nem szolgálja. Az okos állam ezt a bajt minden áron megszünteti.*

Válasz. „Az állam által összehalmozott vagyon, gazdagság (uradalmak, hivatalnokok lakásai, vasutak) az úgynevezett holtkézvagyon, minden népre veszélyes;

mert ez a tőke érinthetetlen s a közjót nem szolgálja.“ Ezt az állitást egy okos ember sem irja alá, ámbár az állam birtoka ép oly holtkézvagyon, mint az egyházé. De ép ilyen esztelen állitás az is, hogy az egyházi birtok veszélyes és nem a közjónak szolgál.

Hogy a közjó mennyire emelkedik az egyházi vagyon elrablása által, azt láthatjuk Olaszországban. Ezelőtt az egyházi államban boldog volt a nép. Most, az egyházi javak elkobzása és egyházellenes rendszabályok életbeléptetése után borzasztó nyomoruság uralkodik. A nép nagyrésze éhezik és kivándorol. A nép annyira meg van terhelve adóval, hogy még a szegények alamizsnáit is megadóztatják, melyeket a jobbmóduak ajtóinál kéregetnek össze.

A socialisták azt akarják, hogy minden termelés és eszköz tulajdona az állam, mint az össztársadalom kezében összpontosuljon, úgy, hogy nem is lenne más, mint egy nagy „holt kéz,“ melyben a birtok érinthetetlenül megmaradna.

Ugyan miért vannak az egyházi „holt kéz“ tulajdonjoga ellen? csupán csak azért, mert egyház. Hiszen ez ellenséges indulat az egyház ellen! s ezek mégis ugy viselik

magukat, mint a kik a vallással nem törődnek! Az egyházi intézetek már most is a közjóra forditják birtokukat. Mert a tulajdonbirtokot seholsem forditják annyira a közjó előmozditására, mint épen az egyházi birtoknál. Miért oly ellenségei tehát az egyházi vagyonnak? Ki vele! Örülhetnek, hiszen az egyházban részben már megvalósul az ő socialismusuk, a mennyiben tudniillik a communismus észszerü. A franczia socialisták ellenségei a szerzetesrendek „holtkézvagyonának“ (493 millió frank az összes értéke), mig a községek és az állam vagyona ellen (5800 millió frank) semmi kifogásuk nincs, daczára, hogy a mostani állam és községek épen nem állnak socialista álláspонton. Csakugyan az egyház elleni gyülölet az, mely őket ilyen következetlenségre készteti!

87. Hugenották.

Kifogás. *A hugenottákat a római egyház kegyetlenül üldözte és legnagyobb részben kiirtotta, vagy az országból számüzte.*

Válasz. Hadd beszéljen a történelem, akkor majd kitetszik, mi az igaz a föntebbi állitásban.

Hugenottáknak Kalvin franczia követőit nevezték. A kalvinizmus a svájczi Genfből hatolt Francziaországba. *II. Henrik* király (1547—1559) kifelé (Németországban) támogatni iparkodott a protestánsokat, hogy országát nagyobbitsa, saját országában azonban elnyomta a protestantizmust. Az eretnekséget üldözte az állam; de a kálvinisták a maguk részéről is halálbüntetést szabtak a „szakadár"-okra (nem-kálvinistákra). A gyönge *II. Ferencz* (1559—1560) és *IX. Károly* (1560—1574) fejedelmek alatt a hugenották nagy hatalomra vergődtek. A Bourbon-herczegek az uralkodó család és a hatalmas Guise-herczegek iránt való ellenségeskedésből a kalvinizmushoz szitottak. *Összeesküvést* szőttek, hogy a hugenotta *Condé* herczeget emeljék trónra. Ezzel a párt forradalmi pártként jelentkezett.

Serdületlen fia, IX. Károly helyett a regensséget *Medici Katalin* vitte. Ravasz asszony volt, majd jobbra, majd balra hajlott, sőt a kálvinisták javára türelmi rendeletet bocsátott ki. De ezek ezzel nem elégedtek meg és Délfrancziaországban a legfölháboritóbb erőszakra és vértettekre vetemedtek a katholikusok ellen. Lassankint több véres vallási háboru keletkezett.

A hugenották a németországi protestánsokkal szövetkeztek és Havre városát átszolgáltatták az angol királynénak. Napvilágra derült, hogy a hugenották *valóságos* lázadókká váltak. Mindazonáltal a kormány meglehetős elnézően bánt velük. Ez csak annál jobban serkentette őket, hogy vakmerőséggel és kegyetlen erőszakkal az uralmat magukhoz ragadják.

Mikor azonban Katalin a tulajdon hatalmát is veszélyeztetve látta *Coligny*, a hugenották vezére részéről, az eszközökben nem válogató fejedelem-asszony gyilkossághoz nyult és Colignyt sok tekintélyes hugenottával együtt az ismeretes *Bertalan-éjszakán* (l. 16) lemészároltatta. Ezzel a hugenották hatalma javarészt megtörött. Még három hugenotta-háboru keletkezett, mignem a hugenotta navarrai herczeg, a trón legközelebbi várományosa, *III. Henrik* (1575—1589) halálakor a *katholikus hithez* visszatért, mert látta, hogy mint hugenotta, országát sohasem kormányozhatja békében. Mint *IV. Henrik* (1589—1610) lépett a trónra és 1598-ban kibocsátotta *a nantesi ediktumot*, mely a hugenottáknak kevés korlátozással országszerte szabad vallásgyakorlatot biztositott.

A hugenották azonban nem teljesi-

tették az ediktumnak a katholikusokra nézve kedvező rendelkezéseit, úgy, hogy váltig ujabb surlódásokra került a sor. Mindazonáltal egyre szaporodtak a katholikus hitre való áttérések, mig végül *Richelieu*, XIII. Lajos ismert minisztere, politikájával békességet ért el. 1628-ban legyőzte a hugenottáktól segitségül hivott angolokat és bevette La Rochelle várát. Ezzel a lázadók hatalma végkép megtörött. Ennek daczára Richelieu a legyőzöttekkel a körülményekhez képest enyhén bánt el.

A párisi vérmenyegzőt a leghatározottabban elitéljük. De nem szabad felednünk, hogy a hugenották lázadók voltak és sokkal kegyetlenebbül dühöngtek és több ellenfelet pusztitottak el, mint Katalin és a katholikus párt. Nem a katholikus egyház üldözte a hugenottákat és bánt velük kegyetlenül, hanem Francziaország katholikus kormánya védekezett a hugenották hatalma ellen. Erre joga volt. Az eszközök, melyeket a kormány, vagy inkább Katalin és néhány bizalmasa használt, nem mindig voltak megengedettek. — A katholikus egyházat nem érheti vád. Hogy a pápa örvendett a katholikus párt győzelmén, azt senki sem

veheti neki zokon. Mikor meghallotta, hogy Katalin a gyilkoláshoz nyult, ezt mindenképen helytelenitette. A némely lutheránusok ellenben a „vérnászt“ igazságos büntetésnek találták, melyet Isten mért a kálvinista eretnekekre. (V. ö. Hergenröther Egyháztörténete.)

88. Hullaégetés.

Kifogás. *Arra nincs ok, hogy valaki végrendeletében hullájának elégetését ne kivánja.*

Válasz. Valamely akadály azonban mégis van, még pedig a régi jó keresztény szokás, melytől önkényt eltérni nem szabad; mindenekelőtt azonban az egyházi hatóság tilalma.

A római Congregatiónak 1886. május 18-án kelt magyarázata szerint (a melyhez alkalmazkodni minden katholikusnak lelkiismeretbeli kötelessége) nem szabad katholikus embernek valamely hullaégetőegyesület tagjává lenni. Ha az ilyen egyesület valamely szabadkőmüvespáholy fiókegyesülete, úgy a hullaégető-egyesületnek minden tagja ki van közösitve az egyház kebeléből.

Sulyos bün terhe alatt meg van tiltva, hogy valaki a saját vagy mások hulláját elégesse. Ha az elégetés a meghaltnak akarata ellenére történik, nem szabad a hullakemenczéig kisérni, hanem csak a halottasháznál szentelendő be. A ki azonban saját holttestének megégetését maga rendelte el, egyházi temetésben nem részesülhet, de még a haldoklók szentségében sem szabad részesiteni, ha ezt a rendelkezését vissza nem vonja.

Az orvosoknak, hivatalnokoknak vagy a segédkezőknek nem szabad az égetésről gondoskodni vagy rendezni; a kemenczét füteni vagy a hullát vinni szabad fontos okoknál fogva, ha ezt valaki nem azért teszi, hogy ezzel szabadkőmüves voltáról tanuságot tegyen, vagy az isteni vallás iránti gyülöletből.

89. Humanitás.

Kifogás. *Sokat és szivesen gunyolódnak a „humanitás-szédelgés" fölött, pedig a humanitás, vagyis az emberi nem tökéletesitése magasztos czél minden nemesen gondolkodó emberre nézve.*

Válasz. Az emberi nem tökéletesitése minden bizonynyal magasztos czél. De a „humanitás-szédelgés" csak a természeti ember tökéletesitését akarja — ellentétben a természetfölötti vallással. Az elsőt átengedjük a humanitás barátainak, de hibájuk és eléggé nem kárhoztatható vállalkozásuk más helyütt rejlik. A „humanitás" az Istentől kinyilvánitott természetfölötti vallás helyett és azzal ellentétben akar uralkodni

Oly humanitárius törekvéseket, melyek a kereszténységgel összhangban vannak, örömmel köszöntünk. Ellenben a legnagyobb határozottsággal szállunk a *keresztényellenes törekvésekkel* szembe, még ha a „humanitás" szép czimével is takaróznak.

A *szabadkömüvesek* humanitárius, azaz tisztán emberi czélokat követnek, de ellentétben a kereszténységgel. A *szoczialisták* szivesen beszélnek a humanitásról, és elő akarják mozditani, de vallás nélkül. A kereszténynek ily keresztényellenes törekvések ellen küzdenie kell.

90. Igazságosság.

Kifogás. *Nincs igazságosság, tehát Isten sem lehet.*

Válasz. Hogy mi van, mi nincs, azt te, édes barátom, ki igy beszélsz, még nem tapasztaltad és mi sem tapasztaltuk. A síron túl is van valami; sőt épen ott van igazán valami — és a mi ott van, az örökkévaló.

Föltéve azonban, ha soha életedben sem tapasztaltál volna igazságot, még akkor is *elhamarkodott* dolog volna azt mondani: *Nincs igazság.* A mi a síron túl van, arról, noha nem tapasztaltuk, époly bizonyosak vagyunk, mint arról, a mit itt a földön tapasztaltuk, bizonyosak vagyunk szent hitünk által.

Egészen helyesen érzesz és itélsz, ha föllázadsz az ellen, hogy a gonoszság vezessen diadalra és boldogsághoz, a jó és az erény ellenben nyomorra és boldogtalanságra. De ha azt látod, hogy mindazonáltal a földön ez sokszor igy szokott törtenni — hova kell akkor következtetned? Oda, hogy az ember számára a földi életen túl van egy más élet is — a hol mindennek ki kell egyenlitődnie, mert az, hogy Isten van, világos. Nehézség e gonosznak földi győzedelme, de nem megoldhatatlan nehézség. A végtelen és igazságos Isten azért örökkévaló, hogy a jót a másvilágon diadalra vigye. Ez az örökkévalóság elég sokáig tart arra nézve, hogy megtudjuk, hogy a jóság és erény boldogságot és üdvöt terem, a rosszaság és bün ellenben mondhatatlan szerencsétlenséget.

Az Isten igazságos, még pedig egyaránt igazságos a jutalmazásban és büntetésben; kezét semmi sem kerüli el. Itt e földön megadja az embernek, hogy válaszszon a jó vagy rossz között; és mentül boldogabbnak és sikeresebbnek látszik most lenni a gonosz, annál keservesebb lesz a sorsa majdan az öröklétben; és mentül jobban szorongatják most az erényt, annál ragyogóbb lesz örök jutalma.

91. Imádság.

Kifogás. *Annak az embernek, ki ügyeit rendesen akarja végezni, nincs ideje imádkozásra; egyébként korántsem talál minden ima meghallgatásra.*

Válasz. 1. Hogy korántsem hallgatnak meg minden imát, az nagyon igaz; hiszen már a Szentirás is azt mondja szent Jakab levelében (4, 3): „Imádkoztok és nem nyeritek meg, a miért imádkoztok,

mivelhogy *rosszul* imádkoztok." Csak a jó és igaz ima nyer meghallgatást.

2. Ámde azzal az állitással, hogy az, a ki ügyeit rendesen akarja végezni, nem ér rá imádkozni, egy másik állitást lehetne szembe helyezni: „A ki ügyeit rendesen akarja végezni, annak rá kell érnie az imádkozásra," mert külömben egyáltalán nem végezi azokat rendesen! Azt hiszszük, ezen tételnek több jogosultsága van. Az embernek nem szabad a foglalkozására forditott gondban fölolvadni; szemének messzebb kell látnia a földi élete nehány esztendejénél; mert ezen tul is van valami, a mit azonban itt e földön kell biztositani. És ez nem történhetik másképp, mint a léleknek az Uristennel való érintkezése utján, a ki örök sorsunkat kezében tartja. Az Uristennel való érintkezés az imádság. — Főkép pedig azt akarja Isten, hogy segélyéért és kegyelméért imádkozzanak; és Isten segitsége meg kegyelme nélkül mit sem tehetünk földöntuli boldogságunkért.

Az a régi közmondás: „Ha Isten segit, mi sem nehéz," már a földre és a világi dolgokra is áll. A ki jóban van Istennel, a ki sürüen, bizalmasan és Jézus nevében imádkozik hozzá, az a földiekben is szerencsésebb lesz, mint az imádság megvetője. Ha azonban szerencsétlenség éri a földön, akkor meg lehet győződve, hogy épen ez jobb reá nézve, mint a földi boldogság és ha az imádság nem hozott neki földi boldogságát, akkor legalább türelmet és Isten akaratában való megadást könyörög ez számára a sorscsapások közepette és búsás másvilági jutalmat.

Egyébként a kinek ideje van a káromkodáshoz és tisztátalan beszédekre, van annak ideje az imádkozásra is; a külömbség csak az, hogy szitkozódás és gonosz beszéd helyett Istenre kell gondolnia, Istennel kell beszélnie. Azoknak az embereknek, kik azt állitják, hogy nem érnek rá imádkozni, rendszerint fölöttébb sok idejük van a gonosz beszédekre az üzletben, korcsmában, a családban, az utczán, — mindenütt.

92. Imprimatur.

Kifogás. *Az imprimatur a katholikus tudósok szabadságát és alkotó erejét korlátozza; sok esztendő fáradságát semmivé teszi ez, ha a püspöknek úgy tetszik, hogy egy munkát ne erősitsen meg.*

Válasz. Lehet, hogy az egyházi imprimatur fék gyanánt lép azon *szabadság elé, hogy minden lehető közzététessék* és elveszi némelyek kedvét és bátorságát attól, hogy selejtet bocsássanak az irodalmi piaczra. Nem baj, hogy ezen a módon akadályozza meg; áldás, ha sok minden kinyomatlan marad, a mi valósággal nem érdemli meg a nyomdafestéket. Az irók nem önmaguk kedvéért vannak itt, hogy mentül többet termeljenek a könyvvásár számára, hanem azért vannak, hogy az olvasónak valami jóval és hasznossal szolgáljanak; épúgy, valamint az ételek elkészitésének az a czélja, hogy egészséges és erősitő táplálékot nyujtson, nem hogy a vevőket megmérgezze.

Csak haszontalan vagy ártalmas könyveket érhet a nyomtatási engedély megtagadása; ugyanis nem a püspök kényekedvétől függ, hogy egy könyvet javaljon vagy ne javaljon. A szerzőnek mindig megvan a joga, felsőbb forumhoz föllebbezni. De ha valamely ártalmas könyv engedélyezésének megtagadása által sok esztendő munkája kárbavész, ezt nem kell jobban sajnálni, mint mikor egészségrontó italok megsemmisitése által egyszersmind évek munkája és költsége megsemmisül.

A ki bátorságot és erőt érez magában ahhoz, hogy irói tevékenységével a világnak használjon, az az egyházi imprimaturban nemcsak hogy féket nem, de sőt *sarkantyut* talál; müveinek ajánlását és a könnyebb terjesztés lehetőségét leli benne egyaránt.

Egyébként az egyházi imprimatur manapság olyannyira korlátozva van, hogy azt az egyháznak a mai korlátok között nem szabad kezei közül kicsavartatnia. Nemcsak joga, de *kötelessége* is, hogy a vallás épségben tartása fölött őrködjék. Valósággal azonban inkább csak vallásos tartalmu irásmüvek, vagy olyanok, melyek a hittételeit és egyházi ügyeket érintik, esnek az előzetes egyházi jóváhagyás törvénye alá.

93. Index.

Kifogás. *A „tiltott könyvek indexe“ ellensége a kulturának és hátrányosan hat a katholikus keresztények erkölcsi szabadságára.*

Válasz. Csodálatos! *Az egészségre ártalmas élelmi szerek* vagy anarchista iratok államrendőri eltiltása nem ellen-

sége a kulturának, — ellenben a szivet, lelket megmérgező eszközöknek tilalmazása és távoltartása már kultura-ellenes dolog!

A hit, az igaz hit a katholikus keresztény legértékesebb lelki java; gyökere és alapja ez a tulvilági életre irányzott összes reményeinek. Ezt a hitet az egyháznak védnie és ápolnia kell. Az egyház tehát egyik legfőbb kötelességét mulasztaná el, ha megengedné gyermekeinek, hogy fölszijják magukba a hitellenes tanokat, vagy egyáltalán a hitet veszélyeztető dolgokat. Példabeszéd, hogy „a gonosz szavak elrontják a jó erkölcsöket." Ez nem kevésbbé áll a rossz iratok olvasására, mint rossz beszédek meghallgatására és a rossz iratokhoz nemcsak a tisztátalan, de első sorban a valláselleńes könyvek tartoznak.

Ilyetén veszedelmes iratok azok is, melyeket az ugynevezett *index*, vagyis az eltiltott könyvek jegyzéke, a hivőknek mint meg nem engedett könyveket és iratokat tesz közhirré. Ez a névszerint felsorolt könyveknek egész sorozata, ámde sokkal több tiltott könyv foglaltatik az index *általános szabályai* között; itt vannak megjelölve a könyveknek amaz egyes fajtái, melyeket a hivőknek tilos olvasni

és tartani. Valamennyit megnevezni lehetetlen és hiábavaló is; mert akkor majd minden hónapban kiegészitő füzetnek kellene az indexhez megjelennie. Itt-ott indexbe vétetnek olyan könyvek is, melyek egy bizonyos időben és bizonyos körülmények között aggályosaknak tünnek föl, akár mert békétlenséget szitanak, akár mert zavart idéznek föl.

Ezen rendszabály az *erkölcsi szabadságot* éppoly kevéssé korlátozza, mint ahogy az egyházi és isteni törvény nem korlátozza abban az irányban, hogy a hitellenes tételeket őszintén vesse el. A kinek azonban a tévedések megismerése és az igazság védelme czéljából a tiltott iratokat is el kell olvasnia, annak kérelmére nehézség nélkül megadják az engedélyt.

94. Index-kongregáczió.

Kifogás. *Az index-kongregáczió tévedhet, ezt mutatja Galilei esete; és mégis azt kivánják a katholikusok, hogy vessük alá magunkat ezen kongregáczió döntéseinek. Minő leigázása a szellemnek.*

Válasz. Galilei fölött a fő-itéletet nem az *index-kongregáczió* hozta, hanem *a szent*

officium kongregácziója. Ám ez nem sokat változtat a dolgon, mert ezen két kongregáczió szorosan össze van egymással fűzve. Kopernikus rendszere fölött általában véve az index-kongregáczió is itéletet mondott.

Nem tagadjuk, hogy a kongregácziók tévedhetnek; ép ezért *egy katholikus sincs arra kötelezve*, hogy határozataikat *csalhatatlanoknak* tekintse.

Valamint azonban minden rendezett községben a jogszerü hatóság rendeleteit az alattvalóknak engedelmességgel és hódolattal kell fogadniok, anélkül, hogy emellett szellemi rabságról lehetne szó, éppúgy áll ez a kongregáczió döntéseire is, mig tévességük be nem bizonyult. A katholikus keresztény kötelességeivel nem egyeznék meg az ily döntéseknek fontos ellenbizonyitékok nélkül való elvetése, sem pedig az, hogy legalább nagy valószinüség ne tulajdonittassék nekik.

A kongregácziók jelentőségéről igy szól *IX. Pius* a müncheni érsekhez intézett levelében (1863. decz. 21): „A katholikus tanárokat és irókat terhelő kötelezettség nemcsak azon tárgyakra szoritkozik, melyeket az egyház csalhatatlan itélete

mindenkitől hiendő dogmák gyanánt állit föl. . . Mert ha még csupán csak azon alávetésről volna szó, mely egy isteni hitaktusban áll, úgy ezt még akkor sem lehet a zsinatoknak, vagy a római pápáknak és a szentszék dekretumainak *kifejezett meghatározására* korlátozni, hanem azon tárgyakra is ki kell terjeszteni, a melyeket a közönséges tanitószék az egész földön elszórt egyháznak mint isteni kinyilatkoztatást tanit és a melyeket ezért a katholikus theologusoknak általános és állandó megegyezése a hithez tartozóknak vall. Ha azonban azon alávetésről van szó, melyekre a spekulativ tudományokkal foglalkozó katholikusok kötelezvék, hogy irataikkal az egyház javát előmozditsák, akkor el kell ismerni, hogy a katholikus tudósok részéről nem elégséges a föntemlitett egyházi dogmák elfogadása és tisztelete, hanem kötelességük is, *hogy alávessék magukat a pápai kongregácziókból kiinduló tanitó-határozatoknak*, valamint azon tanitó-szabványoknak, melyeket a katholikusok állandó és egyetemes megegyezése oly biztosságu theologiai igazságoknak és végkövetkeztetéseknek vall, hogy az ama tanitó-szabványokkal ellenkező vélemények nem nevezhetők ugyan

eretnekségnek, de mindazonáltal theologiai czenzurát érdemelnek meg."

95. Inferioritás.

Kifogás. *Bebizonyitott dolog, hogy a katholikusok minden téren a protestánsok mögött maradnak: a technikában, kereskedelemben, müvészetben, tudományban, diplomácziában, világuralomban. A protestáns vallás tehát jobban fejleszti az embert, mint a katholikus.*

Válasz. Hogyan áll valósággal a dolog a katholikusok eme képzelt inferioritásával, vizsgáljuk meg az egyes téreken.

1. A legfontosabb terület a *vallás*. Mert a vallás az egyén javának és az egész emberi társadalom közjavának alapja. Vallás nélkül az anarchia elé sodortatunk.

Valamely felekezet alsóbbrendüségének egyik próbaköve a *szocziáldemokraczia terjedése*. Az a felekezet az elmaradottabb, melynél a szocziáldemokráczia termőföldjét leli; mert a szocziáldemokráczia Bebel mondása szerint az atheizmus, tehát minden vallás kiküszöbölése felé törekszik. Immár a német országgyülési választásoknál

kiderült, hogy a szoczialista szavazatok száma protestáns vidékeken körülbelül hatszor több, mint a katholikusoké. (V. ö. Hammerstein, „Katholiczizmus és protestantizmus," 4. kiad. 120. l.)

Egy másik próbakő a vallási téren fennálló inferioritásra nézve *az öngyilkosságok száma;* mert az öngyilkosság Istennel és a vallással való szakitást jelent. Ámde az öngyilkosságok száma az egész földön a protestánsoknál aránylag háromszor nagyobb, mint a katholikusoknál. *Oettingen*, a protestáns morálstatisztikus kijelenti: „El nem vitatható tény, hogy Németországon, Európának ebben a szivében az öngyilkosság a legvadabbul dühöng és hogy az öngyilkosságok legdusabb termőföldjéből, a szász királyságból a miazmaként ható ragályozó anyag mindenfelé kiáramlik és a szomszéd területeket megmételyezi. Ezzel a ténynyel számolnunk kell, akár megmagyarázhatjuk, akár nem." (Oettingen, Morálstatisztika, 3. kiadás, 758—760.)

A protestáns Szászországban egymillió lakosra évenkint átlag 400 öngyilkosság esik, mig a katholikus Rajna-mentén egy millióra évenkint csak 60—70 öngyilkosság jut.

Melyik felekezet áll tehát hátrább e tekintetben?

2. Egy további, fölöttébb fontos tér az *erkölcsiség.*

A hol a föntebb emlitett protestáns erkölcsstatisztikus, Oettingen a külömböző népfajoknál elterjedt erkölcstelenségeket tárgyalja, kijelenti: „Félreismerhetlennek látszik, hogy a germán csoport magában véve jobban hajlik ezen nemi kicsapongáshoz, mint a román.“ (Morálstatisztika, 569. l.) Most már a germán csoport a következő tulnyomólag protestáns államokat foglalja magában: Németország, Anglia, az Egyesült Államok, Dánia, Svédország, Norvégia, Hollandia; mig a román csoport ezeket a tulnyomólag katholikus országokat: Francziaország, Olaszország, Spanyolország és Portugalia.

Hazánkban is a legerkölcsösebb vidékek a katholikusok főhelyei. A katholikus magyarok közt a kétgyermek-rendszert alig ismerik, mig a protestáns szászok rendszeresen üzik. Azonkivül az erkölcsök tiszták a magyar katholikus falvakban és városokban, s mig a protestáns szászok és németek közt a megesett nőt ép olyannak tekintik, mint a legtisztábbat, addig

ez a magyar katholikus népnél a megvetés tárgya.

Hol van hát itt megint az inferioritás?

3. Egy másik terület *az általános müveltség.* Hol áll ez magasabban: a katholikus Meklenburgban és Pomerániában, vagy a katholikus Rajna-vidéken és Belgiumban? a katholikus centrum tagjainál-e vagy pedig a német országgyülés többi pártjainál?

4. Áttérünk a *müvészetre.*

Egy *Dante,* egy *Calderon* a katholikus vallás szilárd alapján épit. Az úgynevezett protestáns világ nagy költői legnagyobbrészt nem voltak Krisztus-hivők. Göthe és Lessing nem voltak keresztények, Schiller és Shakspere fölött eltérnek a nézetek. Shakspere valószinüleg katholikus volt. „Kereken tagadom, hogy Lessingre, Göthere, Herderre, Kantra, Winkelmannra a protestáns világnézet és protestáns egyház valami lényeges hatást gyakorolt volna.“ Ezt irja Paul de Lagarde protestáns theológus († 1891). (Német iratok, 45. l.) Nálunk magyaroknál is ez áll. A magyar müvészet tulajdonképeni megalkotói és tovafejlesztői katholikusok voltak. Mindjárt az első századokban a katholikus szerzetesek azok, a kik a mü-

vészetet fejlesztik hazánkban. Későbbi századokban ugy Mátyás udvarában, mint a török hódoltság alatt a katholikus tudósok voltak a müvészet hivatott apostolai. A hires *Zrinyiászt a keresztény hit és vallásos áhitat szülte.*

Százai vannak a katholikus magyar iróknak már e korban is, kik közül egy Pázmány az ő remek nyelvezetével abban a korban a magyar nyelvet ugyszólván ujrateremtette. A legujabb korban csak Vörösmartyt emlitem fel, a ki mély és erős vallásos lelkével irta meg a legremekebb magyar költeményeit. Madách „*Embertragoediája*“ pedig a világirodalom egyik gyöngye, s a tárgyát a katholikus hit legfőbb igazságaiból meritette a katholikus *Madách.* Százakat lehetne még felsorolni a magyar katholikus költők és irók közül, a kik csak azért lettek nagyok, mert lelkük, szivük telve volt a hittel és Jézus iránti szeretettel! Jelenben is a legügyesebb iróink és költőink katholikusok, s a „Szent-István-Társulat“ magasztos és mély tudományu katholikus szelleme vezeti a katholikus irók és tudósok tollait. Nem a reklám nagy dobjával, hanem az igazi és mély tudománynyal dolgoznak a magyar katholikus irók.

A *képzőmüvészeteknél* ott vannak nekünk, katholikusoknak *Rafael, Michel Angelo, Murillo* és az ujabb időben *Cornelius*, Oferbeck stb. Hivő protestáns müvészeket nem lehet sokat fölsorolni. Ez áll a magyaroknál is.

A *zenemüvészetben* mi katholikusok oly neveket mutathatunk fel, mint Palaestrina, Lotti, Orlando Lasso, Beethoven, Mozart, Haydn; a protestánsoknak ott van Händel és a két Bach. Hazánkban csak egy nevet emlitek, Liszt Ferenczét, a ki világhirü nevet vivott ki, s vallásos szive hajlamait követve, Rómában felvette a kisebb egyházi rendeket.

Hol marad tehát e helyütt is a katholikusok inferioritása?

Hogy a katholikusok a *technikában*, a *kereskedelemben* és a *diplomatiában* el volnának maradva, arról mi tudomásunk sincsen. A gazdagság nem jele a müveltségnek. A világot mozgató találmányok és fölfedezések terén nem vagyunk alsóbbrendüek. A lőport (Schwarcz Berthold Ferencz-rendi barát, 1290–1320), a könyvnyomtatás mesterségét (Gutenberg, † 1436 Strassburgban), az elektromos áramot (Galvani, † 1798, Volta † 1827, Ampère, 1836), Amerikát (Columbus, 1492) és a Keletindiába vezető tengeri utat (Vasco

de Gama 1498) katholikusok találták ki, illetve fedezték föl. — Ennélfogva a tudományban való állitólagos hátrább-állás felé fordulunk, még pedig:

5. a minden tudományok alapvetője, a *bölcselet* felé.

Mienk, katholikusoké a skolasztikus bölcsészet erősen megalkotott rendszere, mely Aristoteleshez csatlakozik és majdnem ezer év óta a legkiválóbb tudományos nagyságokat állitotta elő, a milyenek a *középkorban Aquinói Tamás*, később Bannes, Soto, *Gonet*, *Suarez* és *Toledo*, az ujabb korban Balmes, Kleutgen, *Zigliara*, *Pesch*, *Willmann*, *Stöckl*, *Gutberlet*, *Hagemann* stb. Ezzel a még mindenesetre javitásra és kiépitésre képes, de alapvonalaiban maradandó filozófiával szemben a nemkatholikus bölcselet a rövid életü külömböző vélemények tarka egyvelegét nyujtja. Nincs hivő protestáns filozófia, melynek jelentősége volna. A nemkatholikus rész kiváló nevei szintén általában véve az észellenes pantheizmusnak hódolnak. Hazánkban egyedül a katholikus vallás őrei voltak, kik a legszomorubb viszonyok közt is foglalkoztak a tudomány ezen ágával, s kiknek köszönheti a magyar bölcseleti tudomány, hogy ma

virágzik Ott van az „*Aquinói szt. Tamás*“-társulat, melynek tagjai elévülhetetlen érdemeket szereztek a bölcselet terén, s mely társulat a legtudósabb hazánkfiait nevezheti tagjainak.

6. Ugyanigy áll a dolog a *theológiával*, a legmagasztosabb tudománynyal. Protestáns oldalon egyik tudós a másikkal harczol és pedig a leglényegesebb hittételekben is: az egyik erősiti Krisztus istenségét, a másik tagadja. Az elütő nézetek tarkabarka zürzavarát össze sem lehet hasonlitani a szolid katholikus theológiával, még az ujabbkorival sem.

7. A többi, kevésbbé fontos tudományon átugrunk.

Ha ezekben protestáns, vagy jobban mondva nemkatholikus részről többet mutatnak fel mint a katholikusról, a hiba nem a katholiczizmust terheli, mint inkább azon körülményt, hogy a világi kormányok a nemkatholikusokat sokszorosan előnyben részesitik. Igy például azelőtt a három német papi választófejedelemségben három katholikus egyetem állott fönn: Kölnben, Mainzban és Trierben. Száz évvel ezelőtt mind a hármat beszüntették. Poroszországban jelenleg nincs többé katholikus egyetem. A katholikus szülők azonban átallják

fiaikat nemkatholikus egyetemre bizni, miután az a véleményük, hogy a katholikusoknak amugy sincs nagy kilátásuk a magasabb állások elérésére. Nálunk is a Pázmány Péter által alapitott és fölállitott katholikus egyetemet elállamositották, s bizony nagyon sok papi és katholikus pénzen tartott tanár úr nem átall katholikusellenes elveket hirdetni.

8. Rátérünk most a katholikusok állitólagos inferioritására a *világuralom* terén.

Melyek hát mostanság a leghatalmasabb országok? Anglia, az Egyesült Államok, Németország és Oroszország. Oroszország mindenesetre nem protestáns. Az Egyesült Államok is alig, mert lakóik közül több millió semmiféle vallást nem követ; 10 millió katholikus; 15—16 millió az egymással ellenkező protestáns egyházi közösségek egész tömegére oszlik, kikhez a mormonok és az üdv hadserege is tartoznak. A legszigorubb vallási alapot az Egyesült Államokban a *katholiczizmus* nyujtja. Anglia hovatovább visszaevez a régi katholikus egyházba. Protestantizmusa nagyszámu egyházakra töredezik. A német országgyülésen a katholikus centrum a legnagyobb, a mértékadó párt. A protestantizmus Németországban mindegyre

jobban közeledik a felbomlás felé és sajnos, nagyrészt a teljes hitetlenség martalékául esik. Németországon éppúgy, mint Angliában és az északamerikai Egyesült Államokban a jövő vallásos téren a katholikus egyháznak látszik kedvezni. A katholikusoknak „minden téren való inferioritásáról“ tehát szó sem lehet. Magyarországon is csak a *kereszt* tartotta fenn a magyar uralmat. „Kard hóditá meg ez országot, de a kereszt tartja fenn,“ mondá biboros-herczegprimásunk Vaszary Kolos. És méltán, mert miként a hunnok és avarok, úgy mi is elpusztultunk volna, ha a katholikus vallást fel nem veszik őseink. Ezt még a legdühösebb ellenségeink is elismerik.

9. Hogy áll a dolog a *hittéritő tevékenységgel?* Szép illusztráczióját adja a katholikusok állitólagos egyetemes hátramaradottságának a Kölni Néplap következő czikke, mely lap — mellesleg megjegyezve — a modern müveltség szempontjából vetekedhetik minden liberális ujsággal:

„*Katholikus és protestáns hittéritők Chinában.* Figyelemreméltó vallomást tesz azon összehasonlitó megitélésről, a melyet a katholikus és protestáns hittéritők Chiná-

ban maguk tapasztalnak, *Hackmann* német misszionárius „A keresztény világ“ czimü protestáns folyóiratnak 1901. évi 5. számában:

„Senki sem tagadhatja azt a tényt, hogy az itt (Shanghaiban) és az egyéb kikötővárosokban élő európaiak javarésze lenézi, sőt egyenesen megveti a protestáns hittéritőket. . . . Szintoly kevéssé lehet tagadni annak valóságát, hogy a katholikus misszionárius még protestánsok között is átlag tiszteletben és jó bánásmódban részesül. A hittéritésnek a német sajtóban elterjedt megbirálása, mely barátságtalan a protestánsokkal, szeretetreméltó és elismerő a katholikusokkal szemben, csak visszfénye az itt szerteszét elharapózott itéletnek. — Miben rejlik ennek oka? . . . A mi protestáns hittéritőinknek itteni átlaga alacsony származásu és csekély értelmüségü. Röviden, itt rejlik azon értékelésnek döntő mozzanata, melyet az európaiak részéről tapasztalnak.“

A fejtegetés a tekintélyes, jómódu, előkelő családok fiaihoz intézett felhivással végződik, mely becsületére válik a szerzőnek és a hittérités müvéről táplált felfogásának. Még a német protestáns missziótársulatoknál is, melyek a legtakarékosabb

gazdálkodás hirében állanak, már 20—30 évvel ezelőtt minden fölszentelt hittéritő körülbelül 6232 márka évi dijazást kapott, a mi a gazdag angol szekták szemében még alamizsnaszerü javadalmazás. Innét ered a nagy tódulás a nép alsóbb rétegeiből és a német misszionáriusok nőttönnövő utánajárása, hogy a drágán fizető angol társulatok szolgálatában helyet kapjanak.

A katholikus ifju számára a hittéritői hivatás *a legszebb, legmagasabb életideálok* egyike. Ezért a katholikus misszionáriusok sorában mindenféle rendet és tulnyomóan a középső és jobb rendeket képviselve látjuk. Igy például a khinai jezsuita-misszió franczia hittéritői közül körülbelül egy tuczat a nemességből származik vagy származott; közöttük *Bodman Konrád atya* egy ősrégi délnémetországi lovag-nemzetségből. Ugyancsak a kianguenei irgalmas nővérek között több ősi nemesi család leánya akad. Jezsuita-szerzetes nem léphet a hittérités pályájára, mielőtt legalább 10, de legtöbbnyire 17 éven át nem szentelte magát a rendben tudományos és aszkéta kiképzésnek, nem számitva a megelőző gimnáziumi tanulmányokat. Ugyanez áll a többi, régibb szerzetről is. Kétségtelenül

akad a khinai protestáns hittéritők között is sok derék tudományu férfiu, kik a nyelvészet, etnografia, összehasonlitó hittudomány és egyéb ismeretek terén szép eredményeket mutattak föl. Csak oly tudósokat emlitünk, mint *Segge*, *Parker*, *Faber*, *Williams* stb. Ámde ezeknél a tulajdonképeni hittéritő müködés szinte egészen háttérbe szorul a tudományos tevékenység mögött." (Kölni Néplap, 1901. május 6.)

10. *Gazdagság* és *befolyás* dolgában mindennek daczára Németországban és a többi országokban is sokkal hátrább állunk. De fontolóra veendő, hogy az állami jövedelmeknek tizenkilencz huszadrésze protestáns zsebekbe folyik egyes országokban; a magyarországi katholikusoknak még nagyobb erőfeszitést kell tenniök, mert különben még mélyebbre sülyednek és igy a közéletre gyakorolt befolyásukat teljesen elveszitik. Helyet kell hóditaniok az egyetemeken, a hivatalokban, a pénzvilágban.

Még messzebbre is kell menniök. Sok pap van abban a helyzetben, hogy községéből papot neveljen. Époly fontos az, hogy a papok tehetséges fiukból *világi apostolokat* neveljenek. Legalább

egy papjelöltre jusson három jogász, orvos stb.!

Ha némelyek el is romlanak, az ne vegye el bátorságunkat. Mentül több embert küldünk az egyetemre, annál inkább gyarapodik befolyásunk. Többet kell tanulnunk, mint másoknak, hogy érvényesüljünk, mert különben visszamaradunk; a pangás visszafejlődés. *A világi tudományokat* jobban meg kell hóditanunk, mint eddig, hogy az igazság védelmére használhassuk föl. Egyáltalán nem tagadható, hogy a magyar közéletben a protestánsok és hitetlenek mögött állunk, — az iparban, a hivatalnoki világban és kereskedelemben. Ám a felelősség első sorban a kormányt terheli, mely nem pártatlan, de a mi tulontul nagy szerénységünket, bátortalanságunkat és restségünket is. Szivesen segitünk a bajon, — azonban legfontosabb feladatunk itt is az, a mi a társadalmi kérdésben: meg kell akadályoznunk a bajt. Hogy gazdag és befolyásos katholikusok néha hátat forditanak az egyháznak, az jórészt ama veszélyből magyarázható meg, mely az erkölcsi életre nézve a gazdagsággal jár, valamint azon magatartásból, melyet az állami és községi hatóságok a jó katholiku-

sokkal szemben tanusitanak. No meg a húsos fazék.

Ezen gondolatok nem ujak, mások is már gyakorta erőteljesen hangoztatták, fogadjuk őket köszönettel. Sok tekintetben magasabban állunk minden felekezet és vallásnak fölött: a teljes igazság birtokában, az egyházi egységben, az üdvözülés bizonyosságában, az erkölcsösségben, a szocziáldemokrácziával szemben való ellenállásban, az áldozatkészségben, az eszmények felé való törekvésben, az egyház szabadságában, az egyenlőség és igazságosság gyakorlásában. Egyéb dolgokban alsóbbrendüek vagyunk. Gondoskodjunk, hogy igaz katholikusok legyünk, a kik becsület, lelkiismeretesség, szorgalom és erély, az egyház, haza és felebarátunk szeretete által tünnek ki, akkor el fog tünni a külső inferioritás is annak következtében, hogy meghóditjuk magunknak a másvallásuak bizalmát. A becsületes, jellemes, bátor természetet a hitetlen is elismeri. Ha szinleg szidnak is bennünket, bensőleg becsülni fognak és végezetül teljes bizalommal viseltetnek irányunkban, még ha ultramontánok is vagyunk és a hitünket követjük; s ámbár még hazánkban nincsen teljesen kiszolgáltatva a papság az

államnak, de azért óriási harczot kell vivnunk, hogy egyházunk és iskoláink idegen kézre ne jussanak. Egyházunk Magyarországon csak úgy lesz szabad, nagy és befolyásos, ha papjaink tudományosak, erényesek és önfeláldozók lesznek. Ha a világiak megtanulnak az Egyházért élni és halni, ha úgy a müvelt, mint az alsóbb osztály nevelését a hit szelleme járja át. A megujhodás szellője már fujdogál, s Mária országa ujra nagy lesz!

95. Inquiziczió.

Kifogás. *Az inquiziczió mutatja a türelmetlenségnek azt a szellemét, mely a katholikus egyházban uralkodik.*

Válasz. Inquiziczió vizsgálatot, kutatást jelent. A vallási ügyek *egyházi* inquicziója tekintetében a következő elvek irányadók:

1. A középkorban az európai államok, Német-, Franczia-, Spanyolország, Itália egyes államai tisztára katholikus államok voltak, az *állami vallás* a *katholikus vallás* volt.

2. A katholikus népek és fejedelmek a katholikus vallást az egyetlen helyes, Istenszabta vallásnak tekintették és a

katholikus alaptételeket az egyedül helyeseknek az államra, jogra, tudományra nézve. A ki a katholikus hitet megtámadta, az egyuttal a középkori keresztény állam alapjait támadta meg.

3. Ennélfogva a keresztény állam a hitbeli igazságok minden *meghamisitását* az emberiség legfőbb javai ellen, sőt maga a *keresztény állam* ellen intézett *támadásnak* tekintette és ehhez képest az ily merényletet felségsértés büntette gyanánt fenyitette.

4. A középkor a büncselekmények megtorlásában sokkal szigoruabb volt, mint a mi korunk; Angliában pl. egy nagyobb lopást halállal büntettek.

II. Frigyes császár óta († 1250) az eretnekség büntettére tüzhalál volt kiszabva. Az egyházi hatóság kinyomozta, hogy valaki eretnek-e; a világi hatóság végrehajtotta a büntetést azok ellen, kik nem akartak kibékülni az egyházzal, hanem tévedésükben makacsul megmaradtak.

Az inquiziczíót 1229-ben hozták be. Az inquizitoroknak embertelen kegyetlenséget hánytak szemükre. A szigoruság vádja érhet ugyan egynehány inquiziczíót, de nem valamennyit. A ki kegyetlenséggel és türelmetlenséggel vádolja a középkort,

az ne feledje, hogy *Kalvin* és *Melanchton* (a szelid!), meg Beza, Kalvin tanitványa, azon a véleményen voltak, hogy az eretnekek megérdemlik a halált. A ki tehát azt állitja, hogy Luther mellett Kalvin és Melanchton is megvetették alapját „a reformáczió müvének, vagyis az egyház visszaállitásának az evangeliumi megváltás eredeti igazságába és erejébe,“ annak nem szabad oly hevesen kikelnie a középkor eretnek-égetései ellen. És a ki az 1870-ki párisi *communardokat* „nemes emberek“ gyanánt tünteti föl, a kikkel „közösséget vállal,“ annak rosszul áll, ha a középkor ellen menydörög. (Liebknecht 1880-ban a hallei pártgyülésen.) A középkor *sok eretneke* tanaiban oly *tulcsapongó* és *veszedelmes* volt, hogy az államnak már saját fennállása és a közerkölcsiség érdekében minden energiájával fel kellett lépnie a szakadárok ellen.

Ha manapság a modern állam az anarchisták ellen iparkodik védekezni, akkor a középkori államtól sem lehet oly nagyon zokon venni, ha ellenségeivel szemben szigoruan járt el. A *zsinatok* és *synodusok*, a püspökök és kivált a pápák a középkor szigoru büntető joggyakorlata mellett az állammal ellentétben mindig

inkább az enyheség, mint a szigor mellett szólottak. Mindenki tudja vagy tudnia kellene, hogy az inquiziczió Rómában fölöttébb szelid volt.

Az egyházi inquizicziótól az ugynevezett „*Spanyol inquizicziót*“ jól meg kell külömböztetni. Ezt VIII. Incze pápa 1486-ban megengedte ugyan és az inquizitorok joghatóságukat Rómától nyerték, de ezen inquizicziót katholikus Ferdinánd és Izabella, vagyis az állam rendezte be, egyuttal állami joghatósággal rendelkezett, nagy függőségi viszonyban állott az állammal és nem csupán tisztán egyházi büncselekmények fölött biráskodott.

Első sorban az volt a föladata, hogy a magasabb arisztokráczia hatalmát megtörje és egyuttal a lappangó zsidókat, marannokat meg a titkos mohamedánokat, moriszkókat, kinyomozza és megbüntesse. A spanyol inquiziczió megvizsgálta ugyan az eretnekség és hittől való elszakadás büneit, de egyuttal sok egyéb büncselekményt is; (papok házasságkötései, szentségtörés, szabadkőmivesség, többnejüség, bübájosság, Istenkáromlás, uzsora, sőt a lovaknak Francziaországba való kivitele is. Hinschius, Egyházjog V. 471. VI. 368.) Spanyolország nem az inquiziczió miatt

ment tönkre, ennek idején a *tudomány virágában volt.*

Minden bizonynyal sok emberélet esett az inquizicziónak áldozatul. Ama nagy számokat azonban, melyeket Juan Lorento számitott ki, a protestáns Peschel „könnyelmü valószinüségi számitásnak“ nevezi. Mi sem helyeseljük a szörnyüségeket, melyeket az inquizitorok követtek el; mindazonáltal a történeti tényekkel szemben mégsem járja, hogy a katholikus egyházra követ vessenek és a protestáns türelmességet felmagasztalják. A giesseni egyetem protestáns magántanára, dr. Köhler 1901-ben megjelent „Reformáczió és eretnek-pör“ czimü könyvében kimutatja, hogy először a 16. században és pedig névszerint *Luther befolyása* következtében honosodott meg az eretnek-pör a protestáns vidékeken. Csak az a külömbség állott fenn, hogy Spanyolországban az eretnekség kérdése fölött a theológusok itélkeztek, mig a protestáns vidékeken erről a világi hatóság gondoskodott. „Luthernél lelkiismereti és vallásszabadságról szó sem lehet.“ A protestáns Szászországban — a reformáczió bölcsejében — a lipcsei *Carpzov* Benedek protestáns biró († 1666) 40 év alatt viszonylag har-

minczszor anyi halálos itéletet hozott, mint a spanyol inquiziczió. Emellett Carpzov Szászország törvényhozója hirében állott, „kinek döntéseit a praktikusok Szászországon kivül is orákulum gyanánt követték. (Duhr: A jezsuiták helyzete a német boszorkányperekben, 13. l.) Erről a legtöbb protestáns hallgat, — mert hisz külömben még a „borzalmas“ spanyol inquiziczió is dicsfényben tünnék föl a protestánsoktól véghezvitt rémtettekkel szemben.

Az inquiziczíót, a spanyol inquiziczíót is azon korhoz képest kell felfogni, melyben gyakoroltatott, akkor itéletünk kedvezőbben üt ki róla. A mily kevéssé felelősek a mai szászok Carpzov halálos itéleteiért és a mily kevéssé vonhatjuk őket ezért felelősségre, époly kevéssé szavatolnak a mai spanyolok és még kevésbbé mink, többi katholikusok a spanyol inquiziczióért. 1820-ban a spanyol inquiziczíót örökre eltörölték. Nincs szükségünk inquiziczióra. Az igazság harczát a tévedés ellen szellemi fegyverekkel kell végigküzdeni.

97. Iskola.

Kifogás. *A katholikus papok mindig az iskolába tolakodnak, holott a sekrestyében*

van a helyök; az iskola az államnak elvitathatlan tulajdona, mert a gyermekeket az iskolában kell jó polgárokká nevelni.

Válasz. Ilyformán a család is az állam ellenőrzése alá tartozik és a családi nevelés is az államnak elvitázhatatlan tulajdona! Ön is ezt állitja? Igy csak a vallástalan, a családi életet szétrombolni igyekvő socializmus beszél!

Mi a dárda nyelét megforditjuk: A gyermeknevelés legelső sorban a szülők joga és kötelessége, miért is igazságos uton az iskola a szülők tulajdona és csak a hol a szülők nem képesek megadni a szükséges nevelést, ott segitheti őket az állam, de a nélkül, hogy a szülők jogát legcsekélyebben is érintené. Itt nem áll az, hogy a ki fizet, azé az iskola! Mert az állam, a mely a tanitókat fizeti, a fizetéshez szükséges pénzt a szülők zsebéből kapja. Ezen elv szerint megint csak a szülőknek van joga az iskolához. A nevelés továbbá az egyháznak legfőbb érdeke; mert a nevelésnek azon czél felé kell irányulnia, melyre az ember teremtetett — vagyis az ég felé, a gyermek nevelésének föltétlenül vallásosnak kell lenni; a gyermekeket mindenekelőtt jó

keresztényeknek kell nevelni, mert csak ez által lesznek jó polgárok.

Az államnak némi joga van az iskolához; az államnak ahhoz is van köze, hogy a szülők a gyermekeket jól táplálják, hát ebből az következik, hogy az a főzőfazék is az államot illeti, melyben a gyermekek eledelét főzik? A hol az egyház és a szülők nem képesek a gyermekeket kellő vallásos nevelésben részesiteni, ott segitsen nekik az állam, de az iskolát ne ragadja magához.

Mivel a nevelésnek vallásosnak kell lenni, azért az egyház kötelessége és joga ügyelni, hogy a családban és az iskolában vallásos szellem uralkodjék és pedig a katholikus gyermekek nevelése katholikus szellemben történjék.

Ha az állam az egyházat megfosztja az iskolára való befolyásától és az iskola jogát magához ragadja, keresztényellenesen és igazságtalanul cselekszik és nem fog az államnak jó polgárokat nevelni, a mint ezt a franczia- és olaszországi szomoru állapotok tanusitják.

98. Isten.

Kifogás. *A keresztény Isten igazságtalan; hányszor pusztul el az igaz embert és diadalmaskodik a gonosz, Az igazságtalan Isten azonban nem Isten. A keresztények Istene kegyetlen, az elkárhozottak kinjaiban gyönyörködik; a kegyetlen Isten azonban nem Isten.*

Válasz. 1. Az „igaz ember“ sohasem pusztul el. Ha a földön töltött kevés éveiben szenvednie is kell, a mennyországban örökös diadalt ül; mert „minden jó, ha jó a vége.“ A gonosz győzedelme csak tünékeny dolog. Végezetül a pokol örök gyötrelmeire itéltetik. Tehát az Isten nem igazságtalan.

2. *Isten igazságos.* Ezért kárhoztatja pokolra a gonoszat. Ez azonban éppoly kevéssé kegyetlen, mint nem kegyetlen, ha a biró a gonosztevőt halálra itéli. Az Isten éppoly kevéssé kegyetlen, mint a fejedelem. ki nem kegyelmez meg minden bünösnek. Hogy az Isten azonban egy elkárhozottnak sem ád kegyelmet, annak alapos oka van; mert hisz akkor könnyü szerrel gondolkodhatnék igy minden bünös a földön: hátha mégis kegyelmet kapok, megkoczkáztatom tehát a bünt. Az örökös pokoltól való félelem, melyből nincs

többé szabadulás, hathatós eszköz a büntevés ellen.

Ha Isten igazságtalanul kárhoztatna el engem, akkor ártatlanságomban föléje kerekedném és akkor jogosult volna, hogy belsőmben az igazságtalan biró fölött diadalmaskodjam. Isten, a határtalanul tökéletes, nem lehet igazságtalan; tehát hibámon kivül engem sem taszithat el.

99. Isten bizonyitása.

Kifogás. „*A komolyan fölfogott Istenben való hit feltételezi, hogy a világot égre és földre oszszák; ezen az emberek szaladgálnak, azon az Isten trónol, a ki az emberek fölött uralkodik; ha most a csillagászat elveszi az eget, ezzel együtt elvette az Istent is; mivel a világot annyira kiterjesztette, hogy az Isten számára nem marad hely.*“ (*Schopenhauer: Parerga és Paralipomena, I., 55.*)

Válasz. Ily könnyen még sem lehet velünk elbánni! Istenünk nem tárgya az asztronómiának, a kit messzelátóval vizsgálat alá lehetne fogni.

A katholikus katekizmus szerint Isten

„*a végtelenül tökéletes szellem*, a menny és föld ura, kitől minden jó ered.“ Istenben nemcsak hiszünk, hanem létezését észbeli érvekkel mutatjuk ki.

1. A ki nem ismeri el Istent, annak föltétlenül fejetlenséghez kell jutnia, ha következetes. Az anarchizmus azonban mindenképpen tarthatatlan. Ha nincs Isten, akkor nincs szabály, nincs kötelesség, nincs tulajdon, nincs erkölcs, — akkor csak az ököljog áll fenn. Akkor az emberiségnek el kellene pusztulnia. Tehát van Isten.

2. A ki Istent nem fogad el, *az tulajdon esze ellen vétkezik.*

a) *A világ nem szükségképen létezik*, tehát Isten teremtette.

Bizonyság: Ezen a világon mi sem létezik szükségképen; sem ez az ember, sem ez a porszem, sem ez a parány, mert ugyanoly joggal hiányozhatnék is. Tehát az egész világ nem szükségszerüleg létezik. Ha az erdőben minden fa ültetve van, akkor az egész erdő ültetve van. Ha minden fának gyökere a földbe mélyed, akkor az egész erdő gyökerei nem lehetnek a levegőben.

Ha a világ nem szükségképen létezik, akkor nem maga adta magának a létet; létezésének oka ugyanis szükség-

képen az örökkévalóság óta létezik, mert az örökkévalóság óta hordja magában szükségképen létezésének egész okát.

Ennélfogva a világ egy más lénytől származik: ez a másik vagy szükségszerüleg létezik, vagy pedig végeredményben legalább egy örök szükségképi lénytől ered, a ki önmaga által létezik. Ezt az örök szükségképi lényt, ki a világot alkotta, Istennek nevezzük; tehát Isten ura a világnak.

b) A világ Istentől származik, az örökkévaló független lénytől; *mert a világ változik.*

Minden, a mi önmagától fogva létezik, szükségképen létezik és pedig szükségképen úgy, a mint öröktől fogva volt; mivel egész lényének okát öröktől fogva önmagában birja. Változni sohasem képes. A világ nap-nap után változik. E szerint joggal mondjuk, hogy a világ egy örökkévaló, változhatatlan lénytől ered, melyet Istennek nevezünk. Ezen örökkévaló változhatatlan lénynek szükségkép végtelenül tökéletesnek kell lennie. Ha nem foglalna magában minden tökéletességet, akkor változásnak volna alávetve. Tehát a világ egy végtelenül tökéletes lénytől ered. Ez a lény szellem, mert a

szellemi lét tökéletesebb, mint az anyagi lét. Van tehát egy végtelenül tökéletes szellem, van egy Isten, ki a világot alkotta.

c) Kétszer kettő négy. Ez az igazság nem éntőlem függ; nekem és mint véges szellemnek meg kell hajolnom ezen igazság előtt. Ha nem is volna világ és véges szellem, még akkor is igaz maradna, hogy kétszer kettő négy. Ezen igazság örök, önálló, de minden véges szellemre kiveti hatalmát. A semmi semmit sem képes eredményezni, nincs hatalma; tehát van egy örök igazság. Ez végtelen, mivel minden véges szellem ettől az örök igazságtól függ.

d) Volt idő, a mikor nem élt *ember* a földön. A föld azelőtt cseppfolyós és még korábban párás állapotban volt, mint most a nap. Ám az ember nem az állattól származik. Valamely értelemmel biró hatalom kellett, hogy teremtse. E hatalom mindenható; mert ha semmiből teremthetett valamit, akkor korlátlan az ő hatalmában az általa alkotott dolgok száma és nagysága tekintetében, vagyis hatalmában végtelen. Ezt a mindenhatóságot Istennek nevezzük.

Volt idő, a mikor nem élt *növény* a

földön. Az élettelen anyagból önmagától nem fejlődött ki, ennélfogva egy mindenható alkotó ébresztette létre.

A *por*, a *parány* nem önmagától származik. Az emberek összevéve nem birtak még az ő minden tudományukkal porszemet vagy atomot teremteni. Vajjon a porszem többre képes, mint az eszes ember? Honnét származik? Az egyedüli okos felelet igy hangzik: egy mindenható akarat szólitotta elő a semmiből. Ha az atom öröktől fogva léteznék, még akkor sem alkotta ő maga magát. Nem önmagától való; ennélfogva az örök Teremtőtől származik.

e) *A mindenségben csodálatos rend uralkodik*, egészen függetlenül az emberektől. E rendnek *legkomplikáltabb* csodája maga az ember. Szeme, arcza, füle, szive — minden, a mi rajta és benne vagyon, bámulatos czélszerüséggel van megalkotva. Ámde a müből müvész jelenlétére következtetünk, a mindenség nagy rendjéből *mesterre*, egy hatalmas szellemre, ki ezt a nagyszerü rendet megalkotta és fenntartja. Minden eszes ember látja a világban a czélszerüséget. „Csak a bolond nem akarja elismerni e rendnek urát, mesterét.“ (Zsolt., 13, 1.) „Csak az tagadja

Istent, kinek érdekében áll, hogy ne legyen Isten.“ (Verulami Bacon.)

Aristoteles, az ó-kor legnagyobb bölcselője, *Anaxagorast* „az egyetlen józannak“ nevezi „a részegek között,“ mivel a többi régi bölcselőkkel szemben azt állitotta, hogy a világ egy értelmes lénynek müve. — Bizonyitékunk ellenében az anyag czélszerü müködésére hivatkoznak. Igaztalanul! Egy gép anyaga például sokat müködhetik, sőt czélszerüen dolgozhatik, de csak a mérnök és gépész által, a kik az anyag egyes részeit czélszerü munkára állitják össze és igazitják be. Az anyagi világban uralkodó czélszerüségi rend annak fölismerésére késztet bennünket, hogy van Isten, a világnak ura és kormányzója.

3. A ki nem ismeri el Istent, *saját lelkiismerete ellen vétkezik.*

A jó és rossz között különbség van, mi emberek — még akaratunk ellenére is — belső kényszert érezünk magunkban, hogy ezt a különbséget ama kötelezettséggel ismerjük föl, hogy kerüljük a rosszat. Ezt a „lelkiismeretet“ semmiféle nevelés nem irthatja ki. Azt, hogy szüleimet szeressem, úgy kell fölismernem, mint valami jót, másképp nem tehetek. Egy

ártatlan gyermeket szeretni: nem lehet rossz; egy ártatlan gyermeket megölni: nem lehet jó. Minden ember igazságra és becsületre kötelezve érezi magát; ezt a kötelességet az ember még akkor is elismeri, ha áldozattal jár. Ezt a törvényt nem én róttam magamra — ez esetben egyáltalán nem volna kötelesség, melyet mindenkor el kellene ismernem. Szomszédom, embertársam emberileg nem áll fölöttem. De maga a fejedelem is ugyanazt a belső kényszert érezi. Következésképp mindnyájunk fölött és mindenkoron áll egy magasabb, egy értelmes lény, a világ ura, kinek cselekedeteinkért és mulasztásainkért felelősek vagyunk.

Az Isten a világosság, azonban, fájdalom! nem minden ember ismeri föl a világosságot. Ezekre bátran alkalmazhatjuk Jézus Krisztus szavait (János, 3, 19—21): „Ez pedig a kárhoztatás, hogy világosság jött e világra; de az emberek inkább szerették a sötétséget, hogy nem a világosságot: mert az ő cselekedeteik gonoszok valának. Mert minden a ki gonoszul cselekszik, gyülöli a világosságot és nem jő a világosságra, hogy meg ne feddessenek az ő cselekedetei. A ki pedig igazságot cselekszik, a világosságra jő.“

(V. ö. Reinhold: „A világ, mint az istenséghez vezető kalauz.“ Lehmen: A filozófia tankönyve, II. b), Brors: Az igazság, I.)

100. Istentagadás.

Kifogás. *„Mi azon irány felé törekszünk, melyet ma a vallás birodalma atheizmusnak nevez.“ (Bebel a német országgyülésen 1881. márczius 31-én elmondott beszédében.)*

Válasz. Akkor mi (már mint a szocziáldemokraták) a tudomány birodalmában *oly képtelen elmélet* felé törekszünk, mely a világ létezését egyáltalán nem birja megmagyarázni; gyakorlati területen pedig oly tanitásért küzdünk, mely *az anarchiához* vezet, vagyis a rendezett állapotok halomradöntéséhez.

Az atheizmus az Istentől való kifejezett elszakadás, tehát a legnagyobb bünök egyike. Az atheista saját esze ellen vétkezik, mely azt mondja, hogy a világ nem keletkezett önönmagából, hanem teremtőjének kell lennie. Vétkezik saját esze ellen, mely azt mondja, hogy a világ nagy

rendjének egy nagy szellem a szerzője. A hol rend van, ott rendező szellem van, ámde a látható világ anyag és nem szellem. Vétkezik saját esze ellen, mely azt mondja, hogy a minden embertől fölismerendő különbségnek jó és rossz között kell valamely okának lennie: hogy ez Isten létére utal, ki kötelességemmé teszi, hogy jót cselekedjem és kerüljem a gonoszt. Gonosz dolog egy ártatlan gyermek meggyilkolása, jó dolog a szülék tisztelete! Ez a kötelesség és a kötelességnek ez a tudata csak Istentől eredhet. Jómagam nem parancsolhatok magamnak és más embernek, mint embernek, nincs meg fölöttem az a joga, hogy kötelességeket háritson reám.

Az *atheista* tehát *bolond*, a mint a Szentirás kijelenti: „A bolond azt mondja szivében, nincs Isten.“ (Zsolt. 13, 1.)

Ha tehát igaz, hogy Bebel idézett kijelentésével a szocziáldemokráczia törekvéseit nyilatkoztatta ki, akkor a szoczializmus istentelen, oktalan és veszedelmes tan, mely az örök Istent ugyan nem taszithatja le trónusáról, de az emberiséget mondhatatlanul szerencsétlenné képes tenni.

101. Istentisztelet.

Kifogás. *A katholikus egyház istentisztelete érzékre ható; de nem az Istennek lélekben és igazságban való imádása. (Tschackert, 2751.)*

Válasz. A zsinagóga istentisztelete igazán érzékre ható, mégis maga az Isten rendelte, tehát nem képmutatás, hanem az igazságban, ha nem is teljes igazságban való tisztelet.

A keresztény istentisztelet Krisztus tanitása szerint nem pusztán lélekben való imádása Istennek, hanem valóságos külső istenszolgálat. Mert maga Krisztus Urunk is gyakorolta ezt külsőleg az utolsó vacsorán, az Oltáriszentség rendelésekor és a kereszten. Az egyházának rendelt szentségeket, érzékelhető szertartásokat, a melyek által az ember megszenteltetik.

A katholikus egyház isteni tiszteletének nemcsak külsőnek kell lenni, hanem azt gyakorolni is kell, még pedig lélekben és igazságban. Az egyház ezt tanitja és hirdeti minden katekizmusban: a külső, belső szellem nélkül semmitsem ér. A külső istentisztelet — ha szabad annak neveznünk — nem elégséges, legalább az

emberre nézve nem, hiszen az ember érzéki és szellemi lény. Testtel és lélekkel tartozunk az Istennek szolgálni, nem pusztán külsőleg, mert ez képmutatás; nem egyedül belsőleg, mert ez félszegség és emberhez nem illő.

A protestánsok igen jól érzik, hogy az ő külső istentiszteletük nagyon fogyatékos, mert a külső istentisztelettel lassankint eltünik a belső is. A ki külsőleg nem imádkozik, az rendszerint belsőleg sem imádkozik. Ha egyes katholikus, Istent csak külsőleg, gépiesen imádja, ez nem katholikus eljárás, hanem az egyes katholikusnak és nem az egyháznak a hibája, a mely azt követeli, hogy Istent lélekben és igazságban imádjuk.

102. Iszákosság.

Kifogás. *Feltünő, hogy az iszákosság különösen a katholikus tartományokban pusztit, például Irországban, Belgiumban, Luxemburgban, Lengyelországban és Magyarországon. Ez sajátságos szinben tünteti fel a katholiczizmus müvelő hatalmát.*

Válasz. Az épen feltünő, hogy az iszákosság épen a katholikusok között van

legkevésbbé elterjedve. Olaszországban, Spanyol-Francziaországban, ezekben a tisztán katholikus országokban az iszákosság sokkal kevésbbé van elterjedve, mint Angolországban, északi Németországban és Oroszországban.

Az irek könnyen iszákosságra adják magukat, de nem annyira otthon, mint hazájoktól távol, például Angolország nagy városaiban, mivel itt vallásilag elzüllenek. A katholikus lengyelek épen nem isznak többet, mint a protestáns lengyelek, a mazurok. Belgiumban és Luxemburgban az iparüző központokon adják magukat az iszákosságra; minél nagyobb ilyen helyen a hitetlenség, annál nagyobb az iszákosság is, példánl Vervierben és Lüttichben.

Francziaországban az iszákosság a vallástalanság terjedésével, de még inkább a hitvány korcsmarendszerrel növekszik. A liberális kormány behozta a szabad-italmérés jogot, a mely minden országnak végveszélye. Angolországban és Észak-Németországban az iszákosság azért terjed, mivel ott bor nem terem s az egészséges italok gyártása még nem haladt előre. A hideg téli levegő a munkást folyton csábitgatja, hogy gyomrát egy kis pálinkával

fölmelegitse. A pálinka a legnagyobb ellensége az északi vidéknek.

Magyarországban is inkább a más vallásuak az iszákosak. A görög-keleti román és szerb iszsza legjobban pálinkát. A katholikus magyarok közt is akadnak iszákosok, de ennek oka, hogy az egyes vidékeken az *idegen* korcsmárosok és italmérők csábitják a népet, s addig, mig a borhamisitási törvényt nem szabályozták és az ellene védő *más felekezetüeket* szigoruan nem büntették, különösen a pálinkaivás terjedt el egyes vidékeken, de inkább a szerbek és görög-keleti románok között.

Ily módon az iszákosság sem a katholiczizmus polgáriasitó, müvelő hatalmára nem vet árnyat, sem a protestántizmusnak haladó hatalmát nem állitja elénk valami kedvező világitásban.

103. Jakobinusok.

Kifogás. *A jakobinusok nem voltak oly vérebek, a milyeneknek őket rendszerint feltüntetik. Harczuk a polgárság harcza volt a népet elnyomó nemesség és papság ellen.*

Válasz. Sajnos, igaz, hogy sok „*nagy szellem*“ rokonérzést tanusitott az 1789-iki franczia forradalom iránt; a szoczialisták lelkesedésükkel nem állanak egymagukban.. Maga *Kant* is helyesnek találja a jakobinusok ténykedését. 1794-ben azt a nyilatkozatot tette, hogy mindaz a borzalmasság, a mi most Francziaországban végbemegy, jelentéktelen dolog az önkényuralomnak ama megrögzött bajával szemben, a mi azelőtt franczia földön fennállott és hogy a jakobinusoknak legnagyobb valószinüség szerint mindabban, a mit jelenleg cselekszenek, igazuk van. Mi mindazonáltal a jakobinusokat a leggonoszabb fajta vérontóknak tartjuk.

A jakobinusok, kik nevüket gyülekezőhelyüktől, a Jakobinus-szerzetesek párisi templomától nyerték, 1790-ben minden politikai hatalmat magukhoz ragadtak és valóságos rémuralmat gyakoroltak. A királynak, királynénak és alattvalóik százezreinek vérpadra kellett lépniök. Kegyetlenség, istentelenség és fajtalanság karöltve jártak. A mit a kereszténység tiltott, azt szeretettel pártolták, a papokat százszámra fojtották meg. Még a legszilajabb vademberek sem dühöngtek aljasabban és rettentőbben, mint a jakobinusok és mindez

a „szabadság, egyenlőség, és testvériség" nevében történt — mignem a szörnyetegek egymást fojtották meg; a forradalom fölfalta saját gyermekeit. 44.000 állandó és vándorló forradalmi törvényszék meg ugyanannyi nyaktiló müködött szakadatlanul. Az áldozatok számát meg nem lehet határozni.

Ha a nemesség és papság vaskos hibákat követett is el, ez csak árnyék volt a jakobinusok rémtetteihez képest. A czél semmi esetre sem szentesitett ily galád eszközöket Csak egy anarchista és forradalmi hős dicsőitheti a jakobinusok gyalázatos tetteit. (V. ö. Weisz, Világtörténet.)

104. Jansenisták.

Kifogás. *A jansenisták az egész római egyházban el vannak kárhoztatva, pedig ők nagyrészt müvelt és jámbor keresztények voltak, kik az első keresztények tökéletessége felé törekedtek.*

Válasz. A jansenisták téves tanok hirdetői és azért joggal kárhoztatja őket a katholikus egyház, vagyis jogos a küzdelem téves tanaik ellen.

Nevük *Jansenius*tól ered, ki 1638-ban

mint yperni püspök halt meg. Jansenius „*Augustinus*" czimü könyvében *Bajus* tanitását követte. Bajus a kalvinizmushoz hajlott, t. i. ahhoz a tanhoz, hogy az akarat képtelen ellenállani a malasztnak. Ebből következik, hogy Isten nem akar mindenkit üdvöziteni; a ki a diadalmas malasztot nem nyeri el, az nem üdvözül; a ki elnyeri, az nem állhat vele szemben ellen. Jansenius halála után „Augustinus"-át kinyomatták és mihamar heves vita támadt tanai fölött. 1642-ben kiosztották a könyvet Rómában. Szent Szyr apátja (Verger), valamint *Arnauld* Janseniust védelmezték. Püspökök szegődtek a jansenisták mellé, a párisi parlament és egyetem ide-oda ingadozott, a hires Port-Royal kolostor apáczái, kiknek főnöke Arnauld nővére volt, buzgó jansenistákká lettek. Az udvar magatartása gyakran kétértelmü volt. A jansenisták szembeszálltak a pápa rendeleteivel, az egyetemes zsinathoz fölebbeztek és igy egyre mélyebben sülyedtek a téves tanban. Az erkölcs terén tulzott szigort iparkodtak kifejteni, állitólag az első keresztények tökéletessége felé törekedtek, méltatlanság czimen visszatartották az embereket a szentségektől és hiveik között nem értek el egyebet, mint nagy közönyt a valódi

erény iránt. Nagy elkeseredéssel és konoksággal harczoltak a jansenisták Róma ellen.

A *franczia* egyházat iszonyuan megrenditette és szétzilálta ez a téves tan. A jansenizmus jelentékenyen hozzájárult ama szellemhez, mely az 1789-ki franczia forradalomban tört ki. A forradalom külsőleg véget vetett ezen akcziónak, ámde sok jansenista eszme ragadt meg sok francziának életében és tanitásában, az egyház feltünő hátrányára.

Jelenleg még 3 jansenista püspök van Hollandiában: Utrechtben, Harlemben és Deventerben; Hubert Reinkenset, az első ó-katholikus püspököt a deventeri püspök szentelte föl.

105. Jézus.

Kifogás. *Jézus az emberiség ideálja volt és marad, azonban személyesen az isteni és emberi természetnek egyesitése fölfoghatatlan.*

Válasz. „Ti *képmutatók*, miért kisértetek?“ válaszolt Jézus a farizeusok tanitványainak, a mikor csalfa kérdéssel közeledtek hozzá. (Máté 22, 18.) Bátran el

lehet azt mondani azokról is, kik Jézust az ember ideáljának vallják, de istenségét tagadják.

Jézus Krisztus még a zsidó főpap előtt történt kihallgatásakor világosan és tisztán Isten fiának és Istennek nevezte magát; ezen vallomása miatt ment halálba és ugyanezen pillanatban fenyegette meg biráit hatalomban és dicsőségben való visszajövetelével. Ha tehát nem volna valóban Isten, akkor vagy bolond lett volna — és ezt elfogadni a legnagyobb őrültség volna, mivel benne mindig csak igazság és felsőbbség nyilvánult és ezen gondolatra ellenségei sem jutottak sohasem — vagy pedig a leggonoszabb csaló és akkor igaz volna Kaifás mondása: Ő Istent káromolta; ő halálra érdemes! Hogyan lehetne akkor még az emberek ideálja?

Nem, korunk legvakmerőbb Krisztustagadói sem merik Krisztust *csalónak* bélyegezni. Oly hatalmasan áll a világ szeme előtt, szóban és tettben egyaránt. Azon mondásának megerősitésére, hogy ő Isten küldöttje és Isten valóságos fia, számtalan csodát müvelt, sok tanu előtt egy már rothadásnak indult holttestet megelevenitett és halála után a harmadik napon ő maga dicsőségesen feltámadt

halottaiból. Tanitványai közül sokan érintkeztek, étkeztek vele, azután pedig feltámadásának és istenségének tanuságául önmaguk mentek kínszenvedéses halálba. Az európai kulturnépek legértelmesebb és legnagyobb része több mint ezer esztendő óta hisz Krisztus istenségében. A hitetlenek Európa történetének utolsó ezredévében csupán kis töredéket alkotnak. Ha mindez nem elegendő ahhoz, hogy Krisztus ama kijelentését, hogy ő Isten, *beigazolja*, akkor egyáltalán nincs többé történelmi bizonyiték; akkor maga Isten terelt bennünket megoldhatatlan tévedésbe. Édes barátom, mit akarsz inkább föltenni: azt, hogy az örök és legigazságosabb Isten visz-e bennünket tévedésbe, vagy hogy egy Harnack-fajta tanár téved? Hogy *miképpen* ember és Isten egyszerre Jézus, annak magyarázatát bizzuk nyugodtan Istenre. Ez csak annyiban fölfoghatatlan, a mennyiben mi önmagunktól aligha jutottunk volna ily titok nyitjára, de nem oly értelemben, hogy az ellenmondást tartalmaz, mint a hogy Harnack állitani akarja.

De Harnack úr minden csudát és minden titkot tagad — a mit nem lát be, azt nem ismeri el — a mi neki fölfoghatatlan, az szerinte lehetetlen. Ez által az Isten mindenhatóságának és végtelenségének fogalma Harnacknál fölöttébb meginog, — elannyira, hogy igen sokan úgy vélekednek, hogy a tanár úr nemcsak hitetlen, hanem Istentagadó is. Ily messze nem megyünk. De ha az *orthodox protestánsok,* kik hisznek Istenben és Krisztus istenségében, nem szállanak erélyesen sikra minden igaz keresztényynyel együtt ama hitetlenség ellen, melyet a berlini főiskolán a theologia első professzora hirdet, akkor mihamar oda lesz a hit az evangelikus egyházban. Mert tényleg Berlin jár elül és a Berlinben tanuló theologusok nagyrészt Harnackra esküsznek.

Ha az orthodox protestánsok nem akarják, hogy rövid idő alatt az ország majd összes protestáns szószékeiről hitetlenséget prédikáljanak, akkor a hitetlenség ily tanitóit ki kell körükből közösiteniök. Jobb, ha a poroszországi protestáns egyház csak 10 millió lelket számlál, a kik hisznek Krisztus istenségében, mintha 20 milliót foglal kebelében, a kik közül a felerész hitetlen, kik azonban nagy befolyásukat arra használják föl, hogy a másik felerész közül mentül többet csábitsanak a hitetlenségre. Videant consules!

106. Jezsuiták.

Kifogás. *„A katholikus egyház a jezsuita-rendnek XIV. Kelemen pápa által történt felfüggesztésével elismerte a jezsuita-rend közveszélyességét.“ Senki sem veheti tőlünk zokon, ha csatlakozunk ezen pápa példájához.*

Válasz. III. Pál, III. Gyula, II. Pius, XIII. Gergely, VIII. Orbán, VII. Pius, IX. Pius, XIII. Leo pápák számtalan alkalommal helyeselték, dicsérték, bátoritották, védelmezték a jezsuita-rendet. Senki sem veheti hát tőlünk rossz néven, ha mi ezen sok pápára inkább hallgatunk, mint XIV. Kelemenre.

De mit is tett XIV. Kelemen? A tenger tombol és áldozatot követel és Kelemen beleveti a jezsuita-rendet, — ám a tenger nem nyugszik meg, hanem még szilajabbul tombol.

A spanyol, portugál és franczia udvarok, a 18. évszázad egyház- és Krisztus-ellenes szelleme a rend elnyomását követelték. A *protestáns Fischer államtanácsos* azt mondja az eltörlést szorgalmazó *Pombal, Aranda, Choiseul* miniszterekről, hogy ezek „agyafurt cselszövők . . ., kiknek az

általános állami érdeknél inkább szivükön feküdt egyes fölöttébb egyoldalu politikai czélok elérése. (A jezsuita-ügy megitélése, 89. l.) *Schoell*, a *protestáns* porosz diplomata, az eltörlés kortársa, azt mondja, hogy a forradalmárok, kik a monarchiákat meg akarják dönteni, elsőbben az egyházat támadják meg.“ „De hogy az egyházi hatalom megtörhető legyen, előbb el kellett szigetelni, olyképpen, hogy megfosztották ezen szent phalanx támaszától, mely a pápai szék védelmére szentelte magát: vagyis a jezsuitáktól. Ebben rejlik az igazi oka ama gyülöletnek, melylyel ezt a társulatot üldözték. Annak a rendnek gyülölete és üldözése, mely a katholikus vallás és trón gyámola volt, följogositott bárkit arra, hogy magát filozófusnak nevezze.“ (Cours d' Histoire, 44. 71. l.) — A jeles *Müller János* azt állitja, hogy a jezsuitákkal „megdőlt minden tekintélynek bástyája.“ (Müvek, 6, 201.) *Reumont* történetiró ugy vélekedik, hogy a jezsuiták ellenségei „ugy a vallásos, mint a monarchikus intézmények lerombolására törtek.“ (Ganganelli, 73. l.)

Maga *Ranke* azon a véleményen van, hogy: „A jezsuitákat főkép azért támadták, és buktatták meg, mert a római szentszék

felsőségének legszigorubb értelmezése mellett küzdöttek." „Az ellenállás szelleme," mely a jezsuitákat megsemmisitette, „lépésről-lépésre" előbbre nyomult; „az 1789. év viharaiban birtokába jutott a hatalomnak, annak a hatalomnak, mely arra vélt hivatkozni, hogy a régit mindenképen lerombolja." (A római pápák, III., 205—210. l.)

De XIV. Kelemen? Kelemen csak hosszu habozás után és *csak erkölcsi kényszer alatt* rendelte el az eltörlést. Müller János, Leo, Menzel, Reumont, Ranke és minden, XIV. Kelemenről ujabban nyilvánosságra hozott bizonyiték megdönthetetlen tényként mutatja ki, hogy Kelemen csak a legerősebb fenyegetések és zaklatások után engedett az udvaroknak, melyek már a hittől való elszakadással fenyegetőztek és a pápai hatáskör részeit kezdték nyirbálni, hogy kényszeritsék. Vajjon a pápa ezáltal nem a három ország elszakadását őrizte-e meg talán és a kisebb bajjal nem nagyobbat háritott-e el?

Egyházellenes elemek vitték ki az eltörlést; ez igazolja, mily veszélytelenek voltak a jezsuiták az egyházra nézve. Az eltörlő breve a pápa közigazgatási szabályrendelete; egy katholikus sem állitja, hogy

az ily szabályrendelet „csalhatatlan." Az eltörlésnek a pápa csalhatatlanságához semmi köze sincs, bármennyire erősitette is ezt a német országgyülés 1872. junius 5-iki ülésén *Schulze-Berlin* ur. „A breve a jezsuitáknak sem tanitását, sem erkölcseit, sem fegyelmét nem itéli el." (Schoell, Cours d' Histoire, XLIV. 83.)

Nem állitjuk, hogy azon idők minden jezsuitája szent volt, de a rend semmi esetre sem érdemelte meg, hogy eltöröltessék.

„Az 1773. utáni legszavahihetőbb volt jezsuiták, az egész katholikus világ püspökei, katholikus városok és fejedelmek és maguk az összes pápák a feloszlatás előtti utolsó évekig a rend számára még fennállásának utolsó negyedszázadára a legfényesebb bizonyitványt állitották ki." (Duhr, Jezsuita regék, 358. l.)

107. Jó cselekedetek.

Kifogás. *A jó cselekedetek nem szükségesek az üdvösséghez, szent Pál (Róm. 3, 28) ezeket mondja: „Mert azt állitjuk, hogy az ember hit által igazul meg a törvény cselekedetei nélkül."*

Válasz. Ezt Luther mondja a maga biblia-forditásában, *de ezt nem mondja szent Pál;* mert az eredeti szövegben nincs benne az „egyedül“ szó, azt csak Luther csusztatta be a saját megigazulási elméjete kedvéért. Azonfelül szent Pál itt nem a kereszténység kegyes müveiről beszél, hanem a mózesi törvény szertartásairól, mint pl. a tisztálkodásokról.

Kifogás. De az ember bünös és ezért semmiféle jó müveket nem végezhet!

Válasz. Az ember nem végezhet jó cselekedeteket Krisztus nélkül, de igenis *Krisztussal;* mert szent Jánosnál (15, 5) Krisztus kijelenti: „Én vagyok a szőlőtő, ti szőlővesszők; a ki énbennem marad és a kiben én maradok, az sok gyümölcsöt terem.“

108. Jövendölés.

Kifogás. *Mindig és mindenütt voltak próféták, a kik a jövendőt előre megjósolták; az okos ember azonban erre mitsem ad, mert a jövendölés többnyire bizonytalan megjóslása a jövendő eseményeknek.*

Válasz. Az okos ember nem önti ki a fürdővizzel a gyermeket és külömbséget

tesz a hiteles és nemhiteles jövendölések között. Krisztus Urunk például az ő jövendöléseit megerősitette csodatételeivel, a melyeknek segitségével bebizonyitotta, hogy ő Istentől küldött próféta. Az ó-szövetségnek számos jövendölése megerősitést nyert, mert Krisztusban mind beteljesedett. Ezek a jövendölések nem valami bizonytalan találgatások, hanem annak közlése, a mit a jövőbe látó Isten az embernek kinyilatkoztatott.

Azon jövendölések körül, melyek nincsenek a Szentirásban, nagyon óvatosaknak kell lennünk, mivel e téren nagyon sok szemfényvesztés és csalás történik az emberek könnyenhivősége folytán.

A csodákat és jövendöléseket csak korlátolt eszü vagy lelkiismeretlen emberek tagadják; müvelt ember külömbséget tesz. A történelmileg bebizonyitott csodákat és jövendöléseket elfogadja, a be nem bizonyitottakat tagadja. (L. „Prófétaság“ és „Csodák.“)

109. Jutalom.

Kifogás. *A valódi keresztény mindent (Isten iránti) szives hálából tesz és nem*

jutalomért. A jutalomelmélet megvetendő; az erényt önmagáért kell gyakorolni.

Válasz. Miért figyelmeztet bennünket a Szentirás oly gyakran az örök jutalomra, midőn az erényre serkent? Krisztus örök életet igér azoknak, a kik az éhezőknek ételt, a szomjuhozóknak italt adnak. (Máté 25, 34—46.) Más helyen igy szól az Üdvözitő: „Az ember fia eljövendő lesz atyjának dicsőségében az ő angyalaival; és akkor megfizet kinek-kinek az ő cselekedetei szerint.“ (Máté 16, 27.)

Tényleg a legtökéletesebb cselekedet, ha Istennek szeretetből szolgálunk, mint sem erényes életet folytatnunk a jutalom reményében vagy a büntetéstől való félelem miatt. Épen azért ez a két ok mindig megvetendő.

Dicső és fenséges dolog, ha a hazának valaki ingyen ajánlja fel szolgálatát, de azért a haza tönkremenne, ha ilyenekre támaszkodnék. Igen sok hivatalnok van, a ki dusgazdag anyagi helyzetében megtehetné, hogy a hazának ingyen szolgáljon puszta hálából, de igen kevés teszi meg. A meddig ez nem megvetendő és méltatlan eljárás, addig Krisztus Urunk szavai szerint szabad a menyországban egykor

reánk váró öröm és jutalom s a megigért boldogság reményében Istennek szolgálnunk. Az olyan erényhősök, a kik nagy hangon beszélnek arról, hogy az erényt önmagáért kell szeretnünk, Kant módjára, az ilyenek ritkán hősei az erénynek.

110. Kanossa.

Kifogás. *A Kanossa-járás örök szégyen marad, melylyel a pápaság a német császárságot illette.*

Válasz. Tisztelet az igazságnak! azután majd meglátjuk, mi a való ezen kifogásban.

VII. Gergelyt 1073-ban választották pápává és egyik fő feladatát abban látta, hogy V. Henrik császárral a német egyházban felburjánzott visszaéléseket (simónia és papok házasodása) kiirtsa. Henrik olyannyira elnyomta a szászokat, hogy azok föllázadtak és a császárnak menekülnie kellett. Szorongatott helyzetében (1073) a pápának „olyannyira édességgel és engedelmességgel teli levelet irt, a milyent sem ő, sem elődei nem intéztek még a római egyházhoz“ (Hergenröther), töredelmességet mutatott, tanácsért és segit-

ségért könyörgött, miközben a két legmagasabb hatalom kölcsönös támogatásának szükségességét kiemelte. Azonban Henrik állhatatlan volt és rossz tanácsadók vették körül. Sikerült neki a szászokon iszonyatos boszut állani; püspököket nevezett ki és tett le, s valósággal bünt bünre halmozott. Henrik nevében Wormsban összegyült a legtöbb német püspök, hogy a pápa megbuktatásáról tanácskozzanak. A püspököknek, mint a király hübéreseinek nem volt szabad más pápát elismerniök, csak azt, kit hübérúruk megjelöl. Henrik a pápához intézett egyik levelében őt „Hildebrand, a csalfa szerzetes" néven nevezi és felszólitja, hagyja el szent Péter székét. Végre 1076-ban a pápa V. Henriket egyházi átokkal sujtotta. Henrik ügyet sem vetett a kiközösitésre. Mikor azonban látta, hogy sok német fejedelem elpártolt tőle és uj német királyt készülnek választani, szerencsétlensége kétségbeejtette őt, kit szerencséje elbizakodottá tett.

A pápa fölöttébb enyhén bánt a királylyal és az uj királyválasztást csak Gergelynek a német fejedelmekhez intézett irása gátolta meg. A fejedelmek azonban kijelentették, hogy Henriket csak akkor ismerik el királyuknak, ha egy esztendő

alatt megszabadul az egyházi átoktól. Henrik beleegyezett a kiszabott föltételekbe és tél idején Itáliába ment. A pápa, miután a fejedelmektől kitüzött határidő végéhez közelgett, már uton volt Németország felé, hogy a fejedelmek kivánságára közöttük és Henrik között biráskodjon.

A pápa Kanossa hegyi várába vonult. Henrik ott vezeklőruhában jelent meg és az átok alól való föloldozásért könyörgött. Gergely zavarban volt. Nem menthette föl, nem itélhette el a vádlottat a nélkül, hogy a vádlottat meg ne hallgassa. Ezenkivül nem igen bizott Henrikben, mert ismételten megszegte már adott szavát. Azonban Henrik három nap egymásután vezeklő köntösben járult eléje és föloldozásért esengett. Jelenlevő kisérői Henrik nevében megesküdtek, hogy a fejedelmek vádjaira a birodalmi ülésen fog válaszolni, addig is tartózkodik a birodalom kormányzásától. Végre Gergely engedett, föloldozta őt és a szent áldozáshoz bocsátotta.

Sajnos, *Henrik bünbánata nem tartott sokáig* és nem volt gyümölcsöző. Később ujabb átok alá került. — Ha szégyen mocskolja a történelem ezen részét, úgy

nem a pápa viselkedését éri ez. Ha Henrik bünbánata őszinte volt, akkor a Kanossa-járás nagy férfiuhoz méltó lépés volt, ki mint király is fia maradt az egyháznak és a pápának.

III. Kant.

Kifogás. *Kant tagadhatatlanul Németország legnagyobb bölcselője az uj-korban. Erkölcstana utólérhetetlen. Az ész önuralma, melyet hirdet, a legnagyobb vivmány.*

Válasz. Az igazság ez: Alig van ember, a ki Németországnak annyit ártott volna, mint épen Kant.

Kant Emmanuel Königsbergben született, ugyanott tanitott és ott is halt meg 1804. évben. Úgy ismeretes, mint par excellence bölcsész. Egyéb müködésén kivül nagy befolyással birt mindenre, egész a szoczialismusnak Bernstein-féle irányzatáig. Ezt a befolyását azokkal a vallás-erkölcsi következtetéseivel érte el, melyeket ő maga saját bölcseletéből vont le.

Bölcselete eszményi kétkedés (idealisticus scepticismus), eszménye a tudomány előföltételnélkülisége. Mindent bizonyit, vagyis: mindent be akar bizonyitani;

ezáltal zsák-utczába jutott, nem mehet előre, mivel előbb az észt vizsgálja, vajjon képes-e az igazságot megismerni. Azért — mivel ezt ugyanazon észszel akarja bebizonyitani, a melynek megismerőképességében kételkedik — körben mozog, de eredményre nem jut. Nem tudja, hogy rajta kivül van-e világ, vagy hogy ő rajta kivül levő világ nem-e az ő ábrándképe. Nem tudja, hogy van-e Isten, vagy hogy halhatatlan-e a lélek? Az ő nyomdokán egyiket sem lehet bebizonyitani. A modern világnak Kant bölcseletében leginkább a vallásról irt megvető nyilatkozata tetszik. Különösen dicsérik „autonom erkölcstanát.“ Lényege következő:

„Önállónak“ lenni annyit tesz, „mint önmagának törvényeket szabni.“ Kant szerint az emberi ész nem függ sem Istentől, sem más tekintélytől; önmagának törvényhozója, mert olyan törvény, melyet Isten ir elő, méltatlanság, sértés az emberre. Az ész, mely magát az erkölcsi törvény által megköti, csak azért tartja meg a törvényt, mert akarja. Ugyancsak szép erkölcstan! E szerint aztán kellemes élni! Erkölcstörvényével dicsekszenek; az erényt csak önönmagáért gyakorolják s abban megtalálja mindenki valódi boldog-

ságát. Óh boldog, szerencsés lélek, a mely ily tiszta szeretettől lángol az erény iránt! De a gyakorlati életben fölfüggeszti a törvényt, ha alkalmatlannak találja. Ez aztán a józan erkölcstan! Az ember ily erkölcstan vezérlete alatt sohasem jöhet önmagával ellenkezésbe. Nem rabszolga-lélek többé, a mely Istentől vagy a pokoltól való félelemből, vagy a mennyei jutalom reményében erényes — szégyen, mily aljas, önző, önjutalmazó elmélet! Éljen a tiszta erkölcs, az önmagáért gyakorolt és szeretett erény!

Engedelmet kérünk, de ezek mind csupa üres szólamok, melyek csak az erkölcstelenséget takargatják. Ha magam ura vagyok, erkölcstörvényeimet magam szabom meg, azok alul akkor mentem föl magamat, a mikor akarom, vagyis üres szólam nélkül közönséges nyelven: Nincs erkölcstörvényem, magam felett nem ismerek Istent és Urat, — szabad ember vagyok erkölcstörvény nélkül. Azésznek ez az önállósága rendkivül hizeleg az érzéki embernek. Azért magasztalja a világ olyannyira Kantot, daczára, hogy azt nagy része nem is olvasta és a kinek müvét érthetetlen nyelvezete miatt még kevésbbé értette meg. Ezzel az Isten- és pokol-

mentes erkölcstannal kényelmesen lehet élni. Éljen tehát Kant!

Nekünk keresztényeknek senkisem veheti rossz néven, ha mi a königsbergi „bölcs," „sas" istenitésében részt nem veszünk, mi őt olyan férfiunak tartjuk, a ki Németország erkölcsiségében nagy rombolást vitt és visz még végbe.

A protestantismus, mint Paulsen mondja, őt mint a protestantismus bölcselőjét tiszteli. A liberalismus, a szabadelvüség dicséri őt, mivel a független erkölcsöt hirdeti. A szoczialismus csodálja, bámulja, mert Kant kitünő fegyverrel látja el: „az ész önkormányzati jogával." Még az anarchia sem pironkodhatik miatta, mert Kant forradalmár volt. A Kant bölcselete nem keresztény bölcselet, mi épen ezért küzdünk ellene. (Willmann, Idealismus, III.)

112. Katholikusság.

Kifogás. *A katholikus országok a müvelődésben hátramaradtak s a protestánsok lassankint felülmulják. Ebből az következik, hogy a protestantismus igazi müveltséghatalom, a katholiczismus azonban a*

népet elnyomja és nyomorgatja. Példák: Ausztria, Francziaország és Spanyolország, melyek állandóan hátramaradnak.

Válasz. Oroszország nem protestáns ország, ez is hátramarad? Mig a katholikus országok buzgó katholikus szellemben haladtak, mindig az elsők voltak. Még Német- és Dánországok is, mig tisztán a katholikus vallás uralkodott bennök, sokkal hatalmasabbak voltak, mint akkor, midőn egészen vagy részben a protestantismusra tértek át. Ha a vallás igazsága felett az anyagi jólét határoz, az igazság inkább a zsidók, mint a protestánsok részén van. Azonkivül valamely népnek anyagi jóléte nem a vallástól függ. hanem inkább az éghajlattól, jellemtől, a politikai személyektől és viszonyoktól, háboruktól stb. A nemzeti jólétet egyedül a vallásnak tulajdonitani, nagy felületességre mutat.

Megjegyezzük még: Németország erősebb mint Francziaország már azért is, mivel Németországnak 57, Francziaországnak pedig 38 millió lakosa van. Németország erősebb mint Ausztria- Magyarország, mivel ennek 10 millióval kevesebb lakója van és mivel különösen Ausztriában a különféle nemzetiségek folyton egymással czivakodnak. Hollandia, daczára hogy protestáns ország, épen akkor bukott le virágzása magaslatáról, mikor benne a protestantismus élte virágzásának legszebb korát. Francziaország XIV. Lajos és Napoleon alatt, midőn még buzgó katholikus állam volt, tehát kétszer volt a világnak leghatalmasabb állama. Angliához és Amerikához hadsereggel hozzáférni nem lehet, mert természeti fekvésök kedvező. A középkorban Itália állott a kereskedelem élén kedvező fekvésénél fogva. A katholikus Spanyolország és Portugállia uralkodtak a 15. és 16. században az összes tengerek felett. Mai napság Itália és Spanyolország azért szorultak háttérbe, mivel talajuk egészen ki van zsarolva s egyik országnak sincs valami gazdag szén- és érczbányája. A modern államok nagyságának alapját az ipar fellendülése vetette meg. „Elmondhatjuk, hogy a modern világforgalom fejlődése által a gazdaság haladása és az ipar virágzása legnagyobbrészt a protestáns országra volt kedvező s számos katholikus ország háttérbe szorult (mivel szén és vas többnyire protestáns országokban volt nagyobb mértékben). Kivételek ebben is voltak, például: Belgium rendkivül nagyot haladt. Itt tehát a katholiczismus nem

müködött bénitólag. Az olaszok még akkor sem jutnának többé a kereskedelem terén az első helyre, de nagy iparországga sem fejlődnének, sem a régi Róma politikai hatalmát nem örökölhetnék, még ha protestánsok volnának is. (Köln. Volkszeitung. 12. 6. 1902.)

113. Katholikus elv.

Kifogás. *A katholikus elv, a föltétlen tekintély elve, nagy baj és megöli az egyediséget. Minden abszolutismus bénulást okoz . . az értelem, a lelkiismeret s végre a külső erő benulását okozza.*

Válasz. Paulsen azt akarja bebizonyitani, hogy a hit az embert hullává teszi, mely külsőleg ugyan még idegen kéz által mozog. De hiába! Vagy az egyszeregy kényuralma megöli a kereskedő egyediségét? Vagy talán az iránytü és világitótorony ellenségei az emberi *egyediségnek?* Vajjon a kereskedő és a tengerész kötelesek a külső tekintély oltárán az ész és lelkiismeret áldozatát felajánlani? Vagy Paulsen tanár el van fogulva minden külső tekintély iránt? Akkor meg kell szüntetni a katonaságnál divó engedelmességet.

Mire való a parancsnokság? Le a családban, gyárban, iskolában szükséges engedelmességgel! Mert mindez megöli az egyediséget!

A tanár urnak igaza volna, ha a vak engedelmesség és féktelenség között középút nem lenne. De van egy észszerü áldozat, miként szent Pál (Róm. 12, 1) mondja, van Isten, király, szülők, az egyház, mint hittanitó iránti észszerü engedelmesség.

Csak az, a ki Paulsen tanárral az ész ostoba függetlenségét pártolja, csak az érti meg a külső tekintély, a katholikus elv iránt táplált ellenszenvét. Az önmagának törvényt alkotó ész valami képzelet; mert senki sincs önmaga felett és nem alkothat olyan törvényt, mely önmagát mint alattvalót kötelezze. Mi szivesebben követjük Thierst, a ki ugyan nem volt katholikus, de azért igy ir: „A katholiczismus nem akadályozza a gondolkozásban azokat, a kik gondolkozásra vannak hivatva.“

Nem szép dolog először elferditeni a katholikus elvet, azt vak engedelmességnek bélyegezni és azután rátámadni. A katholikus embernek egy földi tekintély iránt tanusitott engedelmessége sem nem vak, sem nem föltétlen, hanem eleven, észszerü,

szabad és föltétes; csak az Isten iránti engedelmesség föltétlen, szabad, eleven és észszerü

A tapasztalásból tudjuk, hogy a katholikusnak egyedisége legalább is oly nagy, mint a protestánsoké és lelkiismerete is van legalább olyan jó és éles és oly eleven, mint ezeké.

114. Kálvin.

Kifogás. *Kálvin Luther, Zwingli és Melanchton mellett ujjáalkotója az egyháznak az evangéliumi megváltás eredeti ereje tekintetében.*

Válasz. *Lutheránus* ember ilyesmit nem állithat! Mert Kálvin oly tanokat prédikált, melyek a lutheránussággal homlokegyenest ellenkeznek. Luther tanitása szerint a hit boldogit, de természetesen csak a valóságos hit. *Ha Luther hite a valóságos hit, akkor Kálvin tanitása valóságos eretnekség.* Ha Kálvin hite az igaz hit, akkor Luther tanitása tévedéssel teljes. Miképpen egyesithetnek az „evangéliumi“ vallás emberei ilyen ellenmondásokat és hogyan nevezhetik Kálvint Luther mellett

az egyház ujjáalkotójának az evangéliumi megváltás eredeti ereje tekintetében?

Kálvin azt tanitja, hogy az Isten a gonosz szerzője, — Luther, hála Istennek, elfordult ettől a tanitástól. Kálvin tanitja, hogy az Isten azért teremtette az emberek egy részét, hogy általuk a gonosz érvényesüljön. Vagy talán ez az evangéliumok eredeti ereje? Kálvin azt tanitja, hogy az ember bensőleg nem szabad, tehát rossz tetteiért nem vonható felelősségre. Azt tanitja, hogy az Isten az emberiség egy részét előzetesen pokolra kárhoztatja, a miben az emberek teljességgel ártatlanok és a min nem változtathatnak. Vajjon ez Krisztus tanitása-e, ki minden embert üdvöziteni akar és az egész emberiségért halt meg!?

115. Kegyelem (malaszt).

Kifogás. *„Malaszt nélkül, mit sem tehetek.“ Ámde sok jót tehetek a nélkül, hogy Isten segedelméből valamit éreznék.*

Válasz. A kereszténység azt tanitja, hogy kegyelem (malaszt) nélkül nem tehetünk semmit sem; vagyis semmi Isten-

nek tetszőt, semmi az ég számára érdemes dolgot.

Krisztus tanitása szerint Isten a mennyországot mint munkánk jutalmát igéri nekünk (vesd össze a szőllőhegyi munkásokról szóló példázatot, Máté 20). Ezért földi életünket a mennyországra kell irányitanunk, Istenért kell munkálkodnunk. Mihelyt Istenért, azaz Isten szent akarata szerint müködöm, jól müködöm. De az Istenért való ezen munkához természetfölötti, láthatatlan segitségre: kegyelemre (malasztra) van szükségem. Az ész ezt nem ismeri föl, de a hit azt mondja nekem, hogy Isten segedelme szükséges a jóhoz.

A *hitetlen alamizsnája* természetesen jó cselekedet, de ő ezzel még nem érdemli ki a természetfölötti jutalmat: a mennyországot. Nem Istenre vonatkoztatva és Istenért teszi. Ő nem akar jutalmat Istentől, ezért Isten nem is jutalmazza meg természetfölötti javakkal. Isten azt akarja, hogy a hitből cselekedjem, „mert hitből él az igaz.“ (Gal. 3, 11.) A hitnek kell életem zsinórmértékének lennie, mert „hit nélkül lehetetlen kedvesnek lenni az Istennél.“ (Pál levele a zsidókhoz, 11, 6.)

116. Keresztség.

Kifogás. *A katholikusok vagy ujrakeresztelők, vagy pedig durva türelmetlenségökben tagadják, hogy a protestánsok keresztények volnának; mert ők a katholikus hitre térö protestánsokat még egyszer megkeresztelik.*

Válasz. Nem igaz, hogy a katholikusok a visszatérő protestánsokat minden esetben még egyszer megkeresztelik. A katholikus egyház a protestánsok keresztségét érvényesnek ismeri el; feltéve, hogy az valóban és törvényesen megtörtént. De ez nem történik meg mindig. A protestánsoknál gyakran előfordul, hogy például keresztelés előtt fátyollal fedik be a gyermeket, nehogy a gyengéd teremtésnek a hideg viz megártson. Ilyen esetben legalább is kétséges, hogy a gyermek megvan-e keresztelve.

Minthogy némely protestáns vidéken ilyen visszaélések előfordulnak, az egyház azt határozta, hogy az áttérőket illetőleg mindig pontosan meg kell tudakolni, vajjon érvényes, helyes keresztségben részesültek-e. Ha ez kiderül, hogy érvényes keresztségben részesültek, nem fognak ujra

kereszteltetni. Ha azonban bizonyosat nem lehet megtudni, úgy feltételes keresztségben részesülnek, vagyis, csak akkor érvényes, ha első megkereszteltetésük érvénytelen volt. Valóságos, föltétlen ujrakeresztelés nincs megengedve. Igy járnak el a lelkiismeretes protestánsok is; ha kételkednek a keresztség érvényességében, feltételesen ismétlik a keresztséget a nélkül, hogy ujrakeresztelők lennének.

117. Keresztes hadjáratok.

Kifogás. *A keresztes hadjáratok több bajt okoztak, mint hasznot. A keresztesvitézek a vallás ürügye alatt és nevében borzasztó kegyetlenségeket vittek végbe.*

Válasz. A ki igy beszél, az vagy nem tanulta a történelmet, vagy sötét, homályos szemüvegen néz.

A keresztes hadjáratok inditó oka a legnemesebb eszme volt, mely valaha alkalmat adott hadjáratra. Ennek czélja volt, hogy Jézus Krisztus müködésének és szenvedésének helyét, az ő szentvére által megszentelt talajt, visszafoglalják a Szaraczenok hatalmából. A keresztény névnek, a mely ekkor már tényleg a leg-

győzedelmesebb név lőn a világon, nem volt szabad tovább türnie azt a gyalázatot, hogy Palaesztina, a szentföld tovább is a kereszténység halálos ellenségének hatalmában maradjon.

A keresztes hadjáratok oly nagyszerü emlékoszlopok voltak, melyek a nyugati népeknek a Krisztusért való lelkesedését örökre hirdetik. A legnagyobb, legnemesebb vállalatok, mint emberi müvek, nincsenek gyarlóság nélkül; és ha a keresztesvitézek Jeruzsalem elfoglalása, bevétele után a keresztény gyilkosokon bosszut állottak, ez magától érthető. Hogy e mellett kegyetlenségeket is vittek végbe, sajnáljuk, de nem tagadjuk. De ezért elitélni a keresztes hadjáratokat, igazságtalanság.

A keresztes hadjáratok egyesiték a nyugati tartományok lovagjait s pompás csatateret mutattak nekik bátorságuk bebizonyitására. A szentföldnek elfoglalása és védelme volt az a magasztos eszme, mely a lovagságot létrehozta. A keresztes hadjáratokból keletkeztek a lovagrendek is, melyeknek Keletnémetország, Morva-, Magyarország rendkivül sokat köszönhet.

A ki azonban azt állitja, hogy a keresztes-lovagok a vallás nevében bor-

zasztó kegyetlenségeket vittek véghez és hogy ezeknek a keresztény vallás az oka, az ilyen hitvány rágalmazó.

118. Kereszténység.

Kifogás. *„A kereszténység ellensége a szabadságnak és kulturának.“ (Bebel, Kereszténység és szoczializmus, 13. l.)*

Válasz. A majdnem *kétezer éves történelem azt mutatja, hogy a kereszténység mindenüvé,* a hova elhatott, *szabadságot és erkölcsösséget vitt,* igy Magyarországon is és a hol *elhalt,* ott elvadulás és zsarnokság volt a következmény. — És mindazonáltal egy szocziáldemokrata szószóló egyszerre csak arra a fölfedezésre bukkan, hogy a kereszténység ellensége a szabadságnak és a kulturának!

A mily józanul itélnek is a szocziáldemokraták a társadalmi élet nehány — ha nem is minden — anyagi kérdésében, oly hamisan itélnek majdnem rendszerint, valahányszor az élet vallásos oldala érintetik. Nem csoda! A vérbeli szoczialista szivében ellensége a vallásnak és Istennek.

Vajjon a kereszténység, jelesül a katholikus kereszténység, *ellensége a kulturá-*

nak? Olvassátok el előbb, kérlek, mit mond a hitetlen *Harnack* tanár „A kereszténység lényege“ czimü müvének 153. oldalán: „Mit tett a római katholikus egyház? Először is nevelte a római-germán népeket, még pedig más szellemben, mint a keleti egyház a görögöket, szlávokat és keleti eket. Ha az eredeti hajlandóság, az elemi és történeti viszonyok befolyásolták is ama népeket és segitették is az egyház érvényesülését, azért az egyház érdeme nem leszen kisebb. Az egyház hozta el a fiatal nemzetekhez a keresztény müveltséget, még pedig nem hozta el csak azért, hogy az első foknál megállitsa őket, — nem, a továbbképzésre alkalmassal ajándékozta meg őket és maga *vezette* ezt a haladást majdnem ezeréves időszakon keresztül. Vezérük és anyjuk volt a 14. századig. . . Az egyház természetesen régóta nem vezérkedik már, ellenkezőleg, gátoló tényező lett; ám a modern haladás hibáival és elsietéseivel szemben ez a gátolás nem mindig áldatlan dolog.“ — Ez a tétel: „Az egyház régóta nem vezérkedik már,“ az a régi síri ének, melyre az egyház ellenségei minden évszázadban rágyujtanak; az egyház diadalának ténye azonban minden évszázadra ráczáfol. A

katholikus egyház még mai nap is a keresztény kultura élén áll.

A kereszténység legyen ellensége a *szabadságnak* és kulturának? Miért? Mert nem engedi meg a teljes zabolátlanságot és szabadosságot az erkölcsben és kulturában. Hiszen akkor a család meg az atyai tekintély is ellensége a szabadságnak és kulturának — a pajkos fiainak nem enged meg minden csinyt és vakmerőséget; akkor az iskola is ellensége a szabadságnak és müvelődésnek — mert nem hagyja a tanulók kényére, hogy hol, miképpen és mit tanuljanak, hogy kétszer kettő négy legyen-e, vagy öt; akkor az állam a legnagyobb ellensége a szabadságnak és kulturának, mert nem ereszti szabadjára a tolvajokat, gyilkosokat és gyujtogatókat és nem engedi, hogy a kulturális munkának ez a neme szabadon fejlődjék. Ily fölfogással az egyház is ellensége a szabadságnak és a kulturának. A rosszat, a hamisat, a nemtelent eltaszitja és az emberiségtől távol tartani törekszik. Ám hogy a gaztettek, a hazugság, az aljasság megnemesiti az akarat szabadságát és előmozditja a kulturát: az előttünk mindeddig ismeretlen volt.

119. Képmutatók.

Kifogás. *A pogánykor római papjai képmutatók voltak; ma a keresztény papok azok.*

Válasz. Mi nem illetjük ezzel a szemrehányással a pogánykor minden római papját. Ám ugyanezt a vádat emelni a keresztény papok — minden keresztény pap, az összeség — ellen, az ugyan igen kedvelt, modern szokás, de éppoly igaztalan, sőt nemtelen is. Ez elv szerint az anarchistáknak szabad minden gyárost, minden háztulajdonost, minden mestert gazembernek és vérszopónak nevezni, — mert egyesek közülök valóban gazemberek.

Tisztességes embernek undorral kell elfordulnia az ilyen rágalmazóktól.

Ez a beszéd megmagyarázható a modern pogányság és igaz kereszténység között vivott harczból kifolyólag. Ennek során mindig a rágalom fegyvere játszotta az első szerepet. Gyakran hallani: „A papok kiveszik a pénzt az emberek zsebéből, de maguk sem hiszik el, a mit mondanak.“ Feleletünk erre: A királyt, a hivatalnokokat, a tanitókat a népnek kell eltartania, mivel a népért dolgoznak.

Hasonlókép a pap is a népért él. Ezért kell a népnek papjait is eltartani, a mint az Isten kifejezetten rendeli: „Azok, kik az oltárt szolgálják, az oltárról is kapják eltartásukat."

120. Kétely.

Kifogás. *Jogom van mindenben kételkedni, hogy saját kutatásom által az igazságot megtaláljam. „Descartes a módszerről irt értekezésében a modern tudományos kutatásnak ezt a programmját állitotta fel, midőn irja, hogy bármily okadatoltnak találunk is valamely állitást az első pillanatban, mégis kétkednünk kell benne és kritikai vizsgálat alá kell vennünk. A kutató semmitse fogadjon el valónak, a mi be nincs bizonyitva." (München, Neueste Nachrichten 1901. November 20.)*

Válasz. Ugyan próbálja meg, és kételkedjék már egyszer a saját létében és az egyszeregy igazságában.

Nem, ön nem kételkedhetik mindenben, de nincs is ahhoz joga.

Nem kételkedhetik abban, hogy az

igazságot képes megismerni; nem abban az elvben, hogy minden létezőnek megvan az elegendő oka a létezésre; sem az oksági elvben.

Probálja meg egyszer és bizonyitsa be saját létét? „Cogito, ergo sum." Gondolkozom, tehát létezem," mondja Descartes, de ez nem bizonyiték.

Mielőtt meggyőződöm arról az igazságról: gondolkozom, tisztában kell lennem, hogy valóban létezem, hogy én vagyok, a ki gondolkozom. Ha saját gondolkozásom és ezáltal létezésem bizonyos csak, de semmi egyéb nem bizonyos — ha az ellenmondás elve (például nem lehet az, hogy egy időben valami legyen és ne legyen) nem közvetetlenül bizonyos, úgy nem tudok bizonyosságot szerezni gondolkozásom és létezésemről.

Ha ön azt el nem ismeri, hogy lehetetlen, miszerint valamely dolog ugyanazon időben létezzék és ne létezzék, úgy lehetséges, hogy ön egy időben gondolkozik és nem gondolkozik, létezik és nem létezik. Állitása tehát: Gondolkodom, tehát létezem, mitsem jelent. Mert e mellett igaz lehetne ennek az ellentéte is: „Nem gondolkozom és nem létezem." (Balmes, Fundam. der Philos. I, 181.)

Az ellenmondás elve nélkül Descartesnak a másik állitása sem érvényes: „A mit teljes világban és határozottan megismerek, az igaz.“ Mert ha lenni és nem lenni egyidőben lehetséges, úgy egy megismerés világos és homályos, határozott és zavarodott lehet. (Lehmen, Philos. I. 159. o.)

Létemben, az ellenmondás elvében, azésznek igazságot megismerő tehetségében egyátalán nem kételkedhetem. Ebből következik az is, hogy nincs semmi a világon elegendő ok nélkül. Ebben is lehetetlen kételkedni.

A tudománynak abszolut föltételnélkülisége, a mint azt Descartes tanitja, esztelenség, ez által igazságra nem juthatunk. Az igazságnak legnagyobb ellensége a kétkedés. A tudomány azonban azt követeli, hogy ok nélkül semmitse tartsak igaznak.

„Hogy az ész eme követelményének eleget tegyünk, nem szükséges, hogy csak azt tartsuk igaznak, a mit csak szigoru értelemben lehet bebizonyitani. Mindenre bizonyitékot kérni annyi, mint lehetetlenséget kérni. Ismeretünk kezdete bebizonyithatatlan; de nem is szükséges bizonyitanunk, mivel arról közvetetlen belátás által bizonyosokká lettünk.

Az ész használatát megelőzik azok az elvek, melyekre támaszkodik, és ez az ész léte, mely gondolkozik. Öntudatos gondolkodásra csak két utunk van: vagy bizonyos elvekből kiindulva ujabb ismereteket kell keresnünk, vagy pedig az előttünk még kétes elveket a már bebizonyitott igazságokra visszavezetni. Mindkettő lehetetlen, ha nincs bennünk olyan ismeret, a mely ezt föltételezné! Ennélfogva ama okok puhatolásánál, melyeknél fogva valamit igaznak tartunk, nem szabad szemtelenül visszatérnünk, hacsak mindent feladni és a tudományt lehetetlenné tenni nem akarjuk. Végre egy határhoz kell érnünk és igazságokba ütődnünk, a melyek nem más igazságoknak rejtett fényében, hanem miként a nap, saját fényökben ragyognak és félreismerhetetlen világosságukban minden értelemre rákényszeritik magukat. Ez minden bölcseletnek a kezdete.“ (Lehmen I, 152. o.)

A bölcselet ezekből az első igazságokból további ismereteink segélyével bebizonyitja Isten létét következetesen és hathatósan úgy, hogy a világon kivül

létező Isten létében józan észszel nem kételkedhetünk.

A történelem fényesen beigazolja Krisztusnak létét és csodáinak megtörténtét. Krisztus Isten követének, sőt Isten fiának mutatta be magát; ön tehát tartozik neki engedelmeskedni és mindent elhinni, a mit ő mondott, mert ő az igazság. Az ész azt mondja önnek, hogy a Krisztus által hirdetett hit igazságai és az észszerü emberi kutatás eredményei között ellenmondás van. Két igazság egymással nem ellenkezhetik, épúgy az ész és a hit sem.

A tudomány üdvösségét tehát sem a Descartes módszere kételyétől, sem Mommsennek a tudomány föltételnélküségétől nem várhatjuk, hanem az igazságra törekvő észtől. Igy jut ön az első bebizonyithatatlan igazságtól a többihez.

A katholikus tudós helyes uton törekszik az igazság ismeretére s az igazságra való törekvésében a hit nemcsak hogy nem akadályozza, hanem segiti, miként a világitótorony segiti a tenger hullámain vergődő hajóst.

Ha valamely katholikus ember lelkében vallása igazságai ellen kételyek támadnak, szabad utána kutatnia, hogy tulajdonképen mit is kell hinnie — efelől

fölválgosittathatja magát. Gyakran azáltal is kétely támad, hogy a hittanitást és szabályt nem jól értettük és eszünk a félreértett hitszabály ellen fellázad. Gyakran rövidke oktatás is elégséges a kétkedő megnyugtatására. Mert mi meg vagyunk győződve, hogy a helyesen megértett, katholikus tan az észszel nem ellenkezhetik.

121. Két szin alatti áldozás.

Kifogás. *„A római egyház tanitása szerint az Urvacsoránál nem szabad a hiveknek bort adni. Ez az emberi intézkedés azonban nyiltan ellenkezik Jézusnak határozott, az evangelikus egyház által követett szavaival: „Igyatok belőle mindnyájan," és ez megrablása a keresztény községnek, csakhogy a papi állás dicsőittessék."*

Válasz. Ugyan miért nem mossák meg a protestánsok egymás lábait, hiszen Krisztus nyiltan mondá: „Ha tehát én, az Ur és Mester, megmostam a ti lábaitokat, ti is tartoztok egyik a másika lábait megmosni." (János, 13, 14.)

Ezeket a szavakat Krisztus Urunk

egyedül a jelenlevő apostolokhoz intézte, nem pedig minden keresztényhez. Hasonlóképen ezeket a szavakat is: „Igyatok belőle mindnyájan,“ egyedül a jelenlevő apostolokhoz, nem pedig az összes keresztény hiveknek mondta. Különben Krisztus Urunk mind a két szinben, a kenyér és bor alakjában egészen jelen van úgy, hogy a ki egyik szin alatt veszi magához, époly egészen kapja, mintha mind a két alakban magához vette volna.

A ki az Üdvözitőt az Oltáriszentségben magához veszi, az az eleven Krisztust kapja, az eszi az Ur testét és iszsza az Ur vérét. A világi hivő, a ki az Üdvözitőt a kenyéralakban veszi magához, az egész Krisztust veszi magához testével és vérével. A pap nem részesül többen, ha az Üdvözitőt a kenyér és bor alakjában veszi is magához. Azért a keresztény község megrablásáról szó sem lehet, miután a község semmit sem veszit, sőt mindent kap.

Az egyház a régi időben a hiveknek is kiosztotta az Oltáriszentséget mind a két alakban. De miért nem mostan is? Egyedül az ott előforduló kellemetlenségek miatt, a mint ez a protestánsok Urvacsorájánál most is gyakran előfordul. (A szent vér

kiömlése, némelyek undorodnak másokkal egy kehelyből inni.)

Az egyház önmaga rendelkezik ama szertartásoknál, melyeket nem ő maga rendelt el. Krisztus azonban nem parancsolta meg, hogy a világi hivek az Oltáriszentséget két alakban kapják.

122. Khina.

Kifogás. *Khina évezredek óta müvelt állam; miért tolakodnak be mindenüvé a hittéritők, hogy az európai vallást ott a khinaiak akarata ellenére terjeszszék?*

Válasz. *Ki az ura a világnak*, Isten-e, vagy pedig a jelenkor kulturájának harczosai? Krisztus világgá küldte apostolait, még a római birodalom müvelt tartományaiba is. A római caesárok is azt kérdezték követőikkel együtt: Miért jönnek ide ezek az idegenek, mért tukmálják ránk akaratunk ellenére vallásukat, mely nem illik az uralkodó valláshoz? És tüzzel-vassal, megkínzásokkal üldözték az uj vallás követeit és hiveit és halálra gyötörték őket. Ezek a mintaképei azoknak, kik azt kérdezik: Miért tolakodnak a hittéritők Khinába?

Az ilyen kérdést vagy meggondolás nélkül vetik föl, vagy a legarczátlanabb Istenkáromlást foglalja magában. Ha van Isten, akkor Istene ez minden embernek, a khinaiaknak épúgy, mint az európaiaknak; akkor azt akarja, hogy minden ember tisztelje őt, a mint azt megparancsolta; akkor azt akarja, hogy a krisztusi megváltás müvét mindenki ismerje el; azt akarja, hogy mindenki az általa alapitott egyházhoz csatlakozzék. Ezért akarja Isten, hogy a hittéritők Khinába vonuljanak és a vallás igazságát a khinaiaknak is hirdessék; a khinaiak dolga azután, hogy a vallást fölvegyék-e, vagy nem, erre semmiféle hittéritő nem kényszeriti őket. De a khinaiakra nézve nem közömbös elvégre, hogy a vallást elfogadják-e, vagy visszautasitják. Ha elfogadják, akkor a kereszténység dus áldása, Krisztus kegyelme reájuk hárul örökkön-örökké; ha nem fogadják el, akkor magukra zúditják azt a felelősséget, hogy üdvüket és pedig az örök üdvöt, talán visszahozhatatlanul eljátszották. Ezen az ezeréves khinai kultura sem változhat; a mi Uristenünknek a khinai foglyok számára sincs más birói mértéke, mint egyéb halandók számára.

Némelyek, kik eleintén idegenkedve fogadják a hittéritőt, később mégis megtérnek és örökké hálásak lesznek neki, hogy ellenállásuk daczára mégis fölkereste őket.

123. Kiközösités.

Kifogás. *A kiközösitésnél a katholikus egyház elárulja türelmetlen szellemét; mert hütlenné lett gyermekeit még életükben megátkozza és elkárhoztatja.*

Válasz. Mit szólnátok ehhez a tételhez: Az állam a *számüzetésnél* (már a hol ez divik) elárulja türelmetlen szellemét; mert gyermekeit még életükben eltaszitja és nem törődik vele, ha ezek az idegenben elpusztulnak?! Erre az volna a felelet: Ha az alattvaló nem akar állampolgár lenni és veszedelmes tagja az államnak, akkor az államnak teljes joga van hozzá, hogy kiutasitsa az országból. — Ám ha az egyház teszi ezt, akkor türelmetlen szellemet árul el!

Ha a tisztikarban vagy egy szabadkőmüves-páholyban valamelyik tag nem akar alkalmazkodni a szabályokhoz, egyszerüen kizárják az egyesületből — min-

den ember magától értődőnek találja ezt. Ám ha az egyház teszi ezt, bünéül rójják föl. Kétféle mértékkel mérnek itten.

A katholikus egyház az excommunicatiónál egyik engedetlen tagját kizárja a maga kebeléből. Azonban a *kirekesztés fölöttébb enyhe,* mert az engedelmetlen tagot mindenkor visszafogadják, ha megjavul és vezekel. Egyébiránt nem is igaz, hogy az egyház a kiközösités által valakit elkárhoztat és megátkoz.

A kiközösitettet csak az egyházi kegyelemtől fosztják meg; de nem az égi kegyelemtől. Bármikor megtérhet és visszatérhet az egyházhoz; tehát nincsen elkárhoztatva. Ha önként megmarad az excommunicatióban, és abban meghal, akkor elkárhozik, valamint elvész minden katholikus, a ki a halálos bünben, vagyis Istennel való ellenségességben hal meg. Elkárhozatának tehát nem az egyház az oka, hanem maga a bünös. Az egyház az igazhitüek közössége. A ki tehát az igaz hitet nem akarja többé vallani, az önönmagát zárja ki az igazhivők köréből. Ha büne növekedik, ha az egyháznak a hivők kielcsábitása által nagy mértékben ártani törekszik, akkor az egyház nyilvánosan is ki fogja őt közösiteni.

124. Kinyilatkoztatás.

Kifogás. *Hogyan nyilatkozhatja ki magát az Isten, a végtelen szellem az embernek, miként beszélhet vele? A kinyilatkoztatás nem is szükséges; az ember értelmével megismerheti Istent és a természeti vallást és önerejével vallásos életet élhet, ha akar.*

Válasz. Vajjon az Isten, a ki nekünk gondolataink közlésére a nyelvet adta, nem volna képes velünk beszélni, ha akarna? Hogy ilyen beszéd, tehát a kinyilatkoztatás szükséges-e, vagy nem, az Isten dolga. Ha azonban kinyilatkoztatja magát és ha a természet parancsain kivül még más parancsokat is előir számunkra, a mi kötelességünk engedelmeskedni.

Isten az ő kinyilatkoztatását Jézus Krisztus által adta nekünk. A mi kötelességünk tehát a keresztény kinyilatkoztatást köszönettel fogadnunk.

125. Királyság.

Kifogás. *Az emberiség csakis a királyságok eltörlése által szabadulhat meg a zsarnokságtól.*

Válasz. A törvényes királyság Isten kegyelméből való királyság s a törvényes király Isten nevében viseli a jogart — mert „nincsen hatalmasság, hanem csak az Istentől.“ (Róm. 13, 1.) Az Isten kegyelméből való királyságot csak az istentagadó gunyolja, következésképen gunyolnia kell minden, még a szoczialisztikus köztársaságban fennálló tekintélyt is; minden istentagadó között egyedül az anarchista következetes a cselekedeteiben.

Magam ura vagyok, ha Isten nincs. Az ember egyenlő a másik emberrel, csak ha az Isten másik embert elüljárómmá tett, kell engedelmeskednem ennek az embernek és pedig azért, mert az Isten akarja, legyen az aztán atyám, a pápa, a király vagy pedig valamely köztársasági törvényes hatalom. Minden hatalom Istentől jön. Ha a hatalom nem Istentől ered, úgy az azt gyakorló felsőbbség törvénytelen.

Isten az ó-szövetségben maga alapitotta meg a királyságot (Saul alatt) és maga kenette fel Dávidot királylyá. Az egyház a középkorban ünnepélyesen elismerte a királyságot. A királyság tehát nem zsarnokság, hanem törvényes államforma. Nagyon természetes, hogy zsarnoksággá fajulhat; a mint önkényre ve-

temedhetik a köztársasági hatalom is. Legfényesebb bizonyitéka ennek a franczia forradalmi köztársaság Robespierre alatt. Hamis tehát ez az elv: „Hogy az embereknek a királyság eltörlése által szabadulnak meg a zsarnokságtól. (L. Köztársaság.)

126. Klastromok.

Lásd: „Szerzetesrendek,“ „Holt kéz.“

127. Kolduló szerzetek.

Kifogás. „*A családapa, ki kora reggeltől késő estig dolgozik, bizonynyal többet ér, mint a kolduló szerzetes, ki gondtalanul élősködő módjára élősködik az emberiség testén.*“ *(Tschackert 140. l.)*

Válasz. Ez a példa szarvas-okoskodás: A varrógépénél dolgozó szegény asszony többet ér, mint a bor vagy sör mellett üldögélő professzor. Hasonlókép fest a mi ellenfelünk tétele is. Ebből természetesen nem következik, hogy ugyanazon professzor úr, ha egyáltalán van

valami hasznos foglalatossága, az emberiségre nézve több hasznot nem hajt, mint a szegény varrónő.

Nézzük csak, *mit müvel és mit kell müvelnie a kolduló barátnak;* ezt természetesen csak az értheti és itélheti meg helyesen, a ki hisz Krisztusban, mint az Isten igaz fiában, a kinek mi önmegadó hódolattal tartozunk.

A kolduló szerzetes Krisztus tanácsát követi: „Még egy hiával vagy: add el mind a mid vagyon és oszd a szegényeknek és kincsed leszen a mennyben, azután jőjj, kövess engem“ (Lukács 18, 22), — eladott vagy elhagyott mindent, a mije volt, szétosztotta a szegények között vagy egyéb jámbor czélokra; semmit sem nevezhet a sajátjának, valamint Krisztusnak sem volt semmije a maga akaratából és annyija sem volt, hova a fejét lehajthatta volna. Önként elszegényedve, munkaerejét is ingyen a mások javára forditja és maga csupán a mások könyörületességéből akar élni. A katholikus egyházban egész serege van a férfiaknak és nőknek, kik önkéntesen élnek ily életet. Lássuk tovább, hogy lehet-e ezt henye életnek nevezni. De előbb azt kérdezem minden józanul gondolkodó embertől: Elvetendő dolog-e, ha

egy királyleány, a mint ez még a mi időnkben is megtörténik, vagyonát elosztogatja és aztán koldustarisznyával jár végig a város utczáin, hogy szegény betegek számára, kiket saját kezével ápol, meg a maga számára az idegenek könyörületességéhez esedezzen? Ki ér többet, ez az elszegényedett királyleány-e, vagy a milliómos, ki kényelmesen él évi járadékaiból? Annak a jámbor nővérnek hősiessége minden esetre többet hat a szocziális kérdés megoldására, mint hosszu beszédek és elhamarkodott birálgatás.

Mit tesz azonban a szegény apácza és mit tesz még a kolduló barát ezen kivül? Először is *imádkozik;* imádkozik a maga számára, az egész egyház számára és az egész emberiség számára. Ez ugyan a hitetlenek szemében nevetséges és bárgyu idővesztegetés; de csakis ezeknek a szemében. A ki Istenben és Krisztusban hisz, az előtt nem lehet közömbös az imádság hatalma. Maga Krisztus éjszakákat virrasztott át imába merülve. Igen, az imádságnak megvan az a hatalma, hogy mások fejéről is elháritsa az Isten haragját és a sors csapásait, hogy ujabb kegyelmet és adományokat szerezzen számukra. Csak a végitélet napjakor fog kiviláglani, mennyit

köszönhetnek a nem-imádkozók a jámbor imádkozók fohászainak.

De az imádsággal nem jártunk még végére a „kolduló barát“ müködésének. Hány ugynevezett kolduló barát fogyasztja el erejét lelkipásztori tevékenységben, prédikálásban és tanitásban; hányan vándorolnak el a vad pogány népek közé, hogy elvigyék körükbe mondhatatlan fáradozással a kereszténység és a keresztény müvelődés jótéteményeit! Ily körülmények közt ujolag föltehetjük a kérdést: Ki ér többet, a kolduló szerzetes-e, vagy a professzor, ki arra pocsékolja idejét és erejét, hogy Krisztus egyházát és a kolduló szerzeteket ócsárolja? (Lásd „Szerzetes rendek.“)

128. Korszellem.

Kifogás. *Az embernek a korral kell haladnia; a katholikusok a korszellemet nem értik meg.*

Válasz. Mi a korszellem? Az a szellem, mely bizonyos időszakban uralkodik, hangadó szerepet visz, vagyis a közvélemény. Ha ez a szellem az igazság szelleme volna, ugy nekünk katholikusoknak

is ezzel a szellemmel kellene tartanunk és haladnunk. De a korszellem gyakran a hazugság, a szólam, a forradalom, az önzés, *a materialismus szelleme.* Azért áll itt, higy, de megnézd, kinek! Mi katholikusok legelőször az ész és hitünk által megismert igazságokhoz tartozunk alkalmazkodni. Ha a korszellem ezzel az igazsággal ellenkezik, akkor aztán nem dobjuk magunkat karjai közé. Mi az irás szavait követjük: „Próbáljátok meg a lelkeket, ha Istentől vannak-e?“ (János, I, 4, 1.)

A keresztény szeretetnek, a szegény szenvedő emberiség iránti részvétnek egyik vonala vonul végig a világon, ez jó szellem, szivesen hozzá csatlakozunk; szivesen közremüködünk a szocziális kérdés megoldásában is. De mi keresztény értelemben akarjuk megoldani.

A történelemben az igazság szelleme uralkodik, mely a meséket, bármennyire megkedvelték is, ki akarja küszöbölni a történelemből; ez jó szellem.

Jelenleg azonban a testi szabadságnak szelleme vonul végig a világon; nem akar már a világ Krisztus és az egyház elveihez alkalmazkodni — ezzel a szellemmel haladni annyi, mint a mélységbe rohanni.

A tudományban minden igaz elő-

menetelt üdvözlünk és mi is igyekezzünk azzal együtt haladni — de egy értelmes ember sem veszi zokon tőlünk, ha Kant, Fichte, Hegel, Schopenhauer, Hartman, Darvin, Häckel stb. nevek hallatára azonnal nem ujjongunk, legnagyobb részük meteor, tünő fény, melyek rövid időn át ragyognak, de csakhamar eltünnek, hogy más fénynek adjanak helyet. Mi katholikusok a világtenger hullámain nem akarunk a korszellem által ide-oda dobatni, mi katholikus elveink szilárd alapján állunk, — a mi ezzel megegyezik, azt üdvözöljük, mint szellemünk szerinti szellemet, a mi ezekkel ellenkezik, azt határozottan elvetjük.

Bátran elmondhatjuk, hogy a mostani korszellemet senkisem ismeri úgy, mint a katholikus egyház. Senkisem nézi nyugodtabban. Másoknak is kivánjuk, hogy igy tegyenek, de azt az egyet határozottan visszautasitjuk, mintha mi katholikusok a korszellemet nem értenők meg.

129. Körmenetek.

(Processiók.)

Kifogás. *A körmenetek háborgatják a közrendet, sokféleképen sértik a felekezeti*

békét, a más vallásuakat gunyra ingerlik és a katholikusokban elősegitik a Krisztus által elitélt ama gondolkozásmódot, mintha az erény az álszenteskedésben állana.

Válasz. 1. A körmenetek háborgatják a közrendet, nyugalmat? Hát a temetések, hadastyánmenetek és fáklyásmenetek? Ezek nem háborgatnak senkit? Hát csak épen a vallását gyakorló emberek háborgatják a közrendet, az ilyenes énekek sértik a mások vallásos meggyőződését?

2. A körmenetek zavarják a felekezeti békét és a más vallásuakat gunyolódásra ingerlik? Ez ugyancsak nagy szegénységi bizonyitvány a más vallásuaknak nagy hangon hirdetett türelmességére, ha már annak a katholikus vallásnak külső gyakorlata is, melytől ősszüleik elpártoltak, képes őket gunyolódásra ingerelni!

3. A körmenetek előmozditják az álszentelkedést! Ezt ép oly kevéssé teszik, mint az egyházi ének, a melyet a más vallásuak oly nagyra becsülnek. (Lásd „Búcsújárások.“)

130. Köztársaság.

(Respublika.)

Kifogás. *A köztársaság az egyedül észszerü államforma, a melynél minden ember szóhoz juthat a népképviseletben. Az egyeduralom mindenkor zsarnokság lesz. (Igy a socializmus.)*

Válasz. Mindkét állitás hamis. Több észszerü államforma van, mely által a népet szerencsésen lehet kormányozni. Az állam főalakjai egyeduralom, arisztokráczia és demokráczia.

Az abszolut egyeduralomnak megvannak a jó és rossz oldalai. Az egyeduralomnál egyetlen ember uralkodik. Ez nagy tekintélyre emeli a hatalom birtokosát és megkönnyiti az alattvalóknak az alárendeltség és engedelmesség elviselését, valamint a veszélyes időkben a gyors elhatározást. Másrészről azonban az a veszélyes állapot állhat be, hogy a korlátlan hatalmu úr nagy hatalmával saját előnyére visszaélhet és zsarnokká válhatik.

Az arisztokratikus köztársaságnak az a jó oldala, hogy a hatalmon többnyire az értelmiség van; hátránya az, hogy nem mindig az értelmesebbek és gazdagabbak

a legjobbak, hanem hatalmukat arra használják, hogy gazdagságukat még inkább növeljék a szegények rovására.

A demokratikus köztársaság népuralom. A nép kiválasztja helyetteseit s azok kormányoznak. Még a socialisták által fennen magasztalt demokratikus köztársaságban is van egy legfelső tekintély, a népképviselet, a kinek a közpolgár épúgy tartozik engedelmeskedni, mint az uralkodónak, és az arisztokratáknak a monarchiában és arisztokracziában. Azt megengedjük, hogy a demokráczia a polgárok szabadságára nézve több biztositékot nyujt. E mellett mindnyájan jobban érdeklődnek a nyilvános ügyek iránt; ezzel aztán tág kaput nyitnak a leghevesebb pártharczoknak. A polgárok a köztársasági kormányok tulkapásai ellen egyátalán nincsenek biztositva, s a megvesztegethetőség lehetősége a demokratikus kormánynál ép akkora, mint más kormányformánál. Végre pedig egyes polgárnak elenyészőleg csekély hatalma van egy köztársasági kormánynyal szemben. Ugyan mennyivel van egy franczia polgárnak több joga, mint egy magyarnak vagy németnek?

Mind a három formának van jó, de lehet rossz oldala is. Bizonyos népre nézve

az a legjobb kormányforma, a mely a jellemének leginkább megfelel. Azt hangoztatni, hogy a köztársaság a legjobb kormányforma, nagy merészség, azonkivül ellenkezik a történelemmel és a keresztény eszmével. Az ó-szövetségben maga Isten alkotott királyságot, tehát ez észellenes, ostoba kormányforma nem lehet.

Mostani körülményeink között a népre nézve leghasznosabb és áldásthozóbb a mérsékelt egyeduralom, midőn tudniillik a nép és uralkodó között egy főrendiház (arisztokráczia) és képviselőház (demokráczia) foglal helyet. Ily módon szép szerével ellensulyozható a zsarnokság hátránya és biztositható a köztársaság előnye.

A gondolkodás törvényeinek hiányára mutat, midőn abból, hogy az egyeduralom zsarnoksággá fajulhat, valaki arra a következtetésre jut: „Az egyeduralom mindig zsarnoksággá lesz.“ Az 1792-iki francziaországi köztársaság példája mutatja, hogy a köztársaság is borzasztó zsarnokságra vetemedhetik, és hogy egy köztársasági képviselőben épúgy rejtőzhetik egy vérszopó és zsarnok egyén, mint valamely uralkodóban. A három kormányforma közül egy sem tökéletes, de egy sem teljesen rossz.

A zsarnokság ott áll elő, a hol a felsőbbség tulteszi magát az igazságnak isteni parancsain; ez korunkban époly könnyen lehetséges egy köztársaságban, mint egy egyeduralomban. A szoczialista köztársaságban sem minden arany ám, a mi fénylik, legalább az egyszerü polgárra nézve nem.

131. Krisztus feltámadása.

Kifogás. *Krisztus feltámadását képlegesen kell magyazázni; szelleme ujra éledt az apostolokban.*

Válasz. Vajjon *képlegesen* kell-e érteni, mikor Jézus feltámadása után megjelenik egybegyült tanitványai előtt és igy szól hozzájuk: „Lássátok kezeimet és lábaimat, én vagyok magam; tapintsátok meg és lássátok; mert a léleknek husa és csontjai nincsenek, a mint látjátok, hogy nekem vagyon. És a mint ezt mondá, megmutatá nékiek kezeit és lábait. De midőn még sem hittek és örömükben csodálkoztak, mondá nekik: Van-e valami ennivalótok? Ők pedig hozának neki egy darab sült halat és lépes mézet. És miután

evett előttük, vevén a maradékot és nékiek adá." (Lukács 24, 39—43.)

Ellenvetés: „Ámde *Harnack* tanár tagadja Krisztus feltámadását és azt, hogy Krisztus nem támadt fel, többek között azzal a körülménynyel okolja meg: „hogy a Feltámadt jelenéseinek sorrendje és száma immár nem derithető ki bizonyosan." (Dogma-történet, I. 74. l.)

Válasz. Ha ez bizonyiték, akkor azt is be tudjuk bizonyitani, hogy Caesar sohasem járt Germániában, mert látogatásainak sorrendjét és számát már nem lehet kétségtelenül kideriteni.

A ki az evangéliumok valódiságát elismeri, az előtt Krisztus föltámadása történelmileg teljesen be van igazolva. Az evangéliumok pedig szavahihető források. Tehát Jézus föltámadása történelmileg megerősitett tény. Ne feledjük el, mit mond szent Pál a korinthusiakhoz irt első levelében (15, 14): „Ha pedig Krisztus fel nem támadott, akkor hiába való a mi prédikálásunk, hiába való a ti hitetek is." . . . E szerint Harnack úr nem tartozik a hivőkhöz. Az ő „hite" hiábavaló. Mi azonban szivesebben szegődünk szent Pállal Krisztushoz, a feltámadotthoz. Mi már csak nem akarunk elkárhozni.

132. Kuria Romana.

Kifogás. *A római egyház, főkép a római kuria, „a világ legnagyszerübb pénzintézete." (Tschackert, 282. l.)*

Válasz. Ha a római kuriának jó pénzemberei vannak, e miatt épen nem férhet hozzá gáncs. Ha a katholikusok nem oly gazdagok, mint mások, úgy alantabb állók; ha a katholikusok külömb pénzemberek, akkor félreérthetetlen czélzással azt mondják, hogy a római kuria a világ legnagyszerübb pénzintézete.

Némely emberek ugyanis nem birják megérteni, hogy a pápának is kell ennie, laknia és öltözködnie (valósággal a világon egyetlen fejedelem sem él oly takarékosan, mint a pápa) és hogy nagy udvarát, a kuriát, a biborosokat, tisztviselőit dijaznia kell. A pápai udvar évenkint 7 millió frankba kerül. Ha most már egy házassági fölmentést ad ki és ez után illetéket követelnek, azt fölöttébb zokon veszik, noha a polgári igazgatás majd minden lépésének megvan a megszabott taksája.

Valameddig a kuria nem él a levegőből és a pápa az egyházi államtól meg van

fosztva, joggal követelheti, hogy a hivők tartsák ki. Minden hüséges katholikus kötelességének tekinti ezt, a Szentirás szavai értelmében, hogy a pap az oltárról éljen. (Kor. I. 9, 13.) Csak az egyház ellenségei és a langymeleg, liberális katholikusok ütköznek meg a dispensatiók után szedett illetékeken, vagy a Péterfilléren, mert megütköznek magán a katholikus egyházon.

133. Lassalle.

Kifogás. *Szilárd bértörvény. Lassalle szerint a munkások a kinálat és kereslet tökepénzes törvényuralma alatt folyton éheznek. Ha a munkabér emelkedik, a munkás megnősül és gyermekei lesznek; a gyermekek a munkakinálat terén versenyt idéznek elö; és eme verseny folytán a munkabért ismét a legcsekélyebb összegre nyomnák le.*

Válasz. Lassalle-nek ez a törvénye ama hamis feltevésen alapul, hogy valakinek annál több gyermeke lesz, minél több a jövedelme. Tényleg azonban a szegény munkások jobban meg vannak áldva gyermekekkel, mint a kik anyagi

jólétnek örvendenek. Ezt a törvényt ma már a szocziáldemokraták nagy része figyelemre se méltatja. A tudományos szoczialismusnak gránitsziklája, a hová régente ez a törvény is tartozott, lassankint elmorzsolódik. Annyira jutottak, hogy Bernstein Ede, a német szocziáldemokratiának egyik előkelő irója arra a kérdésre: „Vajjon lehetséges a tudományos szoczialismus?“ egész komolyan nem-mel felelt.

134. Legenda.

Kifogás. *A papok breviariumi imái között fordulnak elö a szentek életében olyan történelmi elbeszélések, a melyek tagadhatatlanul legendák. Az egyház azonban papjait kötelezi ezeknek elimádkozására; papjait tehát a hamisságra neveli. (Tschackert, 255. l.)*

Válasz. Az egyház papjait a breviarium imádkozására kötelezi, de nem arra, hogy annak olvasmányait kivétel nélkül igazaknak tartsa. Ha esetleg valamely legenda ujabb kutatások után hamisnak bizonyulna, az egyház azt törli, a mint

azt már többször meg is tette. Az olvasmányok legnagyobb része, különösen melyek az ujabbkori szentek élettörténetében fordulnak elő, föltétlen hitelre méltók.

Hányszor intették és figyelmeztették már a protestáns pásztorok hiveiket, hogy a Luther-féle bibliát olvassák, jóllehet a protestáns vallásu Bunzen lovag azt állitja, hogy a Luther forditása a bibliaforditások között a leggyengébb és megbizhatatlan, mert nem kevesebb, mint háromezer helyen szorul kiigazitásra. (Janssen, An meine Kritiker 63.)

Protestáns tan szerint a hivek tartoznak a bibliában kutatni, — mindenesetre a Luther-féle és nem a római bibliában. A protestánsok szerint ezt maga Krisztus parancsolta. Ezen nézet szerint Krisztus Urunk a hiveket arra kötelezte, hogy azok a létező bibliákat — tehát protestánsainknál a Luther-féle bibliát olvassák, a melyben nemcsak hibák, téves adatok, hanem hamisitások is fordulnak elő. Luther például szent Jakab apostol levelét mint hamisat kihagyta. Az ujabb protestánsoknál szent Jakab ismét kegyelemre talált. Luther a Róm. irt levélnek 3, 28 versébe az „egyedül“ szót becsempészte, a mi az eredeti szövegben nincs benne; ez a becsempészett szó minden protestáns bibliában megvan.

Ezekre is azt feleljük talán, hogy a protestáns prédikátorok, sőt maga Luther, is hamisságra tanitanak?

135. Lelki gyakorlatok.

Kifogás. *A lelki gyakorlatok a leghatalmasabb eszközök, melyeket a jezsuiták czéljaik elérésére használnak.*

Válasz. Hát ez oly rossz? Ha a jezsuiták jó czélra törekednek, mért ne használnák föl erre a leghatalmasabb és legjobb eszközöket? Ha az eszköz rossz volna, ebből jogos vádat lehetne ellenük kovácsolni; mert akkor a hirhedt mondás értelmében cselekednének: „A czél szentesiti a rossz eszközöket,“ vagyis a jó czél szentesiti a rossz eszközöket.

A *czél,* melyre a jezsuiták az exercitiumoknál törekednek, *nemes,* ez pedig a magábaszállás és ennek következtében az élet javitása. Annak, a ki lelki gyakorlatokat végez, bünös vagy rendetlen életét kell rendbe hoznia.

És az *eszköz* ehhez a czélhoz *nem rossz.*

Vajjon micsoda eszközöket használnak a jezsuiták, hogy ezt a czélt elérjék? A magányba viszik a lelki gyakorlót, távol világi ügyeitől. Van ebben valami rossz? Fárasztó munkája után mindenki szereti a nyugalmat és magányt, hogy teste-lelke felüdüljön. Most már ott a magányban az embernek megszabott rend szerint mintegy 3, 5 vagy 8 napig kell élete fölött elmélkednie. Az örök igazságok fényében (az embernek a földön, mennyben, halálra, pokolra való rendeltetése) ismerje föl hibáit, Krisztus életére tekintve, javitsa meg a maga életét és jó szándékok által erősödvén keresztény életében, térjen vissza ismét mindennapi teendőihez.

Ha ez rossz, akkor ugyan nem tudjuk immár, hogy mi jó. A ki azonban nem hiszi, hogy ezek az exercitiumok czéljai és eszközei, az végezzen maga egyszer lelki gyakorlatokat, sok kolostorban lel erre alkalmat és barátságos fogadtatást.

136. Lelkiismereti szabadság.

Kifogás. „*A lelkiismereti szabadság, melyet a modern ember drága vivmány gyanánt becsül, a pápaság előtt bolondság számba megyen.*“ *(Tschackert, 168. l.)*

Válasz. „Nehéz szót ejtesz ki nagykönnyen,“ mondja a költő. Ez a szó mindenesetre csak a maga valótlanságában nehéz. Hogy ezt belássuk, olvassuk el azt, a mit a „Szabadgondolkodó“ és „Szabadvallás“ czim alatt mondottuk. Főkép azon fordul meg a dolog, mi a szabadság. A valódi szabadság csak az igazra és jóra irányul; ha a hazugságra és gonoszra is igényt akar tartani, akkor szemtelenséggé válik.

A katholikus egyház mindig az igazság, szabadság és jog mellett lépett föl, képviselte a népek szabadságát a fejedelmek féktelensége és zsarnoksága ellen; védelmezte a fejedelmek és a hatóság jogát és a félrevezetett néptömegek lázadása és vakmerősége ellen. Az egyház az igazság és jog érdekében mindig előmozditotta a lelkiismereti szabadságot; a gonoszság és hazugság érdekében azonban nem pártolhatja a szabadságot, hanem ezzel szemben a javitásra és megtéritésre törekszik.

Ha a *valódi lelkiismereti szabadságról* van szó, nem igaz, hogy ez csak a modern kor vivmánya: a modern kor látta már a lelkiismeret leigázását is; a kulturharcz és még egyre látható következései

tanusitják ezt. Ha azonban *féktelenséget* értenek alatta, akkor a modern kort ezért a vivmányért ugyan nincs miért irigyelni.

137. Lélek.

Kifogás. *Az orvosok az egész emberi testet feldarabolták és lelket nem találták; történt, hogy élő embernél kivették az agyvelő minden részét, anélkül, hogy az elpusztult volna. Ugyan hol van a lélek, ha csakugyan van?*

Válasz. Ha a lélek anyagi részekből állana, a bonczolókéssel talán megtalálták volna. De mivel szellemi anyagtalan valami, nagy ostobaság érzékileg keresni. A szellemi dolgot a szellemmel, az észszel kell keresni és úgy megtaláljuk. Értelmünkkel megismerjük, hogy bennünk szellemi lélek lakik.

Gondolkozásunk érzékfeletti, anyagtalan. Sok olyasmit megismerünk, a mi a természeti, anyagi rendben nem létezik. Megismerjük az erényt, bünt, jogot, tulajdont, függetlenséget, alapelveket, igazságokat, lehetetlenséget, nem létezést, örökkévalóságot, függetlenséget, a dolgok egymáshoz való viszonyát, szellemiséget,

halhatatlanságot, mindezek anyagi fogalmak, hanem az anyagon felül állanak. Az anyag nem képes megismerni semmi anyagtalant, érzékfelettit; tehát van anyagtalan, szellemi megismerő tehetségünk; óhajtjuk az érzékfelettit, tudományt, bölcseséget, erényt, mások örök boldogságát — tehát van felettünk egy érzékfeletti, szellemi vágytehetség. Van szabad akaratunk. Az anyag azonban mindenütt szükségképen müködik, szabadság nélkül. Tehát van bennünk valami anyagtalan, lélek, a mely szabad. A szabadság a szellemnek a jele.

Lelkünk szellem, mely a testtel egy lényeggé van egyesülve, melyet embernek nevezünk. Mivel mindakettő, test és lélek, egy természetté, egy müködő elvvé van egyesülve, könnyen belátjuk, hogy a kettő egymásra van utasitva. A test vagy az érzékek azok a szervek, melyeket a lélek a világ megismeréséhez használ.

Mivel lelkünk szellem, azért halhatatlan; mert mint szellemnek részei nincsenek, egyszerü és nincs összetéve. Ha a léleknek részei nincsenek, nem is halhat meg. Meghalni annyit tesz, mint részeire feloszlani. Ennélfogva a lélek magától halhatalan. Akaratunk szabadságából legkönnyebben

beláthatni a lélek szellemiségét. A szellemiségből pedig a halhatatlanság következik. (Brors, Die Wahrheit.)

138. Liberalismus.

(Szabadelvüség.)

Kifogás. *A politikának semmi köze a valláshoz, azért minden férfi ragaszkodhatik a szabadelvüséghez és mégis jó katholikus maradhat.*

Válasz. A politikának igen sok köze van a valláshoz. Azért egyátalán nem közömbös dolog, hogy ki melyik politikai párthoz tartozik.

A politikának a keresztény igazságosság alapelveihez kell alkalmazkodni. Ezek az alapelvek tagadhatatlanul a keresztény valláshoz tartoznak. Mai napság minden politika iskolakérdéssel, szoczialis kérdéssel, házassági törvényhozással, egyház és állam közti viszonynyal foglalkozik; mindezek vallási kérdések is. A vallási kérdéseket a katholikus ember a katholikus vallás szellemében tartozik megoldani. Ha olyan politikai párthoz csatlakozik, a mely a katholikus alapelveket semmibe veszi, akkor megsérti azt a kötelességét, melyet

mint katholikusnak a politikai életben teljesiteni kellene. A liberalismus és a szoczialismus alapelvei éles ellentétben állanak a katholikus vallással — vagyis nem lehet valaki jó katholikus, a ki a liberalismusnak és a szoczialismusnak a hive. Mint katholikus ember nem tartozik valamely politikai párt kötelékébe lépni, de mint katholikus embernek kötelessége arról gondoskodni, hogy olyan férfiak választassanak be, a kik a politikában az ő katholikus elveit képviselik.

A 19. században uralkodott liberalismus a következő elvet állitotta fel: Az ember azt hisz és gondol, a mit akar, tehet, a mit akar, csak embertársainak a jogát meg ne sértse. Ez az önuraság, az Isten parancsától való függetlenség, a testnek és a hatalomnak eme féktelen szabadsága észellenes és istentelenség. Korunkban a liberalismus törvényes szülötte, a szoczialismus paripáján nyargal. A politikai liberalismus fénykorszaka letünt.

A katholikusok között lábrakapott vallási liberalismusnak még nincs vége. Találóan irják ezt le a westminsteri érseki tartomány püspökei az ő közös pásztorlevelükben (1900 deczember 29): Ezek az emberek megengedik és helyeslik, hogy

az emberek a hittudomány és az egyház vezetése felett oly szabad szólással és felfogással itélkezhessenek, a mint a szocziologia, a müvészet, nemzetgazdaság, irodalom terén feltünő ujabb elméleteket vagy egyéb más kérdéseket megitélnek. Miután az egyház iránt tartozó tanulékonyságot és tiszteletet nem ismerik, az egyház tanitásán, gyakorlatain és fegyelmén egész szabadon tulteszik magukat és semmi tekintettel sincsenek az egyház szelleme és szolgái iránt. Ez nem egyéb mint az a szabadelvü nagylelkü dobálózás az idegen jogok és tulajdon, az egyház és Krisztus jeles tulajdonaival. A liberalis katholikust ez a hamis nagylelküség jellemzi.

XIII. Leo pápa értesülvén erről a pásztorlevélről, a westminsteri biboros érsekhez erre igy irt: „Általánosan ismeretes az a részint nyomasztó, részint fenyegető romlás, a mely azokból a hamis nézetekből keletkezik, melyeket általában liberalis katholiczismusnak neveznek. Azt a veszélyt, mely mai korban a katholikus vallást Angliában fenyegeti, pásztorleveleitekben nem rajzoljátok sötét szinben, hanem úgy adjátok elő, a mint tényleg a dolog áll.“ (1901, febr. 11.)

139. Liturgikus nyelv.

(Istentiszteleti nyelv.)

Kifogás. *Miért van elsőbbsége a latin nyelvnek? Hiszen a görög-katholikusok az ő görög, a szirusok az ő szir nyelvüket használják az istentiszteletnél. A népnek semmi haszna az ilyen istentiszteletből. Ösztönszerüleg is óhajtjuk az anyanyelven tartott istentiszteletet. Innen származik az, hogy sokan hajlandók a protestantizmus felé.*

Válasz. A szir és görög nyelvek és istentiszteletük koruknál fogva tiszteletre méltók és az egyház azért tartja meg azokat. *Az egyház egysége kivánatossá teszi az egységes nyelvet.* A szentszékkel való tárgyalás, nemkülönben az egyház tagjainak a pápával való érintkezése megköveteli, hogy legyen egységes nyelv. Igaz ugyan, hogy a görög-katholikusok az ó-szláv nyelvet, a szirek pedig az ó-szir nyelvüket használják; ezek közül a szir és görög nyelv használata azért van megengedve, mivel az mindjárt az egyház alapitása utáni években használtatott, az ó-szláv nyelv használatát pedig a pápák az akkori idők és körülmények miatt

engedték meg. Tudvalevő dolog, hogy a keleti egyház elszakadt Rómától, s később, midőn ujra egyesülni akartak, hosszu évszázadok teltek el. Róma azután megengedte, hogy azok a keleti szakadárok, kik az egyház kebelébe visszatérnek, az ő eredeti istentiszteleti nyelvüket megtarthassák. Innen van, hogy a magyar görög-katholikusok is az ó-szláv nyelvet használják. De ha minden nemzet, azok is, a kik kezdettől fogva a latin szertartást és nyelvet használták, saját nemzeti nyelvükön akarnák teljesen az Istentiszteletet tartani, akkor a legnagyobb zavar jönne létre. Bár idegen is az istentiszteleti nyelv, azért ez a nyelv nem olyan nyelv, a mely bármely nemzetiségnek előnyt nyujtana. A latin nyelv egy holt nyelv, melyen semmiféle nép, mint nemzeti nyelvén nem beszél.

De meg a szentmise minden egyes részére megvannak a nemzeti nyelven irt imák, úgy hogy a ki figyelemmel akarja kisérni a szentmisét, azt az imakönyvéből egész kényelmesen megteheti; de meg az egyházi énekek is, a mise minden részére meg vannak szabva.

Azonkivül nagyon sokat veszitene, különösen az alsóbb néposztály előtt az

egyházi szertartás és szentmise értékéből, ha azt a nemzeti nyelven mondanák el. A nép konservativ és a mely nyelvet már évezredek óta tartott, hallott, azt egykönnyen nem adná oda.

Az anyanyelv használatára tág tér van a magánimákban és az egyházi szónoklatban. Ez nemzeti nyelven tartatik. Itt van alkalma a lelkésznek, hogy oktasson, tanitson, buzditson.

Azt pedig még senki nem tapasztalhatta, hogy a hivők a latin nyelv miatt a protestáns vallásra tértek volna. Hisz épen ezért nincsen egység a protestáns vallások közt, mert nincsen egyházi fejük, s nincsen egy egységes nyelvük.

140. Lőpor-összeesküvés.

Kifogás. *A lőpor-összeesküvés örökös szégyenfoltja az angol katholikus egyház történelmének és bizonyitja, mennyire képesek, ha valamely gyülölt dolgot kell az utból eltávolitani.*

Válasz. Az ugynevezett „lőpor-összeesküvést“ Londonban 1605. évi november 4-éről 5-ére való éjszakán fedezték fel.

I. Jakab angol király az 1604. évi

február 22-én a katholikus papok kiutasitásáról hozott törvény által bebizonyitotta, hogy a katholikusok semmitsem várhatnak tőle. Ennek az elnyomatásnak megszüntetése czéljából nehány katholikus nemes összeesküdött a czélból, hogy a királyt parlamentjével együtt légberöpitik. A parlamentnek hosszu szünet után november 5-én kezdődött az ülése. A 4-éről 5-ére való éjjel az összeesküvők egyik tagját a parlament pinczéjében elfogták. Izgatottságában elárulta a tervet. Egy összeesküvő sem menekült meg. Ezen idő óta Anglia november 5-ikét mint a pápisták összeesküvésének emléknapját ünnepli meg. A lőpor-összeesküvés igy van leirva az angol történeti müvekben.

Vajjon a katholikus egyház bünös ebben az összeesküvésben? Mindjárt a felfedezés után lehetett hallani, a kik azt állitották, hogy az összeesküvés és annak felfedezése egészen másként áll, hogy azt nagyrészben a kormány ravaszsága idézte elő, hogy az egész politikai czélokra szolgáló, mesterségesen előidézett és rendezett szinjáték volt. Ennek bizonyitására soknál több adattal rendelkezünk.

1. I. Jakab uralma alatt az igazság és becsületesség fogalmai a leghihetetlenebb módon meghamisittattak. A felségárulási pörben való birói eljárás Cecil miniszterelnöksége alatt becstelenség, aláválóság és ügyes ravaszság tekintetében fölülmul minden korunkban elképzelhető fogalmat.

2. Cecilnek, a ki a katholikusoknak legveszettebb ellensége volt, ilyen tényállásra volt szüksége, hogy a királyt a katholikusok ellen alkotandó törvény megerősitésére rábirja.

3. A nemesek összeesküvése valószinünek látszik.

4. De az is bizonyos, hogy Cecil már jóval november 5-ike előtt értesült az összeesküvésről.

5. Némely körülmények arra mutatnak, hogy Cecil az összeesküvés keletkeztére és annak lefolyására és irányára mérvadó befolyást gyakorolt.

6. Azon állitás, mintha az angol katholikusok ezt a kétségből eredő összeesküvést katholikus meggyőződésükből szervezték, azt a papok, de kivált a jezsuiták eszelték ki és valósitották meg, az első betütől az utolsóig hazugság és rosszlelkü koholmány. Még maga a protestáns Gardiner tudor is, a ki a lőpor-összeesküvés valódiságát nem vonja kétségbe, igy ir:

„Az a vád, mintha ez az összeesküvés a katholikus hivők összességétől eredt és ez azt helyeselte volna, minden történész előtt hitvány hazugságként ismeretes.“ Legfölebb nehány kétségbeesett egyénnek volt a müve.

A katholikus egyház nem felelős egyes tagjainak a bünéért; különben a protestantismus is felelős volna azért, hogy az antwerpeni protestánsok a város egyik utczáját aláaknázták, hogy az arra menő pármai herczeget egész kiséretével együtt légberöpitsék. (V. ö. Pfülf, Stimmen aus Maria-Laach, 1899.)

141. Majom.

Kifogás. *Az ember annyi tekintetben hasonlit a majomhoz, hogy helyesen következtetünk, mikor a majomtól származtatjuk le.*

Válasz. 1. Miért következtetik a puszta *hasonlatosságból,* hogy az ember a majomtól származik? Hát oly nagy érdekünk van abban, hogy az embert egy állat utódjává alacsonyitjuk le? Helyesebben mondhatjuk:

2. Oly sok *különbség* van az ember

és majom között, hogy az ember nem származhatik a majomtól.

A különbség mindenekelőtt ott van, hogy az embernek értelemmel és szabad akarattal megáldott *lelke* van, a majomnak nincs. Bizonysága ennek, hogy az ember értelmes gondolkodása folytán haladást ér, mig a majom éppen úgy, mint a többi állat, ösztöne következtében éppúgy cselekszik, mint évezredekkel előbb: nem tanulta meg a házépitést, eledele megfőzését stb. Utánzó-hajlandósága egymagában véve még nem engedi meg, hogy értelmes gondolkodásra következtessünk.

Ám oly külömböző az ember és majom *testalkata* is, főkép az agyvelő nagysága, valamint a fej és gerinczváz összeköttetése, mely az embernek egyenes járását és az állati járást határozza meg, hogy ki van zárva, miként az ember a majomtól származzék. Ha ez a leszármazás megállana, okvetlenül találnánk átmeneti fokokat, melyek a majomnak lassu átmenetét tanusitanák az emberhez. Ilyetén átmeneti fokok azonban nem találhatók, sem a földalatti maradványoknál, sem a most is élő állatoknál vagy embereknél.

3. Az ismert *Virchow* tanár, a ki pedig ugyan messze áll a keresztény val-

lástól, ezt a kijelentést teszi „A tudomány szabadsága“ czimü müvében (30, 31. l.):

„Ha ezt a *negyedkorbeli*,[1] ásatag embert, kinek őseinkhez a leszármazás, vagy jobban mondva fölmenet rendjében közelebb kellene állania, tanulmányozzuk, őt *csak olyan embernek* tapasztaljuk, mint a milyenek mi vagyunk. Még tiz évvel ezelőtt, ha koponyát találtak turjában, vagy czölöpépitményekben, vagy régi barlangokban, azt hitték, hogy valami vad, még teljesen kifejletlen állapot csudálatos jelei láthatók rajta. Majom-alkatot rebesgettek. De ez lassankint egyre jobban veszendőbe

[1] A negyedkor, más szóval diluvium vagy jégkorszak. A mig földünk a mai állapotba jutott, többféle változásokon ment keresztül. Az ujabbkori változó korszakok egyike a negyedkor vagy jégkor. E korszakban a harmadkorbeli mérsékelt meleg kor után a hőmérséklet jelentékenyen csökkent. A negyedkorban az Alpesek glecserei lenyultak dél felé a Poó vidékéig, éjszak felé a sváb-bajor fensikra majdnem München szélességéig, sőt az egész Észak-Németalföldet és Oroszország északi felét a mai Grönlandhoz hasonlóan vastagon boritották a jégárak, melyek a skandináviai Alpesekből eredtek. Ugyanakkor egész Észak-Amerika és az Egyesült-Államok is jéggel voltak boritva.

Hazánkban is vannak jégkorszakbeli glecserek nyomai, de csak a Tátrában és az erdélyi havasokban. Hazánk alföldjei e korban füves pusztaságok lehettek, melyre vastagon rakódott rá a jégkéreg.

ment. Az ősvilági barlanglakó, czölöplakók és nádi emberek egészen *tiszteletreméltó* társaságnak mondaná magát, ha neki is hasonló feje volna . . . *Általában igazán el kell ismernünk, hogy egy alantasabb emberi fejlődés ásatag alakja egészben véve hiányzik.* Sőt ha az eddig ismeretes ásatag emberek összeségét egybegyüjtjük és párhuzamba állitjuk azzal, a mit a jelenkor nyujt, akkor határozottan állithatjuk, hogy az élő emberek között sokkal nagyobb száma akad a viszonylag alsóbbrendü egyedeknek, mint az eddig ismeretes ásatagok között. Nem merem gyanitani, hogy éppen a negyedkor lángelméinek lett volna meg a szerencséjük, hogy korunkra maradjanak. De azt merem állitani: ásatag majomkoponyát vagy majomember koponyát, melynek gazdája valóban ember lehetett, sohasem találtak még . . . Nem tanithatjuk azt, *nem jelölhetjük meg a tudomány vivmánya gyanánt, hogy az ember a majomtól vagy valami más állattól származik.*“

Később, 1889. nyarán ugyanezen Virchow az embertannal foglalkozó tudósok kongresszusán Bécsben kijelentette:

„Hasztalan kerestük ama közbenső tagokat, melyeknek az embert a majom-

mal közvetlenül össze kell kötniök, az ősember, a tulajdonképvaló emberelőtti lény nem találtatott még meg. Az embertanra nézve az emberelőtti lény egyáltalán nem tárgya a vizsgálatnak. Az embertannal foglalkozó tudós talán álmában láthatja az emberelőtti lényt, de éber állapotában nem mondhatja, hogy megmegközelitette őt. Annak idején Innsbruckban (1869) oly szine volt a dolognak, mintha hevenyében lehetséges volna a leszármazás folyamatát a majomtól az emberig megállapitani. Most azonban még az egyes fajtáknak egymástól való leszármazását sem lehet kideriteni. Pillanatnyilag azt mondhatjuk, hogy az ősidőből eredő lények között nem akad egy sem, a melyik a majomhoz közelebb állana, mint mi. De nem találkozott fajta, még emberi sem, a melyet majominak, vagy majomközinek mondhatnánk ... *Határozottan bizonyitást nyert az a tény, hogy a typusokban 5000 év folyamán nem történt emlitésre méltó változás.*"

Dr. Bumüller a következő szavakban foglalja össze az ember leszármazásáról szóló világos tanulmányának eredményét („Ember vagy majom," 81. l. München, 1900.):

„*Az ember rendszertanilag nem tartozik a majmokhoz.*" Az értelmet és beszédet számba sem véve, idegrendszere agyvelői részének hatalmas kifejlődése által páratlanul áll az egész állati világban úgy, hogy ebben teljesen különálló helyet foglal el. De a *tudomány* sem szól az embernek a majomtól való származása mellett, mert nem mutattak ki még összekötő tagot, akár az embernél, akár a majomnál kutatták azt. Szintúgy az ilyen összekötő tag lehetősége ellen szól a félmajmok és majmok ama czélja, hogy kifejlődésük magasabb fokán boncztani alkat tekintetében az embertől egyre jobban távolodnak, valamint az általános *paleontológiai tapasztalás* is.[1]) Ez a tudományos kutatás mai állása, és ez az állás megegyezik ama nézetekkel, melyeket az önkényeskedő divatos elméletektől meg nem zavart józan emberi elme nemcsak a hivatlanok, hanem a kutatók részéről is egyre képviselt.

A tudomány hosszas tévelygés után visszatér oda, a mit a Szentirás mond:

---

[1]) Paleontológia: a kihalt élőlények tudománya, melyeknek maradványai — csontok, fogak stb. — a föld rétegeiben megmaradtak.

„és Isten képe mására alkotá az embert.“ (Mózes I. 1, 27.)

142. A Marx féle értékelmélet.

Kifogás. *A munkás több értéket hoz létre, mint a mennyi bért kap. Az értéktöbbletből képződik a tőke. A tőke tehát felhalmozott idegen munka. A munkás saját munkáját mint tőkéjét létrehozza, a tőkepénzes pedig megszerzi a munkás munkáját. A tőke tehát piszok és véres verejtékkel jö létre a munkás bőréből.*

Válasz. Marx elmélete az értékről hamis; hasonlóképen az értéktöbbletről és úgy a tőke keletkezéséről szóló tana sem állja meg a kritikát.

1. Cserénél például egy métermázsa buzát adnak egy mázsa vasért. Mindakettőnek értéke egyforma, kell tehát valami közös tulajdonságuknak lenni. Marx a kettőben nem lát más közös tulajdonságot, mint a kettőnek előállitására szükséges emberi munkát. Szerinte tehát az elvont emberi munka az érték, a kölcsönérték.

Az érték a társadalmilag szükséges munka, melynek mérczéje a társadalmilag szükséges munkaidő. Ugyanez áll az emberi munkaerőről is. Ennek értéke a helyreállitására szükséges munka. Ha ennek értéke határai társadalmi munka volna, ugy a vállalkozó ennek a csereértéknek megfelelő bér nyujtása által a használati érték jogát nyeri meg. A használati érték azonban nagyobb, mint a csereérték. Az értéktöbbletből származik a tőke. Az értéktöbbletet a tőkepénzes igyekszik a munkaidő meghosszabbitása, bérleszállitás és a technika tökéletesitése által növelni. Ez utóbbi által kevesebb munkásra van szükségök. Ezáltal olyan ipari munkássereg támad, mely a munkakinálat által a bért lenyomja. Innen magyarázható meg a növekvő nyomor. Igy beszél Marx.

Ez nagyon hamis elmélet, mivel félreismeri az érték lényegét. Marx az érték meghatározásánál nem veszi figyelembe két árunak legközelebbi fontosságát, tudniillik a kettőnek az emberre való hasznosságát. Ha olyan tárgyak, minő például a viz és levegő, nagy mennyiségben használnak ugyan, de értékök nincsen, mig kis mennyiségben rendkivül nagy lehet az értékük, ennélfogva valamely dolognak

az értéke két októl függ, az emberiségre nézve hasznosságától és ritkaságától.

Megtörténhetik, hogy Bebelnek két óráig tartó beszéde nem bir több értékkel, mintha egy czipész egy pár czipőt megtalpal. Mindkettőben ugyanazon munka, az emberi munkaerő van! A czipész talpalása és Bebel beszéde egyenértékü! A czipész is épúgy tanulta a mesterségét, mint Bebel a szónoklatot! Egyáltalán összehasonlithatók az ilyen dolgok? Vajjon Rafael tiz ecsetvonása egyenlő valamely mázolónak száz vonásával?

Ennélfogva arról, hogy bármely termelésben szükséges mérhető munkaerő összehasonlitható volna, szó sem lehet.

2. Valamely termelésnek értéke nem csupán a társadalom szükségletét tételezi fel, hanem épen ez a szükséglet határozza, állapitja meg annak a nagyságát. Mert csak az a munka értékképző, melynek termelése a társadalom szükségletének megfelel; ha tultermelés van, az árú veszit értékéből.

3. Marx kevés figyelemre méltatja azt a szellemi munkát, a mely valamely árú termeléséhez szükséges; különben az árút nem úgy mutatta volna be, mint egyszerü (kézi-) munka termelését és nem mond-

hatta volna: A tőkepénzest csak ennek a munkának kizsákmányolása gazdagitja. A tőke elleni harcz követelte a Marxféle elméletet. De vajjon az elmélet neme a czélhoz vezető kitalált eszköz-e?

4. Marx ellenemond minden tapasztalatnak. Gyakran a jobb bor előállitására semmivel sem forditanak több munkát, mint a rosszabb minőségü talajban termelt rosszabb borra. A termelés tulajdonságai is meghatározzák az értéket.

5. A munkás például egy hat korona értékü árú után kap három korona munkabért. A gyáros három koronát nyert. Ez a haszon azonban nem egészen a munkás véres verejtékéből jött létre. A hat koronához járul még a termelés tulajdonsága, valamint a gyáros munkája, a mit a tőkebefektetés, koczkázat és a személyes tevékenysége képeznek.

A haszonnak a munkás és munkaadó közötti aránylagos felosztását jogosultnak tartjuk. Sajnos, gyakran előfordul, hogy egy lelkiismeretlen munkaadó a szegény munkás sanyaru helyzetét maga javára kizsákmányolja, ilyenkor annak csak annyi bért ad, hogy éhen el ne veszszen. Az ilyen eljárást élesen elitéljük.

143. Mária.

Kifogás. *A római egyház Máriát babonaszerüleg imádja; pedig ő is bünös ember volt.*

Válasz. Máriát az egyház babonaszerüleg nem imádja; hanem csak az ő iránti köteles tiszteletet fejezi ki szent Erzsébet módjára, a ki eltelve Szentlélekkel, igy szólt Máriához: „Áldott vagy az asszonyok között és áldott a te méhednek gyümölcse!“ (Luk. 1, 42.) És a mint Mária maga énekelt dicsénekében: „Magasztalja az én lelkem az Urat és örvendezz lelkem az én Üdvözitő Istenemben; mert megtekintette szolgálójának alázatosságát; ime mostantól boldognak hirdet engem minden nemzedék.“ (Luk., 1, 46—48.) Nekünk tehát katholikusoknak igazunk van, midőn Máriát boldognak magasztaljuk. Azok pedig ostobán cselekszenek, a kik azt hiszik, hogy a fiut tisztelik, ha az anya iránt tartozó tiszteletet megtagadják.

És vajjon lehetséges az, hogy Isten egy bünös nőt választott volna anyjának, midőn hatalmában állott őt minden büntől megőrizni? Mivel Istennek hatalmában

állott őt a büntől megőrizni, azért meg is őrizte.

Mi a boldogságos szüz Máriát tiszteljük ama jeles tulajdonságai miatt, melyekkel Isten őt felékesitette és erényei miatt, melyeket Isten kegyelmével szerzett. Az pedig csak nem kisebbitése az Isten iránt tartozó tiszteletnek, midőn a mestert müvében dicsőitjük.

Mi a boldogságos szüz közbenjárásáért könyörgünk hozzája, mivel mint Isten anyja — mint az Isten fiának anyja — Istennél sokat tehet. Szent Pál igy szól: „Kérlek azért, hogy mindenekelőtt legyenek könyörgések, imádságok, kérések, hálaadások minden emberekért.“ (I. Tim., 2, 1.) Ha egyik embernek minden emberért kell imádkoznia, úgy Mária is tartozik érettem imádkozni; és ő annál szivesebben fog érettem imádkozni, ha őt erre különösen megkérem.

A katholikus egyház Mária-tisztelete a biblián, Szentiráson alapul, észszerü és egyuttal igen szép tisztelet. Minden nemes érzésü ember egyetértőleg elismeri, hogy az Isten anyját kiváló tiszteletben kell részesitenünk.

Nem szükséges az elbeszéléseket, például ligouri szent Alfonz „Mária dicső-

sége“ czimü elbeszéléseit hinnünk. Az értelmes ember különbséget tesz az ájtatosság lényege és azok között a történecskék között, melyek valamely ájtatoskönyvben fordulnak elő, még ha azt a könyvet theologus irta is. Mi sem tartjuk azokat az elbeszéléseket kivétel nélkül történelmi valóságnak, de azért becsüljük a könyvecske fönséges eszméit. Midőn legujabban a katholikus egyház ádáz ostromnak van kitéve a „Madonna-imádás“ miatt, mivel szent Alfonz némely hitelre méltó történecskéket mond el, minden gondolkodó katholikus tudja, hogy mire becsülje az ilyen támadásokat. A ki még mai nap is azt hiszi, hogy a magyar katholikusságot „ostobasága“ és „alárendelt helyzete“ folytán sikerül a római katholikus anyaszentegyháztól elidegeniteni, az rosszul számit. A katholikus ember átlát az ilyen szándék szitáján és utálattal fordul el az ilyen fölvilágosodott emberektől. Megható látványt nyujt, hogy nehány, a katholikus egyháztól elszakadt, hitehagyott nép mennyire igyekszik bennünket Rómától, a babonától, a madonnatisztelettől megszabaditani. Mily gyengéd gondoskodás lelkünk üdvéről? Az Üdvözitő egyszer beszélt a gerendáról s azt

mondá, hogy az ócsárló, a rágalmazó először vegye ki azt a saját szeméből, mielőtt másében a szálkát meglátja, vagyis mielőtt másokat oktatna. Nem addig! Mi katholikusok a hit dolgaiban oktatást egyedül a csalhatatlan római anyaszentegyháztól fogadunk el, melynek székhelye Rómában van szent Péternél.

144. A megigazulás tana.

Kifogás. *„A megigazulásról szóló azon tant, hogy az ember egyedül a hit által üdvözülhet s melyet először Luther kezdett tanitani, az egyház későbben elfogadta és tanitja.“ (Leimbach, Hilfsbuch für den evangelischen Religionsunterricht in höheren Schulen, II. rész, 71. l.)*

Válasz. Ezt a tant tehát Krisztus és az apostolok nem is ismerték. Akkor aztán Luther és nem Krisztus volna az igaz keresztény hit alapitója.

„Az egyház, a mi az üdvösség megszerzésére vonatkozó tant illeti, már a kereszténység kezdetén tévutra jutott.“ Igy szól tovább Leimbach.

Válasz. Krisztus tehát az egyházat

nem védelmezte meg ettől a tévedéstől, a ki annak a szentlelket igérte meg, hogy azt minden igazságra megtanitsa?

„Az irás szerint egyedül a hit által üdvözülünk, minden jó cselekedetek, minden érdem nélkül, a katholikus hit szerint (holt) hit és jó cselekedetek által." Igy beszél Krüger.

Válasz. Hogy egyedül a hit által üdvözülünk, benne van ugyan Luther bibliaforditásában, de nincs benne a Szentirás eredeti szövegében (Róm. 3, 28). Luther az *„egyedül"* szót becsempészte a Szentirásba. A katholikus egyház tanitja most, és mindenkor azt tanitotta, hogy különbséget kell tenni az eleven és a holt hit között; az eleven hit, a mely a szeretet által tevékeny, üdvözit, a holt hit, vagyis a hit igazságainak elismerése nem üdvözit. Ha Luther a holt hitet értette, tévedett; ha azonban az eleven hitet értette, úgy nem volt oka, hogy az egyháztól elszakadjon. Ha Luther a hit alatt az Istentől kinyilatkoztatott igazságok elismerését, valamint az Istenhez és kegyelméhez való bizalomteljes odaadást értette, úgy még ez nem eleven hit, még nem üdvözit, a mint ezt szent Jakab határozottan mondja. Midőn a reformátorok különösen az 1530. év,

vagyis az augsburgi hitvallás óta a jó cselekedetek szükségességét is hangsulyozták, melyek az igaz hitből erednek, — úgy elmaradhatott volna az egész reformáczió. Ha 1) az embernek hinnie kell, a mit Isten kinyilatkoztatott; 2) remélnie és bizalommal kell lennie Isten kegyelme iránt; 3) Istent szeretnie, vagyis a parancsokat megtartania, az egyház ezt a három követelését még a reformáczió előtt az emberhez intézte és még ma is azt cselekszi. Ha az ember ezen három kötelezettsége körül egyet is elmulaszt, akkor nem üdvözülhet. Luthernek kötelessége lett volna az erkölcsök javitását előmozditani, úgy még most is hálásak volnánk iránta. Ő azonban a hitágazatokat akarta reformálni; e közben tévutra jutott s ő az oka az egész világon elterjedt hitszakadásnak. Ebben a tekintetben szivünkből sajnáljuk.

A mi a Róm. 3, 28. helyét illeti: „Mert azt állitjuk, hogy az ember hit által igazul meg a törvény cselekedetei nélkül," erre válaszunk a következő:

1. Az értelem után itélve az *„egyedüli"* szó a szövegbe tartozik, de Luthernek nem volt megengedve, hogy azt szent Pál szövegébe becsempészsze.

2. Luther ebben a versben a *„hit“* és a *„törvény cselekedetei“* szavakat tévesen magyarázza. A *„törvény cselekedetei“* alatt a mózesi törvény cselekedetei, körülmetélés stb. értendők.

A hit ezen a helyen jelenti a keresztény üdvözülés rendjét, vagyis az eleven hitet, a mely Isten törvényének megtartása nélkül nem képzelhető.

3. Mivel a keresztények Luther óta folyton vitatkoztak azon kérdés felett: „miként igazulhat meg a bünös Isten előtt,“ és nézetét minden párt a Szentirásból igyekezett bebizonyitani, az a kérdés, hogy kinek a joga Isten akarata szerint ebben a vitában itélkezni? A feleletnek igy kell hangzania: A Krisztus által szervezett tanitói hivatalnak, az egyháznak. „A ki az egyházra nem hallgat, legyen mint a pogány és a publikánus.“ (Máté 18, 17.) „A ki titeket hallgat, engem hallgat; a ki titeket megvet, engem vet meg,“ igy szólt az üdvözitő tanitványaihoz. (Luk. 10, 16.) „Elmenvén az egész világra hirdessétek az evangeliumot minden teremtménynek.“ „A ki hiszen és megkeresztelkedik, üdvözül; a ki pedig nem hiszen, elkárhozik.“ (Márk, 16, 15—16.)

A Krisztus által szerzett tanitói hivatalt Péter és az apostolok képezik. A meddig a protestánsok ezt be nem ismerik és a pápában és a püspökökben a tanitóegyházat, az egyházi tanitói hivatalt el nem ismerik, addig a vita megszünésére gondolni sem szabad. Nem a Szentirás dönt, hanem az egyház tanitói hivatala. Ez a tanitói hivatal már kimondta az utolsó szót, vagyis itélkezett a Szentirás mikénti magyarázata és vitás helyei felett. Ennélfogva semmi czélja sincs többé, hogy a protestánsokkal a megigazulás, a szent miseáldozat, szentek tisztelete, tisztitóhely, búcsú, papi nőtlenség felett tovább is vitatkozzunk. Az első kérdés, mely eldöntendő, ez: Hol van a Krisztus által szervezett tanitói hivatal, hol van a Péterre épitett egyház, a kire okvetetlenül hallgatnom kell? Ha ez a kérdés nincs megoldva, felesleges minden további vitatkozás. Ha azonban meg van oldva, úgy magától megmagyarázható minden más vitás kérdés. Arra kell csak figyelnünk, hogy mit tanit az egyház a szent miseáldozatról, búcsúról stb. Ha ehhez a tanhoz alkalmazkodom, úgy az egyház csalhatatlan tanitását követem. Krisztus parancsa folytán engedelmeskednem és hinnem kell ennek az egyháznak. Mivel ezt tennem

lelkiismeretbeli kötelességem, ennélfogva az egyháznak csalatkozhatatlannak kell lennie. Krisztus nem kötelezhet engem arra, hogy esetleg valamely tévelyt higyjek.

A katholikus embernek nem szabad valamely hittani kérdés felett vitatkozni, mig azt a Krisztus által szervezett tanitói hivatal meg nem oldotta.

145. Megváltó.

Kifogás. *A megváltónak nem kell szükségképen meghatározott személyiségnek lenni; az az áldás, a mely tettleg a zsidó népen van, az a megigért megváltó; tehát a megváltó csakugyan elérkezett.*

Válasz. Igy beszél manapság sok zsidó. Ez azonban nagyon gyenge mentegetőzés azzal a ténynyel szemben, hogy a Megváltó régen a földre jött.

Annak a zsidónak, a ki a zsidó hit szentségét hiszi, el kell ismernie, hogy az Istentől megigért megváltó határozott személy. Olvassa csak bárki is:

„El nem vétetik a fejedelmi pálcza Judától és a vezér az ő ágyékából, mig-

nem eljő, a ki elküldetik s ő leszen az, kire a nemzetek várnak.“ (I. Móz., 49, 10.)

„És vessző sarjad Jessze törzsökéből és virág növekedik az ő gyökeréből. És megnyugszik rajta az Ur lelke. . . . Azon napon Jessze gyökere a népeknek jelül fog állani; neki könyörögnek a nemzetek és sirja dicsőséges leszen.“ (Iz., 11, 1—10.)

„Egek, harmatozzatok onnan felülről, és a föllegek csöpögjék az igazat, nyilatkozzék meg a föld és teremje az Üdvözitőt.“ (Izaiás, 45, 8.)

„Az Ur maga ad jelt nektek. Ime egy szüz méhében fogan és fiat szül és neve Emmanuelnek fog hivatni.“ (Izaiás, 7, 14.)

„Mert kisded született nekünk és fiu adatott nekünk, kinek vállán van a fejedelemség és hivatik az ő neve csodálatosnak, tanácsadónak, Istennek, erősnek, . . . a békesség fejedelmének.“ (Iz., 9, 6.)

Izaiás próféta a Messiásról, mint Isten szolgájáról beszél (42), a fájdalmak emberéről (53); a 2-ik zsoltár a Messiást fölkentnek nevezi; a 103-ik zsoltár Isten fiának, a világ királyának. A Krisztus korabeli zsidók várták a megváltót, t. i. mint határozott személyt. Dániel azt irja (9, 21), hogy Jeruzsálem ujra megerő-

sitése óta (453) a Messiásnak nyilvános föllépteig 69-szer hétesztendő és a Messiás haláláig 69 és fél hétesztendő telik el. 69-szer hét = 483. Artaxerxes Krisztus előtt 453 évvel engedte meg Jeruzsálem ujraépitését. A mi számitásunk szerint tehát 30. évben kelle föllépni és 33 és fél év után kelle meghalnia. Aggaeus próféta (2, 8—10) mondja, hogy a megváltó még meglátja a templomot és meg is látogatja. A templomot Titus a Krisztus utáni 70-ik évben szétrombolta.

A Messiásról mondja a Szentirás, hogy Isten fia lesz (2. Zs., 7). Isten és ember lesz (Iz., 9, 6), nagy csodatevő (Iz., 35, 6). Melchisedech rendje szerint való pap (109. Zsolt., 4), egy világrész királya (Jer., 23, 5; Dán., 2, 44). A Messiás egy nőstény szamáron lovagolva vonul be Jeruzsálembe (Zakh., 9, 9), egyik asztaltársa elárulja (40. Zsolt., 10) 30 ezüstpénzért (Zakh., 11, 13), kicsufolják, megostorozzák (21. Zsolt. 7; 72, 14), kezeit, lábait átlyukasztják (21. Zsolt., 17), szenvedéseit, fájdalmait békével türi mint egy bárány (Iz., 53, 15).

A zsidók ezeket a jövendöléseket mind elismerték. A zsidók a Messiást, a ki a fölsorolt jövendölések értelmében

Jézus személyében megjelent, megvetették. Azon idő óta nem a zsidó, hanem a keresztény vallás az Isten vallása. A zsidóknak a világ végéig fenn kell maradniok templom és oltár nélkül annak bizonyságául, hogy a Messiás elérkezett. Épen az a feltünő, hogy a zsidók épen a Názárethből származott zsidó Jézust nem ismerték el, a ki pedig épen a zsidók között talált a legnagyobb ragaszkodásra. A zsidók véleménye szerint a Messiásnak népe legnagyobb fiának kellett lenni. A názárethi Jézus a legnagyobb zsidó a világon. Ebben annak a bizonyitékát látjuk, hogy ő a zsidóknak megigért Messiás.

146. Mentesség (immunitás).

Kifogás. *Valamint a tisztek külön birói illetékessége sok hátránynyal jár, épúgy és még inkább a papság és kolostorok immunitása azok erkölcstelenségére vezet; kétféle mértékkel mérnek.*

Válasz. Az *immunitás* mai állapotainkhoz képest gyakorlatilag nagyon *henye kérdés.* A papok és kolostorok immunitásán a modern állam legnagyobbrészt rövidesen tultette magát és egysze-

rüen úgy járt el, mintha kizárólag őt illetné a jog, immunitást adományozni és belátása szerint megint elvenni. Az egyháznak ezt jogaiba való erőszakos belenyulásnak kell tekintenie. A hol azonban méltányos megegyezésre irányul a törekvés, ott az egyház korántsem szegül makacsul ellen, hogy idevágó jogaiból áldozatot hozzon és az állami birói illetékességet kiterjeszsze. De a klerus és kolostorok immunitását elvileg, mint az erkölcstelenség kutforrását elvetni: nagyon messze megy.

Ha az *immunitás* minden biráskodás alól való szabadságot jelentene, akkor nem lehetne látszólag alaptalanul állitani, hogy ez azok erkölcstelenségére vezet, kik e jogot élvezik. De az immunitás nem ezt teszi: a papságot csak egy más biróság, az *egyházi biráskodás* alá rendeli. Azon állitás, hogy ebben az erkölcstelenség előmozditása rejlik, egyértelmü azzal az állitással, hogy az egyház terjeszti az erkölcstelenséget. Magyarország is mentes a német vagy orosz biráskodástól. Vajjon ezért Magyarország az erkölcstelenség tanyája-e? — A papság immunitása vagy isteni jogú, vagy az egyház isteni jogán alapul. Az egyház a maga biráskodásánál még az államnál is inkább gondoskodik

arról, hogy a jó erkölcsöket istápolja, a vétkeket és bünöket elnyomja.

147. Menyország.

Kifogás. *Mi első renden a földön akarunk menyországok. A mi a fönt levő menyországot illeti, azt még senki sem látta; azt átengedjük az angyaloknak és a verebeknek.*

Válasz. Ezek a szavak csak oly istentagadó szájából eredhetnek, mint *Bebel*, a ki nem ismer lelket, hanem az egész emberi életet állati érzéki szenvedélyekkel és elmulással hagyja elütni Ha van Isten és van halhatatlan lélek, akkor Isten nem teremthette az embert barom módjára a puszta elmulásra; akkor nem oltotta volna belé a boldogságra való vágyat, melynek kielégitetlenül kellene maradnia; akkor ez után az élet után, melyben igaz boldogság nem lehetséges, kell egy másik életnek lennie, melyben a valódi üdvösség megvalósul, hacsak bünbeesés nem zárja el az üdvösséghez való jutást. Ezen tulvilági üdvösség helyét menyországnak nevezzük.

Most már minden bizonynyal van

Isten; Isten nélkül a tudósok sem fejthetnek meg nekünk még egy porszemet sem, annál kevésbbé a mérhetetlen égi testeket vagy a körülöttünk látott élőlényeket. — Isten nélkül sokan azt mondják közülök, *ignoramus et ignorabimus*, nem tudjuk és nem fogjuk kideriteni. Isten nélkül nem magyarázható meg a minden ember keblében lakó belső hang, a melylyel jó és rossz, megengedett és tiltott között külömbséget tesz, a melylyel azon külömbséget még akkor is el kell ismernie, ha nem léteznék sem felsőség, sem hatóság: mivel ez a legfőbb úr hangjának visszhangzása, kinek minden ember alá van vetve, időre, térre és rangra való tekintet nélkül.

Apánkat-anyánkat tisztelni és szeretni jó dolog, őket megvetni és velük rosszul bánni gonosz dolog. Az ártatlan gyermeket szeretni nem rossz, ezt gyilkolási kedvből életétől megfosztani, mindig tilalmas lesz. Felebarátunk tulajdonát becsülni: jó; azt elrabolni: rossz. Ez a megkülömböztetés megvan, noha nem csináltam és nem irthatom ki; és ezt az erkölcsi törvényt követnem kell, nem hághatom át; ezen nem ember változtathat.

Lelkiismeretem, vagyis elmém szava azt mondja tehát, hogy egy magasabb

hatalom van fölöttem, az rótta reám ezt a törvényt, melyet nem rázhatok le; a mely azt parancsolja nekem, hogy engedelmeskedjem az észnek. Ez a hatalom szellemi hatalom, hatalom minden ember fölött, mindenkorra, birája ez jónak-rossznak. És ezt a birót Istennek nevezzük.

Ez a legmagasabb Isten a *menyországot a jóknak*, a poklot a gonoszoknak szánta; az öröklétnek nincs közbenső utja. A menyországról való lemondásnak tehát megvan a maga rettenetesen komoly oldala.

148. Mindistenités.

(Pantheismus.)

Kifogás. *Igen sok és fölvilágosodott ember hódol a pantheismusnak; azért nem lehet az oly ostobaság, mint hirdetik.*

Válasz. Még többen és sokkal nagyobb szellemek hódolnak és hódoltak a theismusnak (elismerése egy a világtól különböző személyes Istennek); a theismus a pantheismust ostobaságnak mondja. Ha tehát ön az oly sok és fölvilágosodott szellemre ad valamit, a theismus követőjének kell lennie.

A pantheismus azt állitja, mint a neve is mutatja, hogy minden Isten, s a világon létező összes tárgyak csak az egy Istennek megjelenései. Minden Isten és Isten minden — a mindenség, a világegyetem az Isten.

Ezt hirdették Parmenides (körülbelül 510 évvel Kr. e.), Cyprusi Zeno (350), Giordano Brunó (1548 Kr. u.), Spinoza (1633); ujabb időben Fichte, Schelling, Hegel, Schoppenhauer és Buddha követői.

A pantheismus ellen mellénk sorakoznak (kevés kivétellel) a zsidók, keresztények s a régi pogányok legnagyobb bölcsei: Sokrates, Aristoteles, Plato, Sophokles, Seneca, Cicero. A zsidók közül csak Mózest és a prófétákat emlitjük; a keresztények közül Pált, aquinói Tamást, a középkor összes férfiait; az ujkorban Kopernicust, Gallileit. Keplert, Newtont, Leibnitzet; a legujabb korban pedig Lyellt, Barrandet, Heert, Eulert, Galvanit, Voltat, Ampéret, Liebiget, Faradayt, Linnét, Kuviert, Baert, Secchit, Pasteurt, Ranket stb.

Jogosan harczol a pantheismus ellen minden értelmes ember, mert az ostoba és erkölcstelen tan.

Ostoba: mert ostobaság azt mondani, hogy a viz, borju, az oroszlán, csillag, a

hangya puszta jelenségei az egy nagy Istennek; azután ez az Isten fölfalja magát, midőn egy oroszlán egy borjut fal föl; önmagát üti agyon, midőn az ember valakit agyonüt, önmagát zárja be, önmagát temeti el. Az ész világosan és érthetően felfogja ennek a nézetnek esztelenségét. De némely embereknek olyan erkölcstan kellene, mely érzékeiknek hizeleg, ezt pedig megteszi a pantheismus. Ez megsemmisiti a szabadságot, erkölcsiséget és felelősséget. Egész pompás erkölcstan egy világfi számára. Ezen hitvallás mellett lehet az anyatermészetért rajongani s sütkérezni az Istenatyafisága érzetben. S mi fő, ennél a vallásnál nem szükséges az Isten 1., 5., 6., 7., 9. és 10. parancsát megtartanunk. A pantheismus kellemes, de téves és istentelen és ostoba tan — és az marad még akkor is, ha bármily sok és fölvilágosodott ember a kalapjára tüzi is. A világ nem Isten, de a világon kivül van Isten, ennek a világnak ura és birája.

149. Mise.

Kifogás. *A római katholikus egyháznak egyik legnagyobb tévtana az ugynevezett miseáldozatról szóló tan. Ez a Jézus*

Krisztus tökéletes áldozatának gyalázata. A Szentirás igy szól Krisztusról: „Nem kénytelen minden nap, mint a papok előbb saját vétkeiért tenni áldozatot, azután a népeért; mert egyszer megcselekedte ezt, önmagát feláldozván.“ (Zsidók 7, 27.) A katholikus egyház azonban még most is állandóan feláldoztatja.

Válasz. Még most is feláldoztatja, a mint ezt szent Pál tanusága szerint az első keresztények is megcselekedték. Ugyanabban a zsidókhoz irt levélben, melyből a fönti sorokat vettük, egy más helyen ez áll: „Vagyon oltárunk, melyről nem szabad enni azoknak, kik a sátornak szolgálnak.“ (Zsidók 13, 10.) A hol oltár van, ott áldozatnak is kell lennie.

A zsidókhoz intézett levél kéthelyi szövegében előforduló, látszólagos ellenmondás eltünik, ha meggondoljuk, hogy két különböző áldozatról van szó. Az első helyen érti a kereszt véres áldozatát, a nép büneért való elégtétel áldozatát. A második helyen pedig a szentmise vérontás nélkül való áldozatáról, mely az elégtétel gyümölcseit alkalmazza ránk és a mit Malachiás próféta a következő

szavakban jövendölt meg: „Mert napkelettől napnyugatig nagy az én nevem a nemzetek között és minden helyen áldozni fognak és tiszta áldozatot bemutatni az én nevemnek.“ (Malakiás 1, 11.) A miseáldozat egy és ugyanazon áldozat a keresztáldozattal, csak az áldozás módja (vérontással — vérontás nélkül) különböző; a katholikus, a ki a szentmisét ájtatosan hallgatja, a keresztáldozat szellemében részesül, megemlékezvén Krisztus Urunk szavaira: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.“ A mise nem von el bennünket a keresztáldozattól, hanem inkább oda vezet bennünket az üdvözitő megváltó halálához. A római egyház miseáldozata a szentiráson alapszik, ennélfogva még a protestánsok előtt sem tévtan, vagy gyalázata a Krisztus áldozatának.

150. Missiók. (Hittérités.)

Kifogás. *A pogány tartományokban, különösen a Khinában levő hittéritők beavatkoznak a keresztények és pogányok világi peres ügyeikbe, a mi azután számtalan nyugtalanságnak és ellenségeskedésnek forrása lesz. Politikába avatkoznak és*

felhasználják őket az európai tartományok mint követeket. Az 1900-iki khinai zavarnak ez volt az inditó oka. Sokkal jobb lenne, ha a hittéritők itthon maradnának, mint hogy a pogányokat vallási békéjökben zavarják.

Válasz. Anczer püspök, Khinának Dél-Santung vidékén élő apostoli helynöke 1900. november 28-án igy ir: „Kerületemben a következőket rendelem el szigoruan: ‚Ha a keresztényeknek a pogányokkal polgári perük akad, a hittéritőnek nem szabad ebbe beleavatkoznia. A mely hittéritő ezt a rendeletet áthágja, felelősségre vonom. Ha bármely joghatóságom alá tartozó hittéritő ezt a rendeletemet áthágja, hálára kötelez, a ki az ilyent nálam följelenti. Huszonkét éve, hogy Khinában lakom, de ilyen ügyekbe sohasem avatkoztam.“

Ha egyes hittéritő politikával foglalkozik, sajnálandó, de annak sem a katholikus egyház, sem a többi hittéritők nem okai. Hogy azután olyan hatalom, minő a német vagy osztrák-magyar birodalom, a tőlük származó hittéritőket a pogányok támadásai ellen védelmezi, elitélni nem

lehet; ezt a védelmet minden ország megadja kereskedőinek és tudósainak is.

151. Mohammedanismus.

Kifogás. *„Az Izlam az egyedüli vallás a világon, mely fényes nappal jött létre.“ Mohammed azonban nehézkóros rajongó volt. Vajjon másként áll a többi vallások ügye, még magát a kereszténységet sem véve ki?*

Válasz. Ha ez józan gondolkodás: „Ha egy vallásalapitó rajongó volt, úgy mindenik az volt,“ úgy hasonló joggal mondhatom: „Ha esetleg egy tanár szélhámos, úgy mindenik az.“

A kereszténység a világosságnál született, erre nézve hiteles történelmi adatokkal, okmányokkal szolgálunk. Sprenger tanár állitása, enyhén szólva, nagy hazugság! Merész állitás! Ha a kereszténység ellen mondanak valamit, akadnak azonnal, a kik elhiszik. Sajnos, nem ugyan a tisztességes emberek között, hanem azokon kivül akadnak, a kik nem keresik tisztességes uton az igazságot. A mohammedanismus követőitől csak az ó-szövetségi igazságokat követeli, valamivel tehát töb-

bet, mint a természetvallása, erkölcsi tekintetben azonban az embernek féktelen szabadságot ad. Ennélfogva a mohammedán teljesen meg van elégedve a vallásával, s azért igen nehéz őt a kereszténységnek és szigoru erkölcsi törvényének megnyerni.

152. Monita secreta.

(Titkos utasitások.)

Kifogás. *A jezsuiták alapszervezetét a monita secreták (titkos utasitások, szabályok) képezik. Abban olyan „botrányos, ravasz, kétszinü utasitások vannak, hogy az ember alig hinné, hogy léteznek oly ravasz csalók, a kik ilyeneket kieszelni képesek.“*

Válasz. A monita secreták a jezsuiták egyik ellenségének a koholmánya. A ki elhiszi, hogy ezek a titkos utasitások léteznek, melyeket a jezsuita főnökök alantasaik számára előirnak, azok megcsalatottak, és a ki ezekről azt állitja, hogy valóban léteznek, vagy megcsalatott vagy csaló.

A monitákban állitólag olyan utasitások vannak, hogy a rend tagjai miként

csalják ki az egyedül álló özvegyektől örökségeiket, miként uralkodhatnak az uralkodók felett, miként lehetnek püspökké, miként ragadhatják magukhoz az egyházban a hatalmat. Az utasitások elég ravaszak volnának, ha nem lennének koholmányok.

A monita secreták legelőször Krakóban jelentek meg nyomtatásban 1614. évben. Szerzője egy Zaorowszki nevezetü kiugrott lengyel jezsuita, a kit 1612-ben a rend kénytelen volt elbocsátani és ezzel a szennyirattal akart rajtuk boszut állani.

Midőn 1773. évben a jezsuitarend feloszlott, legtitkosabb levelezéseik ellenségeik kezébe jutottak s úgy most is megvannak a bécsi, müncheni stb. egyetemi könyvtárakban. Mindezek épen az ellenkezőt bizonyitják, mint a mi a monitákban van; igy például a német jezsuitákhoz épen az az utasitás, hogy nőktől hagyományt el ne fogadjanak, politikába ne avatkozzanak; a pápát minden áron arra birják, hogy jezsuitának püspöki méltóságot ne adományozzon.

A tuba magna (1775) egy kiválóan jezsuitafaló röpirat, mely két kiadásban jelent meg, a második kiadásában azt irja

a kiadója, hogy a jezsuiták előtt a moniták ismeretlenek.

Lang lovag, a kit nem lehet arról vádolni, hogy a jezsuitáknak valami nagy barátja lett volna, igy szól: „A moniták kézzelfogható költött dolgok és gúnyművek, a melyeket a jezsuitáknak legdühösebb csehországi ellenségei találtak ki és terjesztettek a világ elé azon ürügy alatt, mintha azokat Paderbornban egy Keresztély braunschweigi herczeg által kifosztott kapuczinus kolostorban találták volna.“ (Geschichte der Jesuiten in Bayern, 25. l.)

Reusch, Friedrich és Huber ó-katholikus irók, a kik igen szivesen tanuskodnának a jezsuiták ellen, a monitát hamisitványnak tartják. Huber igy ir: „Én a protestáns Giseler történészszel és Döllingerrel a monitákat hamisitványoknak tartom. És figyelmeztetnünk kell mindenkit arra, hogy a jezsuitarend ezer és ezer tagjának tagadhatatlan jámborságával az ilyen, csakis a legravaszabb csirkefogó bandához méltó utasitás nem egyeztethető össze. Azzal, hogy ezt nekik tulajdonitották, többet használtak, mint ártottak a rendnek, a mint minden tulzás és erkölcstelenség többnyire a támadón magán áll boszut.“

(L. Duhr, Jezsuita-mesék, forditotta Rózsa József.)

153. Munka.

Kifogás. *A katholikus egyházban nem becsülik eléggé a munkát, ezért értéktelenebbek a katholikusok. Egyedül a munka az érték kutforrása.*

Válasz. Egy régi keresztény példabeszéd azt mondja: „*Ora et labora:* Imádkozzál és dolgozzál“ és ez alatt a „dolgozzál“ alatt főkép a keserves, fáradságos munka értetődik. A mai világ örömest eltörölné az „imádkozzál“-t. *A katholikus egyház mind a kettőhöz ragaszkodik.* A kemény, keserves munkában nem látja az embernek kezdettől fogva Isten-szabta czélját, hanem igenis az eredendő bün következtében felállitott törvényt. A *munkát Istentől rendelt eszköznek* tekinti, hogy az ember ezáltal nyerje meg a földtől a megélhetéséhez, emberi létéhez és fejlődéséhez szükséges javakat. De a munkát a bünnel szemben való bünhődés hatalmas eszközének is tekinti, eszköznek, mely oltalmaz a bün elkövetése ellen és a már elkövetett bünökért vezeklésül szolgál;

az egyház a munkát az erény egy hathatós eszközének tekinti és keresztényi dicsőségnek, mert Jézus Krisztus példája megnemesitette a keserves és kemény munkát.

A mai világnézet a munkát csak eszköznek tekinti, mely által az ember javakat szerez önmagának vagy másoknak. Ki *becsüli* tehát többre a munkát? Mi azt hiszszük, a katholikus egyház hasonlithatlanul magasabbra becsüli és értékeli. De nem *egyedül* a munkát becsüli, főkép nem egyedül az anyagi munkát. A mai világnézet értelmében egyedül a munka az érték kutforrása; értéknek csupán uj javak létrehozását ismeri. A katholikus egyház még *egyéb értékeket* is ismer; ád valamit még a lélekre és szellemi javakra is, meg az isteni munkákra, ha ezek nem is szolgálnak a Mammonnak vagy az érzéki élvezetnek. Az egyház ezzel az ő becsülésével és értékelésével az örökkévalóságba hatol és nem olvad föl pusztán mulékony gondokban. Ez nem alacsonyitja le a katholikus egyházat és a katholikusokat, sőt a többiek fölé emeli. Ha választanom lehet „az egész föld és egy darab föld hiján a mennyország között:“ föltétlenül az utóbbit választom.

154. Müveltség.

Kifogás. *A modern állam müvelt állam. A római egyház mindenütt államveszélyes; tehát a müveltségnek is ellensége. A kulturharcz igazán az emberiség legfőbb javaiért vivott harcz volt.*

Válasz. A katholikus egyház mindenütt a kultura barátja és előmozditójaként szerepel, tehát államfenntartó. Hogyan tetszik önöknek ez az állitás? Mi állitásunkat be is bizonyitjuk.

Hübler dr., titkos tanácsos, a berlini egyetemnek egyik legjelesebb tanára, 1894. november 16-án tartott előadásában ezt mondja: „A főpapság (a pápaság) a világ egyik legnagyobbszerü jelensége. A középkor a pápaság nélkül a barbárság martalékává lett volna. A pápaság nélkül még ma is veszélyeztetve volna a népszabadság. Ez a legjobb ellensulyozása a mindenható államhatalomnak. Ha nem volna, teremteni, feltalálni kellene.“

Gregorovius történész, a ki szintén, mint Hübler, nem katholikus, az általa irt „Róma város történeté“-ben igy ir: „A történelemnek nincs elég hősi czime, a melylyel a pápáknak világra szóló mü-

ködését, nagyszerü alkotó tevékenységét és elenyészhetetlen dicsőségét csak megközelitőleg is megnevezhesse. . . . Hosszu sorozatuk a kulturtörténelem egén olyan rendszert képez, a melynek fénye minden kor fejedelmeinek és kormányzóinak sorozatát tul fogja ragyogni."

Természetesen, hogy az, a ki a hitetlenség és az erkölcstelenség elleni harczot „szellemi javaink ellen intézett harcznak" tekinti, az bátran, merészen állithatja, hogy a katholikus egyház ellensége a kulturának. A ki azt állitja, hogy a katholikus egyház szabadsága elleni harcz a kultura mellett vivott küzdelem, az dicsérni fogja a kulturharczot. A kinek azonban a szemét a pártszenvedély nem homályositotta el, Hüblerrel együtt beismeri, hogy a katholikus egyház bennünket a barbárság igájától oltalmazott meg. Különösen fáj ez nehány honfinak, ha valaki a katholikus egyházat a kultura ellenségének nevezi; mert a Kárpátoktól az Adriáig lakó magyarok kulturájukat a katholikus egyháznak köszönik. A polgárosodást a gyülölt szerzetesrendek terjesztették és alapitották meg.

A szerzetesek mentették meg az ókori irodalom kincseit. A középkor müveltségét a katholikus szellemnek köszöni. Korunkban a katholikus egyház képezi a modern pogányság támadásai ellen való védelmet, a mely a nemes emberiséget mindenkor tönkretette.

Az egyház a vallás, iskola, a müvészet és tudomány terén mindenkor ugy szerepel, mint a müveltség előmozditója, és a vadnépek polgárosultsága legelső sorban is az ő müve. IX. Pius pápa uralkodása alatt az egyházi államban az analfabeták 23%-ot képeztek; a mai modern kulturállam uralma már 33%! Még a jezsuiták sem ellenségei a kulturának. Róluk még Herder is igy szól: „Majdnem minden tudományág köszön valamit a jezsuitáknak." (Terpsichore, III, 19.)

Hogy a katholikus egyház államveszélyes, mivel ellensége a kulturának, a modern kornak époly hazug, mint háladatlan jelszava. Hálátlansággal fizet a világ!

155. Müvészet.

Kifogás. *A müvészet a mennyországnak szabad leánya; a müvészt nem szabad*

a közönséges erkölcstan szerint birálnunk. A müvészet csak teljes szabadságot élvezve fejlödhetik.

Válasz. Igen szépen hangzik, hogy: „a müvészet a mennyország leánya.“ Ennek a jelentősége az, hogy a müvészetnek mindenekelőtt a mennyország szentségét és szépségét kell visszasugároznia és nem szabad, hogy magát a földi piszokkal beszennyezze. Azért a müvészetnek azokhoz a szabályokhoz kell alkalmazkodnia, melyek a szellemet irányitják, t. i. az Isten parancsaihoz. Ha a „szabad“ szó annyit jelent, hogy a müvészetnek nem kell parancshoz alkalmazkodnia, úgy nem a mennyország leánya többé, hanem féktelen, elvadult földi leány.

A müvészet czélja az embert nemesiteni, de úgy, a mint van, vagyis mint Ádám maradékát. A ki nem hisz az eredendő bünben, a ki nem hiszi, hogy az embernek rendetlen érzéki vágyai vannak, a ki nem ismeri el, hogy az embernek kötelessége a bünre vivő alkalmakat kerülni, az a mi álláspontunkat nem érti meg. A keresztény és egyedül jogosult álláspont azt követeli, hogy a müvészet a keresztény erkölcstan alapelveihez alkalmazkodjék. „Az ember az Isten teremtő erejének legcsodálatosabb müve. Ő az a legelőkelőbb tárgy, a melyet festékkel és kövön be lehet mutatni. Az értelmi életet egyesiti a legtökéletesebb természettani élettel.“ (Sörenzen 126.) A meztelen test lefestése felesleges és káros hatásu, „a hol a test és egyes tag tevékenységének csak az a feladata, hogy valamely benső érzést, valamely szellemi cselekvényt magyarázzon, a hol a főgond ez utóbbinak megismerésére van forditva. A meztelen test semmit sem ér avégből, hogy ezzel valamely személyiségnek a szellemi iránya és jelleme szemlélhetővé legyen.“

Az esztetikai élvezetnél az a főkérdés: vajjon a müvészet csakugyan képes a minden takarótól megfosztott, meztelen testi formákat legszebb kellemmel, vagy erőteljes férfias szépséggel úgy feldisziteni, hogy annak kellemeit akadály, botránkozás nélkül élvezhessük? Erre nemmel felelünk. A müvészet reánk emberekre nézve olyan, a minők vagyunk. A meztelenségek veszélyeztetik tisztaságunkat, szemérmünket. Ezért mondja Teichlein: „Daczára minden festői stilusnak az ilyen müvészet többé-kevésbbé hirdetője a leplezett érzéki csiklandózásnak.“ Ezek „a

buja élet eszményének ünneplésére“ szolgáló ájtatos képek.

Ez megjárna még, ha a müvészet a müvészek számára való volna, — de a nép számára van, és a népre nézve ezek a képek igen veszedelmesek. Azonkivül nem minden müvész szilárd jellem.

A ki az anyagelvüségnek, a hitetlenségnek hódol, arra nézve az „eredendő bün,“ „a bukott emberi természet,“ „tisztaság,“ „a szüzesség veszélye“ természetesen nevetséges, ábrándos fogalmuk. Rajta; dicsőitsük a testét! Ezek az emberi szellemet csak beszennyezik. Ezek a müvészek alig ismernek más eszményt, mint az „örökös nőiességet.“ Ezen a téren a győzelem pálmája a francziákat illeti. A meddig azonban Krisztus Urunk szavai: „Ne paráználkodjál,“ és szent Pál apostol mondása: „A tisztátalanok nem mennek be a menyek országába“ érvényesek, mindaddig a müvészet kötve van a tizparancsolathoz — de maga a müvész még jobban.

A müvész népnevelő; azért hivatása úgy saját példája, valamint müvészi alkotásai által a népet nem a korlátlan érzéki élvezetekre csábitani, hanem igazi keresztény müvészete által azt a kereszténységnek igazi elveihez visszavezetni. Különben az Isten nemzetének csak botrányokozója lesz.

156. A nemesség.

Kifogás. *A nemesség esküdt ellensége a munkásosztálynak.*

Válasz. A munkásosztályhoz tartozik a földmüvelő is. Eddig senki sem bizonyitotta be, hogy „a nemesség“ a földmüvelőket üldözte volna. Annyi bizonyos, hogy egyes nemesek kizsákmányolták, üldözték a munkásokat; de eddig a munkásosztály csekély kivétellel jólétben volt. Magyarországon mindig jó viszony volt a nemesség és jobbágyság között, s a legutóbbi nagy nemzeti harczban is együtt küzdött a magyar paraszt a magyar nemessel a haza függetlenségéért. Hogy most az „uj földesurak“ a tönkre ment gentry után sok helyen zsarnokoskodnak és rosszul bánnak az alantasaikkal és cselédjeikkel, *az nem a régi nemesség hibája.* Tegyünk külömbséget a véren szerzett nemesség és a pénzen szerzett nemesség közt. A nemesség a gyári munkásoknak sem ellensége. Ma érdekharcz van a keres-

kedelem és a mezőgazdaság között; Németországban mintegy hat millió ember foglalkozik mezőgazdasági munkával és ugyanannyi a gyári munkás, de azért, hogy az agráriusok a földmüvelők és a mezőgazdaság érdekében müködnek, korántsem ellenségei a munkás embernek. A socialdemokraták ugyan ezt állitották, mert ezek azt kivánják, hogy csak az ipar fejlődjék, mert azt hiszik, hogy az ipari munkások között jobban zöldágra vergődhetnek. A fentebbi állitás csupán izgató hazugság és egyéb semmi. A ki hazáját szereti, az kivánja, hogy mind az ipar, mind a mezőgazdaság virágozzék, fejlődjék; mind a kettő szükséges és a kettőtől függ a haza jólléte vagy boldogtalansága.

157. Nem hazafias katholiczizmus.

Kifogás. *A katholiczizmusnak épenséggel nem kell magyartalannak lennie; a tulhajtott délvidéki katholiczizmus nem vág a magyar természethez; egy józan magyar katholiczizmus százszor többet érne, mint a római; akkor a magyar katholikusokat nem is hiresztelnék annyira a haza ellenségeinek.*

Válasz. A katholiczizmusnak természetszerüleg nincs rá szüksége, hogy magyarellenes legyen, éppoly kevéssé, mint hogy franczia-ellenes, vagy olasz-ellenes legyen. A katholiczizmus, vagy a katholikus vallás, mint a név mondja, *világvallás*, minden nép és minden ország részére szánva. Nem magyarellenes, de nem is kizárólag magyar, a mint nem kizárólag franczia vagy olasz sem. Lényege mindenütt ugyanaz marad, az egyenlitő körül éppúgy, mint az északi vagy déli sarkon; lényege változatlansága daczára azonban úgy hozzásimul a népekhez és időkhöz, a mint azt a mindenkori körülmények kivánják; ezért a magyar katholikusoknak nem kötelességük külső vallási gyakorlataikban úgy berendezkedniök, a mint az egy déli ország lakosának felel meg.

A magyar katholiczismus ellenmondás vagy alkalmazkodás. Ellenmondás, ha alatta a vallás oly formáját értik, melynek különösképpen Magyarország részére kellene érvényesnek lennie.

Vagy pedig *alkalmazkodás*. Helyesen beszélünk ugyanis a római katholikus egyházról vagy vallásról, ezzel azonban nem gondolunk egy külön a rómaiaknak

szánt vallást, hanem magát a katholikus vallást, a katholikus egyházat, melynek Krisztustól odaállitott feje a római püspök: a pápa. Csakis a római püspök lehet szent Péter utódja.

Ha az egyház fejének ezt a szerepét valamelyik magyar király vagy magyar püspök ragadná magához, ez páratlan alkalmazkodás, istentelen cselekmény, Krisztus katholikus egyházának lerombolása volna. — Legyünk hazafiak; tényleg azonban jobban szeretjük hazánkat azzal, ha megtartjuk az Istentől megállapitott rendet, mint ha azt megbontjuk. (Lásd: Haza.)

158. A német kulturharcz.

Kifogás. *A német kulturharczot a pápa csalhatatlanságáról szóló ujonnan felfedezett hitágazat idézte elö; ez fenyegette az államok önállóságát.*

Válasz. Ez az állitás dajkamese.

A német kulturharczot előidézte az a törekvés, hogy a német katholikusok Rómától elidegenedjenek. Németország akkori vezérlő államférfiának az volt a szándéka, hogy a németországi katholikus egyházat német nemzeti egyházzá alakitsa, a mely azután mint az államnak készséges eszköze, kezére szolgáljon, mint egykor Francziaországban a gallikanizmus, Ausztriában és Magyarországon pedig a Josefinismus. A szerzeteseket azért üzték ki az országból, mivel köztudomásu, hogy azok a római Szentszéknek leghivebb támaszai; a papnevelő intézeteket bezárták, hogy az egyházhoz hü papság nevelését megakadályozzák; azért vették zár alá a papok fizetését, azért hozták az egyházi birtokokról szóló törvényt, azért számüzték az iskolából az egyház befolyását; nem azért, hogy a római pápa hitdolgokban csalatkozhatatlan, hanem mivel nem akartak megtürni olyan vallást, melynek feje a pápa. A kormány minden hatalmat magához ragadott. Ezzel megfosztotta a katholikusokat a lelkiismeret, vallás, iskola, tanitás szabadságától. Az állam akart egyedüli úr lenni és semmi más hatalmat nem akart megtürni sem maga felett, sem maga mellett, még vallási dolgokban sem.

Hogy a pápa csalatkozhatatlansága nem oka a kulturharcznak, legfényesebben bebizonyitotta maga Bismarck, a ki részben maga szüntette be a harczot és a római „csalatkozhatatlan“ pápával való érintkezést ujra életbe léptette. A kultur-

harcz a katholikus egyház ellen inditott harcz volt. És azok a kulturharcz idejéből való sértő törvények, melyek szivós ragaszkodással érvényben vannak, mindenkorra a katholikus egyházat üldöző törvények maradnak. Ezeket az állam fenntartja a katholikus egyház leigazására. Némi tekintetben talán még rosszabb a mai alattomos kulturharcz a réginél. Magyarországon az ujabban megindult katholikus vallás elleni gyülölet egy kulturharcz bölcsője, s el lehetünk készülve, hogy hova hamar nálunk is megismétlődhetnek a németországi események.

159. Nihilisták.

Kifogás. *A nihilisták az egyedül helyes álláspontot védelmezik. Saját magamnak Ura vagyok, azt teszek, a mit akarok. A ki én fölöttem uralkodni akar, az zsarnok.*

Válasz. A nihilisták orosz anarchisták (fölforgatók). Az anarchista eszmék 1848 óta találtak Oroszországban jó talajra és csakhamar a nihilismus rendszerévé fejlődött. A mint a neve (nihil = semmi) mutatja, a nihilismus semmitsem akar elfogadni a mostani egyházi, állami és

társadalmi rendből; az ő felfogása szerint minden rothadt és gyógyithatatlan. Azért a tényezőit szét kell rombolni s a romok felett egy uj, a szabadság államélétet kell felépiteni.

Az orosz nihilistak fővezére Bakunin Alexandrovics Mihály (1814—1876) volt. *Elve:* Az uj társadalmi rendnek alapja csakis az istentelenség és pedig az anyagelvü Darvinismus lehet. Semmi isteni hatalom felettünk, de emberi hatalom se legyen ember felett; sem állam, sem vallás, sem erkölcs, sem törvény, sem népfenség nem kell. Az ember a természeti törvényeknek engedelmeskedik, mert akar. Minden ember magáért uralkodik; egyedül az állam nélkül való szabad társadalom létezhetik. Az uj világhoz egyedül erőszak vezet. Véres erőszaktól sem szabad visszaijednünk. Bakunin jelszava: A mit a gyógyszer meg nem gyógyit, meggyógyitja a kés; a mit a kés nem gyógyit, meggyógyitja a tüz (Hyppokrates).

Bakuninnál még erőszakosabb módon hirdette a tett terjesztését az ő barátja Sergei Netcsajev (született 1846 és 1872 nyomtalanul eltünt). A rablóéletet az orosz népélet egyik legtisztességesebb alakjának nevezi. A ki a forradalmat akarja, mondja,

annak mindennel szakitania kell. Csak egy tudományt ismer: a rombolást. Munkánk borzasztó, elkeseredett, egyetemes megsemmisitése mindennek.

Ezek a nihilismus vezérei. Ehhez csakis az istentagadás vezet. A nihilisták jogosan nevezik mestereiknek az egyetemeken müködő istentelen tanárokat; ezek nyomták, ezek adták a nihilista anarchizmus kezébe a gyilkoló fegyvereket. Isten nélkül nincs parancs. A szegény ember pedig Isten nélkül következetesen árva nihilista.

160. Noé.

Kifogás. *Noénak és fiainak megmenekülése a vizözönből nem teszi valószinübbé a vizözön történetét. Különben ezek a megmentettek hajszálnyit sem voltak jobbak, mint azok, a kik elvesztek.*

Válasz. Nem szükséges, hogy Noé és családjának megmenekülése valószinübbé tegye a vizözönt; ez anélkül is eléggé bizonyos esemény. De egy családnak olyatén megmentése, miként a Szentirásban le van irva, eltekintve a Szentirás isteni eredetétől, talán még sem valószinütlenebb mint a többi embereknek a hullámokban való elpusztulása.

A mint azonban becsmérlő módon a megmenekültekről állitják, hogy „hajszálnyit sem voltak jobbak azoknál, a kik a vizbe fuladtak," ez bibliai tudósitáson épen nem alapszik. Abban ugyan azt olvassuk, hogy a három fiu közül egyik a vizözön után sulyosan megbántotta atyját és azért őt Isten keményen meg is büntette. A Szentirás seholsem állitja, hogy az ember a vizözön által képtelenné vált volna a bün elkövetésére. Noéról azonban azt mondja a Szentirás, hogy azért részegedett be, mivel a bornak erejét nem ismerte: ezt még a legszigorubb erkölcsbiró sem tarthatja gonosz, bünös cselekedetnek. (Lásd: Vizözön.)

161. Nők emanczipáczziója.

Kifogás. *A nő a köz- és magánéletben emberemlékezet óta hátraszorittatott és hátrányt szenvedett. Pedig a nőnek époly emberi természete van, mint a férfinak és ezért a férfinak semmiféle elöjoga nincs a nő előtt. A nők emanczipáczziója ellen a*

katholikus egyház harczol ugyan, de jogtalanul. A müvelődés a nőnek is meghozza a szabadságot.

Válasz. A nőnek *kétféle emanczipácziója* (fölszabaditása) vagyon. Az első emanczipáczió azt kivánja, hogy a nőnek adják meg azokat a jogokat, melyek őt mint hitvest és anyát szükségkép megilletik. Ezt az emanczipácziót rég véghezvitte már Krisztus és a kereszténység.

Krisztus előtt az asszony majdnem mindenütt, még a legmüveltebb népeknél, a görögöknél és rómaiaknál is lealázó rabszolgaságban sinylődött. A nő nem volt férjének egyenlő jogu társa, hanem rabnője, vagy első szolgálója, a kit könnyen eltaszithatott, ha nem tetszett neki többé. A *kereszténység* azon tanitása által, hogy minden ember Isten gyermeke, hogy a házasság szent, hogy a házasság a férfi és nő közt fölbonthatatlan, hogy a férjnek és feleségnek egymást tisztelniök és szeretniök kell, visszaadta a nőnek igaz jogait és ezzel fölujitotta a családot és az egész emberi társadalmat.

Ez a fölszabaditás nem a *kultura haladása* által ment végbe, mint azt a kereszténység ellenségei szeretik állitani.

Homerosz és a római királyok korában tiszteletben részesült a nő; Hellász és Róma növekvő kulturájával azonban a nő rabszolgává sülyedt le. A kultura ellenére, mely pedig terjed a törökök közt is, a nő nyomorult szolgaságban marad náluk, a soknejüség következtében is.

Ezen emanczipácziót szivesen pártolja minden keresztény. Ezzel anyjának tartozik.

Ámde a nők jogainak mai lovagjai *sokkal tovább mennek;* ők ugyanoly jogokat követelnek a nő, mint a férfi számára, minden tekintetben, polgári és politikai vonatkozásban, a magánéletben és a házasságban is.

Ez azonban a *keresztény család halála.* E mellett a családi élet és a gyermekeknek keresztény szellemben való nevelése, valamint a keresztény házasság föltétlenül lehetetlen. Miért is e követelés teljesen kereszténytelen és már ez okból sem lehet keresztény ember szocziáldemokrata, mert a szoczialisták programmja magában foglalja ezt a mindenkép keresztényellenes követelést is.

Mások nem mennek ily messze; egyelőre csupán a cselekvő választójogot követelik minden nő részére. Ezt a követelést *politikai emanczipácziónak* nevezik. Ez is jogosulatlan.

Nem mondjuk, hogy a nő mindenben *inferior*, vagyis alábbvaló a férfiuval szemben. Némely erényekben és képességekben felül is mulja. De politikai tekintetben kétségtelenül tulszárnyalja a férfi a nőt, még pedig olyannyira, hogy természetszerüleg ő egyedül van képesitve a politikai életre. A nő fizikai (testi) gyöngesége miatt alkalmatlan a hadi szolgálatra. A jogvédelem, a nép ótalmazása külső- és belső ellenségek ellen, a kényszerhatalom és a törvényhozó hatalom a férfit illetik meg. Csak az lehet állandóan törvényalkotó, a ki akaratát szükség esetén karddal képes végrehajtani. A család java is azt kivánja, hogy a nő a politikai életben való részvétel által ne idegenüljön el a családtól. A nőnek a férfi alá való köteles alárendelése, mint azt Krisztus kivánja, nem állhat még egyenlő politikai jogok mellett. A nőnek erkölcsössége és visszavonulása, a mint az egy anyánál szükséges, a nyilvános politikai életben okvetlenül veszendőbe megy. A nő rendszerint érzelmei alapján itél; ezért a nők egyenlő joguvá emelése folytán pártküzdelmeink szenvedélyessége türhetetlenné fokozódnék. A nőknek a hivatalokra és életpályákra bocsátása esetén

nyerhetnek talán egyes nők, de általánosságban veszteni fog ezzel a női nem, veszit pedig a családban viselt állása és méltósága, a férfiak részéről való megbecsülése, a verseny harczában pedig csalhatatlanul legyőzetnék és siralmasabb rabszolgaság volna a vége, mint a középkorban. A kereszténység kimentette a nőt régi rabságából és megóvja őt a modern rabszolgaságtól, melybe a féktelen emanczipácziós hang utján kell kerülnie. (V. ö. Cathrein, Moralfilozófia.)

A családi boldogság alapja az *erkölcsös*, vallásos, dolgos, tisztaságot és rendet szerető *háziasszony*, ki a férfiut a házhoz bilincseli és gyermekeit jó keresztényekké neveli. A háziasszony, hitves és anya kötelességei annyira kimeritik idejét és erejét, hogy a közéletben való müködése lehetetlenné válik. Ezért a társadalmi törvényhozásnak oda kell törekednie, hogy a nő a családnak megtartassék és a liberális szabad verseny meg a szoczialista egyenlősités által ne emanczipáltassék. Az emanczipált nő nem anya. *Már pedig az embernek pótolhatatlan egy édes anya, s csak az édes anyai sziv az, a mely képes minden áldozatra.*

162. Ó-Katholikusok.

Kifogás. *Az ó-katholikusok igazán régi katholikusok, mert elfogadják az 1870. előtti régi katholikus egyház összes tanitásait.*

Válasz. Az ó-katholikusok *sem nem katholikusok, sem nem régiek*. Maguk vették föl nevüket és a katholikus egyház követőit „új-katholikusoknak“ jelezték. Kivülök azonban senki sem élt eme czégérrel a hü katholikussal szemben. Sokkal több joggal lehetne az „ó-katholikusokat“ „új-protestánsoknak“ nevezni. Miért?

Mikor 1870-ben Rómában a vatikáni zsinaton a pápa csalatkozhatatlanságát a katholikus egyház tanitásául kellett volna kinyilatkoztatni, egy csoport német tanár, élükön Döllingerrel kijelentette, hogy ők ragaszkodnak a régi katholikus egyház tanitásához, úgy, a mint Krisztus megalapitotta és a mint 1870-ig áldásosan müködött. Elismerték, hogy az egyháznak nem szabad elpusztulnia és hitében ingadoznia. Azt állitották, hogy a *zsinat* (vagyis a pápa és a püspökök együttvéve) *csalhatatlan* a maga tanitásaiban, de nem a pápa egyedül. Nos, a római zsinat 1870. julius 18-án kinyilatkoztatta, hogy Krisztustól kijelentett, katholikus hitvallás az, hogy a pápa egymagában is csalhatatlan, mikor mint az egész egyház legfőbb tanitója a hit és erkölcsök dolgában mond tanitást. Ekkor tünt ki, hogy az „ó-katholikusok“ nem törődnek a régi katholikus egyház tanával; *elvetették a zsinat döntését* azzal, hogy a püspökök nem voltak azon függetlenek.

535 jelenlevő püspök közül 533 „igen“-nel szavazott, csak kettő „nem“-mel, egy sziciliai és egy északamerikai, de ezen kettő is csakhamar alávetette magát. A már korábban eltávozott vagy távollevő püspökök közül még 200 utólag jelentette be hozzájárulását. A világ összes katholikus püspökei közül egyetlenegy sem szakadt el. A legtöbbje ama püspököknek, kik a megelőző tanácskozásnál a határozat ellen nyilatkoztak, nem a pápa csalhatatlanságának tana ellen voltak, hanem a „czélszerüség“ ellen, t. i. az időpontot tartották czélszerütlennek arra, hogy ezen tan meghatároztassék. A katholikusok egy nagy részének elszakadásától tartottak, meg az egyház üldöztetésétől a kormányok részéről. Aggodalmuk nem volt egészen alaptalan.

Csak kevés pap pártolt el, ámbár Döllinger ezrekre számitott. Az 1874-ben megtartott első pünkösdi gyülekezeten 29 elpártolt pap jelent meg. Azóta e szám alig szaporodott.

Joggal nevezhetők az ó-katholikusok *„új protestánsok“*-nak, mert nem akarják magukat alávetni az egyház, a pápa és zsinat tekintélyének. Tanaikban nem állanak szilárdul; kiki azt tartja meg, a mit akar, az egyes maga határoz hitvallása fölött, éppúgy, mint a protestantizmusban. Némelyek tagadják Mária szeplőtlen fogantatását (Huber), mások helytelenitik a szentek tiszteletét (Messmer), némelyek a szentlélekben való hitet tévelygésnek vallják, éppúgy, mint az oroszok és görögök, kik a szentléleknek az atyától és fiutól való származása tekintetében tévedésben vannak.

A Kölnben megtartott második ó-katholikus gyülésen (1871. szeptember) az ó-katholikusokkal testvériesen vettek részt anglikánusok, oroszok, a protestáns egyesület tagjai, sőt maga a szabadkőmüves Bluntschli. De mindez a nagy szeretkezes nem használt. Egyesülés mindmáig nem létesült közöttük. A legutóbbi időben az orosz egyház nyiltan ellentétbe

helyezkedett az ó-katholikussággal. Az „ó-katholikus“ egyház az maradt, a mi volt: *az anyaszentegyház törzsökétől levált kicsiny ág*, melynek természetszerüleg el kell száradnia.

Az egyház csalhatatlan tanitói tisztéről szóló katholikus dogma helyébe az egyesek magán-itéletét csempészték, ezen minden „egyház“ tönkre megy; mert nincs meg az egyesitő kapocs. Az 1870-ben elszakadt papok közül eddig csak kettő tért vissza a katholikus egyházba.

163. Oksági elv.

Kifogás. *Az oksági elv Kant óta ingadozóban van.*

Válasz. Az oksági elv nem ingadozik Kant óta, hanem igenis sokaknak józan emberi esze, a kik azt hiszik, hogy a bölcselet csak Kanttal kezdődik, hogy Kant a világ legnagyobb bölcselője.

Az oksági elv még ma is szilárdan áll, szilárdabban mint a föld, a melyen lakunk. Ugyan hogyan is szól az oksági elv? „Minden müködésnek megvan a maga megfelelő oka.“ Vagy: „Minden változásnak megvan a maga oka,“ vagy: „a mi

nem létezik szükségből, annak müködő oka van, a mely által létezik." Ez az elv époly igaz, mint az elégséges alapelve, a mely igy szól: „mindennek, a mi létezik, megvan az elegendő alapja. Következésképen ugyanazon elv, csakhogy azokra a tárgyakra szoritkozik, melyek változnak, melyek nem önmaguktól léteznek. Mindenki elismeri az oksági elv s az elégséges alapelvének létét, „mert semmiből semmi sem lesz," oly értelemben, hogy a semmi nem lehet létre hozó ok. Mind a két elv elemző elv, melyeket szilárd elvek alapján előre belátunk. Ezeket nem számtalan tapasztalataink alapján képzeljük el magunkban.

Minden értelmes ember e szerint az alapelv szerint cselekszik, eszébe sem jut, hogy ennek az alapelvnek a helyességét kétségbe vonja. Ha a hóban lábnyomokat látunk: „Ki volt itt?" Ha füstöt látunk: „Hol a tüz?" Hangot hallván: „Honnan jön?" Ha egy óra elveszett: „Ki vitte el?" Ha a pénzszekrényt feltörik, azt kérdezzük: „Ki törte fel?"

Az életben mindenki az oksági elv szerint cselekszik: „minden müködésnek megvan a megfelelő oka." Elméletben szeretik Kanttal együtt sokan tagadni

az oksági elvet. Miért? Mert akkor nem lehet bebizonyitani az Isten létét és nem szükséges ennek az Istennek a parancsaihoz alkalmazkodni. Ez és egyedül ez az egyedüli inditó okuk. Mindennek daczára az oksági elv megmarad és a világ létezéséből, mely változik, világosan, kézzelfoghatólag bebizonyitja egy változhatatlan, örökkévaló alkotónak a létezését. A világ nem létezik szükségképen úgy, a minő, tehát nem önmagától van, hanem egy bölcs teremtőnek az alkotása.

164. Oltáriszentség.

Kifogás. *Az Oltáriszentség (az úrvacsora) az Úr Jézus Krisztus valóságos szent testének és vérének élvezete, miáltal büneink bocsánatját megnyerjük, életet és üdvösséget kapunk. A szentirás azonban a kenyér- és bornak átváltozásáról nem szól.*

Válasz. Nem mondja-e Krisztus határozottan: „Ez az én testem" (Máté 26, 26; Márk 14, 22; Lukács 22, 19)? Ugyan, miként lehet az, a mit Jézus kezében tartott, és a mi kenyér volt, minden átváltozás nélkül, hirtelen az ő teste?

A mi előbb kenyér volt, azalatt, mig azt Krisztus kezeiban tartá, az ő szent testévé változtatta. Miután az átváltozás szavait elmondá, kiosztá kezéből apostolainak. Ennélfogva az, a mit Krisztus kezében tartott, az Urnak teste volt. A mit adott, az ő szent teste volt és nem kenyér, valamint az Üdvözitő nem volt elrejtve a kenyérben, hanem a szine, alakja kenyér maradt, a lényege azonban az Úr testévé vált.

A ki hiszi, hogy Krisztus az Oltáriszentségben jelen van, annak nem nehéz az átlényegülést elhinni. Az Úr, a ki a vizet borrá átváltoztatta, a kenyeret is könnyen átváltoztathatta szent testévé. Erre nézve elegendő kezességet nyujt az Úr mindenhatósága.

165. Olvasmányok.

Kifogás. *Mindent olvashatok, nekem az olvasmány nem árt.*

Válasz. Egy régi közmondás igy szól: „Mondd, hogy kivel társalogsz, és én megmondom, hogy ki vagy.“ „Madarat tolláról, embert barátjáról ismerik meg.“ Hasonló ez: „Mondd meg, melyik

hirlapot olvasod, minő könyveket veszesz szivesen kezeidbe, és én megmondom, hogy ki vagy.“ Ha ön szükség nélkül egyházellenes lapokat vagy más efféle iratokat olvas, vagy elpártolt az egyháztól, vagy, ha igy tesz, hamarosan el fog tőle pártolni.

Ha önnek kedvelt hirlapja valamely liberális lap, igy ennek az egyházellenes lapnak a szellemét csakhamar magába szivja. Ha igy ön szellemi táplálékát a „Népszavából“ meriti, abban keresi, úgy ön lassankint egész vallástalan szocziáldemokratává lesz.

Némelyek kénytelenitve vannak az ellenséges sajtót olvasni, hogy azt megczáfolhassák; ez észszerü és elfogadható ok. Az egyház észszerü és elfogadható okokból ad fölmentvényt a tiltott iratok olvasására. De mivel az ilyen iratok és lapok olvasása az olvasóra nézve mégis veszélyes, azért a katholikus ember tartozik buzgó imádság és vallási kötelességeinek szigoru teljesitése által az állhatatosság kegyelmét megszerezni.

A ki puszta kiváncsiságból és időtöltésből mindent olvas, annak a lelke nincs annyi kegyelemmel megerősitve, hogy a hit és erkölcsök ellen intézett

támadások ellen föllépjen. Lehet, hogy gyávának fogják nevezni! Nincs a világnak olyan óriása, a ki isteni segedelem nélkül minden erkölcsi viharban, veszélyben megállja a helyét. A legveszélyesebb vakmerőség lenne, ha valaki minden felhatalmazás nélkül bármely dolgot olvashatna az alatt az ürügy alatt: „Az embernek mégis csak szükséges, jó azt tudni, hogy mit mondanak az ellenfelek," mit csak a katholikus egyház által ezek összehazudnak. Az egyház ellenségeinek nézetei és kifogásai bőven és alaposan le vannak irva a katholikus könyvekben és iratokban; ugyanott megtalálhatja a czáfolatot és helyesbitést is, a minő sokszor a saját fejéből nem telik ki.

Hallja csak, hogy mit mondanak az angol püspökök az ő pásztorleveleikben (1900. decz. 29-én): „Semmiféle fölmentvény az index szabályai alól nem jogositja fel a katholikust, hogy bármit saját tetszése szerint olvashasson." A természet törvényénél fogva tartozik mindenki kerülni az olyan olvasmányokat, melyekről tudja, hogy az vallását, hitét, erkölcsét veszélyezteti. Ezt a természettörvényt megerősiti a kegyelem törvényének ereje. Az isteni hit természetfeletti ajándék, melyet

saját bününk által elveszthetünk. Közvetlenül azonban elveszthetjük az ima és a szentségek elhanyagolása és a lélekre halálos veszélylyel járó erkölcstelen élet által; közvetve pedig a hittel ellenkező gondolatok- és eszmékben való gyönyörködés által. A hit elleni kisértéseket a hit ellen intézett gunyos és világias beszédek és rágalmazó kritikák idézik elő, azokat erősitik és terjesztik, midőn az ilyes hitellenes dolgokban egyik lélek igyekszik a másikat felülmulni istentelen hitetlenségével. „A nyelv tüz, a gonoszságnak egész világa, — csekély tüz, mely nagy erdőt gyujt fel." (Jak., 3, 4—5.)

A legveszélyesebb faja az olvasmányoknak, midőn valaki válogatás nélkül olvas össze mindenfélét, melyek a lelket a szabadgondolkozás és hitetlenség mérgével ölik meg. Némely férfi és nő minden válogatás nélkül oly könyveket és hirlapokat vesz a kezébe, melyek a hit ellen intézett ügyesen szerkesztett és gunyos czikkektől csak ugy hemzsegnek. Szellemileg ugy bölcseletben, mint a theologiában járatlanok. A megmérgezett áramlat ellen nincs védő eszközük. És mégis szükség nélkül folytatják az ilyen olvasmányokat, az elterjedt rossz szokás, kiván-

csiságtól vezérelve, mivel a tiltott gyümölcs mindig zamatosabban izlik. Az ilyen kihágásnak az eredménye azután vagy az egyház elleni bizalmatlanság, a kinyilatkoztatás és Isten létében való kételkedés, mig végre teljes hitetlenséggé fajul; vagy végső eredménye meglazulása annak a szellemi kapocsnak, a mely az életnek vallásos épületét összeköti. Innen van aztán, hogy az ilyenek elvesztik a hitben való buzgalmat, mely később liberális katholiczizmussá fajul, mely állandó melegágya a rationalismusnak. A ki szellemileg a hitbeli erényeket sértő inditóokokkal és leirásokkal táplálkozik, az lelki satnyulását époly szükségképen készíti elő, mintha azt szennyes gondolatokkal és tiltott képekkel táplálta volna. A hit és tisztaság egyforma ajándékai Istennek, melyeket gondosan kell őrizni; a ki szereti a veszélyt, elvész az abban. A ki azt állitja, hogy a napi irodalomtól szabadulni nem lehet, az állandóan azt állitja, hogy az olvasmányok, valamint a kerülendő dolgok megválasztásánál bölcs előrelátás és erőteljes akarat szükséges. A ki szükség nélkül olyan dolgokat olvas, melyek alkalmasak a hit ellen kételkedést előidézni, vagy mi több, azt aláásni, az a

vallás és Isten első parancsa ellen bünt követ el. Különösen hazánkban látjuk, mint pusztit a vallástalan irodalom. Hány lelket mételyeztek meg a rossz ujságok! Hány rablót és tolvajt tanitanak ki. Csak a közel multban egy tolvaj azzal védekezett, hogy az ujságokból lázasan olvasta egy hirhedt tolvaj menekülését és ez keltette fel benne a tolvajlás vágyát. Különösen mellőznünk kell a naponként felburjánzó egyházellenes krajczáros lapokat, melyek egész tervszerüen gyalázzák az egyházat és annak szolgáit. És mégis hány ezer katholikus nemcsak olvassa, hanem anyagilag is támogatja az ilyen vallását gyalázó lapokat!

166. Optimismus.

Kifogás. *Isten végtelenül irgalmas; jóságánál fogva nem kárhoztathat el senkit örökre. Hiszen ő Atyánk. Az örökkárhozat tehát nyilt ellenmondás Isten végtelen jóságával szemben.*

Válasz. Isten végtelenül irgalmas; de Isten egyidejüleg végtelenül igazságos is. Megbünteti a bünöst érdeme szerint. A halálos bün örök poklot érdemel. Isten-

nek irgalmassága és jósága abban nyilvánul, hogy minden embernek ad elégséges eszközt, melylyel a pokol örök kínjait elkerülhet és hogy az erényes emberek számára tulboldog menyországi életet ad, mely jutalom minden érdemünket fölülmulja.

Isten a mi Atyánk, de mi is maradunk az ő gyermekei. A ki ettől a jó atyától elpártol parancsainak sulyos áthágása által és halála előtt nem tér vissza hozzá bünbánólag, azt ez az Isten megbünteti, mert ő mindenkinek megfizet az ő cselekedetei szerint. (Róm. 2, 6.)

167. Orthodoxia.

Kifogás. *A görög és protestáns orthodoxok tisztességesen gondolkoznak hitükről s azt mondják, igen valószinü, hogy ez a két vallásközség a katholikus egyházzal együtt képezi Isten igaz egyházát.*

Válasz. Igen sok görög és protestáns jó hitben van. S ha lelkiismeretök szavát őszintén követik, úgy a menyek országába jutnak, ha mindjárt menthető tévelyben vannak is. De Krisztus igaz egyházát velünk együtt nem képezhetik. Mert Krisztus egyháza ellenmondást nem tür. Az pedig ellenmondás, ha mi katholikusok hiszszük, hogy Krisztus szentséget rendelt és a protestánsok tagadják, ha a katholikusok hiszik, hogy a római pápák Péter utódai s az egyház legfőbb pásztora, a görögök pedig ezt a hitágazatot elvetik.

168. Önmegtagadás.

Kifogás. *Manapság a katholikusnak és kiváltkép a papnak többet kell dolgoznia; az aszkéta irány a középkorba illett; a jelenkor vezeklése a munka.*

Válasz. Láttuk a „Munka“ czim alatt: „*A munka csak fél ember.*“ „Féljed az Istent és tarsd meg parancsolatait,“ — erről mondja a szentirás: „ez az egész ember.“ (Préd. 12, 13.)

Senki oly jól föl nem fogta ezt a tanácsot, mint *az első keresztények* és azok, a kik nyomdokaikba lépve, szivvel-lélekkel arra törekedtek, hogy az Isten parancsait tökéletesen megvalósitsák. Mert nem szabad elpalástolnunk, hogy a Megváltó a „Tartsd meg parancsolatait“ meghagyáshoz ezt is hozzáfüzte: „Add el mind a mid vagyon és oszd a szegényeknek és kin-

csed leszen a menyben; azután jöjj, kövess engem“ (Lukács 18, 22), mivel épen ezen ugynevezett *evangeliumi tanácsokban* rejlik az eszköze, miképen lehet Isten parancsaira könnyebben és tökéletesebben ügyelni és egyre pontosabban végrehajtani.

Természettől fogva élnek ugyanis bennünk a hajlamok, melyek az isteni törvénytől eltériteni igyekeznek bennünket, melyek Isten rendelésének ellenszegülnek — keresztényekhez beszélünk e helyütt, csakis ők értik ezt a beszédet. Az érzékiség, a kapzsiság, az élvezetvágy, a hivalkodás hajlamai ezek. Ezeket meg kell tagadnunk és le kell tepernünk ; erről a tökéletesség felé törekvő keresztény oly komolyan gondoskodik, hogy ezen hajlamokat gyökerükben ki akarja irtani, és lehetőleg minden tápot elvon előlük, sőt a mennyire lehet, még a megengedett élvezetről, a megengedett tulajdonról is lemond.

Ebben áll a keresztény vezeklés legmagasabb gyakorlása. A ki azt hiszi, hogy ez korunkba immár nem illik, hogy helyébe inkább a munkának és serény alkotásnak kell lépnie: annak előbb Krisztus szellemét kellene megjavitania, mivel *Krisztus*

szellemének veleje a lehetőleg tökéletes lemondás és *önmegtagadás*. Csak az munkálkodhatik Istenért és az emberiség igaz üdveért, a ki ebben edződött és ezt állhatatosan gyakorolja. Az ember legyen Isten eszköze; ámde Isten csak olyanokat választ eszközéül, a kik önmagukról megfeledkeztek és önmagukat megtagadták. (V. ö.: „Amerikanizmus.“)

169. Önmegtartóztatás.

Kifogás. *Az önmegtartóztatás az érzékiség megtagadása, már pedig Isten oltotta természetünkbe az érzékiséget.*

Válasz. Tökéletesen igaz, hogy természetünkbe Isten oltotta az érzékiséget. Kérdéses csupán az, hogy *mi czélból* oltotta bele. Nem azért, hogy uralkodjék rajtunk, hanem hogy szolgáljon bennünket. Az Isten a rend istene. A rend pedig azt kivánja, hogy az alantas a magasat szolgálja ; a fonákja a legszégyenletesebb zürzavar volna. Sajnos azonban, megesik, hogy az érzékiség, az emberi természet alantas része, föllázad a magasabb rész, a *szellemi* rész ellen. Most már az Isten úgy akarja, hogy a magasabb rész, a

szellem, maradjon úr a házban, ez pedig csak úgy történik meg, ha az érzéki ösztönöket, a nélkül, hogy megölnénk őket, az ész segedelmével elnyomjuk.

Az önmegtartóztatás messze jár attól, hogy természetünk egyik részét le akarná rombolni, vagy lerombolná. Ellenkezőleg, az érzékiséget az igaz határok közé szoritja és a jogos élvezeteket biztositja neki. Az ember érzéki része a mennyországban is élni fog, a föltámadás után; ott már nem lesz szükség önsanyargatásra és csak rendezett, nem pedig zabolátlan érzékiség uralkodik, de csak azok számára, kik a földön az érzékiség megfékezése folytán tisztán maradtak és jogot szereztek az örökkévaló örömökre.

A jelen *egészséges érzékiség, mely egészséges a testre és lélekre;* mig az úgynevezett „modern egészséges érzékiség" nem más, mint az érzékek uralma az emberek fölött, ez csupán oda törekszik, hogy az érzéki élvezetek betegséget ne okozzanak. Az „egészséges érzékiség" ezen párthiveinél nem az ész vagy a hit ama szabály, mely szerint életüket berendezik, hanem a test okossága. „Ápold az érzékiséget, csak arra vigyázz, hogy bele ne betegedjél és a rendőrség le ne tartóztasson."

Ez az elv jó lehet az anyagelvüségnek, de nem az értelmesen gondolkodó embernek; mert ez belátja, hogy az emberen a szellemnek kell uralkodnia, nem pedig a testnek és hogy az erkölcsiség alapja a tizparancsolat, nem pedig az érzékek áhitozása.

170. Öngyilkosság.

Kifogás. *Ha az élet terhére vált, jól cselekszik, a ki életének véget vet; hiszen az ember ura magának. Sokkal jobb nem élni, mint gyalázatban vagy őrülten élni.*

Válasz. Az öngyilkosság mindig és minden körülmények között tilos a tizparancsolat szavai szerint: „Ne ölj!"

Az öngyilkosság szándékos és önkényes megsemmisitése a testi életnek. A ki öntudatlanul követ el öngyilkosságot, nem vétkezik, mivel az öntudatlanul elkövetett tettért felelősségre nem vonható. Az ilyen részvétet érdemel. A szándékos öngyilkosság azonban oly nagy gonoszság, hogy a katholikus egyház az öngyilkostól megtagadja az egyházi temetést. És jogosan! A ki az Isten parancsa ellen való felládadásban saját testi életét szétrombolja,

annak a teste nem méltó arra, hogy az szentelt földbe tétessék mint Isten temploma.

Az öngyilkosságot csakis az istentagadó védelmezi és ebben következetes. Az ő részére nincs ötödik parancs; ő előtte az ember önmaga ura, a ki önmaga felett uralkodik, a mint akar. Ha Istenben nem hisz, nincs egyátalán semmi parancs, akkor nem szólhat nekem senki, sem a földön, sem a mennyekben. Ekkor korlátlan úr vagyok és véget vethetek életemnek úgy és akkor, mikor akarom.

De van Isten; van ötödik és hatodik, hetedik és nyolczadik parancs stb. Ezért az ember nem a maga ura, hanem Isten az úr az egész ember felett, mert ő teremtette az egész embernek a testét és a lelkét. Azért az ember az Istennek tulajdona; és Isten az egyedüli úr élet és halál felett. Ha az ember mindennek daczára kezét maga ellen emeli, vétkezik Isten tulajdona ellen. Isten az emberi szivbe erős önfentartási ösztönt öntött, ezzel eléggé tudtunkra adta, hogy életünk fenntartásáról gondoskodnunk kell, a meddig Isten akarja.

Az öngyilkos tehát vétkezik Isten ellen. De sulyosan vétkezik az emberi

társadalom ellen is és pedig azért, mivel gonosz példája által másokat is az élet kevés becsülésére ösztönöz és azokat ezáltal annak a veszélynek teszi ki, hogy czivakodás és önzés alkalmával mások életét is kevésre becsülik. A ki saját életét nem becsüli, az előtt a más élete közönyös. Ha a hivatalnok, családatya — megengedett módon — öngyilkosság által kivonhatná magát kötelességeinek teljesitése alul, ugyan mire jutnánk!

Az öngyilkos vétkezik végre az önmaga iránti köteles szeretet ellen. Más egyéb bünöknél az igazi bánatos megtérés még lehetséges; az öngyilkos az ideiglenes szenvedések, fájdalmak elkerülése végett örök kárhozatba taszitja magát. Krisztus Urunk a kereszten keserves halált szenvedett érettünk, azért viseljük türelmesen szenvedéseinket az ő szent keresztje iránti szeretetből.

Az öntudatos öngyilkosság annál szomorubb gonoszság, mivel többnyire utolsó szemét képezi egyéb gonoszságok lánczolatának. A világfi, a bujálkodó, a tolvaj sokkal hajlandóbbak erre, mint más emberek; ezek gyakran hosszabb ideig foglalkoznak az öngyilkosság eszméjével. Az önmaga elleni utálat az erkölcstelen tett

elkövetése után, a felfedeztetéstől való félelem a lopás és csalás után, az a szégyenérzet, hogy a vagyon elverése után koldulni vagy dolgozni kell, a bünösnek könnyen a kezébe adják a forgópisztolyt. Szomorú példát nyujt ebben a tekintetben, az ujabb időkben egyes bankok bukása. Az embernek nem szabad kezét saját élete ellen felemelni; Phythagorasként bátran és kitartóan be kell töltenie helyét, mig őt onnan a legfőbb hadvezéri parancs el nem szólitja.

Az nem valami hőstett, mikor valaki golyót röpit saját fejébe, de igenis az, ha Istentől reánk bocsátott fájdalmakat erős lélekkel elszenvedjük. Az öngyilkos sokkal gyávább, mint hogy a fájdalmakkal szembeszálljon; tette tehát bün, gonoszság és gyávaság is egyúttal. Az öngyilkosság statisztikája bizonyitja, hogy a hol a katholikus hitélet virágzik, ott az öngyilkosságok ritkábbak, mint más országokban. Ez is egyik ujabb bizonyiték az igaz vallás áldást osztó ereje mellett!

171. Ördög.

Kifogás. *A katholikusok minden szerencsétlenségnél az ördög befolyására hivatkoznak. Innen van azután különösen a müveletlen nép körében az a vastag babona, a mint ez a Vanghan szélhámosságnál oly fényesen kitünt, a melynél még püspökök is nagyot tévedtek.*

Válasz. A katholikusok a szerencsétlenségeknél nem hivatkoznak mindig az ördög befolyására. A vastag babona époly otthonos a müveletlen protestánsok, mint a müveletlen katholikusok között, de még inkább a müvelt és müveletlen hitetlenek között, különösen például Berlinben. A Vanghan csalást a katholikusok leplezték le. Hogy a katholikusok között is vannak ostoba, babonás emberek, a kik olyan Taxil Leo szélhámos hazugnak felülnek, elismerjük. Hogy voltak egyházfők és jezsuiták, a kik Taxil Leo ördögi mesterségében hittek, szomoru dolog; de ezért sem a katholikus püspöki kart, sem a jezsuitarendet babonáról nem vádolhatjuk. Ilyen dologban mindenki magáért felelős, még ha jezsuita Meurin érsek, vagy a Civilta catholica szerkesztője is. A Vanghan csalásnak első leleplezésekor egy másik, Gruber Ármin nevü jezsuita nagy érdemeket szerzett.

Annyit azonban elmondhatunk: Mi-

után az ördög az Üdvözitőnek a pusztában megjelent, a katholikus ember az ördög megjelenését lehetetlennek nem tarthatja. De nem szabad egyik szélsőségből a másikba sem esnünk.

172. Ördögüzés.

Kifogás. *„Az egyházi ördögüzés bibliai alap hijával van. Valamely dologra exorczizmust kimondani merőben értelmetlen; mert nem a dolog gonosz, hanem az ember, ki rosszul használja azt.“ (Tschackert 241. l.)*

Válasz. 1. *Hamis tétel az,* hogy csak az tartozik a kereszténységhez, a mi a bibliában áll. Tschackert tanár úr sem követi ezt a tételt, mert a bibliából azt sem tudja kimutatni, micsoda könyvek tartoznak a bibliához.

2. Úgy látszik, *a hittudományi tanár úr* édeskevéssé jártas a bibliában, már a mennyire azt elfogadja.

Máté szerint (8, 16) Krisztus maga üzte ki az ördögöt. „És kiüzé a lelkeket igéjével.“ Márk szerint (5, 8) igy szólt Krisztus: „Menj ki tisztátalan lélek az emberből.“ Egész légió ördögről volt szó, kiket a Megváltó kiüzött; ezek aztán egy

2000 disznóból álló csordába bujtak. Máté szerint (4, 24) az Ur „ördöngösöket“ is meggyógyitotta. Maguk a zsidók az Istenre hivatkozás mellett üzték el az ördögöket. (Máté 12, 27.) Az Ur az apostolokat hatalommal látta el a gonosz szellemek fölött (Márk 6, 7); az apostolok valósággal el is kergették az ördögöket. (Márk 6, 13; Apostolok története 16, 18; 19, 11, 12.)

Nem igaz tehát azon állitás, hogy „az egyházi ördögüzés bibliai alap hijával van.“

3. A második állitás, hogy valamely dologra exorcizmust kimondani merőben értelmetlen, valóban minden alapot nélkülöz! Tanár úr, ez az exorcizmus nagyon jó és keresztényi. Azt az okot, melyet ön felhoz, magunk is ismerjük: Nem a dolog gonosz, hanem az ember, „ki rosszul használja azt.“ Ám ez az ok nem elegendő ahhoz, hogy az exorcizmust bolondságnak jelezzük.

Az ördög is gonosz és valamint az ember, ő is rosszul használhat föl valamit. Ő is ártalmunkra élhet vissza a dologgal. Ezen visszaélés ellen az egyház imádsága által akarunk védekezni.

Jób könyvében olvassuk, hogy Isten igy szól a Sátánhoz: „Ime, Jóbnak mindene a te hatalmadban vagyon.“ Tehát a Sátán ezen dolgok által árthatott Jóbnak,

a mint azt valósággal meg is tette. Az exorcizmus által arra kérjük Istent, hogy vonja el megint azt a hatalmat a Sátántól, a mit megadott volt neki. A dolgokból való ördögüzés tehát épenséggel bibliai.

A Sátánnak bizonynyal elég természetes ereje van ahhoz, hogy valamely anyagi dolog által megkárositson bennünket, hogy egy anyagi erőt szolgálatába vegyen, valamint az emberi testet is szolgálatába hajtja, megszállván azt. Erre csak addig a fokig képes, a meddig Isten engedi. De ha elismerjük, hogy a Sátán ártalmunkra igy járhat el, ha félünk befolyásától, akkor az exorcizmus által hatalma megfékezésére vagy megsemmisitésére szabad törekednünk. Ez egyaránt értelmes és bibliai.

Ehhez képest *az egyházi ördögüzés*, a mint az ősi idők óta gyakorolják, *valóban keresztényi* és teljesen megfelel a keresztény hitnek, melyet egyrészt a Sátán hatalmáról és gonoszságáról, de másrészt az imádkozás győzelmes erejéről vallunk.

173. Ősnemzés.

Kifogás. *A növények eredetének egyetlen helyes magyarázata a generatio aequivoca (ősnemzés). Vannak növények; ezen ténynek oka van, ezen oknak magyarázata kell, hogy legyen; az egyetlen értelmes magyarázat az életnek az élettelen anyagból való származása.*

Válasz. Az élőlények eredetének legértelmetlenebb magyarázata a *generatio aequivoca*, vagyis az élőlényeknek magukból az élettelen lényekből való eredete.

Értelmetlen ez a magyarázat, mert nemo dat quod non habet: „Senkisem ad olyast, a mije nincsen.“ A kinek élete nincs, életet sem oszthat.

Tudatlan ez a magyarázat. Csak azért folyamodnak hozzá, hogy a Teremtőt elkerüljék. Legalább Virchow tanár azt állitja: „Világos! Ha a teremtés theoriáját nem *akarom* elfogadni, ha nem *akarom* hinni, hogy volt egyáltalán Teremtő . . ., ha verset akarok faragni *a magam módján*, akkor a generatio aequivoca értelmében kell faragnom. Ez az eljárás tudomány-ellenes; mert az igazság barátja nem az akaratát kérdezi, hogy mit akarjon elfogadni, hanem az eszét, hogy mit kelljen elfogadnia.“

A tapasztalattal is ellenkezik ez a magyarázat. Még sohasem észleltek ily ősnemzést. „Persze egyetlen positiv tényt sem ismernek, a mi azt igazolná, hogy végbement valaha generatio aequivoca, hogy történhetett-e valaha ősnemzés oly módon, hogy szervetlen tömegek bármikor önkényt szerves tömegekké fejlődtek volna."

174. Papgyülölet.

Kifogás *A papgyülölet mindenütt el van terjedve; mindenütt szidják a papokat. A papok mégis csak felingerelték a népeket.*

Válasz. A papgyülölet nagy, mindenütt, mert nagy a hitetlenség. A papság és hitetlenség oly éles ellentétben állanak egymással, mint a tüz és a viz.

Hogy valaki a másikat gyülöli, abból nem következik, hogy ez a gyülölködőt ingerelte. A farizeusok igen gyülölték az Üdvözitőt, Herodiás halálosan gyülölte keresztelő szent Jánost, ebből senkisem következtetheti, hogy Krisztus és szent János ellenségeiket ingerelték volna. A gyülöletnek alapja a farizeusok hitetlen-

sége és a házasságtörő asszony gonoszsága volt.

Az Üdvözitő legelső papjaihoz, az apostolokhoz igy szólott: „Üldözni fognak benneteket . . . börtönbe vetnek . . . nehányat meg is ölnek közületek. Mindenki gyülölni fog benneteket az én nevemért." (Luk., 21, 12—17.)

A népeknek nem a higgadtan gondolkodó része gyülöli a papokat; a nyugodtan gondolkodó rész keresztény érzelmü és tudja, hogy a kereszténységet a papoknak köszönhetik.

Hogy anarchisták, szoczialisták, szabadkőmüvesek, szabadgondolkodók, különféle hitetlenek a papok ellen küzdenek és bántalmazzák őket, onnan magyarázható, mivel ezek nagyobb ellenséget el sem képzelhetnek, mint a katholikus papságot, a mely a hitnek zászlóját hősies bátorsággal védelmezi a hitetlenség ellenében.

175. Papok nőtlensége.

(Coelibatus.)

Kifogás. *„Foszszátok meg a római egyházat a rákényszeritett coelibatustól és*

egyeduralmának vége van.“ A coelibatus „világmegtagadó vonás,“ ellenkezik a bibliával és erkölcsileg gáncsolandó. (Tschackert, 34—36. l.)

Válasz. Hogy a papi nőtlenség valósággal *élet-idege* a katholikus egyház Isten-akarta müködésének, azt föltétlenül elismerjük. *Csak a nötlen, szüzességben élő pap* képes arra, hogy megkivánt befolyást és szükséges tekintélyt szerezzen magának a keresztény egyház gyümölcsöző lelki vezetéséhez; csak a nőtlen, szüzességben élő pap képes arra, hogy mint missziónárius messze idegenbe menjen és eredménynyel dolgozzék a térités müvén, csak ő vetheti koczkára oly gyakran magát és életét. A katholikus egyház nőtlen, tiszta erkölcsü papjai nélkül sohasem mutathatta volna fel azt az eredményt, a mit századok folyamán felmutatott. Ha valaki ezt a hatalmat egyeduralomnak akarja nevezni, teheti ezt tetszése szerint.

De azt ne higyje senki, hogy *rákényszeritett coelibatusról* van szó, hogy ezt és vele a katholikus egyház erejét meg lehet és meg kell törni. Kényszerü coelibatus van például a *katonaságnál.* A papsághoz senkit sem kényszeritenek és

az egyházi törvény szerint nem is szabad kényszeriteni; csak az *önkényt* vett magasabb fölszentelés kötelez a coelibatusra, még pedig a szüz coelibatusra. Hogy ez ellenkeznék a bibliával, ezt csak olyasvalaki állithatja, ki a bibliát nem ismeri; mert különben tudná, hogy Krisztus magasztalja a szabadakaratu nőtlen szüzességet, ha valaki ezt a mennyei üdv kedvéért vállalja (Máté, 19, 12), és hogy szent Pál az önkénytes szüzességét a házasélet fölé helyezi. (Kor., I, 7, 25.) A ki azonban azt az önkéntes nőtlenséget, melyet a katholikus egyház papjaitól követel, „erkölcsileg gáncsolandó“-nak hireszteli, az voltaképpen *Istenkáromlást* követ el, mert „erkölcsileg gáncsolandó“-nak vallja azt, a mit Krisztus, Isten fia oly melegen ajánlott.

176. Papság.

Kifogás. *A papi állás nehány nagyzó és birvágyó ember találmánya. Ennek az állásnak a birtoklási és uralomvágy a jellemző vonása.*

Válasz. Az már csakugyan igaz, hogy egyetlen társadalmi állás iránt sincs

oly nagy ellenséges indulat, nem szórnak annyi rágalmat, mint a katholikus papi állás ellen. Sem a hitetlen munkások, sem a hitetlen ugynevezett müveltek körében egyéb dologról annyit nem beszélnek, mint a papokról. Hiuságról, uralomvágyról, pénzvágyról, erkölcstelenségről vádolják őket s valódi papgyülöletbe törnek ki. Miért?

Mivel a pap a tekintély embere, a hitetlenek pedig tekintélyt nem ismernek. Mivel a pap a hitnek az embere, a hitetlenség pedig vallástalan nemzedéket akar fölnevelni. Mivel a katholikus pap a nőtlenség által bebizonyitja, hogy a legmagasztosabb erkölcs is lehetséges, a hitetlenség azonban szivesen hallgatja, hogy a szüzesség a házassági tisztasággal egyetemben lehetetlenség. Mivel a pap a vallásos, romlatlan népre erkölcsi befolyással bir, a hitetlenség önmaga számára követeli a szabadságot, melyet a katholikus egyháztól oly szivesen megtagad. Ha a pap a nép felett erkölcsi hatalommal és tekintélylyel bir, a hitetlenség elveszti uralmát.

Ennélfogva igen természetes, hogy a hitetlenek a papságot gyülölik. A vallásosság terén a papság és a hitetlenség küzdenek a világuralomért.

Sajnos, igaz, hogy voltak erkölcstelen, hiu és kincsszomjas papok és még ma is vannak ilyenek — miként a tizenkét apostol között is találkozott egy Judás; de az egész kart, társadalmi osztályt ilyesmiről vádolni nem lehet. Vannak más emberek, a kik a népek zsebeiből milliókat csalnak ki s ezekre mégsem lármáznak.

De a papok, a hitetlenek szerint, henyék, a kik csak a munkások verejtékéből élnek! Ez egyszerüen nem igaz, vagyis ez hazugság! Isten munkája is dolog!

De a pap munkája felesleges! Mi nem szorulunk papokra! Igy csak hitetlen beszél, de nem a keresztény ember; a meddig az embernek ideje van halhatatlan lelkéről gondoskodni, örüljön, hogy a papság segit neki lelkét megmenteni.

De a papok pénzért dolgoznak! — Talán ön ingyen dolgozik?

Úgy, hát ön miből él?

177. A pápa világi uralma.

Kifogás. *A pápa lelki hatalom, uralkodó, de nem világi; mire való neki a*

királyság? Az egyházi állam a pápai ügy alatt nyögött. A pápa mindig ellensége volt az egységes Olaszországnak. Olaszország csakis az egyházi állam elfoglalása által nyert békét és vált nagyhatalommá.

Válasz. Rómának 1870. szeptember 20-án a piemontiak által történt meghóditása és az egyházi államnak elfoglalása még a tiszteséges pogányok előtt is igazságtalanság, valóságos rablás volt és az is lesz. Mert a pápa világi trónja volt Európának a legrégibb és legtörvényesebb trónja, melynek tiszteletreméltóságától elragadtatva IV. Frigyes Vilmos porosz király római látogatása alkalmával következőleg nyilatkozott: „Ezért a legtörvényesebb uralkodóért, ezért a legrégibb trónért szivesen áldoznám utolsó filléremet és hadseregem utolsó emberét is.“

A pápa mindenesetre lelki fejedelem és mint ilyen minden császár és király felett áll; legfőbb papi hivatalánál fogva nem lehet egyetlen világi uralkodónak az alattvalója sem, ő Isten akaratából született uralkodó. Ha törvényszerüleg van világi területe, úgy egy uralkodó hatalma alatt sem állhat; itt ő függetlenül uralkodik. Ilyen terület, ilyen egyházi állam

a mostani viszonyok között a pápának igen szükséges, hogy hivatalát teljesen függetlenül gyakorolhassa. Ezt 1862. évben a világ összes püspökei elismerték. A püspökök itéletéhez csatlakozunk mi katholikusok is. A másvallásunak pedig legalább annyit kell beismernie, hogy ha a pápa valamely államot jogosan bir, azt senkinek sincs joga tőle elvenni.

Krisztus az egyházat minden hatalomtól független intézménynek alapitotta. A minő az egyház, olyan a látható feje is.

Az olasz kormánynak jelenlegi garancziatörvénye — a mely a pápának a Vatikánban teljes szabadságot biztosit — semmi és semmis, mivel azt az olasz parlament egyoldalulag alkotta. Époly semmis volna valamely nemzetközi intézkedés is, ha abba a pápa bele nem egyeznék.

A pápa jelenlegi szabadsága olyan, mint a rab szabadsága, a ki börtönében szabadon mozoghat.

Azért a katholikusoknak kötelessége a szentszéknek világi birtokát visszakövetelni.

Olaszország mindinkább közeledik a forradalom és gazdasági csőd felé. Mirevaló tehát a mostani nagyhatalmi állása? (V. ö. Egyházi állam.)

178. Pápa.

Kifogás. *A pápa hatalmát bitorolta. Hogyan lehet a pápa emberek felett biró, mikor ö maga sem ér semmit? Hány rossz pápa volt? A pápaságot mindig dicsérték és dicséri önmagát — pedig nem ártana egy kevés szerénység, ha meg akarnánk emlékezni a Johanna nőpápa botrányos történetéről.*

Válasz. A pápák nem mindenkor gyakorolhatták hatalmukat és sokszor nem is akarták. Hatalmi körük folyton terjedt, de hatalmuk nem növekedett. Ezt Krisztustól kapták, a ki Pétert egyháza alapjának és nyája pásztorának rendelte. Ennélfogva a pápa Krisztusnak földi helytartója, a fő püspök, a püspökök püspöke, önálló, vagy független minden fejedelemtől, a népek csalatkozhatatlan tanitója, az összes keresztények pásztora és atyja, Péter utóda, a hatalmasságok első és legjobb békebirája.

Hogyan lehet a pápa a biró, mikor ő maga sem ér semmit? A mint Dávid bünei daczára király lehetett, épenúgy, mint számtalan uralkodó Isten kegyelméből az, jóllehet erénye s erkölcsi magaviseletéhez sok szó fér; épúgy, a mint biró más embertársa felett itélhet, habár ő maga is bünös.

Nincs olyan trón, melyen arra méltóbb egyének ültek volna, mint a pápai trón. Habár a 259 között volt is egy VI. Sándor, a kit tisztázni és mentegetni egyáltalán nem akarunk, mégis csodálkoznunk kell, hogy oly kevés pápa menekült meg a meghurczoltatástól.

A Johanna nevü nőpápáról szóló botrányos történet koholmány.

A mesét először Borbonne István († 1261) és Polonus Márton közlik († 1278), holott a Johanna nevü nőpápa állitólag IV. Leo (847—855) és III. Benedek előtt uralkodott. Az egész mese megdől és nevetségessé válik azonnal, hogy III. Benedek közvetetlen utóda volt IV. Leonak (855—858). A mese egy föliratttal ellátott kő feltalálása által keletkezett, melyet sirkőnek tartottak és az ugyanazon helyen talált női ruhába öltöztetett szobor után.

Ha ebből aztán valaki be nem látja a Johanna pápáról terjesztett történet valódiságát, az aztán értelmes ember.

179. Párbaj.

Kifogás. *Az egyház harcza a párbaj ellen esztelen és balga, mert a párbaj szükséges a müvelt világ számára és az egyház*

meg állam semmiféle törvénye sem tudta elpusztitani.

Válasz. Az egyház meg állam semmiféle törvénye sem tudta a gyilkosságot, házasságtörést, lopást, rágalmazást stb. a világból elpusztitani, e szerint tehát az ezen bünök ellen való harcz is esztelen és balga! Csak esztelen ember állithat ilyest. Tehát a párbajt nem lehet igy védelmezni.

Már hogy a párbaj a müvelt világ számára szükséges! Ugyan miért nem a kocsisok és zsákhordók számára? Hát az erkölcsöt az urak, a müveltség és vagyon emberei részére találták föl? Miért nem a nők számára? Sinai hegyén az Isten nem csupán a nők számára és nem csupán az alsó rendek számára hirdette ki törvényét, hanem kivétel nélkül minden ember számára, az egyetemi körök, meg a katonaság számára is, és ez a törvény igy hangzik: „Ne ölj."

Isten tiltja a párbajt; az *egyház* tiltja a párbajt és átokkal sujtja a párbajozókat és segitő társaikat; a *büntető törvénykönyv* tiltja a párbajt és mindazonáltal azt rebesgetik, hogy az szükséges! Csak az beszélhet igy, a ki nem hederit Istenre,

egyházra és az államra. Pedig épen a párbajozó rétegek dicsekednek azzal, hogy ők az állami tekintély oszlopai: a hivatalnokok és tisztek!

A nép a maga józan emberi eszével sohasem értheti meg, hogyan lehetnek oszlopai az államnak azok, kik fölzudulnak az Isten és az állam ellen. A nép tisztán belátja, hogy a párbaj felülről jövő fölforgatás, valamint az anarchizmus alulról jövő fölforgatás. És a ki a fölforgatást fönt szavalja és gyakorolja, annak nincs joga és hatalma ahhoz, hogy lent elnyomja a fölforgatást. Az alsóbb osztályok lázadása jogos büntetés a felsőbb osztályok kényeztetett és méltányolt lázadásával szemben. A nép azt a külömbséget sem látja be soha: ha két béres doronggal egymásnak rohan és e közben egyikük agyonveretik, ez emberölés vagy gyilkosság; ha ellenben a küzdő felek a „becsület" férfiai és fegyvereik csillogó pengék, akkor ez „lovagi" viaskodás és az emberölő kurta szabadságvesztéssel és hamaros megkegyelmezéssel menekül. Ez a kétféle mérték föllázitja a nem „párbajképes" osztályok igazságérzetét.

A párbaj szükséges! Ugyan miért? *A becsület megmentésére!* Ha egy „párbaj-

képes“ gazember egy becsületes tisztet leszamaraz, ez az Isten előtt becsületes tiszt becstelen ember marad, ha a gazember sértését vérrel nem mossa le: mivel hiszen a „szamarat“ magán hagyta száradni, következésképpen hát az! Micsoda logika! Az állam hivatott arra, hogy ama sértést megtorolja és a sértőt megbüntesse. Ha a tiszt fáradságra érdemesnek tartsa, hát forduljon a közvádlóhoz és a katonai birósághoz, hogy szerezzen neki törvényes uton elégtételt, de ne járjon el az önsegély, vagy jobban mondva a boszu utján.

A párbaj csak annak a tételnek védelmezése: „*A czél szentesiti az eszközöket,*“ vagyis, hogy becsületem visszaszerzését meg nem engedett eszközzel küzdöm ki, melyet tilt az emberi és isteni törvény. Tilalmas a magánpárbaj, vagyis a hely, idő, fegyverek dolgában történt megállapodás után végbemenő páros viaskodás. Veszszem el bár hivatalomat, állásomat, vagyonomat és becsületemet, mégsem szabad rosszat cselekednem azért, hogy javamat érjem el. A sértőn való boszuállás nem keresztény, hanem pogány szokás.

Az egyház nemcsak magukat a párbajt vivókat *közösiti ki*, hanem azokat is,

kik párviadalra kihivnak, vagy kihivást elfogadnak, még ha a párviadal nem is történik meg; azonkivül a segédeket, valamint azokat, kik szándékosan a párviadal szinhelyére mennek, hogy jelen legyenek; mert ez a párbaj helyeslését jelenti. Párbaj alatt az egyház a diákok mérkőzéseit is érti, mert ezek veszélyes fegyverrel való viaskodások. (A római kongregácziók dekrétuma 1890. augusztus 9.) A ki párbajban kapott sebben hal meg, az egyházilag nem temethető el, ha még azelőtt ki is engesztelődött az egyházzal. Ez a szigoru büntetés riaszszon el mindenkit a párbajtól.

180. Pátriárkák.

Kifogás. *A Szentirás a pátriárkákat Isten kedveltjeinek tünteti fel, másrészt azonban mint bünös embereket; ez nem igen úgy mutatja be a Szentirást, mint isteni eredetü, hitelre méltó könyvet.*

Válasz. Midőn a Szentirás nyiltan és leplezetlenül leirja azoknak az embereknek bünös cselekedeteit, a kik az igaz vallásnak és az igaz istentiszteletnek a fönntartói, ez csak azt mutatja, hogy a

Szentirásnak nem az volt a czélja, hogy a rosszat palástolja, hanem igazsághiven előadja a történt eseményeket. Sokkal inkább kifogás alá esnék, ha valamely igazságtalanságot elhallgatna.

Mi nem tagadjuk a pátriárkák ballépéseit, melyeket a Szentirás kellően korhol. Másrészt azonban határozottan tiltakoznunk kell az ellen, hogy mindaz gonoszság volna, a mit a Szentirás ellenségei annak jeleznek. Arról szó sem lehet, hogy Ábrahám hazudott, midőn feleségét, Sárát, nővérének mondta. A nővér szó a szemita nyelvekben sokkal tágasabb értelmü, mint a nyugoti nyelvekben és tényleg féltestvére is volt. Dávidot rablófőnök és bitorlónak nevezni, nem egyéb, mint a Szentirást elferditeni és mindent beleképzelni. Az izraeliták államszervezete theokratikus volt, Isten Izrael népe felett helyettesei által uralkodott. Istentől függött ezeknek a megválasztása; midőn tehát Sault elüzte maga elől és azután a trónt Dávidnak és utódainak adományozta, ebben ő volt az úr, és Dávid, az ő választottja nem volt bitorló. Ha azután ez trónralépte előtt népének ellenségeit legyőzte és megkárositotta önkényülés, hadi szokás és jog szerint, ez sem képez gonoszságot. Sem az ilyen eljárás, sem az önvédelem miatt nem lehet őt rablónak nevezni. Igaz, hogy uralkodása alatt ő is nagy bünt követett el. De ezen bün leirása közben a Szentirás fényesen fenntartja Isten büntető eljárását, másrészt pedig a bünös és bünhődő király magasztos bünbánatát. Ha ezek után Isten Dávidot ismét az ő szive szerinti férfiunak nevezi: akkor ez az igazán isteni tett, mely a bünbánó bünösnek ismét megbocsát, és őt — ha büneiért annál nagyobb buzgósággal eleget tesz — ismét magához fogadja, buzditsa az olvasót Istennek nagyobb imádására és szeretetére, ne pedig gonoszságra.

Ugyanez áll a többi pátriárkák állitólagos és elkövetett büneiről is.

181. Pelagianismus.

Kifogás. *A katholikus egyház a pelagianismus martaléka lett, mert azt tanitja, hogy az ember az eredendő bün daczára megtérését eszközölheti és az isteni kegyelmet kiérdemelheti. A Szentirás szerint azonban az ember semmire sem képes.*

Válasz. A protestáns tan ez: „Isten müveli és hozza létre az emberben mindkettőt, az akarást és a végrehajtást. Az ember azonban a neki kinált isteni kegyelmet elfogadhatja, vagy visszautasithatja. Ha elvész, elkárhozik, önmaga; ha üdvözül, az Isten müve." Azt kérdezzük, közremüködik-e az ember a saját megtérésére, a midőn Istennek felajánlott kegyelmét elfogadja? Ha igen, miért vádolják a katholikus egyházat, midőn azt hirdeti, hogy az ember a kegyelemmel közremüködik? Ha nem, akkor az ember a kegyelem elfogadásánál époly merev magaviseletet tanusit, mint valami gép? A kegyelem visszautasitása szabad müve-e az embernek, vagy ebben is tétlen? Ezután Kálvin tanához érünk, hogy Isten a jót és rosszat egyedül hajtja végre és az embereket boldogságra vagy kárhozatra jelöli ki az ember közremüködése nélkül. Mi katholikusok az ilyen Istent eltaszitjuk magunktól. Isten minden embert boldogitani akar, s a ki boldog akar lenni, annak a kegyelemmel kell közremüködnie, különben elvész saját büne folytán.

A katholikus egyház a pelagianismust kárhoztatta, sőt a semipelagianismust is, a mely azt állitja, hogy a hit az embertől

és nem Istentől ered. Mi mint katholikus keresztények azt állitjuk, hogy az üdvnek kezdete, a hithez vagy az Istenhez való főbuzgalom Isten kegyelme nélkül lehetetlen, úgy, hogy az ember üdvözülését egyedül Istennek köszönheti. Isten segitsége nélkül Istennek tetsző dolgot véghez nem vihetünk.

182. Péntek.

Kifogás. *Pénteken a hus époly jól izlik nekem, mint más napokon.*

Válasz. Ez a kifogás, melylyel hébekorba egy-egy lanyha katholikus a husevés egyházi tilalmát iparkodik nevetségessé tenni, *épenséggel nem uj.* Ezért mi is egy régi felelettel válaszolunk reája, melyet a mult században mondott el Németországban egy hires hitszónok a szószékről, ha ugyan kissé nyersen is: „Ugy, a hus époly jól izlik neked pénteken, mint más napokon? Ejnye be okos vagy! Ezt minden mészáros-kutya tudja."

Valósággal ahhoz, hogy a hust pénteken époly izletesnek találjuk, mint máskor, csak izlési érzék szükséges, mely az állatban épúgy megvan, mint az ember-

ben. De itt nemcsak jó izlésről van szó, hanem *jó meggyőződésről* is. És ebben az ember nem egyenlő az állattal. Az embernek testén és érzéki tehetségein kivül halhatatlan lelke is van. És a mi a testnek jól esik, az a léleknek nagyon is rovására mehet.

Krisztus igy szólt Péterhez: „És neked adom a mennyek országa kulcsait És a mit megkötendesz a földön, megleszen kötve a mennyekben is; és a mit föloldasz a földön, fel leszen oldozva a menynyekben is.“ (Máté, 16, 19.) Az egyháznak tehát megvan az a hatalma, hogy minden gyermeke elé cselekményeket szabjon, melyekkel töredelmességüket és önmegtartóztatásukat nyilvánitsák. Igy főkép pénteken, mely régebben a Megváltó kínszenvedésének emlékére bőjtnapul volt előirva, még mai nap is fönntartotta a husétkek tilalmazását, hacsak méltányos okokból fölmentés nem adatik. Ezért vétkeznek gyermekei, ha ezen tilalom ellenére érzékiségüknek kedvezne és a husételek élvezetétől nem tartóztatják meg magukat. Ám a bün a lélek halála. A husevés magában véve nem bün; de az egyház tilalma ellenére hust enni az engedetlenség büne. „Ha azonban az anyaszentegyházra

sem hallgat, legyen neked, mint a pogány és vámos.“ (Máté, 18, 17.) Bármennyire ki legyen hát elégitve a torkosság, bármennyire jól is essék az a testnek, a pénteki husevés a lelket égeti és a bün örök romlást fog hozni számára.

183. Péter Rómában.

Kifogás. *„Péternek Rómában való állitólagos tartózkodására nézve biztos adataink nincsenek.“ (Schäfer, Az evang. vallásoktatás tankönyve, 10. l.)*

Válasz. Hallgassuk meg a protestáns Harnack tanárt, a ki Hamburgban a „Verein für Kunst und Wissenschaft“ helyiségben 1899. évben kijelentette, hogy adatokkal lehet bebizonyitani, hogy Péter Rómában halt meg. Harnack önmaga beismeri: „Péternek Rómában történt vértanui halálát eleintén elfogult protestáns, később elfogult kritikai előitélet folytán kezdték tagadni és megtámadni . . ., hogy azonban ez tévedés, minden elfogulatlan kutató láthatja. Az egész kritikai készület, melylyel Baur a régi hagyományt megtámadta, ma már teljesen értéktelen.“

Kneller „Herr Soltau und der heilige

Petrus" czimü röpiratában megerősiti és állitja azt az elvet, hogy az ó-kornak egyetlen tettét sem lehet oly fényesen beigazolni, mint azt, hogy Péter Rómában tartózkodott.

Főérvül hoz föl egy ősrégi hagyományt azzal a megjegyzéssel, hogy a világnak egy városa sem tartott igényt Rómán kivül Péter sirjára. Ezzel csak azt állitja, a mit már 1770-ik évben Schrökh protestáns történetiró mond: „Nehány protestáns tudós a katholikus egyház elleni vita hevében azt állitotta, hogy Péter sohasem volt Rómában: de, az ó-kori történelemnek egyetlen nevezetesebb eseményét sem lehet a legrégibb keresztény irók egyhangu bizonyitékaival bebizonyitani, mint épen ezt."

Az ó-kori keresztény tanitók között első helyen áll Kajus (Zephyrin pápa alatt 202—218). Ő igy ir: „Én meg tudom mutatni neked az apostolok sirjait. Ha a Vatikánba vagy az ostiai utra akarsz menni, ott megtalálod azoknak a sirjait, a kik ezt az egyházat alapitották." Irenaeus a „Contra haereses" czimü müvében igy ir: „A római egyházat a két dicső apostol, Péter és Pál alapitotta." Tertullián († 240) pedig azt mondja: „A római

egyház az, a hol Péter, ura módjára (kereszten) szenvedett, a hol Pált, valamint keresztelő szent Jánost megkoronázták." Szent Dionysius, a ki 247 óta alexandriai püspök volt, igy ir a rómaiakhoz: „Én intelmeitek által azt a magot, mely Péter és Pál veteményezése által növekedett, vagyis a korinthusiakat és rómaiakat egyesitettem. Mindketten voltak Korinthus városunkban és miután Itáliába érkeztek és titeket rendre utasitottak, egyidőben vértanuhalált szenvedtek." Alexandriai Kelemen, hyeropolisi Papias, antiochiai Ignácz, sőt maga római Kelemen, szent Pálnak munkatársa, sokat beszélnek Péternek Rómában való tartózkodásáról.

Mindennek daczára legujabban mégis azt állitják: „Tényleg az ő (Péter) Rómában való tartózkodása és halála nincs eléggé bebizonyitva; nem lehet biztosan megállapitani, ki volt az ottani egyház alapitója." Erre eszünkbe jut a közmondás: „Tedd a békát székre, padra, visszaugrik a mocsárba."

184. Pokol.

Kifogás. *A papok a szegény népet mindig az örök pokollal rémitik. És még-*

sem tudja senki, hol van, meddig tart. Ha kibirják a poklot mások, kibirom én is.

Válasz. A „pokol“ szó sokkalta komolyabb, hogysem tréfálkozni lehetne vele. Nem a pap fenyegetőzik a pokollal, hanem maga Krisztus, a ki sok helyütt oly nyomatékosan óv a pokoltól, de mindazokat megfenyegeti vele, a kik nem akarnak őbenne hinni, vagy pedig parancsait fontos részében megszegik. Mindazoknak, a kik az utolsó itélet napján balján fognak állani — és ha már idetartoznak azok, a kik nem gyakoroltak könyörületességet, mennyivel inkább idetartoznak, a kik még sulyosabb vétkekkel és gonosztettekkel kiengesztelődés nélkül váltak meg az élettől — mindazoknak szól az ige: „Távozzatok tőlem, ti átkozottak, az örök tüzre!“ (Máté 25, 41.) „És ezek (a gonoszok) az örök kinra mennek.“ (Máté 25, 46.)

Hol van a pokol, bizzuk azt csak békén Istenre; elég nagy a világmindenség. Mily sokáig tart a pokol, azt nagyon jól tudjuk, Krisztus világosan megmondja, — örökké, vég nélkül, kevesbedés nélkül. Bármennyire ágaskodjék is az emberi ész ez ellen, ez már isteni igazság marad; bármit vessenek ez ellen, az nem oltja ki a gyehennát és nem szabaditja ki az oda taszitott bünöst. Mindenféle ellenvetés épen a bün sulyának nemtudásán alapszik. A ki büntetése által itt e földön ellenségéül szólitotta az Istent, az Isten ellensége marad az öröklétben is. De az Istennel való ellenségeskedéssel örök büntetés is kapcsolódik össze. A bünös tudja ezt a földön és sorsán másithat még; ott majd meg fogja tudni, de nem másithat többé rajta.

Szörnyü gúnyt üz az az örökkévalósággal, az örök örömmel vagy örök kínszenvedéssel, a ki könnyü vérrel azt mondja: „Ha kibirják a poklot mások, kibirom én is.“ Barátom, ne dolgozzál azon, hogy ki kelljen birnod, — igen, akkor ki kell birnod, de irtózatos kétségbeesésben és mondhatatlan gyötrelemben. Ha nehány társsal lassu tüzhalálra volnál itélve, vajjon nem borzadnál-e meg, vajjon azzal vigasztalódnál: ha a többieknek el kell viselni, elviselhetem én is? És most vigasztald magadat a „másokkal,“ ha az *örökös* gyötrelemnek lész kiszolgáltatva! Ez a társaság fokozni fogja szenvedésedet, nem csökkenteni.

185. Polgári házasság.

Kifogás. *„A pápaság kereken elvetette a polgári házasságot.“ „Lehetetlen-e szerint a béke az állam és a római egyház között a házassági jog területén.“ (Tschackert 336. l.)*

Válasz. Vajjon *lehetséges-e a béke* az állam és a római egyház között, az az államtól függ. Az egyház nem követhet el árulást a keresztényeken és ennélfogva nem adhatja föl ama jogokat sem, melyeket Krisztus visszavonhatatlanul neki adott.

Hogy az egyház kereken elveti-e a polgári házasságot, az attól függ, milyen értelmet tutajdonitunk a polgári házasságnak. Ha a „polgári házassággal“ a férj és nő hitvesi viszonyainak *teljesjoguságát* akarjuk megjelölni, akkor a polgári, vagy „állami“ házasság ilyen jogot nem adhat, ezt csak Isten teheti és ez csak az Isten-szabta norma szerint történhetik. *A keresztény házasság semmis, ha nem szentség és az állam szentséget nem adományozhat.* Ezen száz *professzor* sem változtat, ha még annyi is a tudománya. Ha azonban a polgári házasság nem akar mást, csak azt, hogy

az államnak meglegyen a joga arra nézve, hogy *tudomást vegyen* a határai között kötött házasságokról, a katholikusokról is, és ha abban a véleményben van, hogy ily tudomásvétel nélkül a házasság polgári jogi következményeit nem védelmezheti meg: akkor a pápaság az állami tekintély ezen igényét nem vetheti el kereken. Ez teljesen elegendő az államnak és teljesen elegendő a polgári házasságnak, illetve a polgárilag elismert *államnak*. Ama tudomásulvétel rendezésének mikéntjéhez nem szükséges, hogy állam és egyház békét bontsanak; sőt mindenképen helye van a békés megegyezésnek.

Hogy micsoda erkölcsi következésekkel jár a természetellenesen fölfujt polgári házasság, hogy mennyire lazitja a jó erkölcsöket és mozditja elő a válásokat és házasságtöréseket, azt mutatják a fejlemények mindenütt, hol a polgári házasság virágzik.

186. Politika.

Kifogás. *A politikának a valláshoz semmi köze; azért se a pápa, se a papság ne avatkozzék politikai dolgokba.*

Válasz. Vajha az államok követnék ezt az elvet, hogy a politikának semmi köze a valláshoz! Akkor Nero és Diocletián nem üldözte volna a keresztényeket, Orosz- és Angolország a katholikusokat, Németország nem alkotott volna májusi törvényeket, Magyarországban nem hozták volna az egyházpolitikai törvényeket. Ha azonban a katholikusok a parlamentnek és a sajtónak vallásuk ellen intézett támadásai ellen fellépnek, vajjon ezáltal a vallás illetéktelenül avatkozik a politikába?

A társadalmi kérdés, az iskolakérdés, a házassági törvényhozás, az egyházpolitikai kérdések többé-kevésbbé vallási kérdések. Vajjon a vallásnak ezekhez sincs köze?

187. Polygamia.

(L. Többnejüség.)

188. Primatus.

(Főnökség.)

Kifogás. *A primatus, vagyis a római pápának a püspökök és világiak, az egész emberiség feletti főhatalma nem alapszik*

a szentiráson, hanem a római pápák által évszázadokon át folytatott küzdelem eredménye.

Válasz. Ez az állitás történelmi hazugság. Még maga Pfleiderer, a modern protestáns theologusok egyik kiváló tagja, igy ir: „Minden protestáns erőlködés mellett sem lehet kételkednünk, hogy ez a hely (Máté 16) Péter papi főnökségének ünnepélyes kijelentése, hol az egyház alapjának, a kulcsok tulajdonosának, vagyis az Isten országa kezelőjének és önálló törvényhozójának nyilvánittatik, a kinek megengedett és meg nem engedett dolgok feletti határozata istenileg szentesitett törvények erejével bir.“ (Pfleiderer, Urchristenthum, 518. l.) Maga a többször emlitett Harnack tanár is elismeri: „Nézetem szerint bebizonyitható, hogy a római egyház már a második században a legelső és legtekintélyesebb egyház volt.“ (Harnack, Dogmengeschichte, I, 403—404.) Ezt jogosan mondja Harnack. Mert 177. év körül, vagyis ugyanabban a második században azt mondja Ireneus lyoni püspök, hogy az apostoli hagyományhoz kell alkalmazkodnunk és ragaszkodnunk, a legnagyobb, legöregebb és világszerte

ismeretes, Péter és Pál apostoli fejedelmek által Rómában alapitott egyházhoz — mert minden egyház, vagyis a mindenütt létező hivek ezzel az egyházzal tartoznak egyetértésben lenni annak elsőbbsége miatt.

189. Probabilismus.

Kifogás. *„A jezsuita erkölcstanoknak föveszélyessége“ a probabilismus (de Wette). A „probabilismus feljogositja a jezsuitát, hogy lelkiismerete ellen cselekedhessék, hacsak oka van erre.“*

Válasz. Ez annál gonoszabb rágalom, mivel azok hozzák elő közönségesen, a kiknek fogalmuk sincs arról, hogy mi a probabilismus.

A probabilismus az emberi szabadságnak tisztelete s azért a liberálisoknak, hitetleneknek, a „szabadság, egyenlőség és testvériség“ hirdetőinek örömmel kellene üdvözölniök. De nem. Még az olyan ember is, mint Harnack, a ki a szabad tudományért — legalább is az ő szabad tudományáért — késhegyre megy, a probabilismust szörnyüségnek, borzasztóságnak, erkölcstelenségnek tartja, melyekben a

pokol hangjai zúgnak. Csodálatos! Igy beszél egy olyan ember, a ki a pokol létét nem hiszi. Igen alapos a gyanunk, — és erre igen fontos érveink vannak — hogy Harnack maga sem tudja, hogy a probabilismus alatt mit értenek a jezsuiták és a hittudósok. Másként nem beszélne erkölcstelenségről és a pokol hangjairól. A probabilismus erkölcsi rendszer; azt a kérdést akarja megoldani, mire köteles az ember, ha valamely törvény léte kétes. Ez a kérdés úgy a jogászok, mint a hittudósok által megoldandó. A dolog igen egyszerü. Ha van törvény, mely reám nézve érvényes, akkor a szerint kell cselekednem. Ha azonban nem bizonyos, akkor nem kell hozzá alkalmazkodnom. A kérdés tehát ez: Van talán törvény, talán eltöröltetett, a törvény erre vagy arra a dologra nem terjed ki, mi a teendőm, ha a törvény léte és hatalmi köre kétséges? Követhetem, de köteles vagyok-e követni?

A tutiorismus (a bizonyosabb elv) állitja: A törvény szerint kell cselekednem mindaddig, mig nem bizonyos, hogy a törvény nem létezik.

A probabiliorismus (a valószinübb elv) szerint a nagyobb valószinüség szerint

kell cselekednem; ha valószinübb, hogy a törvény létezik, azt még követnem kell.

Az aequiprobabilismus (egyenlőkép valószinü) azt irja elő, hogy a törvényt nem kell kötelezőnek tekinteni, ha úgy a törvény léte és nem léte mellett egyenlően jó érvek szólanak.

A probabilismus azt tanitja, hogy a törvény nem kötelez többé, ha a törvény hite ellen valószinüleg jó érv hozható föl.

Midőn a törvény léte ellen fontos ok hozható föl, a törvény többé nem bizonyos, hanem kétséges. Kétes törvény nem kötelez. Szabadságomat nem kétes, hanem biztosan létező törvény szabályozza.

A probabilismus tehát valóban az emberi szabadság tisztelete. Egyátalán nem gazemberek erkölcstana, hanem helyes, észszerü ut azon ember számára, a kinek lelkiismerete van és ennek engedelmeskedni akar. A lelkiismeret az embernek gyakorlati erénye a felett, vajjon valamely tettet szabad-e elkövetni vagy nem. A probabilismus azt tanitja, hogy a kétes törvény nem bir kötelező erővel; a lelkiismeret tehát egy kétes törvénynél igy szól: Szabad ezen törvény ellen cselekednem, mivel kétes törvénynek kötelező ereje nincs. A probabilista nem erkölcstelen szörnyeteg, hanem tisztességes, eszes ember.

A probabilismus az arany középutat követi a tutiorismus (elviselhetetlen kényszer) és a laxismus (lazaság) közt, a mely a leggyengébb indok alapján is fölmenti magát a törvény kötelező ereje alól. Még egyszer: „Csak akkor nem kötelez engem többé a törvény, ha léte ellen fontos, észszerü ok hozható föl.“ (Cathrein, Moralphilosophie.)

190. Proletárok.

Kifogás. *A szocziális kérdés megoldása — az emberiség megmentése — csakis a munkásosztály müve lehet, mivel a többi osztályok, daczára a köztük előforduló érdekharcznak, a magántulajdon álláspontján állnak és közös czéljuk a mai társadalom alapjainak föntartása.*

Válasz. Miután az embernek joga magának termeléseszközök által tulajdont szerezni (földet, házakat, szerszámokat stb.), az egész szoczialista programm alapromboló, tévedésen alapszik.

Ki tilthatja meg nekem, hogy olyan

szerszámot készitsek, melylyel később ujabb dolgok hozhatók létre — például, hogy ne készitsek baltát, kalapácsot, reszelőt, tűt stb. Ugyan ki tilthatja meg az indiánusnak, hogy az általa elejtett vadnak csontjaiból, vagy az őserdőkben kivágott fákból szerszámot készithessen? Ki tilthatja meg nekem, hogy béremből házat épithessek, habár oly kicsinyet is, mint valamely indiánus sátora? — ez az én tulajdonom lesz Miért ne lenne szabad a senki tulajdonába nem tartozó őserdőt kiirtanom és magamévá tennem? Miért ne vehetnék ezen a földön termelt gyümölcsök árán más darab földet, lovat vagy tehenet? Ezek is termeléseszközök.

Eszem mondja: az embernek természetes joga, hogy magának tulajdont szerezhessen. A ki őt ettől a jogától megfosztja, az rabló; az elveszi tőle szabadságának egy részét. Ilyformán a szocziáldemokráczia ebben és sok egyéb dologban nem a szabadság, hanem a kényszer pártja. Ez az elv nem hogy fölszabaditaná a proletárt, hanem még megfosztja attól a kevés jogtól és szabadságtól is, melyekkel bir.

Az Istennek tizedik parancsolatja azt parancsolja, hogy másnak tulajdonát tiszteletben tartsam; Isten tanitása szerint tehát felebarátomnak birtokjoga van s ennek alapján szerezhet házat, földet, ökröt stb. „Ne kivánd felebarátodnak se házát, se mezejét stb.“

Ez által a szocziáldemokráczia ellenséges álláspontot foglal el a hittel — programmja ellenkezik a keresztény felfogással.

2. A szocziáldemokráczia alapágazatával, megdől az abból levont következtetés is.

Mivel a termeléseszközök tulajdonának elve az egyedül helyes, észszerü és keresztény álláspont, melyen a szocziális kérdés megoldható, ennélfogva a társadalmi kérdés megoldásában részt kell venniök mindazoknak, a kik ezt az elvet helyesnek ismerik el. Az állam, a birtokosok, az egyház és bizonyára a munkásosztály is; de a munkásosztály csak úgy fog áldásosan müködni, ha a keresztény állásponton áll — mert a szoczialista álláspont forradalomhoz és igazságtalansághoz vezet és végre is lehetetlen. Az embert a birtokjogtól megfosztani nem szabad; habár egyes rajongók a Communismusnak hivei is; igen kényelmes dolog a Communismust hirdetni, különösen, ha azt az

ember maga nem gyakorolja. És ha némelyek a szoczialismust pusztán abból a szempontból pártolják, hogy a szegény, vagyontalan proletáron segitsenek, ezen szándék iránt örömmel fejezzük ki elismerésünket, de sajnáljuk, hogy az ilyenek tévuton járnak és keresztényellenes álláspontot foglalnak el. Mert az emberiséget csakis Krisztusban és az ő alapelvei alapján lehet megmenteni.

191. Protestánsok.

Kifogás. *Az evangelikus egyháznak két fele, az evang. lutheránus és az ev. ref. egyház, mely az alaptanokban megegyezik egymással, csak némely lényegtelen dologban tér el. III. Frigyes Vilmos porosz király által létesitett egyesités folytán Poroszországban egy egyházközséggé alakult. Németországon és Európán kivül az evangelikus keresztények, melyek csekélyebb fontosságu ügyekben némileg eltérnek is egymástól, de a fontosabb dolgokban egyetértenek, különféle nevek alatt egymással egyházközségekke alakultak; például Angolországban, Hollandiában, Skócziában, Svéd- és Norvégiában, Németalföldön, Svájczban, Magyarországon, az északamerikai Egyesült Államokban. Ezek azonban valamennyien az evangelikus egyház hiveinek vallják magukat és úgy hazájukban, valamint a pogány tartományokban, melyekben virágzó missziójuk van, azzal az öntudattal müködnek, hogy az evangelium és közös szeretet által ugyanazon Üdvözitőhöz ragaszkodnak, még pedig azért, hogy kölcsönös erővel harczoljanak az evangelium ellensége, a tévely és a bün ellen. A római katholikus egyháznak jelenleg körülbelül 200 millió hive van, a görög-katholikusnak 100 millió, az evangelikus egyház különböző felekezetének összesen 150 millió.*

Válasz. Ez az állitás csak úgy hemzseg a valótlanságtól: 1. A lutheránus és kálvinista egyház, melyek Poroszországban állami evangelikus egyházzá olvadtak össze, a legfontosabb pontokban különböznek egymástól. A lutheránusok például azt állitják, hogy az úrvacsorában Jézus Krisztus testét kapja az ember; a reformátusok tagadják ezt.

De az evangelikus államegyházban még veszélyesebb ellenmondások vannak. Számos hivő prédikátor ragaszkodik a szentháromság és a megtestesülés tanához. Az apostoli hitvallással elismerik, hogy Krisztus Urunk szüz Máriától született és halottaiból feltámadott. Ellenben igen sokan, de kivált számos evangelikus theologiai tanár, a kik a leendő pásztorokat tanitják, különösen Harnack berlini tanár, mindezt tagadják és nyiltan harczolnak az apostoli hitvallás ellen. Igy aztán előfordulhat, hogy ugyanazon evangelikus szószékről délelőtt Jézus Istenségének elismerése, délután tagadása hangzik el. Egységes tan ez? Ha már ez a tanban való egység az államegyházban nincs meg, annál kevésbbé van ez meg a világon szétszórt egyházakban!

2. A fönti állitás önmagával ellenkezik. Először egy evangelikus egyházról, azután pedig különböző külső evangelikus egyházközségekről beszél. Az egyház szó azonban ellentétben áll az egyházközséggel; ez nem a tanitásra, hanem a külső szervezetre vonatkozik. Ha tehát az összes evangelikus egyházközségek egy törzsnek az ágai, hol van akkor az alkotmány közös törzse, a közös tekintély?

3. A fölhozott számok is hibásak. A katholikusok összege nem körülbelül 200, hanem mintegy 280 millió. Szervezetükben a római pápa főnöksége alatt egyesülnek; hasonlóképen egyek a tanitásban is. A protestánsok száma pedig nem 150, hanem csak 132 millió. A protestánsok úgy a tanitásban, mint külső szervezetökben százfelé szakadnak. Ha most a szakadár keletieket (oroszokat, görögöket stb.) 100 millióra veszszük, úgy a Krisztus által alapitott katholikus egyház sokkal több hivet számlál, mint a száz és száz nemkatholikus felekezet: protestánsok, oroszok, görögök stb.

192. Rabszolgaság.

Kifogás. *A rabszolgaságot a szerzetesek léptették életbe, különösen Las Casas Amerikában. A katholikus egyház, mig a modern államok nem keletkeztek, addig a rabszolgaságot nem hogy el nem törölte, söt elömozditotta.*

Válasz. Las Casas, a ki mint domonkosrendi szerzetes Kuba szigetén az indiánok lelkésze volt, megismerte azok bor-

zasztó nyomorát, különösen látta, hogy a spanyol és portugall ültetvényesek mily embertelenül bánnak velök szegényekkel, mint rabszolgákkal. 1507-ik évben arra a gondolatra jött, hogy az indianusokat megmenti a megsemmisüléstől, s helyettök erre a nehéz munkára az afrikai négereket ajánlja, kik ezt a nehéz munkát elbirják, mert abban születtek. V. Károlynál tervét végrehajtotta. Ez, mint később kitünt, oktalan tanács volt; mert ez a négerekkel való kegyetlen rabszolgakereskedést idézte elő. Las Casas azonban nem látta előre, hogy mily gyalázatos módon fogják a spanyolok, portugallok, angolok és hollandok ezt a rabszolgakereskedést üzni, ő ennek nem oka, ebben nem bünös.

Las Casas a négerbehozatalt különféle módon akarta szabályozni; ő csak olyan négereket kivánt Amerikába hozatni, a kik már rabszolgák voltak. Emberi jogaik megőrzését követelte, különben Las Casas az emberi jogoknak egyik legtiszteletreméltóbb védője volt. Azt később maga is belátta, hogy nagyot tévedett, midőn az indiánok helyére a négerek letelepitését ajánlotta.

A jezsuitáknak az indiánokhoz való viszonyáról Handelmann, a protestáns

történetbuvár (Geschichte von Brazilien, Berlin 1860, 246. l.) igy ir: „1653. év tavaszán Vieyra védőként lépett föl az elnyomott lakosság mellett épúgy, mint szerzetesrendje minden időben védője volt a lakosságnak.“ A katholikus egyház sohasem pártolta a rabszolgaságot. De nem is haraggal, hanem okos, észszerü módon igyekezett annak megszüntetésére.

A rabszolgaság kétféle: egyik a rabszolgát minden jogtól megfosztott embernek tekinti, ez az ókor pogánynézete. Úgy látszik, hogy ezt a rabszolgaságot még Aristoteles' is jogosultnak tartotta. Ez leginkább Rómában volt otthonos. Az ős német törvények is megfosztották a rabszolgát minden emberi jogtól.

„Az én tulajdonom, megfőzhetem és megsüthetem, ha akarom“ (Grimm, Deutsche Rechtsaltertümer, 345 l.). Nem igaz, hogy a rabszolgaság megszüntetése a german jog- és szabadságérzetnek köszönhető. Az igazság az, hogy az egyház kezdetétől fogva fellépett a rabszolgaság eltörlése mellett tanitásával (Isten előtt minden ember egyenlő és egy családot képez), példája által (számos pogány, mihelyest keresztényné lett, azonnal elbocsátá rabszolgáit), végre a rabszolgaság

és rabszolgakereskedés ellen intézett iratai által (II. Pius, III. Pál, VIII. Orbán, XVI. Gergely egész XIII. Leóig).

Korunkban már a rabszolgaság, különösen a keresztény államokban megszünt. Ez, ha nem is egészen, de legnagyobb részben a katholikus egyház müve, és mindenkor a keresztény eszmék érdeme és müve. Rabszolgák már csak a pogány és az izlam uralom alatt vannak.

A római uralom korszakában az egész társadalom évszázadok óta annyira össze volt forrva a rabszolgasággal, hogy a rabszolgaság melletti felszólalás veszélyes lett volna az államra. A gyors felszabadulás káros lett volna magukra a rabszolgákra is. Az egyháznak ekkor sem volt erre elegendő hatalma. Az egyház igyekezett folyton enyhitgetni, a rabszolgák emberi jogait védte és ily módon végre kivivta a rabszolgák teljes felszabaditását. Az ember csak bámulattal van az egyház ezen óvatossága és tapintata iránt. Az egyház iránti elfogultság ezt a bölcseséget is gyalázza.

A rabszolgaság második neme — ezt egyszerüen szolgai állapotnak mondjuk — az elsőtől teljesen különbözik. E szerint szolga mindenki, a ki arra van

utalva, hogy egész életében másnak a hasznára és akarata szerint dolgozzék, és más ellenértéket és elismerést nem kap, mint ellátást. Ennél azonban a lényeges emberi jogok védve vannak. A ki önkényt erre adja magát, teheti; ez a szolgaság nem igazságtalan és nem erkölcstelen. (Cathrein, Moralphilos. II, 367.)

193. Rationalismus.

(Észhitüség.)

Kifogás. *Én eszem világát, fényét követem. A mit eszemmel felfogok, azt szivesen elfogadom. Azt senki sem kivánhatja tőlem, hogy olyasmit elfogadjak, a mit meg nem értek; mirevaló volna tulajdonképen az eszem?*

Válasz. Kövesse ön csak az esze világát, fényét! Az ön esze azonban azt fogja önnek mondani, hogy nagyon észszerü dolog sokat elfogadni, a mit önmaga meg nem ért, hanem csak mások mondása alapján hisz.

A hit nagyon észszerü. A gyermek hisz szüleinek, a tanuló tanitójának. Ön alkalmasint nem tudja bebizonyitani, hogy

a föld a nap körül forog; de ön azt oly szilárdan hiszi, hogy soha eszébe nem jutott még, hogy a felett kételkedjék; ön hiszi, hogy a Jupiternek holdja van. De ön még sohasem látta. Minden nap hisz szavahihető embereknek. Hisz úgyebár a történelem hiteles adatainak!? Azért hinnie kell önnek Krisztus létében — mert ez történelmileg bebizonyitott tény; hinnie kell Krisztus csodáit, — mivel az evangeliumok történelmileg teljesen hitelméltó könyvek; Krisztus küldetését — Krisztus Urunk ezt a küldetését csodatételeivel fényesen beigazolta. — Igen természetes valami, hogy a ki a csodákat képtelenségnek tartja, az Krisztusban sem hisz. De a csodák lehetségesek és Krisztus Urunk számos csodát müvelt, okos ember ezeket nem vonhatja kétségbe. Kövesse ön csak a saját eszét!

Krisztus Urunk azt mondja, hogy ő az Isten fia örökkévaló, mint az Atya. (Róm. 17, 5.) Mindenható, mint az Atya. (Ján. 10, 28.) Egyenlőnek tartja magát az Atyával. (Máté 28, 19.)

Krisztus igazságokat közölt velünk atyja nevében; ezeket az igazságokat hinnünk kell, mivel azokat Krisztus közli velünk. A mit Isten kinyilatkoztat,

csalhatatlanul igaz. Ő végtelen igazmondó.

Midőn Krisztus, az Istenfia azt mondja, hogy van mennyország, úgy higyjük el. Ha azt mondja, hogy van pokol, hogy a tizparancsolatot meg kell tartanunk, hogy az ember tettei után itéltetik meg, hogy egy Isten van három személyben, Atya Fiu és Szentlélek; midőn tanitja, hogy a keresztség szükséges, hogy mindent hinnünk kell, a mit Isten kinyilatkoztatott, hogy az Oltáriszentségben testét és vérét eledelül adja nekünk, mindezeket el kell hinnünk, habár nem is fogjuk fel eszünkkel. Észszerü dolog hinni a titkokat is, ha Isten olyan igazságokat közöl velünk, melyeket eszünkkel fel nem fogunk. Ezt Krisztus által tette.

Kövesse ön barátom őszintén az ész fényét és akkor ön katholikussá lesz.

194. Reformáczió.

Kifogás. „*A reformáczió az egyháznak a megváltásról hirdetett evangelium eredeti igazságába és erejébe való visszahelyezése.*“ *Rendkivül áldásteljes az eredménye. A ki*

azt forradalomnak nevezi, az csunya rágalmazó.“ (Die wicht. Unt. 2.)

Válasz. Mi más nézeten vagyunk. A Krisztus által kinyilatkoztatott egyedüli hit a katholikus hit. Ha Luther korában a katholikusok között némi vallási visszaélés uralkodott, igen helyes és jó volt annak megszüntetésére közremüködni. A megváltásról szóló evangeliumot azonban a katholikus egyház sértetlenül megőrizte. A Krisztus tanitásába tévelyek nem csusztak be.

Luther elvetette az egyháznak a hitről, a jó cselekedetről, a búcsúról, a tisztitóhelyről, az Oltáriszentségről, a szentségek nagy részéről, a szent miseáldozatról, a szentek tiszteletéről és közbenjárásáról, a pápaságról, a szájhagyományról, a házasság felbonthatatlanságáról szóló tanitását. Luther ezekben egészen ellentétes álláspontot foglal el az ősrégi keresztény egyházzal és a Szentirással szemben és megcsonkitotta szent Jakab levelét.

A reformáczió mindenesetre lázadás volt a Krisztus által rendelt egyházkormányzat, a pápaság ellen. Hogy ezt forradalomnak nevezzük vagy ne, arról nem vitatkozunk. Mi katholikusok ma is épp-

úgy ragaszkodunk a Szentiráshoz és az ősrégi katholikus egyház tanitásához, mint 1517-ben. Mindenesetre különösen hangzik, hogy ha a protestáns egyházat, a mely legalább is 100 különböző hitet valló egyházból áll, „a megváltás evangeliumának eredeti igazságába és erejébe visszahelyezett egyháznak nevezik.“ Krisztus egyházának reformálása abban áll, hogy mindinkább egy pásztor és egy nyáj legyen, és ne 100 pásztorból és 1000 nyájból álljon. A reformátorok a kereszténységet számtalan részre daraboltak: vannak lutheránusok, zwinglianusok, kálvinisták, methodisták stb. Ezt a müvet alig lehet reformácziónak nevezni. Az igazi reformáczió a tridenti zsinaton történt.

195. Rendek.

Kifogás. *Isten előtt és a természetnél fogva minden ember egyenlő; miért van tehát az, hogy a nemesi és papi osztály a sokkal nagyobb számu polgársággal és proletársággal szemben nagyobb tekintélynek örvend? „Szabadság, egyenlőség, testvériség.“ A társadalmi rendek között levő különbség oka a társadalmi nyomornak.*

Válasz. Az emberek nem egyenlők Isten előtt és a természetnél fogva. Az egyik egészséges, a másik beteg; az egyik okos, a másik ostoba; az egyik nagy, a másik kicsiny stb. Ez az egyenlőtlenség megvan minden természeti lénynél; nem minden fa, fü és bokor egyenlő; ez igen unalmas volna. Nem a néposztályok különbözősége oka a társadalmi nyomornak, hanem az emberek visszássága, például az államférfiak gondatlansága, a kik nem törődnek a nép jóllétével; a gazdagok szivtelensége, a kik a keresztény felebaráti szeretetet nem gyakorolják; a szegények hanyagsága, kik dolgozni nem szeretnek, vagy keresményeiket a gazdagok utánzatára, élvezetekre forditják.

Egy takarékos ember hamarább meggazdagodik, mint az iszákos. Ki itéli el ilyenkor a gazdag és szegény közötti különbséget? A munkás, a ki némi jólétre jutott, vagyonát gyermekeire hagyományozhatja! Ha azután ezek is munkásak és takarékosak, csakhamar szembeötlő különbség lesz a különféle osztályok között. A meddig az emberek természetesen és nem a szoczialista kényszerállamban fejlődhetnek, a társadalom addig különböző osztályokból fog állani. A természetszerü egyidejüleg a helyes. Még a szoczialista államban is lennének munkások, tudósok, orvosok, államférfiak stb.

A papi állást Isten örök időkre rendelte, alapitotta, ezen még a szoczialismus sem fog változtatni.

196. Róma.

Kifogás. *Róma állandóan világuralomra törekedett, úgy a császári, mint a pápai Róma. A „Los von Rom“ mozgalomnak ebben van a jogosultsága. A pápa uralomvágyát egy kissé fékezni kell.*

Válasz. Róma világuralomra törekszik kétségen kivül, de csak vallási téren. Ehhez époly joga, mint kötelessége törekedni. Mert Péter és a vele egyesült apostolok Krisztustól ezt a megbizást kapták: „Menjetek az egész világra, hirdessétek az evangeliumot minden teremtménynek.“ (Márk., 16, 15.) Róma és a katholikus egyház rendeltetése az internaczionalizmus és törekednie kell fennti értelemben a világuralomra. Ehhez természetesen az is tartozik, hogy Róma iparkodik minden állami életben érvényre juttatni a keresztény elveket.

A rómaiak régi Rómája mindenesetre a politikai világuralomra törekedett, az uj, a pápák Rómája a vallási világuralmat óhajtja.

A középkori császárok és királyok olyan viszonyban voltak a pápával, mint fiu az atyjokkal — és nem úgy, mint a politikai alattvalók fölebbvalóikkal. Igy a magyar királyok is. Szent István királynak II. Sylveszter koronát küldött. Segitette a magyarokat mindenütt. Kereskedelem, ipar és földmivelés terén előbbre vitte őket, midőn idegeneket és szerzeteseket küldött az országba, kik a harczhoz és nomádélethez szokott magyarságot a békés foglalkozásokra tanitották. Hát még a későbbi korban mennyi szeretettel viseltettek a pápák hazánk és királyaink iránt. A török harczok alatt állandóan segitették a magyarságot. A végzetes mohácsi csata előtt küldött csak a pápa 50.000 aranyat II-ik Lajosnak. És azóta is, a mikor kellett, a magyar nemzet és magyar királyok minden bajban védőül találták a római szentszéket. Magyarországon sem törekedett Róma soha a politikai hatalomra, sőt mindenkor örömmel üdvözölte a magyarság szabadságszeretetét.

A „Los von Rom“ mozgalomnak

nemcsak hogy nincs jogosultsága, sőt Krisztus elleni bün. Krisztus azt kivánja, hogy a világon élő minden ember hajoljon meg az ő látható helyettese, Péter előtt.

A római pápának a vallási ügyekben való uralomvágyát korlátozni annyit tenne, mint Krisztus ellen feltámadni. A politikai uralomvágy sohasem vezette a pápaságot, tehát nincs is szükség annak a megfékezésére.

197. Sajtószabadság.

Kifogás. *A sajtónak szabadnak kell lennie; ebbe sem az államnak, sem az egyháznak nincs joga beleszólni.*

Válasz. Ha még valaki azt mondaná, hogy: a jó sajtó legyen teljesen szabad, ez nem volna oly nagyon hamis állitás. Ámde a sajtó legyen teljesen szabad, ezt a szabadságot a romlott sajtóra értik. A romlott sajtónak — és ezalatt értjük azt a sajtót, mely a vallást és a keresztény erkölcsöket gunyolja és támadja — nincs létjoga, annál kevésbbé van joga a szabadsághoz, de legkevésbbé a teljes szabadsághoz.

A rossz sajtó emberei igen jól ismerik

az ember gyenge oldalát és hajlamait és azért igen szeretnék az embernek ezt a gyengeségét anyagi előnyükre és uralmuk kiterjesztésére kizsákmányolni. Mert a kiterjedt sajtó igen hatalmas tényező az emberiség közgazdasági és még nagyobb annak vallás-erkölcsi életében. Ha a sajtó szemérmetlen, rövid idő alatt magával rántja a szinházat, könyveket stb., mert a rossz sajtó csak a modern müvészet és a modern élet termékeit fogja magasztalni, mig a vallás-erkölcsi termékeket vagy agyonhallgatja, vagy pedig kigunyolja. A rossz sajtó emberei azért óhajtanak az egyháztól szabadok lenni, mivel nem engednék meg, hogy az egyház irja elő vagy vizsgálja felül erkölcstani szabályaikat. Azért lármáznak a rendőri gyámság ellen, midőn az a szenyes, erkölcstelen sajtó ellen föllép s a szeméremsértő képek és szinházi előadások, vagy a más vallásu egyének vallási meggyőződésének megsértése, vagy az állami, egyházi és szülői tekintély lerombolása miatt megrendszabályozza.

A sajtó ügyeibe úgy az állam, mint az egyház beleszólhatnak és közremunkálhatnak, hogy az Isten tiz parancsolatát tiszteletben tartsa, mert ez az erkölcsi

törvény még a sajtóra is kötelező erővel bir; hiszen úgy magasztalják, mint a müvelődés előmozditásának nagy hatalmát! A valódi müveltség pedig egyedül csak a keresztény alapelvek alapján fejlődhetik!

Védjük tehát a jó sajtót — mig ellenben kérlelhetetlenül üldözzük a rossz, erkölcstelen sajtót!

198. Savonarola.

Kifogás. *„Mindenkor voltak ugyan olyan Istentől felvilágositott férfiak, a kik időnként felemelték szavukat az egyház teljes romlottsága ellen, minő . . Savonarola Jeromos volt († 1498) például Olaszországban, de azokat üldözték és kivégezték, vagy pedig a pusztában kiáltó szavai maradtak. (Die wicht. Unterscheidungslehren. 1. l.)*

Válasz. Ha Savonarola Istentől felvilágositott férfiu volt, minden bizonynyal Krisztus igaz egyházához tartozott, ő igazi keresztény volt. Savonarola sem irataiban, sem prédikáczióiban dogmaellenes dolgokat nem hirdetett; sőt ellenkezőleg mindig azt tanitotta, hogy a ki a római-katholikus egyház tanitásától eltér, az Krisztustól

pártol el. Luther a katholikus egyháztól elszakadt, Savonarola tanitása szerint tehát Krisztustól is elpártolt. Ha tehát Savonarola istenfélő, jámbor férfiu volt, úgy Luther, Kálvin és Zwingli nem voltak azok. Tehát vagy-vagy! De úgy látszik, hogy a föntemlitett iratka szerzője megesküszik arra, a mit az egyháznak sok ellensége hitágazatnak tart, hogy: A mi a katholikus egyház ellen van, az az Istentől származik.

Savonarola különös egyeniség volt. Született Ferrarában 1452. évben, 1475-ben, tehát 23 éves korában a szent Domonkos szerzetébe lépett és 1491-ben flórenczi hitszónok lett. Nagyon a politikának adta magát és prédikáczióiban igen demokratikus elveket hirdetett. Maga rendkivül tiszta, szeplőtelen életü volt, mintegy bünbánathirdetőnek született. Nagyon fájdalmasan érintették az akkori VI. Sándor pápa udvarában történt botrányos dolgok. Az állam és egyház ujjászervezése terén kifejtett buzgósága tulságba ragadta. A pápa eltiltotta a prédikálástól, de ő nem engedelmeskedett. A pápa gyengéden bánt vele és Jeromos engedelmeskedett; de nemsokára, a flórenczi köztársaság főnökeinek buzditására ujra elkezdett prédikálni.

1497-ben a pápa kiközösitette és ekkor a kiközösités és a pápa ellen kezdett prédikálni. Végre az európai fejedelmekhez, uralkodókhoz fordult levél utján és fölszólitá őket, hogy a pápa ellen egyetemes zsinatot tartsanak. A nép vele tartott. De tüzpróbát kért tőle, a mi által ügyének igazságát bebizonyitaná; de az nem sikerült. Erre a nép dühöngeni kezdett, megtámadta a domonkosrendi zárdát és Jeromost két szerzetestársával együtt magával ragadta s fogságba hurczolta. A világi hatalom mind a hármat halálra itélte, felakasztatta és hulláikat elégettette (1498 május 23.).

Savonarola nem volt a reformátorok előfutárja, hanem igenis lelkesedett az egyházi élet tisztasága és szentsége iránt. Sajnos, hogy tulságba ragadta szenvedélye, a mely azután egyházi főhatóságai iránt engedetlenségre buzditotta. Ez volt a főhibája.

Mi a világi hatalom halálos itéletét nem helyeseljük, hanem igenis örvendünk Savonarola erkölcsileg tiszta és komoly jellemének, rosszaljuk ábrándos, tulságba menő természetét, de örömmel ismerjük el azt is, hogy ő mint katholikus férfiu élt és akart meghalni. Nem akart ő a római-

katholikus egyháztól elszakadni és nem is szakadt el. Ha Luther csak az egyházban lábrakapott visszaéléseket akarta volna megszüntetni, úgy mi lettünk volna az elsők, a kik az igazi reformátort magasztaljuk benne; igy azonban — fájdalom — a katholikus egyháznak ellensége lőn és — ha Savonarolának hinni akarunk — elpártolt Krisztustól, mivel a katholikus egyházat elhagyta.

199. Scholasztika.

Kifogás. *A scholasztika a katholikus tudósokra nézve elavult dolog; nevezetesen a scholasztikai iskolai előadásmódszer, vagyis a bizonyitékoknak okkötés (hármas tétel) alapján való levezetése nagyon gyerekes, ósdias eljárás és már csirájában elfojtja a szabad kutatást. Ez az oka, hogy az úgynevezett uj scholasztikusok semmi ujat nem mutatnak fel.*

Válasz. Ha az eredmény abban áll, hogy az ember lehetőleg sok uj dologgal álljon elő, ezt az uj scholasztika minden aggodalom nélkül másokra hagyhatja. Mert nem minden igaz és jó, a mi uj.

Volt idő, — a melyik némelyeknek még most is a fejében motoszkál, — a mikor azt hitték, hogy a tudomány abban áll, mindent, a mi régi, eltörleni, és mindent ujonnan épiteni. Mi még olyan időben élünk, melyben igen sokan azt hiszik, hogy a bölcseletnek Kant vetette meg az alapját. A mit Kant mutatott fel, az nem érdemli meg a bölcselet nevet. Ez csak a büszkeség és a gőg szelleme volt, az vonult át az egész bölcseleten is. A tudománynak egy ágában sem siklanak át oly hamar az atyák vivmányain és nem végeznek velök oly gyorsan, mint Kant müködésével.

A katholikus nem hiszi, hogy a scholasztika a theologiának és bölcseletnek netovábbja, hanem a scholasztika elveire és a scholasztikusok által bebizonyitott igazságokra épit, halad és igyekszik uj igazságokra, vagy legalább is a megismert igazságokat mélyebben és több oldalról megvilágitani. Különösen az ujabb theologia a teremtés történetében igazán uj és nagyszerü dolgokat mutat fel.

Ha valamely katholikus egyén a scholasztikát megveti, ez szomoru jele, hogy az illető egyházellenes gondolkodású. De minden más vallásunak is el

kell ismernie, hogy a scholasztikai rendszer jó és utánzásra méltó. „A scholasztikai szellemi müvelődés jellemző vonása abban áll, hogy a tanulót alaposan képzett tanitó tanitja, a ki nemes hivatásának tekintse a tanulóval behatóbban foglalkozni, hogy azt az emberi ismeret természetének s müveltségök fokának megfelelő módon a tárgyilagos igazságok ismeretére vezesse. Ennél a módszernél egyik legjobb eszköz az okkötés.[1]

Azok a müvek, melyek a syllogismust elvetik, többnyire érthetetlenek. Ebből azonban nem következik, hogy minden müvet syllogismus alakjában szerkeszszenek. Az utóbbi évszázadokban a katholikus theologiáról irt ezer és ezer olyan könyv jelent meg, a mely nincs a syllogismus módjára szerkesztve. A 18-ik században Descartes és Wolff befolyása mellett ragadta magához egyidőre az uralmat a syllogismus, de a középkori scholasztikánál sohasem vitte a vezérszerepet.

[1] Okkötésnek (Syllogismusnak) nevezzük azt az észbeli következtetést, a mely oly módon összekötött itéletből áll, hogy a harmadik itélet az előtte levő két itéletből származik. Két elismert igazságból a harmadikat akarjuk megismerni. A syllogismus mindenesetre az igazság megismerésének legvilágosabb módszere.

Az iskolai előadásból és módszerből a syllogismust kizárni nem szabad, mert ez a legjobb és legegyszerübb eszköze az igazság megismerésének.

Különösen hasznára volna a scholasztikus módszer főiskoláinknak; ha meg volna például engedve némely tanár úrnak előadását a tanár és tanitvány között rendezendő vitatkozás közben a syllogismus nagyitóüvegével megvizsgálni, a tudomány- és tanszabadság jobban meg lenne őrizve s a gondolatszabadságnak nem lenne oly tág tere. Mert mai napság a tudományszabadság igen gyakran abban áll, hogy az olyan tanárt, a ki keresztény vagy legalább is theista álláspontot foglal el, elfogultnak, előitélettel teltnek, rabszolgának tekintik. És a gondolatszabadság mai napság többnyire a régieknek megvetésében, a modern, de kiváltképen az istentelen dolgoknak nagyrabecsülésében áll. A ki azonban buvárlata közben egy mondható Teremtőnek a megismerésére és ezen ismeret által arra az öntudatra jut, hogy ő ennek a Teremtőnek gyermeke, ezt maradinak nevezik és azért kevés kilátása van arra, hogy egyetemi tanár lesz, a hol a szabad tudományt szabad férfiak a szabadon gondolkodó ifjak-

nak adják elő — mert az ilyen scholasztikus.

Igazi szabadságot nálunk majdnem kizárólag a hitetlen tudomány élvez; buzgó, vallásos tanár nehezen halad előre, különösen, ha katholikus vagy igazi pap!

A tudomány szabadságának mindenütt egyenlőnek kellene lenni, különben nem egyéb szemfényvesztésnél s takaró köpenye annak a szabadelvüségnek, a mely igyekezett magának a szabadságot, másoknak a szolgaságot kivivni!

Még egyszer ismételjük: Mi nem rajongunk azért, hogy a papnövendékeknek szent Tamás *Summá*-ját adjuk oda, mint egyedüli tankönyvet. De a scholasztikusok módszerét és elveit még ma is időszerüknek tartjuk. Itt megemlékezünk a Syllabusnak 13-ik tévelyéről: „Azok a módszerek és elvek, melyek szerint a régi scholasztikusok a theologiát fejlesztették, korunk szükségleteivel s a tudomány haladásával nem egyeztethetők össze.“

IX. Piussal vagyunk egy nézeten, a ki 1863. deczember 21-én igy irt a müncheni érsekhez: „Igen jól tudjuk, hogy Németországban a scholasztika s azoknak a nagy tanároknak tanitása ellen, a kik az egész egyházat csodálatra méltó bölcsesége és szent életeért tisztelték, téves vélemény kapott lábra. Az ilyen hamis vélemény koczkáztatja magát az egyház tekintélyét is; mert az egyház nemcsak évszázadokon át helyeselte, hogy a theologiai tudomány azoknak a tanitóknak módszere és az összes katholikus iskolák által elfogadott elvek alapján fejlesztessék, hanem theologiai tanitásukat gyakran a legnagyobb dicsérettel illette és azt, mint a hit védvárát s az egyház ellenségei ellen szolgáló félelmes fegyvert hathatósan is ajánlotta.“

XIII. Leo „Aeterni Patris“ czimü encyklikájában még tovább megy. (1879, aug. 4.) Miután a scholasztikus theologiát dicsérte, igy folytatja: „Bármennyire vonatkozzanak is ezek a szavak a scholasztika theologiára, annyi bizonyos, hogy ezek a bölcseletre és annak dicséretére is vonatkoznak. Mert azok a kitünő tulajdonságok, melyek a scholasztikai theologiát az egyház ellenségei előtt oly félelmessé teszik, annak a bölcseletnek helyes használatából erednek, melyeket maguk a scholasztikus tanitók szándékosan és bölcs meggyőződés alapján theologiai kutatásaiknál használtak.“

Térjen bár Paulsen tanár a scholasz-

tika felett napirendre és Kantját magasztalja egekig, nincs ember, a ki bennünket a scholasztikától elidegenitsen; mi ezután is tovább épitünk a scholasztika elveire s azokat egyáltalán időszerüeknek és moderneknek tartjuk.

200. Sokistenüség.

Kifogás. *Honnan magyarázható az, hogy még most is oly sok pogány él a földön, jóllehet a kereszténység 1903 év óta létezik? Még most is több a pogány, mint a keresztény nép.*

Válasz. A magyarázata ez: mivel a kereszténység olyan követeléseket állit fel, melyeknek az érzéki ember nem szivesen tesz eleget. Második akadály a nemzetiségek különféleségе. A khinaiak például a kereszténységet idegen vallásnak tekintik és a keresztényeket gyülölik, mivel azokat ellenségeik szövetségeseinek tekintik. A hittérités munkájának akadályai, némely keresztények rossz példái, s a keresztények egymásközti viszályai, de különösen a katholikus hit elleni folytonos támadások nagyon sokat ártanak a kereszténységnek.

A kereszténység mindezen akadályok daczára csendesen terjed tovább. Kezdete kicsiny volt és most körülbelül 500 millió tagja van, az emberiségnek valami harmadrésze. El van terjedve az egész müvelt földgömbön és tagjai a leghatalmasabb és legmüveltebb nemzetek.

201. Soknejüség.

Kifogás. *A soknejüséget Isten maga engedte meg a zsidóknak; ez tehát nem lehet bün.*

Válasz. V. ö. Ábrahám.

202. Sötétkedés.

(Obscurantismus.)

Kifogás. *A katholikus egyház hiveit lehetőleg ostobaságban tartja, igy aztán könnyen halászhat a zavarosban; fölvilágosodott emberek, a világosság barátai felett nem könnyü uralkodni. A katholikusokat jogosan nevezik sötéteknek és a sötétség fiainak; mivel vagy tudatlanságban élnek, vagy pedig másokat ostobaságban nevelnek.*

Válasz. Hübler berlini protestáns tanár más nézetben van. Ő ugyanis kijelenti, hogy *Európa a középkorban a pápaság nélkül a barbárságba esett volna vissza.* A világtörténelem még más egyébre is megtanit. Azt olvassuk abban, hogy az ókori tudományt csakis a katholikus egyház, különösen pedig a *zárdák* tartották fenn számunkra.

Különös, hogy ugyanazok, a kik a katholikus egyházat sötétségről vádolják, jajgatnak és kiabálnak, ha a katholikus egyház, de különösen a szerzetesrendek iskolákat, gymnasiumokat, egyetemeket akarnak állitani, hogy a katholikusok ostobaságát növeljék.

Az egyház nem fél a világosságtól és a tudománytól. A mint XIII. Leo pápa határozottan kijelenti (1899. év február havában a Gibbons bibornokhoz intézett levelében), az egyház minden tudományos haladást üdvözöl s óhajtja, hogy a tudomány ujabb vivmányait mindenki megismerje. Az egyház azonban igen óvatos ama rendszerek és elméletek elfogadása körül, mivel nagyrészök ellenkezik a tételes hittel, például a darwinizmus, Kant rendszere és az anyagelvüség.

Az ilyen tudománytól megóvjuk katholikus hitsorsosainkat, a mint a fejedelem megóvja alattvalóit az olyan ügyvédi ismeretektől, ravasz fondorlatoktól és börzefogásoktól, melyek a törvényt kijátszva az embereket megcsalnák. Mily buzgóan igyekszik a kormány az anarchista iratok terjesztését megakadályozni. A ki ezért az uralkodót sötétkedőnek, a tudomány ellenségének mondja, saját alacsony gondolkozásmódját árulja el.

A szellemi szegénység folyton abban lelte örömét, hogy a katholikus egyház ostobaság terjesztéséről szóló jelszót hangoztatta.

Mindennek daczára az egyház most is a fölvilágosodottság előharczosa és mint régente az igaz tudománynak barátja.

203. Spiritizmus.

Kifogás. *Csodálatos, hogy a katholikus egyház a spiritizmust ellenzi, holott az angyalok és az ördögökről, különösen pedig a tisztitóhelyről szóló tanokban a spiritizmusnak hódol. A spiritizmus természetes dolog és azért azt eltiltani nem lehet.*

Válasz. A spiritizmus törekszik a szellemi világgal közlekedni, hogy attól a jövendő életet, titkokat illetőleg fölvilágositást nyerjen.

A spiritizmus kezdődött az asztaltánczoltatással, melyet 1832. évben Amerikában kezdtek el és 1853-ban jutott Európába. Ilyen babonát már az ó- és középkorban ismertek. Az asztaltánczoltatásnál az asztal ütésekre felelt, vagy a lábára kötött irónnal irt. Azonkivül alkalmaztak mediumokat, a kik állitólag a szellemekkel összeköttetésben állottak. A szellemek vagy kopogás, vagy a mediumok által beszélnek, vagy irónnal irnak.

A szellemek beszédei sokszor a hit ellen irányulnak, különösen a pokol örökkévalósága ellen. Ellenőrizhető természettudományi és történelmi közlemények nem fordulnak elő. Jó emberek a pokolba, rossz, végső penitencziátlanságban meghalt egyének pedig a mennyországba jutnak. Ezenkivül a spiritizmust mint a jövő korszak vallását magasztalják.

Mit tartsunk tehát a spiritizmusról?

1. Némely cselekmények természetes módon megmagyarázhatók, például a gondolatolvasás. A mediumokat már számtalan esetben sikerült leleplezni. Kétséges,

vajjon egészen természeten kivüli jelenségek fordulnak-e elő?

2. Ha egészen természeten kivüli események fordulnak elő, azok az ördögtől származnak, mert Isten és a jó angyalok nem állnak a kiváncsiság, a pénzvágy vagy erkölcstelenség szolgálatába, mire a spiritizmus gyakran elcsábit. Az pedig könnyen megmagyarázható, hogy az ördögök szivesen felhasználják ezeket az eszközöket, hogy az embereket behálózzák.

3. A spiritizmus nem valami ujdonság.

4. De ostobaság, veszélyes s azért tilos dolog. Veszélyes az erkölcsiségre, mert maguk a spiritisták állitása szerint sok hazugság és rossz dolog van a szellemek kijelentéseiben; veszélyes a hitre, mivel igen sok hitigazságot tagad.

5. Magában véve rossz és tilos dolog, mivel a spiritisták abban a szándékban tartják üléseiket, hogy a szellemekkel jőjjenek összeköttetésbe és azoktól titkokat puhatoljanak ki. De a megboldogult, Isten dicsőségébe jutott lelkek sem állhatnak szolgálatába ennek a kiváncsiságnak. Ennélfogva csak az ördögök és az elkárhozottak lelkei lehetnek müködő tagjai.

Ha az asztaltánczoltatás azért történik, hogy a szellemekkel összeköttetésbe, érint-

kezésbe jussanak, az ülés rendezői és résztvevői bünt követnek el.

Azért az egyház ezt a spiritizmust jogosan itéli el. A spiritisták sok esetben ravasz csalók voltak.

204. Syllabus.

Kifogás. *A syllabus a pápának a modern tudomány ellen intézett tehetetlen átkozódása. Nem egyéb, mint Rómának végleges szakitása a modern müveltséggel.*

Válasz. A syllabus a modern tudomány tévedéseinek kijavitása, azoknak gyógyitó eszköze. A valódi müveltséget és tudományt megőrzi azoktól a veszélyektől, a melyek azt ennek a részéről fenyegetik.

A mi magát a syllabust illeti, az korunk legnagyobb tévelyeinek foglalata, melyeket IX. Pius pápa ő szentsége apostoli leveleiben, irataiban és nyilvános beszédeiben kárhoztatott. Ezt 1864. deczember 8-án hirdették ki a pápa parancsára. Syllabus által kárhoztatott elvek mind hamisak; hogy az egyes tételek minő elbirálás alá esnek, vajjon eretnekek, veszélyesek, vagy eretnekség felé hajlók,

azok szerint az okmányok szerint itélendők meg, melyekből vétettek. Az első részben kárhoztatva van a pantheismus (hogy minden lény az egy isteni lényt képezi), naturalismus (az embernek önelégültsége Isten nélkül) és a bevégzett, teljes rationalismus (hogy a természetfeletti kinyilatkoztatás lehetetlen). A második részben a mérsékelt rationalismus (az a tan, hogy az összes keresztény hitigazságokat pusztán emberi észszel felfoghatjuk). A harmadik rész a hitközömbösség ellen szól (minden vallás egyformán jó). A negyedik rész a szoczialismus, communismus, szabadkőmüvesség, bibliatársulat ellen irányul (melyek meg nem erősitett bibliákat árulnak). Az ötödik rész az egyházról és annak jogairól; különösen azokat a tévelyeket kárhoztatja, melyek abból a tételből folynak, hogy az állam a forrása minden jognak. A hatodik rész az államról szól és visszautasitja az államnak az egyházi ügyekbe való beavatkozását. A hetedik rész pedig a természeti és keresztény erkölcstan elleni tévelyeket ostorozza. A nyolczadik rész a keresztény házasságról; ebben előadja, hogy a házasság szentsége felett egyedül az egyháznak van joga rendelkezni. Végre a kilenczedik rész a

pápa világi hatalma ellen felhozott tévelyeket itéli el.

Ezekből könnyen megérthető az a tajtékzó düh, melylyel az egyházellenes liberalismus 40 év óta a syllabust káromolja, mivel látja, hogy kedvelt eszméit a pápa hazugságnak és tévedésnek bélyegzi. Azért korunkban a syllabus ismerete szükséges. „A syllabus tételei," mondja Ehrhard (Liberaler Katholicismus? 162. l.), „tévelyeknek tekintendők, még pedig abban az értelemben, a melyben azokat a római pápa az ő tanitói hivatala erejénél fogva érti és elitéli." A 258. lapon Ehrhard osztja Bloetzer jezsuita nézetét, „hogy a katholikus embernek nem szabad ezeket a tételeket tartani és hogy a tévelyekkel ellenkező tan nem minden egyes esetben hitágazat ugyan, de igaz és a katholikus vallással megegyezik."

205. Szabadgondolkodók.

Kifogás. *Az egyedül szabad ember a szabadgondolkodó. Ő szétzuzta azokat a rablánczokat, melyekbe a vallás és főkép a római-katholikus vallás verte.*

Válasz. A „szabadgondolkodás"-sal sajátszerüen áll a dolog. Vegyünk csak egy szegény munkást, a ki majdnem éhen hal; nincs egy fillér pénz a zsebében és mégis el kell tartania feleségét meg egy csomó apró gyermekét. Töprenkedik, gondolkodik és egészen elkeseredik sorsán. Mondd csak ennek: „Édes barátom, te szabad vagy a gondolkodásodban; gondold, hogy zsebeid tele vannak aranynyal, mit bánkódol hát?" Azt véled, nem fog ez téged bolondnak tartani, vagy azt hinni, hogy szerencsétlenségében gunyolni akard őt? Láthatod tehát, hogy a *szabad* gondolkodás nem jelent semmit; azon fordul meg a dolog, hogy *igaz* is-e a gondolkodás. Ez nemcsak a szegény ember esetében a döntő, hanem *minden* esetben, a hol valamit gondolsz, mindenekelőtt azonban, ha Istenhez való viszonyodat és a másvilági életet veszed fontolóra.

Csak az érdemli meg a gondolkodó nevét, a ki gondolkodásával az igazságot eléri; máskép inkább a képzelgőkhöz és fantasztákhoz tartozik, mint a gondolkodókhoz. Az igazságot azonban nem mi csináljuk kényünk-kedvünk szerint, hanem azt csak a tőlünk független mivoltában lehet fölismerni vagy félreismerni. Az

igazság daczos és szabad félreismerése azonban még sohasem teszi az embert szabaddá.

A szabadgondolkodó tehát vagy csupán frázisokat hajtogat, melyeket maga sem ért, vagy pedig konok ellensége az igazságnak.

Ha a „gondolkodás szabadsága" alatt az *előitéletektől való mentességet* értik, akkor az a szabadság valóban eszményi. A materializmus azonban abban az előitéletben leledzik, hogy csak a megfogható létezik, hogy szellem nincsen. Häckel monizmusa föltétlenül megtagad minden az anyagi világból elütő okot: nem szabad, hogy Isten létezzék, különben a monizmus hamis. Lépjen a materialista és monista előitéletet félretéve a világ vizsgálatának közelébe, akkor majd meg fogja találni az igazságot; rá fog jönni, hogy az Isten és szellem nem előitéletek.

A gondolkodás szabadsága — mint Schell helyesen mondja — ama törekvés, hogy megtöressék és a gondolkodástól távoltartassék minden befolyás, melyeknek nincs igazságjoguk, mivel nem tények, vagy tényleg nincsenek igazolva, mivel csak képzelődések, gondolati szokások, vagy pedig az érzéki benyomásoknak

vagy más hatásoknak hamis és felszines jelei.

Az igazság sohasem sértheti a gondolkodás szabadságát. Mert a gondolkodás igazság után törekszik. Mivel Isten létezése, Krisztus istensége, a katholikus egyháznak hitbeli ügyekben való csalhatatlansága igazságok, ezek a gondolkodás szabadságát nem érinthetik. *Az igazság ellenében a gondolkodás sem szabad.*

A katholikus tehát épúgy birja a gondolkodás szabadságát, mint a protestáns, a ki Krisztus istenségében hisz, mint a zsidó, ki elismeri az igaz Istent, mint a kereskedő, ki respektálja az egyszeregyet; a gondolkodásban föltétlenül senki sem szabad, az igazság előtt mindenkinek meg kell hajolni.

206. Szabadkőmüvesek.

Kifogás. *Miért van az egyház a szabadkőmüvesek társasága ellen? Az átok villámát szórja reájuk és kiközösit minden tagot; pedig ez a rend jótékony rend, a barátság és emberszeretet előmozditására!*

Válasz. 1. Első sorban ez a rend *titkos társulat* és mint ilyen már igen gyanus.

2. Ez a rend legalább is *vallástalan rend* és ezért veszélyes minden katholikusra nézve; a katholikus, ki huzamosabb ideig tagja ezen társulatnak, bizton elveszti hitét; olyanná lesz, mint társulata, vagyis vallástalan.

3. Ez a rend egyenesen *ellensége a vallásnak* és arra tör, hogy mindenekelőtt a katholikus egyházat megsemmisitse. Bebizonyitotta ezt ujabban Gruber a szabadkőmüvességről irt könyvében.

A szabadkőmüvesség czélját világosan kimondja az olasz nagypáholy közlönye, a *Revista Massoneria Italiana,* mely „a leghatalmasabb nagymester" irásbeli engedélyével jelenik meg: A czél minden királyságnak, minden trónnak lerombolása; az eszköz ehhez a pápaság és minden kinyilatkoztatott vallás megsemmisitése (Riv., 1889, 4. l.; 1886, 378. l.), az állam gyökeres elvilágiasitása, az iskola világisága, a keresztény család és minden tekintély lerontása. (Ugyanott.) A papság „a kőmüvesi haladás legnagyobb gátja." (1891, 132. l.)

A pápaság az „ősi ellenség." (1889, 138. l.) Minden kinyilatkoztatott vallás „méreg a népek számára." (1890, 159. l.) „A katekizmusból való bárminő oktatást ki kell tiltani az iskolából." (1892, 231. l.)

A szabadkőmüvesek programmját tisztán kifejti „A pápai egyház és a szabadkőmüvesség. Szabadkőmüvesi felelet a pápai encyklikára" (Lipcse) czimü irat: Az egyházi tekintély szétrombolása; az egyház és iskola teljes elkülönitése; mindenféle vallástanitás eltörlése; nők emanczipácziója.

XIII Leo pápa 1884. április 20-án ujból ünnepélyesen elitélte a szabadkőmüvességet. Ezzel minden katholikus, a ki szabadkőmüves lesz, excommunikálva van, vagyis a katholikus egyházból kizáratik.

A szabadkőmüvesség Magyarországon nem lép föl oly veszedelmesen és nem is oly veszélyes, mint a déli országokban, Olasz-, Franczia-, Spanyolországban és Portugálban. Mindazonáltal minden ország páholyai titkos nemzetközi szövetségben állanak és ha külsőleg zászlajukra a „Humanitás" jelszót irják is, ez alatt végső vonalban mégis csak a vallás, főkép a katholikus egyház elleni hangot értik.

„Minden bizonynyal *humanitárius,* — de vallástalan törekvéseket mozditanak elő, a testvérek támogatják egymást a

szükségben. Ezek csalogató eszközök, jelöltek toborzására. A szoczializmus végtére a szabadkőmüvességben gazdag szövetségestársat fog találni." (V. ö. Gruber H., „Der giftige Kern.")

207. Szabad kutatás.

Kifogás. *A katholikusnak le kell mondania a szabad kutatás dicsőségéről. „A katholikus tudomány oly tudomány, melynek végeredményben igent kell mondania ahhoz, a mit az egyház tanit." (Paulsen, Philosophia militans, 96. l.)*

Válasz. 1. Egy katholikus tudomány oly tudomány, mely nem helyezkedik ellentétbe a fölismert katholikus igazsággal. Az egyháznak, mint oktató tekintélynek szavahihetőségét első sorban az apologetika tudománya tisztára természetes bizonyitékok alapján erősiti meg; azután már az ész követeli a hiteles tekintély előtt való meghajlást; és ha a tekintély, mint itten, isteni, akkor megköveteltetik a legteljesebb meghódolás, minden kétely kizárásával. A katholikus egyház *hitbeli igazságai* e szerint *csalhatatlanul* igazak. Ha tehát egy katholikus tudós oly eredményre jut, mely egy tisztán fölismert hitbeli igazsággal ellenkezik, akkor el kell ismernie, hogy számvetésében hiba esett; épúgy, mint ha egy mathematikus, ki számitásaiban oly eredményhez érkezik, mely Pythagoras elvével nyilván ellentétben áll. Ámde az egyház *csak a hit és erkölcs dolgaiban csalhatatlan;* egyéb téren azzal az adománynyal nincs felruházva. Ezzel a korlátozással áll rendelkezésére a katholikusnak a szabad kutatás. De miután a katholikus igazság tárgyi igazság, ez minden máshitü és pogányra nézve is tárgyilag kötelező. A hitetlen professzor szabadsága egy ujjnyival sem nagyobb, mint a katholikus tudós szabadsága. Az igazsággal szemben a legtudósabb kutató sem szabad.

2. A mi a vallási dolgokban való szabad kutatást illeti, azt ismételjük, a mit az angol püspökök pásztorlevelükben mondottak: „Isten nem ruházta föl az emberiséget azzal a joggal, hogy az üdv dolgait magánvélemény szerint irányozzák, hanem megadta neki egy isteni tanitó jelenlétét és tekintélyét, ki az idők végéig megmarad a földön."

Ez az isteni tanitó a Szentlélek. Róla

mondja a Megváltó, hogy ez „az igazság szelleme,“ a kit „hozzátok elküldök.“ (János, 16, 7.) „Mikor pedig eljön amaz igazságnak Lelke, megtanit titeket minden igazságra.“ (János, 16, 13.) „És én kérem az Atyát és más vigasztalót ád néktek, hogy *örökké veletek maradjon,* tudniillik az igazságnak Lelkét, kit e világ nem vehet: mert nem látja és nem ismeri őt.“ (Ján., 14, 16—17.) „Az megtanit titeket mindenekre és eszetekbe juttat mindent, a miket nektek mondottam.“ (Ján., 14, 26.)

Az apostolok másokra ruházták át tisztjüket, a mikor velük is közölték a Szentlelket és püspökökké avatták őket. Ezekhez a püspökökhöz szól igy az apostol: „Vigyázzatok magatokra és az egész nyájra, melyen titeket a Szentlélek püspökökké tett, az Isten anyaszentegyházának kormányzására, melyet maga vérével szerzett.“ (Apost. Csel. 20, 28.)

Pétert és az apostolokat, *a pápát és a püspököket,* illeti meg a tanitás tisztje, — a Szentlélek minden igazságba bevezeti őket és örökké velük marad. Övék a hivatás, hogy Isten egyházában uralkodjanak. Timotheus püspökhöz igy ir szent Pál: „Isten és Jézus Krisztus előtt, ki megitéli az eleveneket és holtakat, kérve kérlek az ő eljövetelére és országára; hirdesd az igét, légy rajta alkalmasan és alkalmatlanul, ints, kérj, dorgálj teljes türelemmel és tudománynyal; *mert lesz idő mikor a józan tanitást nem türik,* hanem kivánságaik szerint magoknak mestereket gyüjtenek, viszkető füleik lévén, és az igazságtól ugyan hallásukat elforditják, és a mesékre térnek.“ (Tim. II, 4, 1—4.)

Igy irtak Westminster egyházi tartomány püspökei 1900. deczember 29-én. Ők azonban azt is megnevezik, a mi „a füleknek kellemes,“ „de az igazságtól eltérült.“ Azt mondják: „Hogy minő természetü manapság ez a *második evangelium,* az kitünik puszta felsorolásából néhány olyan elméletnek, melyeket a tudomány, kritika és a modern haladás nevében állitottak föl. Például: A multban a püspökség vagy az oktató egyház nem volt illetékes, keresztény tanokat pontosan előadni, mert az ujabb fölfedezések akkoriban ismeretlenek voltak; a katholikus hit dogmái nem megdönthetetlenek, hanem az igazság elérésére irányuló tapogatózások, melyek a modern tudomány hatása alatt megjavithatók; az *egyház tanitó hatalmát* a katholikus vallás cikkelyeire vagy meghatározásaira kel-

lene korlátozni; megengedett dolog, az egyház egyéb határozatait elvetni, czenzuráit félretolni, ájtatos gyakorlatait megbirálni, tekintélyét és főkép *a római kongregácziókét* kisebbiteni, a filozófiai és természettudományi ellenvetések tárgyalására való képessége iránt bizalmatlansággal viseltetni, jellegét oly mélyen, a mint csak lehet, egy merőben emberi intézmény jelentőségéig leszállitani; az egyház tanitását és alkotmányát egyezésre kell hozni az úgynevezett modern eszmeiránynyal és a világ haladásával; az egyház uralmában nagy mértékben jogot kell biztositani a laikusoknak. A tudomány és szellem férfiainak arra kellene törekedniök, hogy ezen czél elérésére eszközöket találjanak; a pásztor és nyáj között való különbségnek el kellene tünnie, hogy a laikus világ legtudósabb képviselői ezentul már nem mint tanitványok, hanem mint tanitók és mesterek jelenhessenek meg Izraelben; a nép nagy tömegének érdeklődése az egyházi kérdések és a müvelődés terjedése iránt szükségessé teszi, hogy az egyházi tekintélylyel szemben a közvéleményre történhessék hivatkozás; a hivőknek legyen megengedve az, hogy a visszaéléseket és

megbotránkozásokat megszüntesse, még pedig inkább a nép és a világi hatalom segédkezése mellett, mint az egyház felsősége mellett; miután a pápát világi uralmától megfosztották, az egyház javait többé ne az egyház szolgái, hanem szakban avatott laikusok igazgassák; a katholikusoknak szabad legyen hit- és erkölcsellenes dolgokat olvasni, megvitatni, ha tetszik; szabad legyen magukat katholikusoknak nevezni, a szentségeket fogadni, noha egy vagy több hitbeli igazságot tagadnak is; és mindeme tekintetekben le legyenek az egyházi felsőségnek vagy a püspök rendreutasitásának alávetve.“

XIII. Leó pápa igy nyilatkozik erről a pásztorlevélről: „Valóban bölcs és tartalmas e pásztorlevél. A szentlélektől püspököknek meghivatva, hogy Isten egyházát a kijelölt ösvényeken vezessétek, ti a legjobban tudjátok, hogy mit kiván megyés hiveiteknek lelki üdve és a teljesitendő követelményeket bölcsen és időszerüen fejtettétek ki.“ (1901. február 2.)

XIII. Leó és az angol püspökök elvetik tehát ezt az „uj evangeliumot.“ Itt van a lényeges különbség egy katholikus és egy protestáns között: A katholikus ember az üdv dolgaiban irányadó, csalhatatlan fel-

sőségnek ismeri el a katholikus egyházat (pápát és püspököket), — a protestáns magánitéletét követi és az üdv dolgaiban semmiféle kötelező felelősséget nem ismeri el. *A protestantizmus az alanyiság vallása, a katholiczizmus a tekintély vallása,* úgy, a mint Krisztus rendelte: „A ki titeket hallgat, engemet hallgat és a ki titeket megvet, engemet vet meg.“ (Lukács 10, 16.)

A püspökök tüzetesebben is kifejtik, miben nincs joga a magánvéleménynek dönteni, hanem az egyházi felsőségnek: „A ki katholikusnak nevezi magát, nem kételkedhetik ama kötelezettségben, hogy szilárdul hozzájáruljon *mindama kinyilatkoztatott igazságokhoz,* melyek már meghatároztattak vagy melyeket az egyház általában a „kath. hithez“ tartozóknak jelentett ki és pedig eretnekségnek, az egyházból való kizáratásnak és az üdvösség elvesztésének büntetése mellett. Ezen elemi igazságok tekintetében csak az egyetemes vatikáni zsinat (1870) harmadik ülésére kell e helyütt utalnunk.

Emellett helyénvaló, ha ugyanezzel a zsinattal azt a további igazságot hangsulyozzuk, hogy a katholikusok kötelesek az egyház olyatén határozataihoz is hozzájárulni, melyek oly dolgokat érintenek,

a mik a kinyilatkoztatáshoz tartoznak, vagy arra kihatnak, noha ezen kérdések a szó legszorosabb értelmében nem tartoznak a hit substratumához.

Ily kérdések például: a Szentirás magyarázata; a szentek kanonizálása; a szentek anyaga és alakja oly egyes esetben, a midőn dogmai tény tárgyaltatik, más tényeket, melyeket dogmatikusoknak neveznek (pl. hogy vajjon X. Pius valóságos utódja-e Péternek, vajjon a vatikáni zsinat valóságos [törvényes] zsinat volt-e, hogy egy bizonyos könyv valóban hitbeli tévedéseket foglal-e magában); és az ily tanok elvetése a szentszék által.

208. Szabadság.

Kifogás. *A katholikus egyház elnyomja az ember szabadságát és rabláncczokba veri azt; ellensége a gondolkodás szabadságának; a katholikus egyházban a pápa gondolkodik a többiek helyett; ezek irányában vak engedelmességre kötelesek.*

Válasz. Ezen állitásban minden szó valótlan.

1. Az egyház az ember *erkölcsi sza-*

badságát egyáltalán nem semmisiti meg vagy nyomja el. Az erkölcsi szabadság abban áll, hogy az ember erény és bün között választhat. A katholikus is megtartja ezt a szabadságot; — fájdalom! — ő még vétkezhetik.

Minden törvény korlátja a szabadságnak. Ha az egyház törvényei által szabadságunkat korlátozza, akkor korlátoz bennünket szabadságunkban Isten, az állam, a szülők és elöljárók, minden fölebbvalók. Ha az egyház törvényei által rabbilincsekbe veri a szabadságot, akkor ezt teszi minden állam, minden atya, minden anya is. Ezek ellen nem emelik ezt a vádat, miért hát az egyház ellen? Az Istentől teremtett ember szabadsága ugyanis nem féktelen.

2. Ám az egyház a gondolkodás szabadságának ellensége! Akkor az egyszeregy is a gondolat szabadsága ellen tör. A kereskedő nem gondolkodhatik és nem számithat úgy, a mint akar.

Az egyház az igazságot tanitja. *De az igazsággal szemben nincs szabadság.* Az embernek alá kell magát vetnie az igazságnak. A szabad gondolkodó gondolkodhatik úgy, a mint akar; ilyen szabadság nincsen. Nincs szabadságom ahhoz, hogy

megmaradjak a tévedésben, mihelyt az igazságot fölismertem.

Mi az igazságra vagyunk teremtve; a ki ezt rabszolgaságnak nevezi, az zabolátlanságot akar, az olyasvalamit nevez bajnak, a mi szellemünknek legszebb vonása.

3. Éppigy áll a dolog a katholikus ember *vak engedelmességével* a pápa iránt. A katonaságnál vak engedelmességet követelnek, — persze! A katonának nem szabad kérdezősködnie, miért? És a katonai engedelmesség mégsem oktalan. A fegyelem kivánja ezt az engedelmességet. A katholikus tudja, hogy az egyház és a pápa hitügyekben csalhatatlanok, hogy tehát csak az igazságot tanitják. Ha tehát hisz abban, a mit az egyház és a pápa tanitanak, okosan cselekszik; szereti az igazságot, bárhol találja azt.

Éppoly kevéssé, mint a hogy a tanitó az iskolában nem gondolkodik a gyermekek helyett, nem gondolkodik a pápa a katholikusok helyett, de az embereknek Pétert és az apostolokat, valamint ezek utódait tanitóiknak kell tekinteniök, ez Krisztus kifejezett parancsa: „A ki titeket hallgat, engem hallgat.“ (Luk. 10, 16.)

4. Az egyház tehát meghagyja a

keresztényeknek erkölcsi szabadságukat, azonban Isten gyermekeinek szabadságával igyekszik őket ellátni, t. i. a *büntől való szabadsággal* és a Sátán rabszolgaságától való függetlenséggel. Nem igy a szabadgondolkodók; ezek az embert egyre mélyebben belerántják a bün szolgaságába: „Minden, a ki bünt cselekszik, szolgája a bünnek.“ (János 8, 34.) Valósággal az úgynevezett „szabadsághősök“ ellenségei, az egyház azonban barátja a mi igazi szabadságunknak, a tévelygéstől és büntől való szabadságnak. Sőt az erkölcsi szabadság dogmája a katholikus egyháznak.

Nem tagadjuk, hogy a hajlamok és jellemhibák — éppúgy mint az őrültség — örökletesek lehetnek. Az is lehetséges, hogy ezen örökölt hajlamok itt-ott megszüntetik az ember szabadságát; de ezek kóros kivételek és rendellenes esetek. A normális embernek szabad akarata van és erkölcsi cselekményeiért felelős. Ezt minden normális embernek saját öntudata mondja. Az ember önmaga tisztán megkülömböztetheti a szabad és kötött cselekményeket; minden ember a gyakorlatban igy is jár el. Tehát az embernek szabad akarata van.

209. Szabad szerelem.

Kifogás. *Csak az a valódi házasság, melynek alapja a szerelem; ha a szerelem megszünt, erkölcstelenség, ha a házastársak tovább is együtt maradnak. A házasság magán szerződés, melybe senkinek sincs joga beleszólani.*

Válasz. Ez a szabad szerelemről szóló szoczialista tan, melyet Bebel védelmez. Ez a tan ellenkezik az egyháznak a házasságról való tanával s azok a szoczialisták, a kik Bebelnek ezt a tanitását elfogadják, feldulják, felforditják a keresztény házasságot, s azok, a kik a szabad szerelmet védelmezik, a katholikus hitet már elvesztették.

A szoczialisták rágalomnak mondják ugyan azt az állitást, mintha ők a házasságot eltörölni akarnák. Mi bebizonyitjuk nekik, hogy ők a keresztény házasságot eltörölni és a keresztény családi életet feldulni akarják. A keresztény házasság egész a halálig fentartandó, felbonthatlan szentség. A keresztény házasságban a férfi feje a nőnek és a nő tartozik férjének engedelmeskedni, mondja szent Pál apostol (Ef. 5, 22). A szoczialista tanitás szerint

a nő nem tartozik férjének engedelmeskedni, a szoczialista tan szerint az egyháznak a házassághoz semmi köze, Bebel szerint erkölcstelenség, ha a nő férjénél s viszont ez nejénél megmarad, ha a szerelem eltünt, ekkor kötelességük más, nekik jobban tetsző élettárs után nézni, hogy ujra szétmenjenek, ha egyszer a szerelem kihült. Krisztus tanitása szerint ez házasságtörés.

Nevezzék bár a szoczialisták a szabad szerelmet valódi házasságnak, szószerinti igazi egynejüségnek, mi megmaradunk Krisztus tanitása mellett, hogy ez házasságtörés, és hogy ezek a házasságtörők Isten országát nem fogják látni. A keresztény férfiunak már ebből a szempontból sem szabad szoczialistává lenni. Miután a keresztények házassága szentség, ennélfogva nem puszta szerződés, hanem az egyház hatalma közébe tartozik s az egyháznak joga van ebbe a szerződésbe beleavatkozni.

210. Szabad vallás.

Kifogás. *Az ember szabadságra született, ezért vallásában is szabadnak kell lennie, kell, hogy azt hihesse, a mit akar. Minden egyéb lelkiismereti kényszer.*

Válasz. „A vallásban való szabadság“ alig okosabb, mint a „szabad gondolkodás.“ Persze, az ember bizonyos értelemben *hiheti* azt, a mit akar: tudniillik félrelökheti eszét és vajmi esztelenül cselekedhetik. De ezt is csak bizonyos fokig: pl. azt, hogy nincsen nap az égboltozaton, még legjobb vagy legrosszabb akarata mellett sem hiheti, még akkor sem, ha vak volna. De sok egyebet, a legvadabb bolondságot is, erőszakkal elhitethet magával és végül hihet is benne és sok bebizonyult igazság elfogadását csökönyösen visszautasithatja.

Ámde más az, a mit az ember *tehet* és más az, *a mi neki szabad*. Ő nem korlátlan ura önmagának, hanem van egyvalaki magasabb fölötte: Teremtője és Istene. Ezt *tisztelnie* kell, még pedig úgy, a mint az Uristen kivánja: ez pedig a *vallás*.

Ha tehát Isten a tisztelet bizonyos nemét *akarja* és ezt az akaratát félreérthetetlen módon megismertette, akkor szent kötelessége az embernek, hogy ezen isteni akaratot elfogadja, vagyis, hogy először

Istenben higyjen és azután Istennek a hit által megismert akaratát életében és tetteiben kövesse.

Ennek *lelkiismereti kötelesség* a neve, *nem pedig lelkiismereti kényszer*. Lelkiismereti kényszert követnének el valakin, ha arra akarnák kényszeriteni, hogy a tulajdon lelkiismereti meggyőződése ellenére, t. i. Istennek fölismert és kötelező akaratával szemben cselekedjék vagy abbanhagyjon valamit. Ily lelkiismereti kényszert senkinek sem szabad türnie; inkább áldozza föl életét, mintsem hogy ily kényszerhez alkalmazkodjék.

211. Szakadárok.

Kifogás. *A katholikus egyház igazságtalanul üldözi a szakadárokat, ugyanazok a szentségei és ugyanaz a hitök, mint a katholikus egyháznak; érthetetlen, hogy miért részesülnek ily bánásmódban.*

Válasz. A katholikus egyház a szakadárokat nem üldözi. Ha egyes katholikusok valaha üldözték őket, annak a katholikus egyház csak nem lehet oka.

Különben a szakadárok nem egészen

ártatlan emberek, legalább is azok nem, kik önként lettek szakadárokká.

Schisma annyit jelent, mint elszakadás. Tulajdonképen csak azok a szakadárok, a kik a pápa egyházfőnökségét nem ismerik el, az engedelmességet neki megtagadják s a katholikus egyházi hatalomtól elpártolnak, mig különben a katholikus egyház tanitását mindenben elfogadják. A szakadárok nagy része öntudatosan vagy öntudatlanul eretnek is, miután a katholikus egyház némely tanát is elvetik. A görög és orosz egyház a katholikus egyház tanának nagy részét elfogadja, de tagadja a pápa főnökségét, a pápa csalatkozhatatlanságát, tagadja a szentléleknek az atyától és fiutól való származását stb. Ezek pedig katholikus hitágazatok és a ki azokat öntudatosan tagadja, ezáltal tévhitü, eretnek lesz.

A katholikus egyház igen barátságos indulattal van a szakadárok iránt és különösen a mostani pápa gyakran atyai szózattal figyelmeztette őket, hogy az elszakadt nyájat Jézus Krisztus egyházával egyesitse, oda visszavezesse. Némelyek már szavainak engedelmeskedtek. A szakadárok hitében örömmel tapasztaljuk, hogy buzgón ragaszkodnak Jézus Krisz-

tus istenségéhez és a hét szentséghez. Mi még reméljük, hogy az eretnekek, de különösen az oroszok Rómával egyesülni fognak.

212. Szegényedés.

Kifogás. *A szegényedés oly hatalmasan terjed, a tőke vastagon gyül össze egyesek kezeiben, hogy e téren segiteni kell és ennek egyetlen segitsége a szoczialismus.*

Válasz. Ez a három közszájon forgó állitás, de mind a három téves.

1. Marx, a ki a szoczialismust megalapitotta, igy szól: „Az elszegényedés a tőketermelés módozatánál szükségszerüleg terjed; minél nagyobb a társadalmi gazdagság, a forgó össztőke, annál nagyobb a szegények száma; minél nagyobb egyik részen a gazdagság, annál nagyobb a másikon a szegénység.“ „Ez a tőkepénz összeharácsolásának egyetemes törvénye.“

Helytelen ez az állitás; a munkásosztály helyzete már szemmel láthatólag javult. A bér meglehetősen emelkedett, a munkásosztály az életszükségleti czikkek beszerzésére többet fordithat. Ezt Hitze

közölte az „Arbeiterfrage“-ban. Marxnak elnyomorodás, inségbeesésről irt elmélete hamis; ezt még maga Bernstein szoczialista is igazolja.

2. Marx azt állitja továbbá: „A tőke mindinkább egyes gyárosok és nagyiparosok kezében gyül össze.“ Azt mondja, hogy a tőkepénzes magánosok láthatólag fogynak.

Marx szoczialistát maga Bernstein, az ő volt tanitványa, megczáfolta. Bernstein bebizonyitja, hogy a részvénytársaságok által folyton nagyobb számu kisebb tőkepénzesek vesznek részt a termelésbén és az ezáltal elért nyereményben. Bebizonyitja, hogy Poroszországban 1854—1898. évi időközben a 3000 márka jövedelemmel birók száma hétszer nagyobb lőn, mig a népesedés csak megkétszereződött.

3. A legnagyobb tévedés: „Egyedüli biztos segély a szoczialismus.“

A jövendőbeli szoczialista állam, melynek czélja a szegénységet megszüntetni, okvetetlenül fegyházi állammá kell hogy legyen. Az egész termelés a szoczialista állam hatalmában van; a szabad férfiu állami kenyeret eszik, állami bort, sört iszik, állami lakásban lakik, állami

ruhát visel, állami szolgálatot teljesit, állami hirlapokat olvas, államnevelésben részesül, államvallást gyakorol (nyilvános istentagadás), az állami müvészetet bámulja, államtudományt szopogat, sőt állami szivart is szí! Az állam parancsol és a polgárnak kötelessége engedelmeskedni. Az annyira dicsért szabadságot csak a hatalmon levők gyakorolják — a munkás ember szabadsága teljesen semmis. Senki sem gondoskodik magáról — de minek is — az állam az atya és anya, dajka, úr és zsarnok. Akkor aztán, a vezető elemeket kivéve, mindenki a nyomor, a szegénység karjaiba dől, mig most mindenki éldegélhet.

213. Szegénység.

Kifogás. *A szegénységi fogadalom szocziál-politikai szempontból tekintve meg nem engedhető. A szegénység átok az emberiségre nézve.*

Válasz. A szegénység *nem* átok az emberiségre nézve, mert Krisztus is szegény volt és fölszólitotta a gazdag ifjut, legyen szegény és kövesse őt. A koldusszegénység bizonynyal nem eszményképe a rendes keresztény életnek, de a tulságos gazdagság még kevésbbé.

Az olyan emberek, kik szántszándékkal lesznek szegények, jótevői az emberiségnek, ha vagyonukat jótékony czélokra forditják.

Ha munkánk által megszerezzük a mindennapi kenyeret — a mi táplálkozásból, ruházkodásból, lakásból és öregkorunkra önmagunk és családunkról való gondoskodásból áll — akkor Krisztus tanitása szerint megelégedettek lehetünk. (Máté 6.) A katholikus egyház tanitása szerint *a szegénységi fogadalom érdemes mü*. A ki tehát azt állitja, hogy szocziálpolitikai szempontból a szegénységi fogadalom meg nem engedhető, az elvet egy katholikus tanitást és igy az egész katholikus egy ázat. Tehát katholikus ember nem beszélhet igy. Ám ha egy más vallásu vagy hitetlen beszél is igy, balgán beszél. Miért ne tehetnék szegénységi fogadalmat? Ha dolgozni akarok, azért lemondhatok munkabéremről, csak arra kell ügyelnem, hogy másnak terhére ne essem. A szocziális kérdés megoldásához

bezzeg nem járul hozzá a Rothschild-szerü tőkék összehalmozása. De az *önkéntes szegénységet* a szocziális kérdés megoldása *akadályául* tekinteni egyenesen esztelen felfogás. Ha a szegény munkásra valami még hatással van, úgy az csak ama gondolat lehet, hogy nagyon gazdag férfiak és nők önkényt választják sorsukul a szegénységet, csakhogy megmutassák a világnak, miként a szegénység nem szégyen.

A ki *Tolsztoj* mintájára csak a világ nyomoruságát látja és az örökkévalóságba való hitét elvesztette, az átkozódni fog a szegénység miatt; pedig jobb volna rá nézve, ha a szegénység helyett hitetlensége miatt átkozódnék. Arra az ellenvetésre: miért van oly nagy különbség gazdag és szegény között? ha Isten volna, ezt nem engedhetné, — a tékozlóról és a szegény Lázárról szóló példázat adja meg a helyes választ. A ki belenyugodva az Isten akaratába, türelemmel viselte inségét, annak számára nyitva áll az örök mennyei üdvösség, — de a ki kincseiben tobzódott és megfeledkezett Istenről és szegény földi testvéreiről, azt az örök pokol várja. Az időnek eme talányát az örökkévalóság fejti meg.

214. Szekularizáczió.

(Az egyházi javak elvilágiasitása.)

Kifogás. *A szekularizáczió, vagyis az egyházi javaknak az állam által való eltulajdonitása politikai szükséglet és azért jogos. A holtkézjavak, birtokok rendkivül emelik a papság hatalmát.*

Válasz. Ugyanazon joggal mondhatnók: hogy a magánbirtokoknak a szocziáldemokrata állam által való elkobzása politikai szükséglet és azért jogos. Mert a nagytőke-tulajdonosok, például egy Rotschild birtokai rendkivül emelik a hatalmat.

Egyetlen birtok, vagyon sincs, mely oly sok jót eszközölt, mint az egyházi birtokok: a tudomány, müvészet, a papság nevelése, iskolák, a felebaráti jótékonyság terén. A középkorban egészen korunkig közmondásossá vált, hogy: a görbe bot uralma alatt jó élni. Azon egészen megütköznek, hogy Francziaországban a szerzetesrendek birtoka 493 millió frankot ér. (Cocherynek 1895. évi számitása szerint.) Minő gazdagság! Mily hasznosan értékesitheti ezt az állam! Tehát csak elvenni! De azt nem tudják, vagy nem akarják

tudni, hogy ennek az összegnek 138.000 egyén a tulajdonosa, hogy tehát egy tagra 3574 frank esik. A kinek 3500 frank tőkéje van és egyebe nincsen, az majdnem koldus. Ezek között a szerzetes-gyülölők között egy sincs, a ki azért jajgatna, hogy magának Rotschildnak egy milliárdja van. De miért? Mert az nem pap! Ezenkivül az a 138.000 szerzetes ebből a birtokból még 100.000 öreg és beteg egyént és árva gyermeket nevelt.

A Sándor-kaszárnya Berlinben oly darab földön fekszik, mely 50—60 millió franknál többet ér! Mily rengeteg összeg ezer katonára! Az összes németországi szerzeteseknek nincs annyi vagyonuk, a mennyit ez a kaszárnya ér! Ámde ez az „állami holtkéz“ tulajdona, azért jól van úgy, a hogy van! Az államnak szabad, az egyháznak nem! Tehát rajta, gyorsan elvenni a papi vagyont! Magyarországon, igaz, hogy szép birtokaik vannak a szerzetesrendeknek. De azok, a kiknek birtokaik vannak, saját erejükből tartanak fenn gimnáziumokat és egyéb finevelő iskolákat. Igy például a benczések: Győrött, Esztergomban, Kőszegen, Pápán, Komáromban, Sopronban gimnáziumokat; papnevelő és tanárságra

előkészitő intézetet, hittudományi tanfolyamat Pannonhalmán. Budapesten növeldét, honnan növendékeik az egyetemet látogatják. A zircziek Egerben, Székesfehérváron, Pécsett, Baján főgimnáziumokat, Zirczen papnevelő-intézetet, Budapesten tanárképző intézetet tartanak. A prémontreiek Szombathelyen, Kassán, Nagyváradon, Keszthelyen gimnáziumokat, Csornán és Jászón papnevelő-intézetet, Budapesten szintén tanárjelöltek számára intézetet igazgatnak s nagy költséggel nevelik a reájuk bizott ifjakat. A jezsuitáknak épen csak annyi birtokuk van a kegyesrendiekkel együtt, hogy szegényesen beosztva talán elégséges a növendékek nevelésére; a tagok mint müvelt, tudományos emberek abból a fejenkint fáradságos uton, munkájuk árán kiérdemelt 1000—1400 korona évi tiszteletdijból élnek, melyet vagy az iskolafentartó fizet nekik, vagy az intézetük alapitói által letett tőke kamatjaiból kapnak. A minorita-szerzetnek és a többinek, mely kolduló szerzet, vagyona nincs és vagy koldulásból, vagy lelkipásztorkodás által megérdemelt munkájuk után élnek. A régi katholikus városokban, hazánkban és Ausztriában is, II. József ide-

jében sok helyen a templomokat és zárdákat kaszárnyákká, fegyházakká, tébolydákká és magtárakká alakitották és máris kicsinyeknek bizonyultak. Jól értsen meg mindenki bennünket! Mi nem sajnáljuk a katonáktól a kaszárnyákat. De az olyan embereknek, a kik helyeslik, hogy egyes emberek milliókkal rendelkezve, azokat gyermekeikre hagyományozhatják és hogy az állam nagy terjedelmü földbirtokok tulajdonosa lehet, nincs joguk a zárdák birtokai miatt panaszkodni! A mi egyiknek jogos, az a másiknak méltányos. A jog jog marad mindig.

Nem is volna ez ellen senkinek kifogása, ha a mai, szabadelvü szellemtől áthatott társadalom a jótékonyság iránt fogékony volna; ha az érdemet méltányolni, az önzetlen munkásságot kellőleg becsülni tudná!

Az egyház földi javainak elvesztése által nem megy tönkre, de igenis a fosztogató, rabló állam. Az elrablott egyházi birtokon nincs áldás, hanem van átok. Qui mange du Pape, en meurt — a ki a pápából eszik, az meghal tőle.

215. Szellem.

Kifogás. *A gondolatok csak az agyvelőnek „megvillanásai."*

Válasz. Igy beszél a rideg anyagelvüség, *de nem az ész.* Az ész azt mondja, hogy az embernek szelleme van. A szellem által emelkedik az ember az egész látható világ fölé, szelleme által királya ő a földnek és teszi azt szolgájává. — Minden ember „tulajdon"-ról beszél. A tulajdon fogalma szellemet föltételez. Tegyük föl az esetet, hogy előttem fekszik egy pénzdarab, mely barátomé, ki mellettem áll. Külsőleg senki sem ismerheti föl, kié ez a pénz. Ha elveszem és fölhasználom, mint a magamét, jogtalanságot követek el; ha barátom észszerüen a maga javára használja föl, jól cselekszik. És mégsem ismerheti föl szem és kéz, miért van a pénzdarab más vonatkozásban barátomhoz, mint hozzám. Ez a vonatkozás egyáltalán nem anyagi. A tulajdon, a pénzdarabhoz való jog valami anyagiatlan, szellemi. — Ha ezt a vonatkozást, ezt a jogot fölismerem és elismerem, akkor szellemnek kell bennem lenni, a mely ezt fölismeri. A tulajdon bizonyitja tehát, hogy szellem van bennem. — Ez a tudás, az igaznak

fölismerése a szellemnek és nem az anyagnak terméke. Az anyag az marad, a mi; az állat ott áll, a hol 3000 évvel ezelőtt állott. Csak ott, a hol a szellem uralkodik, van haladás, van müvészet, van vallás, van erény, van jog.

Bizonyos, *hogy szellemünk anyaghoz van kötve*, még pedig az agyvelőhöz; de csak külsőleg, nem belsőleg, nem lényegileg. Az agyvelő külső kelléke a szellem megvalósitásának, de nem szerve a gondolkodásnak, mint a hogy pl. a szem szerve a látásnak. Szememmel látok; a szem lát; a látás a szem müködése. De a gondolkodás nem az agynak müködése, mert külömben nem lehetnének érzékfölötti gondolataim és nem képezhetnék általános fogalmakat. — Az agyvelő anyag, érzéki dolog és csak egyes benyomásokat fogadhat és konkrét egyes mozdulatokat, meghatározott „villanásokat“ végezhet, de nem általános mozdulatokat; ilyenek az egész világon sem léteznek.

Külsőleg azonban szellemem az agyhoz van kötve; ha az agy megsérül, emberi gondolkodásom megromlik — mint a hogy például fény nélkül nem láthatok. Mindazáltal a fény nem szememnek müködése, hanem a látáshoz való kellék.

Abból tehát, hogy az agyvelő megsérülése folytán a gondolkodás megromlik, nem következik, hogy a gondolkodás az agyvelőnek villogása. Abból azonban, hogy gondolataim érzékfölöttiek, általánosak, szellemiek, következik, hogy gondolkodási principiumom szellem. A szellem az ember nemessége. (V. ö. „Erő és anyag,“ „Lélek“.)

216. Szentek tisztelete.

Kifogás. *„A szentek, azaz a pápától szentté avatottak is vétkező emberek. Az ö állitólagos könyörgésük és közbenjárásuk szentirás-ellenes tan, mert egyedül Krisztus a mi szószólónk és közbenjárónk. Azt sem tanitja a szentirás, hogy a halottak meghallhatják imáinkat.“*

Válasz. Igen, a szentek vétkező emberek *voltak*, de immár nem azok. Ugyanis ők a menyországban vannak és igy megszabadultak a vétektől, valamint-hogy mi is mindnyájan ebben reménykedünk. Egyébként vétkes emberek is lehetnek szószólók; külömben egyikünk sem imádkozhatnék felebarátaiért. Mellesleg megjegyezve, a pápa nem teszi szentté

a „szenteket,“ hanem kinyilatkoztatja, hogy: 1. Ez vagy az a keresztény oly tökéletesen élt, hogy föltétlenül üdvözölten halt meg és most a menyországban van; 2. hogy mi a földön utánozhatjuk hősies példájukat. A szentek Isten kegyelméből szentté lettek szent földi életük által.

Szent Pál kéri a keresztényeket, imádkozzanak érte. (A Szentirásból úgy az ó-, mint az uj szövetségből be tudjuk bizonyitani, hogy Isten a szenteknek tudomására hozhatja a mi imáinkat. (Machabeusok 2. k., 15, 14.) Hát akkor mi nem kérhetnők szent Pált, hogy imádkozzék értünk? Hiszen mindnyájan hiszünk „a szentek közösségében“!

217. Szenteskedés.

(Pietismus.)

Kifogás. *A katholikus vallás a férfiakat imádkozó testvéreknek neveli és nem önálló jellemeknek; époly visszataszitó valami a nőknél uralkodó szenteskedés is, a mint az némely katholikus vidékeken tapasztalható.*

Válasz. Nem igaz, hogy a katholikus egyház csupán imádkozó és nem önálló jellemü férfiakat nevel. Ennek ellenkezőjét bizonyitják azok a nagyszerü jellemek, melyeket az egyház minden században fölmutat. A középkorban II. és III. Henriket, egy szent Istvánt, szent Lászlót, Hunyady Mátyást és Jánost, kapisztráni szent Jánost, VII. Gergely és III. Incze hatalmas pápákat, Columbust stb.; ujabb korban IX. Pius, XIII. Leo és X. Pius pápákat, O'Connellt, Garcia Morenot, Ketteler püspököt, Malinckrodot, Windhorstot és számos másokat.

Ha valahol a nők között szenteskedés uralkodik, mi azt sajnáljuk. De arra nézve bizonyitékot várunk, hogy ez hol található fel. Ha ez egész községre szól, elitéljük mindazokat, a kik ennek okai. De ezt a katholikus egyházra róni, ezzel gyanusitani, igazságtalanság, mivel katholikus elvek szerint a szenteskedés nincs megengedve.

Igen természetes, hogy valaki szenteskedésről beszél, ha egy katholikus nő 8—14 naponkint a szent áldozáshoz járul, vagy pedig egy katholikus férfiu kötelességszerüleg vasárnaponkint a szentmisén jelen van, vagy az asztalnál imádkozik azzal, a ki ily módon ismeri az igazi kereszténységet, tovább szóba sem állunk.

Szenteskedés az, midőn valaki annyira megterheli magát vallásos ájtatosságokkal és kötelmekkel, hogy más kötelességeit egészen elhanyagolja. Az egyház erre nem nevel senkit. A katholikus férfiu legyen egész ember, vallásos férfiu, jó polgár és családjának fenntartója.

218. Szentháromság.

Kifogás. *A szentháromság titka az egyszeregygyel szöges ellentétben van: egy csak nem lehet három!*

Válasz. Ha becsületesen akarunk beszélni egy titokról, akkor egyrészt el kell ismernünk, hogy az az eszünk által világosan fölismert igazságoknak egyikével sem ellenkezik és nem is ellenkezhetik, másrészt meg kell engednünk, hogy azt eszünkkel nem is foghatjuk meg.

Már most a *legszentebb háromság titka* a katholikus egyház tanitása szerint a legfőbb és legmegfoghatlanabb titok, mindazonáltal egy észbeli igazsággal sincs ellentétben. Az isteni kinyilatkoztatás tana, melyet a katholikus egyház vall, nem mondja, hogy egy = hárommal, hogy egy isten három isten, vagy egy személy

három személy, hanem csak azt mondja, *hogy a mi egy vonatkozásban egy, az más vonatkozásban három;* ebben nincs ellenmondás. A katholikus vallás azt tanitja: csak *egy* isteni természet vagyon, azonban ebben az egy és oszthatatlan isteni természetben három megkülömböztetett személy vagyon, a kiknek mindegyike Isten, vagyis egy és ugyanazon természetük van és személyiségre nézve mégis különböznek. Hiszek az Atyaistenben, Fiában és Szentlélekben.

Az egész teremtés müvében nincs mása ezen főfő titoknak, hanem csak igen gyönge és tökéletlen hasonlatosságok akadnak. Igy az ember egy és egyszerü lelkében három erő vagy tehetség akad: emlékezet, értelem és szabad akarat és mégis csak egy oszthatatlan és egyszerü lélek van. Ez ugyan fölöttébb gyarló összehasonlitás, mert a léleknél ezen három tehetség egyenesen a természethez tartozik; az Istennél azonban természetben minden közös ezzel a három személylyel, csupán csak magában a személyben van különbség és megkülönböztetés.

Ámde a miatt, hogy az egész természetben nincs hasonlóság arra nézve, a mi ezen titok megértését megkönnyi-

tené, nem szabad szilárd hitünkben megtévelyednünk: — az Isten végtelenül magasan áll minden teremtménye fölött, ezért mi sincs természetesebb annál, mint hogy az Isten legbelsőbb életében van valami, a mi minden teremtményre nézve hozzáférhetetlen titok. Isten azonban Krisztus által kinyilatkoztatta a Szentháromság titkát, ezért hiszünk benne és kell benne hinnünk.

219. Szentté avatás.

Kifogás. *Csak az Isten itélhet az ember élete fölött, az ember csalódhatik. Ezért a pápa részéről való szentté avatás elvetendő.*

Válasz. Az emberek is itélhetnek embertársuk élete fölött. Mindnyájan egyek vagyunk, például magyarországi szent Erzsébet élete megitélésében, ki minden bizonynyal irgalmas szivü, szenthez hasonló nő volt, ki a keresztény vallás *legmagasabb meghagyásai* szerint élt. Mi emberek természetesen csalódhatunk. Csak akkor nem csalódunk, ha Isten megóv bennünket a csalódástól. Ha Isten az embert valamely pontra nézve tévedéstől

mentessé, csalhatatlanná akarja tenni, úgy az ember erre nézve csalhatatlan. Most már *mi katholikusok azt valljuk* — még pedig joggal — *hogy az Isten csalhatatlanná tette a római pápát, mint az egyház tanitóját* a vallás és erkölcs kérdéseiben. Az erkölcs ezen kérdéseihez számitjuk mi katholikusok a „szentté avatást“ is. Mert a kanonizálásnál egy embert szentként állitanak az egész katholikus egyház elé és a katholikusokat fölhivják, hogy ezen szent erényes példáját utánozzák és hozzá közbenjárásért könyörögjenek az Ur szine előtt. A ki elveti a pápa csalhatatlanságát és egyáltalán a katholikus vallás igazságát, annak a pápa által való szentté avatást is el kell vetnie — de az ilyen emberrel nem lehet a „szentté avatás“-ról vitázni, hanem csak arról, vajjon a katholikus egyház Krisztus egyháza-e? Valameddig ezt el nem ismeri, meddő fáradság neki azt bizonyitgatni, hogy a pápának van-e joga egyes embereket szentté avatni. — A pápa nem csinál szenteket, mint ezt manapság sokszor gyülölettel mondják, hanem csak afölött itél, hogy szent (illetve tökéletes) volt-e egy ember élete, vagy nem.

Az angolországi Westminster egyház-

tartomány püspökei igy nyilatkoznak 1900. deczember 29-ről kelt pásztorlevelükben: „A ki katholikusnak nevezi magát, az nem kételkedhetik ama kötelesség fölött, hogy szilárdul kell ragaszkodnia minden *kinyilatkoztatott igazsághoz,* a melyek meg vannak határozva, vagy a melyeket az egyház általán a katholikus valláshoz tartozóknak jelentett ki és pedig az eretnekség büntetésének, az egyházból való kitaszitásnak és az üdvösség elvesztésének terhe alatt. Ezen elemi igazságot illetőleg e helyütt csak az egyetemes vatikáni zsinat harmadik ülésére kell utalnunk.

E mellett helyénvaló ugyanezzel a zsinattal azt a további igazságot is hangoztatni, hogy a katholikusok *az egyház ama határozataihoz* is hozzájárulni kötelesek, melyek a kinyilatkoztatás kérdését illetik vagy befolyásolják, ámbár ezen kérdések a szónak szigoru értelmében nem tartoznak a hit tartalmához.

Ilyen kérdések például: A Szentirás magyarázata; a *szentek kanonizálása;* a szentségek anyaga és alakja oly külön esetben, a midőn hitágazattal összefüggő tény (dogmatikai tény, factum dogmaticum) tárgyaltatik (vajjon az anglikán

püspökké szentelés érvényes-e, a mire XIII. Leo nemmel felelt); egyéb hitágazati tények (vajjon egy zsinat törvényes-e) és hamis tanok elvetése a szentszék részéről.“

220. Szentolvasó.

Kifogás. *A szentolvasó unalmas, azért lélekölő imádság. A közönséges embereket könnyen arra birja, hogy csak ajakkal imádkozzanak, mig szivük távol lesz Istentől.*

Válasz. Ezek ismét olyan üres állítások, minőket csak olyan ember mondhat, a ki olvasót sohasem végzett, talán nem is tudja, hogyan imádkozzák.

A szentolvasó 15 szakaszból áll; minden szakasz ajk- és elmélkedő imából. Az ajkimát az anyaszentegyház legismertebb imája, a „Miatyánk“ és az „Üdvözlégy Mária“ képezik. A ki ezeket unalmasaknak nevezi, az még ájtatosan egyiket sem mondta el. Az elmélkedő imák pedig a Jézus életéből valók, öt a gyermekkorából, öt a szenvedéséből és öt a megdicsőült életéből. A mi az alakját illeti, a világon

legkönnyebben végezhető úgy a gyermek, mint a tanulatlan nép által; a nemét illetőleg pedig a legjobb mód, melyben az ajk- és elmélkedő imádság össze vankötve: Tartalmára nézve nagyszerü ima: a Miatyánk, az angyali üdvözlet, Jézus élete; ennél szebbet összeválogatni nem lehet.

Ha némely helyen a szentolvasó elmondása gépiesen történik, ez megszüntetendő, és ha mindamellett mégis megesik, tekintetbe kell vennünk az emberi gyarlóságot, mely nem mindig cselekszik tökéletesen. Mindenesetre azok, a kik a szentolvasó felett gunyolódnak, közönségesen kevesebbet és rosszabbul szoktak imádkozni, mint azok, a kik a szentolvasót szeretik.

A szentolvasó épúgy megfelelő ima a nép, mint a müveltebb osztály számára. XIII. Leo a mult százag egyik legmüveltebb, legtudományosabb és legeszesebb férfia, a trónon ülők között pedig egyike a legtudományosabb egyéneknek, — azért naponkint imádkozta az olvasót. Midőn örömmel irjuk le, hogy a katholikus világnak egyik leguagyobb alakja, Windhorst, rendkivül nagy előszeretettel imádkozta az olvasót, ez többet bizonyit, mint ezer és ezer félmüveltnek a gunyolódása.

221. Szertartásszerüleg.

Kifogás. *A katholikus egyház a lényeget a külső fénybe helyezi.*

Válasz. V. ö. Istentisztelet.

222. Szerzetesek.

(Barátok.)

Kifogás. *A szerzetesi intézmény nagyon középkorias, abba a korba beleillett. Korunkban már tulélte magát; olyan mint egy középkori rom, a melyet fentartani nem érdemes. Modern korunknak munkára, társadalmi munkára van szüksége, nem pedig imára és henyeségre.*

Válasz. Nincs-e megirva: „Imádkozzál és dolgozzál?“ Vagy tán a modern kornak nincs szüksége Istenre, a kihez imádkozzék? Vagy az imádkozás henyeség? Ha nem az, úgy a modern kornak is szüksége van a többi, a dologba merült társadalmi osztályok mellett olyan osztályra, a mely életének nagy részét imával tölti el.

A szigoru szerzetesek, vagyis a szemlélődő életet folytató szerzetek, a katho-

likus szerzetesi intézménynek csak csekély részét képezik. A szerzetesek nagy részéről még az az ellenségük is, a ki az imádságot nem szereti, megengedi, hogy a szó legmagasztosabb értelmében társadalmi munkát végeznek. Például a benedekrendiek és több más szerzetrendek, melyek Afrikában, Ausztráliában a keresztény müveltséget megalapitják, miként a középkorban élő benedekrendiek a nyugat Európa müveltségének vetették meg alapját. Ilyenek azok a szerzetrendek is, melyek az országokban missiókat tartanak s ezáltal közremüködnek, hogy a vallás a nép között fennmaradjon. Ilyenek a tanitó-, a betegápoló-rendek stb.

Az imádkozó szerzetes a világban talán gavallér járdataposó lett volna. Mire való őt szabadságában korlátozni? Nem illik a „szabadság hőseihez“ a szabad embert szabadságától megfosztani. Maradjon barát, szerzetes, a meddig jól esik neki.

223. Szerzetesrendek.

Kifogás. *A katholikus egyház szerzetesi intézménye veszélyes: 1. a nőtlenség miatt, a mi természetellenes; 2. azon engedelmesség miatt, melyet egy külföldi fönöknek kell fogadni, és 3. tagjainak munkája által, a kik bér nélkül dolgoznak és ezáltal valóságos veszedelmet képeznek a szegény emberre nézve a létért való küzdelemben.*

Válasz. A papi nőtlenség nem természetellenes dolog; külömben tartoznék minden ember nősülni, a mit okos ember nem állithat.

A szerzetesek, mint minden katholikus, a római pápa fennhatósága alá tartoznak. A pápa nekünk katholikusoknak nem idegen föllebbvalónk; mert ő Péternek utóda, a kit Krisztus felhatalmazott, hogy az ő egész nyáját, vagyis az egész világ keresztény hiveit őrizze, vezesse. (János 21, 15—17.)

Némely fonógyár vállalkozói nagy csapást mérnek a munkásokra, a mennyiben sok szegény özvegyet megfosztanak a keresettől, melyet rokkájával szerezhetne. Szabad-e azért az államnak ezeket a gyárakat megtiltani? Épily kevéssé, de még kevésbbé szabad megtiltania a szerzeteseknek, hogy más emberek módjára dolgozzanak. Az volna a személyes szabadságnak a legnagyobb megsértése, ha ama verseny miatt szerzeteseket nem türne,

vagy a szerzetesek letelepedését nem a szerzetesek, hanem a többi népnek szükségletétől tenné függővé. Ugyanezen joggal megtilthatná az állam bárkinek a lótartást, a ki nem tudja bebizonyitani, hogy a többi népnek szüksége van arra, hogy zabot, szénát és szalmát szállithasson. Az a nehány szerzetes, a ki kézimunkáját eladja, ezzel a saját és a gondjaira bizott szegények mindennapi kenyerét keresi meg. Józan, ép eszü ember ezt nemes tettnek mondja és nem kiáltja ki veszélynek a létért való küzdelemben.

224. Szkepticzizmus.

(Kétkedés.)

Kifogás. *A tudománynak nem szabad semmit föltételezni, hogy igaz, hanem mindent be kell bizonyitania, a mit állit és csak a bebizonyitott dologra épithet. A hitágazatkényszer mindenütt baj, különösen a tudományban. Azért először mindenben kételkedni kell és azután a kételyt eloszlatni; mert csak igy nyerünk biztos alapot. A szkepticzizmusnak ez a czélja; ez a tudo-*

mánynak előföltételnélkülisége. (Voraussetzungslosigkeit.)

Válasz. A ki a tudományt semmivel kezdi, az azzal is végzi; az nem jut igazsághoz. Ez a szkepticzizmus az az örökség, melyet Kant a tudományra hagyott. **A föltételnélküli tudomány ostobaság;** a szó szépen hangzik, de csak üres szólam.

A hitágazatkényszer minden tudományban, még az alapvető tudományban, a bölcseletben is szükséges. A bölcseletnek is vannak alaptanai, melyeket be nem bizonyit, a melyeket el sem hisz ugyan valóknak, de azért mint bizonyos. világos és bizonyitékokra nem szoruló elveket elfogadni tartozik. Ide tartozik 1) a saját létéről való meggyőződés; 2) a meggyőződés szellemünknek azon tehetségéről, hogy az igazságot megismerheti; 3) az elégséges alap megismeréséről szóló meggyőződés (mindennek, a mi létezik, elégséges alapja van a létezésre). Ebből azután azonnal az oksági elv szükségessége következik. Ezután az ész és tapasztalat által előre haladunk.

A ki azonban Kanttal először mindenben kételkedik, a következő gondolatmenetre jő: „Semmitsem fogadok el, a

mit először meg nem értek (vagyis a mit be nem tudok bizonyitani); még a magam értelmében sem bizom, mielőtt valamit meg nem értettem. De értésemet meg nem érthetem, hanem csak saját értésem által, a melyben azért még nem bizhatom, mivel még meg nem értettem; tehát semmitsem érthetek meg.“ (Pesch, Die Haltlosigkeit der modernen Wissenschaft.)

Ezzel a bölcselettel úgy vagyunk, a mint az a csillagász, a ki saját szemeiben sem bizik. Eredményre sohasem jut. Az olyan csillagásznak, a ki a szkepticzizmus hive, először ki kellene tépni a saját szemét, hogy azt előlegesen megvizsgálhassa, különben még saját szemeiben sem bizhatik: ez volna a csillagászati tudomány föltételnélkülisége. De ilyen esztelen csillagász nincsen, mert a bizalom hitágazatát minden aggodalom nélkül szemeibe helyezi, különben tudománya veszve volna.

A kinek az ő tudományos tanulmányában valami irányelve, föltétele, mely szerint halad, nincs, az maga alatt füreszeli az ágat.

Minden tudomány föltétlenül egész csomó alaptant, igazságot tételez fel, melyeket bebizonyitania nem szükséges és

nem is képes bebizonyitani; a melyeket vagy más tudományágból vettek elő, vagy magukban véve világosak és annyira szembeszökők, hogy azokat egyátalán bebizonyitani nem lehet.

A szkepticzizmus ellenmondás marad — még ha Kant is a föltalálója. A józan emberi értelem diadalmaskodik Kant és az ő kétkedési kórja felett.

A föltételnélküliség nem a szellem védpaizsa, hanem a tudomány halála.

225. Szoczializmus.

Kifogás. *Mindenütt hallhatjuk, hogy a keresztény szocziáldemokrata nem lehet, és a szocziáldemokráczia mégis kizárólag a gazdasági, szocziális és politikai szabadságharcz tisztán világi ügyeivel foglalkozik, egyik tagját se kérdezi, hogy vallási tekintetben hisz-e vagy nem, hanem a vallással szemben teljesen közömbös. (Vollmahr németországi képviselőnek 1900. deczember 5-én a birodalmi gyülésen tartott beszédéből.)*

Válasz. Vollmahr szavai nem igazak. **A szocziáldemokráczia nagyon is sokat**

foglalkozik a vallással s programmjába számos keresztényellenes, vallástalan követelést vesz föl. Szocziáldemokratának pedig csak azt tekintik, a ki a párt programmját elfogadja.

A hivatalos, még most is érvényes programm az 1891. évi erfurti programm.

1. E szerint a termeléseszközök magántulajdonjoga (föld, bányák, nyersanyagok, szerszámok, gépek, közlekedési eszközök) eltörlendő és társadalmi tulajdonná változtatandó. Mivel ezt a tulajdonosok önkényt teljesiteni nem fogják, azért Bebel szerint erőszak alkalmazandó. Ennélfogva a korunkbeli szocziáldemokráczia ezáltal az embernek a földhöz, szerszámokhoz való tulajdonjogát igazságtalannak, károsnak nyilvánitja. Az emberiségnek egyedüli megmentése csakis a termeléseszközöknek a társadalom tulajdonává tétele által eszközölhető. Ez nyilt ellentéte az Isten tizparancsának, hadüzenet a katholikus hit ellen.

2. A szocziáldemokráczia programmja szerint egyedüli jogos államformának a köztársaságot ismeri el. Az ó-szövetségben az Isten királyságot alapitott s a keresztény vallás szerint a törvényes királynak engedelmeskedni tartozunk. A szocziál-

demokráczia ebben is megsérti a keresztény tanitást.

3. Keresztény katholikus hitünk szerint a házasság szentség s a házas életben a férj az asszony feje; a szocziáldemokráczia azonban 5. pontjában el akarja törölni a nőnek ezt az alárendelt állását.

4. A szocziáldemokráczia 6. pontja a vallást magánügynek nyilvánitja. A katholikus tan szerint az állam is tartozik Istennek szolgálni s az állam alkotmányának és törvényeinek keresztény szellemüeknek kell lenniök. A vallás is nyilvános ügy. Ha megszünik a termeléseszközök minden magántulajdonjoga és a szoczialistikus társadalomé lesz, nem lesz templom, zárda, papnevelde többé. A katholikus egyháznak pedig jogában áll templomokat és zárdákat épiteni.

5. A szocziáldemokráczia követeli az iskolák elvilágiasitását. Katholikus elv, hogy az iskola nem világi intézmény. Az emberi nevelés Krisztus elvei szerint teljesitendő: az iskola nevelőintézet.

A szocziáldemokráczia mindezekben ellenkezik a katholikus tannal, a kereszténységgel. Az igazi szocziáldemokrata az erfurti programm alapján áll, a mely

által sok pontban bünt követ el a katholikus hit, Krisztus tanitása ellen.

Azért világos, hogy keresztény ember szocziáldemokrata nem lehet.

A szoczialista iratok és napilapok a keresztény vallást még gyalázatosabban gunyolják és támadják, mint a programmjuk. Alig mulik el ünnep, melyet alkalmul ne használnának a kereszténység gyalázására. A szocziáldemokrata vagy a kereszténységtől, vagy a szocziáldemokrácziától pártol el. Oly czéltudatos elvtárs, a ki lelkében még kissé katholikus is lenne, a nap alatt nem létezik. Egész helyesen mondja Bebel: „Kereszténység és szoczializmus oly ellentétben állnak egymással, mint tüz és viz.“ És Bebel urról föltételezzük azt, hogy tudja, mi az a szoczializmus.

Wagner berlini tanár szerint a szoczialista eszmény valódi utópia; ha a szoczialista tan, eltekintve, hogy mily ellentétben áll a vallással, végrehajtható lenne, az embereknek nem kellene embereknek maradniok, hanem valami felsőbb lényekké válnának. A szoczializmusban nincs lélektan, Wagner tanár ebben látja a szoczialista rendszer gyengeségét.

226. Szövetkezési jog.

Kifogás. *A mi az egyiknek jogos, a másiknak méltányos; ha megengedett dolog a munkaadók egyesülése, úgy szabad ez a munkásoknak is.*

Válasz. *Szivből valljuk mi is ezt az elvet:* A munkásoknak is megvan az a joguk, hogy előnyeiket egyesülve istápolják és az igaztalanságok ellen védekezzenek. Kérdés tárgya csak az, *miképen* használják föl ezt a szövetkezési jogot. Úgy a munkaadók, mint a munkások vétkezhetnek e tárgyban.

A munkaadók vétkezhetnek, még pedig sulyosan, az által, ha azon czélból egyesülnek, hogy a munkabért igazságtalanul lenyomják — a mi égbekiáltó bün volna — vagy hogy az árakat igazságtalanul felcsigázzák. Viszont a munkások azzal vétkezhetnek, hogy igaztalanul tulzott követeléseket akarnak kikényszeriteni, — ámbár ez nem egykönnyen lehetséges és nem fordul elő oly könnyen, — épúgy akkor is, ha erőszakosságra ragadtatják magukat. Főkép ez utóbbi a legrosszabb. Ez esetben a hatóság jogosult és köteles arra, hogy a fenyegetettek megótalmazá-

sára az ily kihágások ellenében föllépjen. Ha a tömeges munkabeszüntetésekhez, az úgynevezett sztrájkokhoz nem füződnek erőszakosságok és egyéb tulhágások, akkor *eleve mi sem itéljük el minden sztrájkot.* Mert ha a munkások dijazása oly alacsony, hogy maguk és családjuk számára nincs tisztességes keresetük, a munkaadók pedig abban a helyzetben vannak, hogy adhatnának magasabb munkabért, ezt azonban konokul megtagadják, akkor a munka általános beszüntetését nem tekinthetjük jogosulatlan kényszernek.

E tekintetben a munkások a katholikus *moralistákat* és társadalmi politikusokat a maguk pártján találják.

227. Sztrájk.

Kifogás. *A munkás kezében egyedüli hathatós harczeszköz a sztrájk; miért ne alkalmazzák?*

Válasz. A sztrájk a munkások és tőkepénzesek közötti harcznak egyik módja. A munkások közösen beszüntetik a munkát, hogy jobb föltételeket, különösen jobb bért érjenek el. Minden sztrájk elitélendő-e? Nem, a mint nem minden háboru igazságtalan.

A sztrájk megengedhető szükségből vagy jogosult önvédelemből. Ha a munkaadók a munkásokat fontos föltételükben megröviditik, vagyis önvédelem esetén, a sztrájk meg van engedve. Jogigényem követelése, kényszeritése által szabad nekem annak az egyenértékü jogi követelményeit megtagadnom, a ki ellenem igazságtalanságot követ el, ha szelidebb eszköz czélra nem vezet. Vajjon a sztrájk az egyszerü önsegélyzés esetében is meg van engedve? Az önsegélyzés nem az alkalmazott vagy fenyegető jogtalanság elleni védekezés, hanem olyan követelés utáni küzdelem, melyet jogtalanság nélkül lehet támasztani. Az ilyen önsegélyzésnél például nem szabad a szerződést megszegnem. Ha a munkaadó ellenem jogtalanságot nem követett el, az ő jogi követelését nem szabad megtagadnom. Ha az ipar akként alakul, hogy a munkások méltányosan követelhetnek nagyobb bért, a szerződés megtartása mellett a munkásoknak közös eljárása meg van engedve. A munkások követelése a munkaidőre, éjjeli munkára, nő- és gyermekmunkára kiterjedhet

Habár a sztrájk némely esetekben meg van is engedve, az mégis olyan mint a háboru: kétélü kard. A munkások és

munkaadók között terjeszti az elidegenedést, s többnyire mind a két félnek kára van belőle. Sztrájk idején a munkanélküliek könnyen erőszakosságra vetemednek, s igen sokra nézve a henyélés a gonoszság kezdete lesz.

Azért szivlelje meg mindenki XIII. Leo pápának intelmét, melyet a munkáskérdésről egyik körlevelében közzétett: „Ezzel ellentétben a védelemnek az a neme ajánlatos, mely megfelelő intézkedések és törvények által a bajt elháritani iparkodik, s keletkezését megakadályozza azoknak az okoknak eltávolitása által, melyek a kenyéradók és a munkások követelései miatt zavarokat támasztanak," és más helyen: „A munkaadóknak meg van irva, hogy munkásaikat testvéröknek tekintsék, sorsát lehető határok és méltányos föltételek alatt enyhitsék, szellemi és testi érdekeik felett őrködjenek, keresztény életmódjuk által lelkiépülésére legyenek és reá való tekintetből a méltányosság és igazság törvényeitől az ő hátrányára el ne térjenek, mig a munkaadók rendkivül gyors és aránytalan nagy haszonra és nyereményre törekszenek."

Mindenesetre nagy bün, a munkásokat meg nem engedett sztrájkra ingerelni s a többieket erőszakkal arra kényszeriteni. (Lehmkuhl, Arbeitsvertrag und Strike.)

228. Szüzesség.

Kifogás. *Tiszta, szüzies életet élni az érzéki embernek lehetetlen.*

Válasz. Ezt állitani eretnekség, vagyis nyiltan ellenkezik a katholikus hittel. Az emberiség nagy része nem nősülhet 15—16 éves korában, hanem 20 éves korában, vagy később és azért kötelessége a házasság előtt mindenkinek a szüzességet megtartani. Ez mindenkinek kötelessége — mert ez Isten parancsolatja — ennélfogva képes is azt mindenki megtartani; mert Isten tőlünk lehetetlenséget, képtelenséget nem követel. Némelyek betegségük miatt nem nősülhetnek, nőtlenségre vannak kárhoztatva, tartoznak tehát szüzen élni. A házaséletben is előfordul, hogy vagy a férj, vagy a nő megbetegszik — ilyenkor is tiszta életre van kötelezve mind a két fél.

Talán csak nem akad olyan, a ki azt merné állitani, hogy az ilyen házastársak mindnyájan házasságtörők, vagy tisztátalan életüek. A ki azt állitja, hogy a

szüzesség erénye képtelenség, lehetetlenség, az vétkezik a hit, az ész, számos embertársának tisztessége ellen s legtöbbnyire önmagát itéli el.

Hogy azonban valaki tisztán éljen, buzgón kell imádkoznia s önmaga felett uralkodnia; a ki nem imádkozik, ezt az erényt Istentől nem nyeri meg. A szüzességet Isten kegyelme nélkül megtartani lehetetlen. A hitetlen ember azért tartja lehetetlennek ezt az erényt, mivel nem hiszi, hogy az isteni kegyelemnek hathatós erejével ezt elérni lehetséges, sem azt, hogy ennek megtartására az isteni kegyelem elkerülhetetlenül szükséges. A ki tisztán akar élni, mindenekelőtt kerülnie kell a tisztátalan életre vivő alkalmakat, a veszélyes társalkodást, szemérmetlen képeket, könyveket és szinházi előadásokat. A ki azonban ezt nem követi, az a tisztaság erényét megtartani csakugyan nem képes. Kerülnie kell az ételben és italban való mértéktelenséget, tétlenséget, mindenekfölött munkában edzett, tevékeny életet kell élni; ekkor aztán a szüzies élet Isten kegyelmével lehetséges. Ujabban a leghiresebb orvostanárok is elismerik és bizonyitják, hogy a szüzies élet lehetséges. Kraft Ebing bécsi egyetemi tanár,

a hires ideggyógyász is határozottan e vélemény mellett tör lándzsát.

229. Szüzességi fogadalom.

Kifogás. *Ezt a római egyház melegen ajánlja, ez azonban ellenkezik a Szentirással és a léleknek kelepczéje. A Szentlélek azt mondja: Növekedjetek és szaporodjatok.*

Válasz. Igy szólt a Szentlélek ősszüleinkhez, Ádám és Évához, de akkor, midőn még a föld be nem volt népesedve. De később ezt olvassuk a Szentirásban: „Ki nősül, jól teszi; a ki azonban nem nősül, jobban cselekszik.“ (I. Kor., 7, 38.)

230. Tekintély.

Kifogás. „*Mi ellenségei vagyunk minden tekintélynek, úgy az égieknek, mint a földieknek.*“ *(Bebel, szocziálista, a német országgyülésen 1893. február 2-án mondott beszédében.)*

Válasz. *Mi katholikusok hivei vagyunk minden jogos tekintélynek*, úgy a földieknek, mint az égieknek. Miért? Mert van Isten. Bebel, a ki nem ismer Istent, tel-

jesen következetes, ha elvet minden tekintélyt, — de ez csak a tévedésben való következetesség, mely époly jogosulatlan, mint az a tévedés, melyen fölépül. A *tekintély ama jog*, mely szerint egy társaságnak (állam, község, család, egyház stb.) tagjai bizonyos cselekvésekre vagy mulasztásokra kötelezik magukat, melyek a közös czélra irányulnak. A „tekintély" névvel *a tekintély viselőjét*, a királyt, az atyát is szokták jelölni. A legnagyobb tekintély az Istent, a világ urát illeti, mert övé a jog, hogy az általa teremtett emberiséget czéljához, a mulandó és örök üdvösséghez vezesse. Mint ezen jog viselője, ő a legnagyobb tekintély.

Nincs azonban jog azon kivül, a mely felülről származik, „*nincsen hatalom, hanem csak az Istentől.*" (Róm., 13, 1.) Mi emberek emberi természetünk folytán, mely mindnyájunkban megvan, egyenlők vagyunk; nem áll fölöttem senki sem, ha csak Isten egy más embernek tekintélyt nem kölcsönzött fölöttem. A jogszerü egyházi hatalomnak, pápának, püspöknek, papoknak azért van tekintélye fölöttem, *mivel Krisztus, Isten fia látta el ezzel a hatalommal.* Isten az atyának és a törvényszerü világi felsőbbségnek megadta a tekintélyt a gyermekek, illetve az alattvalók fölött; ezen tekintély nélkül az emberiség nem állhatna meg, tehát ezen tekintély Isten akaratából származik.

Egyébiránt a szoczialisták is azt akarják, hogy tekintélyüknek — a pártvezetőségnek — alávessék magukat. Azt kivánják, hogy hajoljanak meg a többség előtt; a nép akaratát a legfőbb tekintélynek nyilvánitják. Ha tehát a fennálló mennyei és földi tekintélyek ellen támadnak, ez csak azért történik, hogy ők maguk üljenek azok helyébe és a hatalmat önmagukhoz ragadják. Törekvésük, a vagyon „hires" kisajátitása, rávall arra, miképen igyekeznek tekintélyüknek érvényt szerezni.

Következetesek csupán a legvadabb anarchisták — és mi katholikusok, mi azonban az igazságban, ők a tévelygésben. Mi tisztelünk minden jogos tekintélyt, mert tiszteljük az Istent és boldoggá akarjuk tenni az emberiséget.

231. Temetkezés.

Kifogás. *Nem helyes, hogy a papok a gazdag ember holttestét temetőbe kisérik, a szegények tetemeit pedig a háznál is alig szentelik be.*

Válasz. A papok emberek; ezért előfordulhat, hogy egyik-másik pap helytelenül jár el. Mindazonáltal nem szabad mindent helytelennek vallani, a mi némely embernek nem tetszik.

A temetésnek, hogy a kérdésre térjünk, *két oldala van:* az egyik a tisztán *egyházi* oldal az egyház áldásaival és vigasztalásaival, a mely közvetlenül az elhunytat illeti, a másik a külső és inkább *világi* oldal, a mely kevésbbé érinti az elhunytat, inkább a tulélő rokonságot és barátokat. Az utóbbihoz tartozik az a nagy fény és pompa, melyet kifejtenek. — Ez most már nem lehet mindenkinél egyenlő; a fejedelmet természetszerüleg mindig nagyobb fénynyel és pompával temetik el, mint az egyszerü földmivest vagy iparost. Maga a pap sem hagyhatja egészen figyelmen kivül egyházi eljárásában a temetési ünnepély ezen kettős oldalát. Előbb el kellene törölni minden rangkülönbséget. Valameddig azonban emberek lesznek, rangkülönbségek is lesznek. Liebknechtet (szoczialista vezérférfiu) is máskép temették el, mint egy közönséges szocziáldemokratát. Az ő temetése többe került, mint egy másiké. Ha tehát a gazdag ember fényesebb temetést kiván, miért

ne? Ha akár három papot állit oda, miért ne? Ha akár a pap ezért az utért megfizetteti magát, ki tiltaná el neki? Minden orvos megfizetteti magát, sőt a szoczialistavezér is beszédeiért! Miért is ne tenné?

Máskép áll a dolog a belső, egyházi részszel. A római szertartástan előirásaiból kitünik, miképpen kell itt a papnak eljárnia. A 6. czim a temetést tárgyalja. Mindjárt az első fejezet 6. és 7. pontja a legszigorubban tilt mindent, a mi bármiképpen kirivó lehet, vagy kapzsiságról és fösvénységről tanuskodik. A 8. pont aztán szószerint ezt mondja: „A szegényeket pedig, kik elhalálozásuk alkalmával semmit sem vagy oly keveset hagynak hátra, hogy saját költségükön nem temethetők el, föltétlenül ingyen kell eltemetni; a szükségesről, ha kell, gondoskodjék a pap, kit az eltemetés illet, vagy pedig vállalja el ezt a gondot valamely jámbor egyesület a helyi szokás szerint." Azután pontosan közli az egyházi ünnepiességeket, a holttest megáldását és az engesztelő szentmisét: „Az egyház papja ugyanazt az áldást, ugyanazokat az imákat mondja a szegények tetemei fölött, mint a gazdagoké fölött, ugyanazt a szent miseáldozatot teljesiti a szegényekért, mint a

gazdagokért," talán azzal a külömbséggel, hogy a gazdagok hozzátartozói több fényt fejtetnek ki; de azzal a külömbséggel is, hogy a pap több bizodalommal imádkozza a szegények fölött: „Uram, add meg néki az örök nyugodalmat"; mert a holtakat követik az ő tetteik és ezek egy derék keresztény szegénynél igen könnyen értékesebbek lehetnek az Isten előtt, mint egy gazdagnál.

232. Teremtés.

Kifogás. *Semmiből semmi lesz. A világnak semmiből való teremtése nyiltan és egyenesen ellenkezik a gondolkozással. (Lange, Geschichte des Matrialismus I, 151.)*

Válasz. A teremtés fogalmát ismerjük és a világnak semmiből való teremtése az egyedüli észszerü felelet arra a kérdésre: Honnan van a világ?

Az egész világ azt kérdezi: Honnan van az ember? Valaki teremtette vagy majomtól származott? Honnan az állat, a növények, a világosság, a köneny, légeny, — honnan vannak a végső elemek, melyekből az anyag áll?

Nem az a főkérdés, vajjon a világ örökkévaló-e, hanem az, hogy megállna-e? Magától a világ nem lehet, mert ha magától volna, nem változhatnék — tehát mástól származik. Az a másik ismét vagy magától, vagy mástól van. Egynek mégis csak olyannak kellett az elsőnek lenni, a melyik nem származhatott mástól. Ez az első örökkévaló: mert semmiből semmi lesz: ha nincs semmi, abból ugyan sohasem lesz valami.

Ez az első örökkévaló és változhatatlan létének alapját öröktől fogva magában és magánál birja. Egészen független minden mástól. Csak az, a ki végtelenül tökéletes, csak az változhatatlan; ha nem volna teljesen tökéletes, úgy változása lehetséges volna. Az első tehát, a mi létezik, örökkévaló és végtelenül tökéletes. A világ nem végtelenül tökéletes, hanem változó; naponkint változik a növényekben, állatokban, emberekben. Azért mondtuk: A világ önmagától még akkor sem lehetséges, ha örökkévaló volna. Ha ez a világ nem más világtól származik, úgy egyenesen az egytől, örökkévalótól, végtelentől, az Istentől. Ha a világ más világtól származik, úgy ez a másik világ Istentől vagy harmadik világból van. Az első létező világ nem magától lett, tehát Istentől származott.

Mindenesetre a mostan létező világ közvetve vagy közvetlenül Istentől származik. Ha a világ Istentől származik, úgy vagy kifolyománya Istennek, vagy pedig az Isten semmiből teremtette. Nem származéka Istennek, mert a végtelen tökéletes lény nem adhat ki magából semmit. Különben változékony lenne. Következésképen az egyetlen feleletünk erre a kérdésre: honnan a világ? A világot Isten teremtette semmiből. Minden más felelet nyiltan és egyenesen ellenkezik minden gondolkodással.

A teremtésnek ez a fogalma nagyon egyszerü: Előbb a világ nem volt, most itt van; a világot Isten akarata hozta létre a semmiből. Hasonlóan van a müvész müfestményével. Előbb nem volt a kép, nem létezett; miután a müvész megfestette, itt van; ő azt a semmiből hozta létre, olyasmit készitett, a mi előbb nem volt. A vászon és a festék megvoltak: de ezek nem képezik a képet; az alak nem volt itt, ezt a müvész a semmiből hozta létre.

„Semmiből semmi lesz,“ vagyis a semmi nem csinálhat valamit magából; mielőtt léteznék, tevékenynek kellene lennie. Ez nem lehetséges. De ha egy

végtelen, mindenható Isten létezik, úgy az teremthet valamit, a mi előbb nem volt. Hogy ezt tette, bizonyitja eszünk, a mely észszerü feleletet követ erre a kérdésre: Honnan van a világ? És az egyedüli észszerü felelet igy hangzik: Istentől. De hogyan származik Istentől? Teremtés által semmiből.

Csak az, a ki nem ismer Istent, beszél úgy, vagy mint az anyagelvüek: „a világ esetleg jött létre,“ de ez esztelenség, mert mindennek, tehát a világnak is megvan az oka; vagy Du-Bois-Reymonddal igy szól: „ignoramus,“ nem tudjuk, és hogy a lelkiismeret még inkább megnyugodjék, „et ignorabimus“ és nem is fogjuk soha tudni. Azt tudja mindenki, hogy a világ sem önmagától származik, ezt mindenki belátja. A világ Istentől van, de ezt elismerni nem akarják. Azért folyton azt hajtogatják: nem tudjuk! Tudományos beszéd ez?

233. Teremtéstörténet.

Kifogás. *A Mózes által megirt teremtéstörténet több tekintetben ellenkezik a modern tudománynak legbiztosabb eredmé-*

nyeivel. A világ nem hat nap alatt lön teremtve és az egyes teremtmények nem abban a sorban keletkeztek, a mint Mózes irja.

Válasz. A ki igy beszél, az nem ismeri a modern tudomány eredményét. Mózes leirása nem okvetetlenül úgy értendő, hogy a teremtés története hatszor 24 óra alatt folyt le; sőt inkább ezek alatt a napok alatt millió éveket lehet értenünk, anélkül, hogy a szentirással ellenkeznénk. A mi pedig a teremtmények egymásután következésének sorrendjét illeti, Mózes sorrendje megfelel a legujabb őslénytani kutatásoknak: úgy az őslénytani kutatások, valamint Mózes szerint is az élő dolgok közül a növények, azután az állatok és ezek közül is utolsó sorban az emlősök, végre az ember teremtetett.

234. Természet.

Kifogás. *Nekem elég a természet. Istenemet az ő szép természetében imádom. Erkölcstelen dolog a természet ellen cselekedni. Azért a természeti vágyak kielegitését jogtalanul nevezik bünnek és gonoszságnak.*

Válasz. Hogy ön megelégszik azzal, hogy Istenét az ő szép természetében imádja, az nem mértékadó. Attól függ, hogy az Isten meg van-e elégedve? Mert az Istenimádás kötelessége az embernek, nem pedig mükedvelés. Az Istenimádást tehát úgy kell teljesiteni, a mint Isten parancsolja.

Mindenesetre erkölcstelenség a magasabb, értelmesebb természet ellen cselekedni; de nem erkölcstelenség az alsóbbrendü emberi természet ellenére cselekedni. Az alacsonyabb természet az embert talán mértéketlenségre buzditja, a magasabb azonban ezt tiltja. Mi itt az erkölcsös, és mi az erkölcstelen? Azért jogosan nevezzük a mi alacsonyabb természetünk vágyainak a kielégitését bünnek és gonoszságnak, ha ez a kielégités ellenkezik a magasabb természettel.

Szellemérzéki lények vagyunk és nem állatok, mint az anyagelvüség akarná. Érzékiségünk mindenesetre törekszik — mert van érzéki vágyótehetségünk — de némely pontban a szellemmel ellenkezik. Nem mindig észszerü és üdvös az embernek az, mit az érzéki törekvésünk akar. Az alsóbbrendü tartozik a felsőbbnek szolgálni, a szellemnek kell az emberben uralkodni.

235. Testvériség.

Kifogás. *Az emberek mindannyian testvérek, miért tehát a nagy rangkülömbség, főképen a világiak és papok között, úgy, hogy az előbbieket „fiuk"-nak, az utóbbiakat „atyák"-nak nevezik?*

Válasz. Bizonyára mi emberek megannyian testvérek vagyunk, de csak azért, mert mindnyájunknak *ugyanazon Isten az atyánk.* A Darwinistáknak és hitetlen hiveiknek ugyan a majmokat és kutyákat is „testvéreiknek" kellene elismerniök, mert hiszen azzal dicsekszenek, hogy ezektől származnak, valósággal azonban önnön honfitársaikat sem vallják addig testvéreiknek, a mig a Darwinizmus tanai mellett nem tesznek hitet.

Isten teremtett mindnyájunkat, azért vagyunk testvérek. Ám *ugyanazon Isten alapitotta meg a papságot* is és ezzel fölállitotta a rendi külömbséget a világiak és papok között. A ki a papságot nem akarja elismerni, annak végső eredményben Krisztussal és Istennel is szakitania kell. Az Istentől való elszakadás rendszerint először a papság ellen táplált idegenkedésben nyilvánul. Joggal nevezik

azonban a papokat *atyáknak* — szellemi atyáknak, — mert ők szolgáltatják ki a lelkeket tápláló és éltető szentségeket.

236. Tetszvényjog.

(Placetum.)

Kifogás. *Miként védekezhetik valamely államkormány Róma és papjainak tulkapásai ellen tetszvény nélkül? Az állam legközelebb áll önmagához.*

Válasz. Róma sehol sem élt vissza hatalmával az államok irányában, soha tulkapásokat nem követett el, hanem igenis Németország, Francziaország, Olaszország és Magyarország katholikus alattvalóinak vallásos érzületét nem egyszer sulyosan megsértették. Mi tehát a dárda nyelét megforditjuk és azt mondjuk: Az egyház legközelebb áll önmagához, védekeznie kell a modern állam tulkapásai ellen.

Az államnak egyik tulkapása a *tetszvény (placetum regium).*

A 4. és 5. századbeli görög királyok gyakran beleavatkoztak az egyház kormányzásába, az ő példájukat követték a 12. és 13. századbeli német császárok.

Akkor a püspökök kinevezése körül folyt a harcz. (Investitura-per.) Különösen az ujabb korban fejlődött ki veszélyes alakban a királyi tetszvényjog rendszere. Némely országokban sem pápai, sem püspöki iratot nem szabad a népnek a fejedelem előleges engedélye nélkül kihirdetni. Ez az egyház szabadságának elnyomása.

A tetszvényjog az egyházi ügyekbe való beavatkozás, azok ellen intézett tulkapás. Mily jajgatás lenne, ha az egyház azt követelné, hogy az egyházi hatóság engedélye nélkül sem királyi, sem miniszteri rendeletet kihirdetni nem szabad. Épen igy áll a dolog a tetszvénynyel is.

XIII. Leo pápa 1881. junius 29-éről igy ir: „Elismeri (az egyház), és kijelenti, hogy a világi dolgok az államhatalom körébe tartoznak és ez a maga jogkörében független (t. i. semmi más földi hatalomnak nincs alája rendelve). Nem az egyház dolga a világi hivatalnokok kinevezése vagy elbocsátása, államtörvények, rendőri szabályok alkotása, a katonaság szervezése, a politikai dolgokkal való foglalkozás — a meddig ezek Isten törvényét meg nem sértik.

Másrészről pedig nem tartozik az

állam jogkörébe a pápa választása, a püspökök vagy papok kinevezése; nem szabad a tisztán egyházi ügyekbe avatkoznia, minő a szentmise végzése, a szentségek kiszolgálása, egyházi szónoklat, egyházi hatalom gyakorlata.

Az egyház a tisztán egyházi ügyekben önálló, független, és egy államnak sincs joga az ő ügyeibe avatkozni. A tetszvény az államnak tulkapása a tisztán egyházi ügyekben s azért nagy veszedelem.“

Van azonban egy határ, az úgynevezett vegyesügyek, melyek egyházi és világi vonatkozásu dolgok (iskola-, házasság- és temetésügy). Ez a tér az, mint XIII. Leo irja, melyen a hatalom legszebb egyetértést fejthet ki. Ha nem egyeznek meg, úgy az egyház dönt, nem ugyan azért, mintha az egyház az állam felett állana, hanem azért, mivel felsőbbrendü hatalom. Az egyháznak czélja az emberek örök üdve, az állam jogkörébe csak azoknak földi jóléte tartozik. Kétes ügyekben az örök üdvösség előbbre való a földi jólétnél.

A ki elismeri, hogy a katholikus egyház a Krisztus által alapitott egyedül igaz egyház, hogy azt az emberek üdvös-

ségét eszközlő minden hatalommal ellátta, úgy ezt a tant természetesnek találja. A ki Istent és Krisztust nem ismeri el, a ki a katholikus egyházat nem tekinti Krisztus egyházának; az tanitásunkat megveti — de jogtalanul. Mert van Isten és Krisztus a mi Urunk, a katholikus egyház az ő egyháza. A tetszvény tehát katholikus szempontból elvetendő. Ha Róma bármikor elfogadná, ez csak azért történnék, mivel Róma erre kényszeritve lőn, hogy nagyobb bajt háritson el. Ilyenkor a tetszvény kisebb baj volna, de azért olyan baj, mely az egyháznak mindig kárára van. Mindazáltal a katholikusoknak joga és kötelessége, hogy a tetszvény eltörlését törvényes uton kieszközöljék.

237. Tetzel.

Kifogás. *Tetzel búcsút árult a jövendő vagy már elkövetett bünökért. „Mihelyest a pénz a fiókban csendül, a lélek kiszabadul a tisztitóhelyről.“*

Válasz. Hitvány rágalom, hogy Tetzel pénzért árulta a búcsút; sőt Tetzel kifogástalan jellemü férfiu volt.

X. Leo pápa 1514. évben, hogy szent

Péter templomának befejezését ezzel is elősegitse, szokás szerint búcsút engedélyezett. A búcsú megnyerésére, mint máskor, úgy most is jóságos cselekedetek voltak előirva; gyónás, áldozás és a gyónás előtti napon bőjtölés. A gazdagabbaknak pedig, hogy a Péter-templomra adakozzanak.

Németország nagy részében Albert mainzi és magdeburgi érsek a búcsú kihirdetésével a dominikánusokat bizta meg. Egyik legjobb szónokuk Tetzel János volt, a ki igen szépen teljesitette hivatását a népsokaság között. Nem tagadhatjuk, hogy az Ágostonrendü szerzetesek, különösen a wittenbergiek, kikhez Luther is tartozott, féltékenyek voltak a dominikánusokra, s Luther felhasználva az alkalmat, 1517. év október 31-én a wittenbergi egyetemi templom ajtajára a búcsú ellen 95 tételt függesztett ki, melyeket a búcsúhirdetők ellen védeni akart. Azt sem tagadhatjuk, hogy nehány búcsúhirdető fellépése botrányt okozott, mivel müködésüket inkább a pénzre, mint a bünbánatra és megtérésre irányitották. Ez durva visszaélés volt. Tetzelről ilyesmit nem lehet mondani. Méltán örvendett nagy hirnévnek. Koholmány, hogy a búcsút pénzért

árulta; rágalom, hogy ő mostani és elkövetendő bünök bocsánatára pénzért árulta volna a búcsút. Búcsúleveleket árultak, vagyis engedélyeket, mely által mindenki választhatott egy papot, a ki ennek a levélnek előmutatására jogot és felhatalmazást nyert, hogy a levél felmutatóját a gyónásban minden büntől feloldozhatja. Innen származott: „Búcsú a jövendő bünökért" körüli félreértés. Ilyen búcsúleveleket lehetett mások részére is venni. Lehet, hogy maga Tetzel is oly nézetben volt, melyet némely theologusok ma is védelmeznek, hogy az, a ki egy búcsút a tisztuló lelkek javára akar forditani, nem szükséges, hogy a kegyelem állapotában legyen. Különben Tetzel hires tudós volt; Frankfurtban megszerezte a hittudori fokozatot és tiszta katholikus szellemben irt és prédikált. A rendelkezése alatt levő szónokokhoz intézett utasitásában azt irja, hogy csak azon ember részesülhet búcsúban, a ki nincsen halálos bünben, miután a búcsú a büntetéseknek és nem a bünöknek az elengedése: „Mert, a kik búcsút nyernek, azok igazán bünbánók és istenszeretet lakozik szivökben, a kik nem hanyagok és lusták, hanem lelkesülve szolgálnak Istennek és végeznek nagy tetteket az ő tiszteletére. Mert világos, hogy keresztény, istenfélő és jámbor emberek és nem hanyag, kicsapongó egyének nyernek búcsút."

De a mainzi érsek a búcsúról kiadott utasitásában azt irja, hogy a nagy búcsúnak első kegyelme „a bünök teljes elengedése." A püspök azt mondja: remissio omnium peccatorum, de ez a katholikus theologiában annyit jelent, hogy nem a bünök, hanem a bünök büntetésének elengedése, mihelyest búcsúról van szó.

A „peccatum" szónak többféle az értelme. Már szent Ágoston megfelel azoknak, a kik ez alatt egyedül a bünt értik, következőleg: Ezek valószinüleg vagy tudatlanságból, vagy puszta gyalázatvágyból nem akarják tudni, hogy a peccata kifejezés már a Szentirásban különböző értelemben fordul elő. Ugyanazon érsek hangsulyozza is: „Azok, a kiknek pénzök nincs, adományukat bőjtölés és ima által pótolják." Továbbá megparancsolja: „hogy a hivőknek adjuk tudtukra, hogy a Péter-templomra szánt adományaikat sem a megbizottaknak, sem a gyóntatóatyáknak ne adják, hanem vagy önmaguk, vagy megbizható egyének által juttassák rendeltetési helyükre."

Nem, az nem igaz, hogy Luther Tetzel

miatt támadta meg az egyházat. Tetzel prédikácziója csak ürügy volt. Luther ezelőtt már régen kialakitotta magában az *egyedül üdvözitő hitről* szóló tant. A búcsúról szóló tant azért támadta meg, mert ő az egész jócselekedetekről szóló tan ellen küzdött. Azért irt igy Tetzelnek: „ne aggódjék, mivel az ügyet nem ön kezdte el, hanem a gyermeknek egészen más az atyja“ (de Wette-Seidemann, Luther's Briefwechsel 16, 18). Tetzel nemsokára meghalt (1519) az uj tévtan feletti bánatában — Németország sorsát nagyon szivén viselte. Leginkább bántotta az, hogy a róla terjesztett hamis hireket és rágalmakat még a pápa követe is elhitte s úgy látszott, hogy az egész baj okául őt tekintette. (V. ö. Janssen, An meine Kritiker.)

238. Téritgetés.

Kifogás. *A katholikus egyháznak legvisszautasitóbb tulajdonsága a vegyes házasságban élő feleknek a halálos ágyon, a betegségben való téritgetése; misem zavarja meg annyira a felekezeti és a családi békességet. A pogányok között való téritgetés háborut szül, a mint ezt Chinában láttuk.*

Válasz. A ki vegyesvallásu vidéken lakik, annak elég alkalma van tapasztalni, hogy a téritgetést nem annyira a katholikusok, mint a protestánsok üzik. Ezt pedig gyakorolják különösen a katholiczismus ellen terjesztett hazugságok által, minők gyakran a felsőbb hatóságok által elfogadott tankönyvekben is előfordulnak.

Egyátalán jogos eljárás, ha valaki mást az ő vallásának akar megnyerni; különben nem tartaná senki valódi, igaz kereszténységnek s az illető nem követné Krisztus Urunk szavait: „Menjetek és tanitsatok minden népet“ (Mát. 28, 19). Az mindenesetre elitélendő, ha valaki meg nem engedett módon és eszközökkel téritget, például rágalommal. A másvallásuaknak törvényes eszközökkel, tisztességes uton való megtéritése propagandának neveztetik. Csak az követ el rút téritgetést, proselytáskodást, a ki a másvallásuakat meg nem engedett módon igyekszik megtériteni.

A chinai háboru nem terheli a hittéritők lelkiismeretét.

Azok, a kik a kath. egyházat proselytáskodásról vádolják, az itéletet maguktól akarják elháritani, holott a legnagyobb mértékben ők üzik ezt, külö-

nösen az evangeliumi szövetség, a katholikusok téritgetésére alakult társaság, az evangelium terjesztésére alapitott társaság tagjai, a szabadelvü hitetlenek, de különösen a socialdemokraták, a kik különösen Berlinben addig nem nyugosznak, mig az utolsó kath. munkást is el nem hóditják a kath. párttól és a szoczialismus martalékává, rabjává nem teszik. Mindenik igyekszik a saját evangeliumát hirdetni, a kath. egyház is, és pedig ez egyedül hirdeti jogosan, mert ő az igazság tulajdonosa.

239. Titkok.

(L. Hittitkok).

240. Titkos gondolat.

L. Gondolatbeli fentartás (restrictio mentalis).

241. Tisztitótüz.

Kifogás. *A tisztitótüz biblia-ellenes és értelmetlen.*

Válasz. Tudod-e, kedves barátom, mi *a tisztitótüz katholikus tanitás* szerint? Igazán tanácsot kértél-e a bibliától és észtől, hogy megtudd, vajjon összhang-

zásban vannak-e a katholikus tanitással a tisztitótüz felől, vagy pedig elitélik-e ezt? Ha erre igent mondasz, akkor félünk, hogy nagyon is elhamarkodott és felületes voltál.

Katholikus tanitás szerint az ember végső sorsa a földi élet után az örökkévalóságban kétféle: vagy végtelen üdvösség az Isten birodalmában, vagy örök megfoghatatlan boldogtalanság az Istentől való elszakadásban; más szavakkal: ég vagy pokol. Az utóbbiba azok taszittatnak tüstént haláluk után meg nem változtatható módon, a kik sulyos bünnel terhelve, mint Isten ellenségei válnak meg ettől az élettől.

Azokra nézve azonban, kik sulyos büntől tisztán és Isten üdvötadó kegyelmével ékesitve, mint Isten barátai válnak meg az élettől, az egész örökkévalóságon át biztositva van a *menyország*. Ámde azonnal az égbe csak azok juthatnak, Isten közelében helyet csak azok foglalhatnak és üdvösségében csak azok részesülhetnek, a kik egészen tiszták és a legcsekélyebb erkölcsi folttól is mentesek. Isten szentsége és tisztasága sokkal nagyobb, semhogy nála a legkisebb foltnak is helye lehetne. Nos, de oly sok lélek van, a kik nem oly gono-

szok, hogy mint Isten ellenségei az elvetésre rászolgálnának, de mégis apró foltokkal fedve lépnek Isten szine elé: hova jussanak ezek? Ezeknek előbb tökéletesen meg kell tisztulniok, hogy azután az égbe bevonulhassanak. Mig ez végbemegy, addig ezek a tisztulás állapotában, a *megtisztulás helyén* vagy az úgynevezett tisztitótüzben vannak. A szenvedések nemére nézve az egyház nem adott hitbeli döntést, de hogy nagy szenvedések azok, az a testtől elkülönitett lélek természetéből és a szenvedések céljából következik. — Mi van ebben, a mi az észszel ellenkeznél?

És *biblia-ellenes* volna ez? Hogyan? Vajjon nem hiv-e föl a szentirás arra, hogy az elhaltakért imádkozzunk, hogy büneik alól föloldassanak? (Makk. II. 12, 46.) Az ég szentjeiért nem kell immár imádkozni, az elkárhozottakért sem, mert nekik már nem használ; tehát kell egy középső osztálynak lenni — a megtisztulás helyén. És nem beszél-e a Szentirás olyanokról, a kik a végitéletnél ugyan üdvözülni fognak, de „miként tüz által?“ (Kor. I. 3, 15.) Mit jelent ez mást, hacsak nem egy fájdalmas megtisztuláson való átmenetelt, az ideiglenes tisztitótüzet? Tehát

a katholikus tisztitótüz semmiképen sem ellenkezik a bibliával és észszel. A ki a tisztitótüzet tagadja, az nem lehet katholikus keresztény.

242. Tizparancsolat.

Kifogás. *A tizparancsolat erkölcsiségünk alapköve marad, de nem kell ennek jezsuita értelmezését elfogadni.*

Válasz. Igaz. De a katholikus értelmezését el kell fogadni. Ha pedig a „jezsuitá“-t egyjelentőségünek tartod a „katholikus“-sal, akkor szavad járása szerint a jezsuita értelmezést kell elfogadnod.

Az első parancsnál pl. el kell ismerned, hogy a vegyes házasságok — mivel a hitre nézve veszedelmesek — nincsenek megengedve, hogy engedélyt kell szerezni és hogy ezt az engedély nem szivesen és csak fontos okokból adják meg és csakis akkor, ha minden föltétel, első sorban a gyermekek katholikus hitben való nevelése, biztositást nyer. Az ötödik parancsnál el kell ismerni, hogy a párbajt tiltja az Isten, hogy még a diákok bajnoki mérkőzései (menzurák) és párbajok is a kiközösitést

vonják maguk után, mert a menzura is veszélyes fegyverekkel való páros viaskodás. A hatodik parancsnál el kell fogadnod, hogy a keresztény házasság fölbonthatatlan és hogy a férjnek testi vétkezése egy másik nőszemélylyel — valameddig az első feleség él — minden körülmények között sulyosan minősülő házasságtörést képez stb.

A katholikus egyház — és nem a jezsuiták — azt a megbizást nyerte Krisztustól, hogy az egész világot tanitsa és megtéritse. Egyedül neki van joga a tizparancsolatot magyarázni. Magyarázata előtt teljesen meg kell hódolnod. Ha ezt teszed, katholikus vagy; oly jezsuitákra, kik mást tanitanak, mint a katholikus egyház, nem kell adnod.

243. Történelmi hazugságok.

Kifogás. *Minden ember a maga szempontjából szemléli a világot; ha a történelem tényeit a maga nézete szerint itéli meg, akkor csak nem lehet „történelmi hazugságok“-ról beszélni. Ez a mondás sulyos szemrehányás a történettudósok ellen.*

Válasz. A *„történelmi hazugság“* szólás csak a világosan fölismert történeti tények szándékos meghamisitására nyerhet alkalmazást.

Ha valaki azt állitja: „Krisztus hitrege és nem történeti személy,“ akkor az történeti hazugság. Johanna pápanő „históriája“ és az az állitás: A jezsuiták a fejedelem-gyilkosságot tanitják, történelmi hazugság. Mindenki igazat ad annak, hogy évszázadok folyamán a történelmi hazugságok valóságos hegye tornyosodott össze. A ki ezeket leleplezi, az köszönetünkre érdemes.

Mi, katholikusok nem félünk a történeti igazságtól — akkor sem, ha az kényelmetlen, mert mi szeretjük az igazságot és tudjuk, hogy a történeti igazságok a katholikus vallást sohasem dönthetik meg. Örülünk, ha egy történetiró bebizonyitja, hogy egy eddig igaznak tartott történelmi tény nem való. Fájhat ugyan nekünk egyes már megkedvelt történeti felfogások elejtése — ám az igazság mindenek fölött! Magától értetődik, hogy az uj állitásra nézve döntő bizonyitékokat kell kivánnunk.

Másképp áll a dolog arra az *állás-*

pontra nézve, melyről a történeti tényeket tekintjük.

Nem mindenkit illet meg az a jog, hogy a történelmet a maga álláspontjáról itélje meg. Az anarchista a franczia forradalmat, vagy Erzsébet királyné meggyilkolását másképen itéli meg, mint egy keresztény. Csak az igaz álláspont elfoglalójának van meg az a joga, hogy erről az álláspontról a történelmi tényeket elbirálja. Az egyetlen helyes álláspont pedig a keresztény álláspont, a mint azt Krisztus tanitotta.

A történelmi igazságot napfényre kell hozni, mi nem vagyunk a sötétség emberei, mi a világosságot szeretjük; de az igazságokat nem az atheizmus vagy materializmus *hamis világitásában* kell megmutatni, hanem az egyetlen helyes, keresztény világnézet fényében.

244. Tudomány.

Kifogás. *A ki a csalhatatlanság és egyedül üdvözitő egyház tanának dicsőségét akarja, az a tudománynyal és szabad kutatással nem dicsekedhetik. (Paulsen, Philo-*

sophia militans, 3. Katholicismus und Wissenschaft. 96. l.)

Válasz. Ezzel Paulsen tanár a kath. tudomány felett pálczát tört. De igaztalanul. **A tudomány czélja az igazság.** Az igazság két forrásból fakad: az észből és hitből. A mit az ész igaznak ismer, az a hittel nem ellenkezhetik, és a mit a hit tanit, azt az ész nem bizonyithatja be hamisnak. Mert az ész és a hit Istentől, az örök igazságtól származik. — Azért az igazság az igazsággal nem ellenkezhetik.

Paulsen tanár, igaz, más véleményben van, de téved. Nézete ebben a mondatban összpontosul: „A hol itélni nem szabad, ott a tudománynak nincs helye.“ Ez egyáltalán nem állja meg a helyet. A tudomány az igazság megismerése. Mihelyest valamely igazságot teljesen megismertem, ott a birálatnak, itéletnek nincs helye. A Krisztus által velünk közölt tanok megdönthetetlen igazságok, mivel Krisztus jogosan mondja magáról: „Én vagyok az igazság.“ Ő az Isten fia. Ezt csodáival bizonyitotta be, melyeknek történelmi igazsága minden kétséget kizár. Ezeket az igazságokat birálni nem szabad, mint ezt

Paulsen akarja, még pedig ép úgy nem szabad, mint az egyszeregyet vagy a saját létéről való meggyőződést.

A kutató előtt határt von az igazság. A kutató a bölcseletben, geologiában, vagy a régészettanban nem jöhet oly eredményre, a mely az Istentől kinyilatkoztatott bármely igazsággal homlokegyenest ellenkezik. Mert az igazság az igazsággal nem ellenkezhetik. A bölcsész nem jöhet arra az eredményre, hogy a szentháromság titka lehetetlen, vagy hogy a világnak teremtőre nincs szüksége. A természetkutató nem kutathatja azt ki, hogy az ember állattól származik, ezt tennie nem szabad, mert e téren már nincs szabad kutatás. Mert az Istentől kinyilatkoztatott igazság, hogy az embernek halhatatlan lelke és szabad akarata van; hitigazság, hogy a világot Isten teremtette és hogy ő három személyü egy Isten.

Az igazság ellen nincs szabad kutatás. A tudomány az igazságnak megismerésében és megokolásában áll. Miután mi katholikusok a hit dolgaiban egy csalhatatlan tekintélyt ismerünk, ennélfogva a katholikus egyház megismert igazságaiban el kell ismernünk az igazságot és a szabad kutatásról le kell mondanunk. Ez bennünket sem nem kisebbit, sem szabadságunktól meg nem foszt; mert nekünk Paulsennek sem birálata, sem szabad kutatása eszményképünket nem képezi, hanem az igazság. A protestáns, vagy hitetlen egyén ép úgy köteles az igazságot követni, mint mi.

245. Tulajdon.

Kifogás. *A tulajdon lopás. (Proudhon.)*

Válasz. E szerint az erőteljes kijelentés szerint tehát az egész világ csupa tolvaj-népség és csaknem az egész világ fegyházba való! Szerencsét kivánunk ehhez a fölfedezéshez!

Honnan lopták hát a tulajdonosok tulajdonukat? Valakinek csak kellett lennie, ki azt korábban birta; külömben lopás nem forog fenn. A korábbi gazda nem lehetett egy ember egymagában, sem több ember különvéve; mert hisz akkor magántulajdon lett volna már a lopás *előtt.* Tehát az emberiségnek kell lennie, mint *összességnek.* Ámde ez nem lehetséges, hacsak föl nem teszszük, hogy az Uristen a teremtéskor az emberek összességét, mint ilyent minden javak tulajdonosává tette.

Ennélfogva az egyetlen lehetőség csak az marad, hogy Uristen eleitől fogva odaadta az egész emberiségnek, mint ilyennek a földet és annak javait azzal a parancscsal, hogy hagyjanak mindent szépen osztatlanul. Hogy ez a valóságnak és igazságnak meg nem felel, az nyilvánvaló: mivel *maga Isten lép föl* teljes tekintélyével a tulajdonnak, még pedig *a magántulajdonnak fönntartása* mellett. Nehéz bün és büntetés terhével tiltja még a szivnek kivánkozását is idegen jószág után, annál is inkább annak eltulajdonitását: erről bizonykodik a tizparancsolatnak 7. és 10. parancsa. Ezzel Isten maga jelenti ki: Nem a tulajdon lopás, hanem a tulajdon megsértése lopás. — Ha azonban ezzel a szólással csak azt akarják kifejezni, hogy a jogellenesen visszatartott bér lopás, akkor a dolog épenséggel megengedhető, de a kifejezés határozottan elvetendő. Hogy mikor igazságos vagy igazságtalan egy jutalom, az az egyes esetekben nehezen határozható meg. (V. ö. „Marx érték-elmélete.“)

246. Tulvilág.

Kifogás. *A tulvilágról való tanitás a katholikus egyháznak egyik alapvető tana.*

De a tulvilágról szóló legfontosabb kérdésekben a katholikusok összekülömböztek. Némelyek azt tanitják, hogy a tolvaj, a házasságtörő, a gyilkos, a paráználkodó, az iszákos pokolba jut; mások azt tanitják, hogy csak Isten gyülölőit bünteti a pokollal. Némelyek azt mondják, a pokol örök, mások azt mondják: nem, minden elkárhozott lélek, még az ördögök is megváltatnak majdan. Némelyek azt mondják, hogy az ember halála elött választ a mennyország és pokol között; mások viszont, hogy még a halál után is lehetséges a választás. Azon egyház, mely még ezen, a biblia által oly világosan eldöntött kérdésekben is ingadozik, nem biblikus és e szerint nem is keresztény.

Válasz. Tényleg, ezen kérdéseket a Szentirás megoldotta és oly egyház, mely e kérdések tekintetében még ingadozik, nem volna Krisztus igaz egyháza. De édes barátom, fölöttébb tévedsz, ha úgy véled, hogy a katholikus egyház e pontokban ingadozik.

1. A katholikus egyház tanitása ez: „Az isteni törvény (Kor. I. 6, 9, 10) ér-

telmében a hit nemcsak a hitetlenség által megy veszendőbe, hanem *minden halálos* vétek által veszendőbe megy nem ugyan a hit, hanem a megigazulásnak elnyert kegyelme; mely törvény Isten országából nemcsak a hitetleneket zárja ki, hanem a hivőket is, ha bujálkodók, házasságtörők, tolvajok, kapzsiak, iszákosak, rablók és mindenkit mást, a ki halálos bünt követ el.“ (Tridenti zsinat 6. ülése, 15. fejezet.) Szent Pál szavai igy hangzanak: „Nem tudjátok-e, hogy a hamisak nem fogják birni Isten országát? Ne csaljátok megmagatokat. Sem a paráznák, sem a bálványimádók, sem a házasságtörők, sem a puhák, sem a férfiakkal közösülők, sem a tolvajok, sem a fösvények, sem a részegesek, sem az átkozódók, sem a ragadozók nem fogják birni az Isten országát.“ (Kor. I. 6, 9—10.)

Honnét erednek ezek? Ha bünbánat nélkül halnak meg, halálos bünben, a kegyelemvesztés állapotában halnak és azután bünök miatt kirekesztetnek az égből és örök pokolra itéltetnek. Igy tanitja ezt világszerte minden katholikus katekizmus.

2. A katholikus egyház azt oktatja, hogy a pokol örökkévaló úgy az embe-

rekre, mint az ördögökre nézve. *A negyedik laterání zsinat* meghatározta: „Minden ember az életében viselt testtel fog föltámadni, hogy cselekedeteihez képest, lettek légyen azok jók vagy rosszak, — — elvegye az egyik *az ördöggel az örök büntetést*, a másik Krisztussal az örök dicsőséget.“ Valaminthogy a Megváltó maga megjövendölte.

3. A Szentirásban sehol sincs szó a halál után való megtérésről, nincs egyházatya, ki erről valamit tudna; katholikusok egyházszerte azt prédikálják és az a hit uralkodik, hogy *a bünös holta után nem térhet meg többé.*

XII. Benedek pápa apostoli megbizatásánál fogva, mint az egyház tanitója ezt a kijelentést teszi 1336-ki „*Benedictus Deus*“ konstitucziójában: „Meghatározzuk, hogy Isten általános rendelkezése szerint azok lelkei, a kik személyes halálos bünben halnak el, haláluk után csakhamar a pokolba jutnak, a hol pokoli büntetésekkel sujtatnak.“

Katholikus hitvallás tehát, hogy a halál dönti el az ember sorsát az örökkévalóságban. E szerint a katholikus egyház sem bibliaellenes, sem keresztényteIen. A tulvilágot illető ezen legfontosabb kér-

désekben a katholikus egyház szószerint azt tanitja, a mit Krisztus tanított. A ki ezen három pontban máskép gondolkodik, mint az egész katholikus egyház, az elszakad a katholikus vallástól.

247. Türelem.

Kifogás. *A polgárnak legelső, főkötelessége vallási dolgokban a türelem; a következetes római katholikus társadalomnak türelmetlennek kell lennie.*

Válasz. Krisztus Urunk első kötelességünkké nem a türelmet, hanem a felebaráti szeretetet rendelte. Egy farizeus a következő kérdést intézte az Üdvözitőhöz: „Mester, melyik a főparancs a törvényben?“ Jézus pedig felelt: „Szeressed a te Uradat, Istenedet teljes szivedből, teljes lelkedből és teljes elmédből,“ ez az első és főparancs. A másik ehhez hasonló: „Szeressed felebarátodat, mint önönmagadat.“ E két parancstól függ a törvény és a próféták. (Máté, 22, 37—40.)

Igazságosság és a szeretet erénye az, melyet felebarátaink iránt gyakorolnunk kell. — A katholikus egyház szereti tévelygő felebarátjait is, nemcsak

türi őket, hanem szereti is, vagyis jótetett gyakorol irányukban. Ez több, mint a türelem. „Türelem,“ ez az igazi liberalismus jelszava, a ki embertársát megtüri maga mellett, de irgalmas szeretettel nincs irányában. A hol a felebarát iránt igazi irgalmas szeretet mutatkozik, ott még van némi keresztény érzület.

Nagyon nevetséges dolog, midőn valamely tizenhárompróbás hitetlen liberális a katholikus egyházat gyalázza, mivel a türelem nemes erényét nem gyakorolja! Ugyan 1903 év alatt tett-e valaki többet az emberiség javára, mint a katholikus egyház? Az egyház barátja és ellensége — például még Hübler, berlini egyetemi tanár is — egyetértenek abban, hogy az ó-kori barbárságot csakis az egyház győzte le és a középkori barbárságot az egyház tartotta távol tőlünk, de nem türelem, hanem tevékeny szeretet által.

De minél többet beszélnek ezek a liberálisok vagy szoczialisták a katholikus egyház türelmetlenségéről; a felebaráti szeretetről annál inkább hallgatnak. Mennyire örülnek, hogy Franczia-, Spanyolországban és Portugalliában a szerzetes-rendeket üldözik! Szabadság! harczjelszavuk. Igen! Szabadság maguk

és hitetlenségök — de nem a katholikus egyház és szerzetesrendei számára! Hizelgők! Kétszinüek! Ha egyszer az egyház teljes szabadságot élvez, akkor a nemes versenyben meg fogjuk látni, hogy ki becsüli többre embertársát s ki tesz vele több jót, azok-e, a kik folyton nyelvükön hordják a türelmet, vagy azok, a kik a szeretetet mint Krisztus legfőbb parancsát gyakorolják felebarátjaik iránt!

Nem, mi nem vagyunk türelmetlenek sem tévedő, sem hitetlen embertársaink iránt. De igen, türelmetlenek vagyunk a tévely iránt, melyet helyeselnünk nem lehet. A mi fekete, azt nem mondhatom fehérnek, a mi hamis, azt nem mondhatom igaznak. A tévelynek nem tulajdonithatok olyan jogot, mint az igazságnak. Midőn a katholikus egyház igyekszik a tévelyt legyőzni és az igazságot győzelemre segiteni, csak azt teszi, a mit Krisztus cselekedett, a mit minden tudósnak cselekednie kell, és a mit minden észszerüen gondolkodó ember tartozik jogosnak elismerni.

A hitágazati türelem magában véve ellenmondást képez; vajjon az egyház, a mely magát az igazság hirdetőjének tartja, miként mondhatja: Ha te a szentháromságban, Krisztus istenségében, a gyónás

szükségességében hiszesz, jól van; ha nem hiszesz, úgyis jól van; mert én türelmes vagyok.

A hitágazati türelem mellett van még a polgári és állampolgári türelem, a mint az a különböző politikai pártok között létezik, melyek közül mindenik a magáét tartja helyesnek, a többit tévesnek tekinti.

248. Türelmetlenség.

Kifogás. *A katholicizmus türelmetlensége állandó veszély a vallási békére nézve.*

Válasz. A szabadkőmüvesek, az evangelikus szövetség és a kath. egyház más ellenségeinek türelmetlensége valójában sokkal inkább állandó veszély a kath. vallásra nézve, nem pedig a katholikusok vélt türelmetlensége.

Angliában VIII. Henrik király és Erzsébet királyné alatt sok ezer katholikust lemészároltak, kínoztak, megcsonkitottak, tömlöczre vetettek és megfosztottak javaiktól, mivel nem akartak régi kath. hitüktől elszakadni és a király, illetve királyné uj evangeliumához megtérni. Hasonlókép bántak el a katholikusokkal Svédországban, Norvégiában, Dániában és a Németalföldön.

Francziaországban 1789-ben a liberálisok és jakobinusok támasztották a forradalmat, a mely sok ezer ártatlan katholikust és főkép sok papot szolgáltatott ki a guillotinenek vagy számüzetésnek. *Németországban* az 1872. évben türelmetlenségből üzték ki a jezsuitákat és a velök rokon rendeket, majd a többi szerzeteseket. Püspököket és papokat zártak be, noha mi roszszal sem lehetett őket vádolni. Ujabban több országban, mint Francziaországban, Svájczban, Spanyolországban és Portugálban uj kulturharcz kezdődik — egyszerüen türelmetlenségből! Magyarországban lapok és röpiratok utján mindenféle rágalmakkal izgatnak a katholikus egyház ellen. Ez türelmetlenség és állandó veszedelem a vallási békére nézve.

A vallási béke leggyorsabb földulása a *reformáczió* által történt a 16. században. Föllépése óta vallásháboru vallásháborut ért. A leggonoszabb a harminczéves háboru volt. Luther maga beismeri: „Azt vélem, úgy kell lennie, hogy azok, kik evangelikusokká lőnek, rosszabbak az evangelium után (már t. i. a Luther evangeliuma után), mint a milyenek voltak azelőtt, az evangelium előtt. Sajnosan tapasztaljuk nap-nap után, hogy az emberek most, az evangelium alatt nagyobb és keményebb gyülöletet és irigységet tanusitanak, kapzsiság, czivakodás, perpatvar által rosszabbak, mint azelőtt a pápaság alatt.“ (Luther, Hauspostille, Ausgabe von Walch. XIII. 2193, 2195. l.)

249. Ultramontanismus.

Kifogás. *Az ultramontanismus ellen minden hatalmi eszközzel küzdeni kell.*

Válasz. Azok között, a kik az ultramontanismus ellen harczolnak, még nem találkozott olyan, a ki megmondta volna, hogy mit ért e szó alatt. Ha közelebbről vizsgáljuk az ügyet, kitünik, hogy az ultramontánok elleni gyülölet nem egyéb, mint mindazon katholikusok elleni gyülölet, a kik a modern liberalismusnak nem hódolnak. A németországi czentrumpártnak kath. része a politikai életben a kath. egyház elveit képviseli, azért nevezik ultramontán pártnak. A katholikusok nem engedik magukat korlátoltatni lelkiismereti szabadságukban, ők az egyház, a katholikus tanitás, a kath. szerzetesrendek, a kath. papság, a pápa szabadságáért harczolnak, ezért gunyolják, szidják őket mint

ultramontanokat. Ha ez ultramontanismus, úgy szivesen hozzászegődünk.

250. Üdvösség.

Kifogás. *Nagyon unalmas lehet, örökké Istent nézni, örökké ugyanazokkal a személyekkel érintkezni; miképen teheti ez az embert teljesen boldoggá?*

Válasz. Ugyanigy mondhatná a *vak* ember: Nagyon unalmas lehet a föld külömböző tájain, mint például az Alpesek közt és a tropikus országokban utazni. Hiszen egyre ugyanazokat a szineket látják: zöldet, kéket, pirosat.

Ugyanigy mondhatná a *süket:* Nagyon unalmas lehet, órahosszat ugyanazt a zenét hallgatni! Hiszen egyre ugyanazon a hegedükön játszanak, ugyanazt a harsonát fujják. — Minekünk e földön époly kevés fogalmunk van Isten boldogitó látásáról, mint a vaknak a fényről, a süketnek a zenéről.

Isten mindenható, ezért örök üdvösséget juttathat majd nekünk. Ő maga végtelenül boldog, e boldogságból részesiteni akar bennünket.

251. Ünnepnapok.

Kifogás. *A ki vasárnap vagy ünnepnap enni akar, az vasárnap is dolgozzék, „a ki nem dolgozik, ne is egyék!“*

Válasz. Hát a szegény munkás nem görnyed-e eleget az igában, hogy időről időre egy pihenőnapban legyen része? Mi azt hiszszük, *az egyház köszönetet érdemel* azért, hogy a vasár- és ünnepnapok megszentelése mellett kitart. Ezzel a munkás szelleme a por fölé emelkedik megint és teste fölüdül, megerősödik. Oly emberek, kik vasár- és ünnepnap sem szánnak nyugalmat a munkásnak, a munkásban a szakadatlanul dolgozó, nekik hasznot hozó gépet szeretik látni.

A munkanapokból marad annyi, hogy a munkás ezeken eleget szerezzen ahhoz, hogy évhosszat, a nyugalom napjain is magát és családját eltarthassa.

Avagy talán az *evés* annyira össze van kötve a munkával, hogy a kinek, mihelyt abbanhagyja a munkát, abban kell hagynia az evést is? Akkor azt hiszszük, sok embernek egyáltalán nem is volna módjában enni, különösen azoknak nem, kiknél az evés a fődolog. És sok

vidám társaságba járó meg szinházlátogató egyén évről-évre vacsora hiján maradna.

„*Hat napig dolgozzál* . . . de a hetedik az Úrnak szombatja“ (Mózes 2. könyve, 20, 9, 10), igy szól a Mindenható parancsa és nincs hatalom a világon, mely ezt megingassa. Isten akarta, hogy a hat munkanap munkabére hét napra adjon tartást. Mikor Isten elrendelte, hogy szenteljed meg szombat napját, szem előtt tartotta az embereknek testi javát is. A franczia forradalom hősei a kereszténység iránt való gyülöletből eltörölték a vasárnapo tés behozták a tizedik napot (a dekadét), mint nyugalom napját. Ám a franczia ökrök ismét kikényszeritették a vasárnapi pihenést; még a barom sem birta elviselni a hosszu munkaidőt.

252. Vagyonközösség.

Kifogás. *Az első keresztények közösséget tartottak fönn és a jezsuiták is bevezették ezt Paraguay országban birt gyarmataikba. Miért volna hát bün, ha a szoczialisták a vagyonközösségért küzdenek?*

Válasz. Azt mondja a példabeszéd: „Ha ketten ugyanazt teszik, az mégsem

ugyanaz.“ Ez a tétel is itt beválik. Nincs bün abban, ha az emberek egy nagyobb csoportja megegyezik, összeadja vagyonát és közösen akar abból élni. Nem akarjuk vizsgálni, meddig tarthat ez és mily föltételek mellett lehetséges. De az már bün, *ha valakit arra akarnak kényszeriteni*, hogy adja oda vagyonát és oszsza meg a kevésbbé tehetőssel. — Az alamizsna-osztogatás nem bün, de ha valakitől akarata ellenére elveszik a sajátját, hogy alamizsnára forditsák, az lopás büncselekménye.

Az első keresztények birtok-közössége Jeruzsálemben *igen szerény viszonyokra* volt számitva, ép ezért sem tágabb körökre ki nem terjedt, sem nem tartott hosszu időig, de a katholikus szerzetek szük körében mai napig megmaradt. A paraguayi kommunizmus sem volt szocziáldemokrata és tökéletes; az ottani viszonyok továbbfejlődésével ez sem maradhatott volna érvényben.

Ha egyébként a szocziáldemokraták hiveiket megint jó keresztényekké akarják tenni, még pedig olyan buzgó keresztényekké, mint az apostolok első tanitványai voltak, és ha azután kis körökbe akarnak tömörülni olyképen, hogy mindenki önkényt lemond magánvagyonáról,

hogy keresményét kiki önzetlenül a közös pénztárba viszi és mindenki a közös birtokból él: akkor mi ezen dicséretes változás fölött csak szivünkből örülnénk.

253. Vak engedelmesség.

(L. Engedelmesség.)

254. Vakhit.

Kifogás. *A vakhit seholsem nagyobb, mint a müveletlen katholikusoknál.*

Válasz. Ez oly *arczátlan* szólam, hogy a müvelt embernek utálattal kell tőle elfordulnia.

A *vakhit* föltétlen türelmetlenséget jelent minden máskép gondolkodóval szemben. A katholikusoknak Krisztus kötelességükké tette, hogy úgy szeressenek minden embert, mint önmagukat és bátran állithatjuk, hogy *a katholikus egyházat felebaráti szeretet dolgában egy felekezet sem mulja felül.* A mohamedánságot joggal lehet vakbuzgósággal vádolni, de a keresztény vallásokat nem, sem pedig a müveletlen katholikusokat. Vakhitről itt szó sem lehet, azt csak valami katholikusfalónak izzó fantáziája koholta ki.

255. Vallás.

Kifogás. *„A vallás magánügy.“ Az állami életnek, iskolának, törvénykezésnek, katonaságnak stb. ahhoz semmi köze.*

Válasz. Ilyen felfogás mellett a közélet a talajt kirántaná saját lába alól. Mert a vallás nélkül nincsen a teremtő Istenbe helyezett hit, e nélkül a hit nélkül pedig hiányzik az egész erkölcsi és jogi rendnek alapja.

A világon mindennek hivatása, hogy Istennek szolgáljon és az ő tiszteletét előmozditsa, még az államnak is; ezért az államnak keresztény állásponton kell állnia és keresztény erkölcsi elvek szerint cselekednie; eljárásában keresztény igazság vezesse, a keresztény erkölcsöt oltalmazza és mozditsa elő, a keresztények számára keresztény iskolákat alapitson. Gondoskodnia kell, hogy az igazságszolgáltatásnál keresztény erkölcstani elvek szerint itéljenek, valamint a katonaság is úgy háboru, mint béke idején ebben a szellemben neveltessék.

Az egyes ember is tartozik úgy a nyilvános, mint köznapi életben keresztény életet élni. A tudományban, müvészetben,

kereskedésben és egyéb ügyekben képviselje a gyakorlati kereszténységet; a keresztényellenes irányt előmozditani nem szabad, mivel a kereszténység az igaz vallás és ez az egyedüli helyes mód, a melyen Istent imádni szabad.

A ki a vallást a közéletből, az államéletből és iskolából eltávolitja, az a gyakorlati istentagadásnak (atheismus) hódol. Miután a szoczialismus gyakorlati atheismus, e szerint nagyon inyére van: „A vallás magánügy“ hangzatos szólam. Ez annyit jelent: Az állam legyen vallástalan, istentagadó. A vallás a szoczialismus tana szerint uralkodjék az iskolák felett; ha az iskola vallástalan — a vallás nem iskola, hanem magánügy — úgy a nép is rövid idő alatt vallástalanná lesz: és ez a szoczialismusnak valódi czélja.

256. Vallási közöny.

Kifogás. *Egyre megy, micsoda vallást követ az ember, csak becsületes legyen.*

Válasz. Vajjon bir-e még egyáltalán értékkel előtted, hogy vallásod van? Ha nem, akkor istentagadó vagy. De, ha igen, akkor ajkadon az a mondás: mind-

egy, micsoda vallást követ az ember, ugyancsak furcsa.

A valódi pénznek is, a hamis pénznek is pénz a neve: ugyan mindegy-e neked, hogy *valódi vagy hamis pénzt* adnak-e kezedbe?

Sokkalta fontosabb még az a kérdés, hogy *minő vallást* követünk. A vallástól függ az ember örök java és szerencsétlensége; de csak az egyetlen igaz vallás segit az örök boldogsághoz.

Tehát *nem elég*, hogy *csak becsületes* legyen az ember? Ó, ezzel a becsületességgel az igaz valláshoz való őszinte ragaszkodás nélkül nem sokat mondasz.

A becsületességhez tartozik legelső sorban *az Isten iránt való kötelességek teljesitése.* Ezek azonban az igaz vallás nélkül nincsenek teljesitve és nem is lehet őket teljesiteni. A ki tehát ezekkel szemben közönyös, az nem becsületes az Isten irányában. Isten azt kivánja mindenekelőtt, hogy higyj benne és higyj mindabban, a mit nekünk embereknek kinyilatkoztatott; Isten azt kivánja, hogy vesd magadat alá mindazoknak, kiket felsőség gyanánt rendelt — mindez csupán az igaz hitben történik. Ha Istentől megtagadod azt, a mit megszeghetetlen jogául követel és kell

követelnie, akkor nem vagy becsületesebb Isten irányában, mint hitelezője irányában az az adós, a ki a vett kölcsönt megfizetni vonakodik.

A hol hiányzik a becsületesség Istennel szemben, ott az embertársak iránt való becsületességnek mi alapja sincsen. Közönyösnek lenni a vallás iránt annyit jelent, mint közönyösnek lenni az igazság iránt, a mi ellenkezik az emberi méltósággal.

257. Vallásos rendek.

Kifogás. *A vallásos rendek minden országban a pápa hadseregei. „Az államnak egyáltalán nem szabad elismernie a kolostori szervezet ünnepélyes fogadalmait.“ (Tschackert, 500. l.)*

Válasz. *A protestáns hitszónokok és diakonisták* a protestantizmus hadseregei minden országban; tehát teljes joggal következtethetnénk oda: az államnak nem szabad őket türnie. A mi azonban a rendi fogadalmakat, a vallásos rendek alapvető feltételét illeti, külömbség teendő az „elismerés“ és „türés“ között. Ha az állam nem akarja őket elismerni, akkor legalább nem szabad őket eltiltani; ez durva betörés

volna a lelkiismereti szabadság területére, olyformán, mintha az állam az imádkozást akarná eltiltani, vagy éppen számüzetés terhével büntetni.

258. Vatikáni zsinat.

Kifogás. *A csalatkozhatatlanság ellenzöit a vatikáni zsinaton erőszakkal mellőzték.*

Válasz. Ez egyike annak a számos, kóholt rágalomnak, melynek czélja a zsinat elleni gyülöletet terjeszteni.

A hires vatikáni zsinatot IX. Pius pápa 1869 deczember 8-án ünnepélyesen megnyitotta. E napon 719 zsinati atya (biborosok, püspökök, apátok) volt jelen; a zsinat alatt még mintegy ötvennel szaporodtak. Ez igazán világzsinat, az egész föld kerekségéről összegyülekezett egyházfejedelmek gyülése volt! Az első ünnepélyes gyülés 1870 április 24-én volt. Ezen az ülésen hirdették ki a teremtő Istenről, a kinyilatkoztatásról és a hitről szóló tant. Elitélte az istentagadást, mindistenitést és a rationalismust. IX. Pius ezt a kérdést intézte az atyákhoz: „Főtisztelendő Atyák! Járuljatok szavatokkal azokhoz a dekretumokhoz és kánonokhoz, melyek ebben a

konstituczióban foglaltatnak.“ Az összes jelenvolt atya egyhangulag „*placet*“-tel, igennel szavazott. Hol van itt az erőszak?

Az erőszakoskodás a második dekretumnál fordult elő, mondják; ez sem áll. A zsinati atyák többsége kivánta, hogy a pápa csalhatatlanságáról szóló dekretumot azonnal tárgyalják. Csekély töredék ellenezte. A pápa a többséghez csatlakozott. Ugyan ki nevezheti ezt erőszakoskodásnak. Május 13-ától junius 3-áig tartott a tárgyalás. Junius 3-án a többség szavazata által berekesztetett az általános tárgyalás. Erőszakoskodás ez? Igy történik minden parlamentben? Junius 17-én 56 atya egy iratot nyujtott át a szentatyának, melyben bejelentették, hogy a nyilvános ülésekről elmaradnak, mivel nem szavazhattak igennel lelkiismeretök szerint a szentatyát oly közel érdeklő dologban, de nyiltan és ő előtte nem szeretnének nem-mel szavazni. Ezeknek a püspököknek nagy része ellene volt, mert időszerütlennek tartotta; nem tartották helyesnek, hogy az oly nagy szellemi izgatottság közepett a pápa csalhatatlansága kihirdettessék. Nagy egyházi szakadástól és az államok részéről alkalmazandó óvrendszabályok alkalmazásától féltek.

Julius 18-án végre kihirdették a pápa csalhatatlanságáról szóló hitágazatot. A jelenlevő atyák közül 533 placet-tel, igennel és 2 non placet-tel, nemmel. Ez a kettő azonban a szavazás és a hitágazat kihirdetése után a többihez csatlakozott. Ezután az elutazott és a meg nem jelent püspökök is alávetették magukat a vatikáni zsinat határozatának. Egyetlen egy sem akadt, a ki a zsinat határozata előtt meg nem hajolt.

Hol van itt az erőszakoskodás?

Az utolsó (86.) ülésen, melyet julius 18-ika előtt tartottak, az atyák tiltakoztak azon állitás ellen, mintha a zsinaton szabadságukban korlátoztattak volna. Ugyanezt tették nemsokára a Fuldában összegyült porosz püspökök. Spalding baltimore-i érsek pedig kijelentette, hogy a zsinaton még sohasem volt oly nagy szabadság, a vitatkozás oly illemes, mint a vatikáni zsinaton. Manning érsek, a későbbi biboros igy szól: „Ifjukorom óta különféle nyilvános, de kivált oly gyüléseknek voltam tanuja, melyek arról nevezetesek, hogy méltóságra és komolyságra a többieket fölülmulják; azért kötelességemnek tartom kijelenteni, hogy én még sehol sem tapasztaltam oly nyugodtságot, tisz-

teletet, udvariasságot, kölcsönös udvariasságot és ellenőrzést, mint a vatikáni zsinatnak 89. ülésén. A kilencz hónap alatt, a meddig a zsinat tartott, a biboros elnök 12- vagy 14-szer volt kénytelen a szónokokot a rendre figyelmeztetni. Az a tisztelet és hódolat, melylyel kötelességét teljesíté, páratlan. Néha-néha halk nemtetszés nyilatkozatokat lehetett hallani. Itt-ott hangos megjegyzések is fordultak elő. Erősebb nemtetszés nyilvánitások, türelmetlenség csak párszor történt. Azokat az erőszakoskodásokat, kihágásokat, fenyegetéseket, árulkodásokat, sőt személyes ellenségeskedéseket, melyekkel némely hirlapok a világot tele kürtölték és ámitották, hogy a zsinatot gyülöletes és szégyenletes alakban mutassák be, hitvány rágalomnak kell bélyegeznem.“ (V. ö. Schneemann, Handausgabe der Dekrete des vatik. Concils.)

259. Vegyes házasság.

Kifogás. *„A vegyes házasságtól szorgosan óvakodni kell, mert e mellett a hitben, imádkozásban és Istentiszteletben való egységnek helye nem lehet.“*

Válasz. Hála Istennek, hogy egy pontban valahára megegyezünk! Épp ez okból óv egyre a kath. egyház a sajnálatos vegyes házasságoktól és csak vonakodva, fontos okokból és erős óvatossági intézkedések mellett adja meg ezekhez engedélyét.

A házasságnak a *legbensőbb életközösségnek* kell lennie. De mily laza ez a közösség a vegyes házasságnál. A házastársakat csak a természetes vonzalom tartja össze; az ember legbelsőbb életében azonban, az igazság és vallás életében kölcsönösen eltávolódnak egymástól, vagy tulajdonképen lemondanak a belső, szellemi, vallásos életről.

A legmagasabb szellemi életet az ember Istennel való érintkezésében, a hitben, a vallásban éli. Ha itt a házasfeleknél nem mint *egy* lélekből történik az Istenhez való fölemelkedés, akkor könnyen az lesz az eredmény, hogy az egyáltalán nem történik meg; a sziv lassankint kihül, vallástalan, hitetlen lesz. Ha pedig idáig nem jut, akkor mindegyik a maga vallásához ragaszkodik és hányszor esik itt alkalom a békétlenségre, meg a legszentebb érzelmek megbántására! A *protestáns* férj azt hiszi katholikus nejéről, hogy bálvány-

imádást üz, valahányszor Krisztust az Oltáriszentségben imádja, pedig épen az, a mit bálványozásnak nevez, nejére nézve a legszentebb és legmagasztosabb a földön. De ha majd a gyermekek nevelése kerül kérdésbe, minő viszály és elkeseredés kerekedik akkor! A protestáns fél engedhet ugyan a katholikusnak a nélkül, hogy elveihez vagy vallási nézeteihez hütlennek kellene lennie; mivel felekezetét nem tartja és nem tarthatja egyedül jogosultnak, hiszen a szabad kutatás elvéhez tartozónak vallja magát! A *katholikus* házastárs azonban nem engedhet a nélkül, hogy el ne pártoljon hitétől, melyet az egyedül jogosultnak, egyedül igaznak és egyedül üdvötadónak tart és kell tartania. Miután a katholikus gyermeknevelés megigértetett, a nemkatholikus fél hitszegése folytán hányszor esik gyógyithatatlan szakadás az egész házaséleten és hányszor temetik el a megcsalt nő életének egész boldogságát! — Tehát a vegyes házasságok ellen mi is óvó intelmet emelünk.

260. Véletlen.

Kifogás. *A világ véletlenségből jött létre.*

Válasz. Ez az állitás nagy őrültség. Véletlenségből mi sem jöhet létre, tehát a világ sem.

Az első elv, melyet az ember megismer, ez: „alap nélkül nincs semmi.“ Ez oly világos állitás, hogy azt észszerüleg senkisem tagadhatja. Mindenütt, még a gyermekektől is halljuk: „Miért van ez? Miként támadt ez? Ki tette ezt?“ Ezen legfőbb elvvel ellenkezik: „A világ véletlenül támadt.“ Ez a szólam csak zavarban fordulhat elő. Nem akarnak egy világteremtőt sokan; a világ nincs önmagától, mert az változandó. Nem marad egyéb hátra, mint bátran, merészen állitani: hogy minden véletlenül támadt.

De igen sokat beszélnek a véletlenről! Ha két ember egymással várakozása ellenére találkozik, ezt véletlennek mondják. A két részről, de egymástól teljesen független cselekedet természetszerüleg ezt eredményezte. Ennek a relativ véletlennek megvan az oka. Abszolut föltétlen véletlen nincs, a melyről ellenfelünk beszél.

261. Világnézet.

Kifogás. *A katholiczizmns világnézete maradias, középkori, nem korszerü.*

Válasz. A katholiczizmus világnézetének középkorinak kell lennie, különben hamis lenne, mert a katholiczizmus azt állitja, hogy ez az egyedüli helyes világnézet. Az egyedül helyes világnézetnek ugyanannak kellett lenni Krisztus Urunk idejében, a középkorban, mint korunkban is. Mi katholikusok nem állitjuk azt, a mit sokan állitanak, hogy a nap alatt minden fejlődik és változik — még az igazság is. Mi mától holnapig nem jövünk ellentétbe magunkkal és nem változtatjuk meg elveinket a körülmények szerint.

Mi egy Istent ismerünk, a ki a világot semmiből teremtette; ez világnézetünk alaphitágazata. Hiszszük, hogy Krisztus az élő Istennek a fia és hogy a katholikus egyházat, mint egyedül igaz egyházát alapitotta; mi azt állitjuk, hogy a katholikus igazság örökkévaló és egyedül igaz, ez volt a középkorban, ez ma is. És ez nagyon korszerü elv! Mert nagyon müvelt korunknak is az igazsághoz kell alkalmazkodnia.

Ha azonban a korszerü szó, a darwinizmus anyagelvüség, mindistenség, istentelenség, vallástalanság, erkölcstelenség, a test szabadossága kifejezésekkel egyértelmü — úgy a korszerü jelszóról szivesen

lemondunk, mert mi az igazság és nem a tévelyes erkölcstelenség emberei akarunk lenni.

Hogy ez maradiság-e, itélje meg mindenki maga.

262. Vizözön.

Kifogás. A vizözön története tulságosan ki van szinezve; ugyan honnan jöhetett az a sok viz, hogy a legmagasabb hegyeket is 15 könyöknyivel meghaladta?

Válasz. A vizözön történelme nem nagyitás. Ha a föld sima golyó volna és nem volnának rajta hegyek, a mostani viz elégséges volna arra, hogy az egész földkerekséget 3400 méter magasságnyirá elfödje. A földtan azt tanitja, hogy idők folyamán számos hegyemelkedés és csucsamlás történt. Megtörténhetett tehát, hogy az egész föld kereksége valamikor vizzel volt elboritva.

Nem tartozunk elhinni, hogy az egész szárazföld vizzel volt elboritva, hanem csak az a része, melyen emberek laktak; mert a zsidó „föld“ szó egyuttal országot is jelenthet.

De ha a vizözönt még az Isten min-

denhatóságából eredő csodának tartjuk is, egy modern hitetlen ezen megütközhetik, de az okos ember nem; mert az okos ember eszének világossága mellett elismeri, hogy van egy mindenható Isten, a ki csodákat tud mivelni.

263. Zsarnokgyilkosság.

Kifogás. *A jezsuiták a zsarnok meggyilkolását tanitották és tettleg gyakorolták is.*

Válasz. A jezsuiták ezt sem nem tanitották, sem nem gyakorolták. Salmeron jezsuita († 1595) a rómaiakhoz irt levél magyarázatában igy ir: „Az egyeseknek nem szabad a zsarnokot megölni.“ (13. k. 1. 4. d. 5.) Valentia Gergely igy ir: „A törvényes uralkodót, a ki a nép bántalmazása folytán szarnokká fajult, magánszemélynek megölni nem szabad.“ (3. k., 986. l.) Ugyanilyen értelemben irnak Lessius, Becanus, Heisz Sebestyén, Saa, Greiszer jezsuiták is.

De Mariana jezsuita mégis csak hirdeti a zsarnok meggyilkolását?!

Mariana jezsuita könyvet irt az uralkodó neveléséről: „De rege.“ Erről a

könyvről Leutbecher tudor, paedagogus igy ir: „Mariana a királyság ellen nem irt semmit; sőt a hol csak teheti, mindenütt mellette beszél. Csakis a zsarnokság ellen beszél mint olyan igaz ember, a ki a haláltól nem fél. Ha mindezt összeveszem és meggondolom, hogy Mariana mennyire kitünik becsületesség és szabadelvüség tekintetében mindazon szerzők között, a kik az uralkodókról irtak, az ő munkáját az ilyen fajta müvek között a legjobbnak kell tartanom.“ (Der berühmte Jesuit Juan Mariana . . 78. l.)

De azért Mariana tanitja a zsarnokgyilkosságot.

A törvényes királyt meggyilkolni, a ki zsarnokká fajul, egyes embernek nem szabad. A bitorló meggyilkolását, a ki a hatalomhoz törvénytelen módon jutott és zsarnokká vált, bizonyos föltételek mellett megengedhetőnek tartja. Annyi azonban a föltétel, s a zsarnok gonoszságának oly nagynak kell lenni, hogy a gyilkosság esete ritkán vagy sohasem fordul elő.

A jezsuitarend egyetlen tagjának, Marianának tantételéből az egész jezsuitarendet felelőssé tenni s ezért kárhoztatni, nagyon különös dolog kivált egy protes-

táns szájában, mivel Luther, Zwingli, Kálvin, Butzer stb. Milton szerint (Janssen, Geschichte V. 541) sokkal veszélyesebb tant hirdetnek ebben a tekintetben, mint Mariana. Még az oly nagy tiszteletben álló férfiak is, mint Leibnitz (Rommel, „Leibnitz . ." II, 300) és Hugo Grotius (de jure belli . . I. k. 4) sokkal tovább mennek. Az uralkodó meggyilkolásának jogosultságát a szoczialisták még a német birodalmi gyülésen is védelmezték és magasztalták. (Blum, „Die Lügen der Socialdemokraten." 264. l.) Az olyan emberek, a kik a párbajt védelmezik, Marianára nem dobhatnak követ.

Külömben mi Marianának nem védelmezzük még azt a tanát sem, melyben megengedhetőnek tartja a bitorló meggyilkolását.

A jezsuitarendnek semmi köze Mariana tanához. Erre nézve bizonyság Ranke: „Mariana tanát nem szabad sem a jezsuitarend, sem a katholikus egyház tanának tekintenünk. A rend Mariana tanát elutasitotta s Aquaviva rendfőnök 1610. évben szigoruan megtiltotta, hogy a rendnek bármely tagja, akár nyilvánosan, akár magánkörben a zsarnok meggyilkolásának megengedhetőségét tanitsa."

Végre meg kell jegyeznünk, hogy a számtalan merénylő és királygyilkos között, kikről a történelem egész mai napig megemlékszik, egyetlen jezsuita sem volt s a három legutolsó század királygyilkosai nem hivatkozhatnak a jezsuiták tanára. A kinek ennyi nem elég, sajnáljuk, de nem tehetünk róla. (L. Duhr, Jesuitenfabeln, ford. Rózsa József.)

264. Zsidóság.

Kifogás. *A katholikusok a zsidókat állandóan üldözték; ez a felebaráti szeretet parancsa gyakorlatban.*

Válasz. A zsidóság rendkivüli népség. Az egész világtörténelem nem mutat fel még egy oly sajátos jelenséget, mint ennek a népnek a történetét. Mint Istennek kiválasztott népe Egyptomból az igéret földére vándorol. Daczára a sok elszenvedett nyomoruságának és a pogányok csábitásának, mégis egyedül őrizte meg és tartotta fenn az igaz isteneszmét, mig az őket körülvevő népek mind a bálványozás bünébe estek. Sokat szenvedett, türt vallásáért, de megmaradt fogsága, szenvedései közepette is a Jehova mellett.

Feladatának tekintette, hogy a világot a Megváltóval megajándékozza, a ki az emberiséget a bünnek rabszolgaságából kiszabaditsa. És csakugyan meg is ajándékozott bennünket a Megváltóval, de a saját Megváltóját megvetette és keresztre feszitette. A régi zsidók olyan Megváltót vártak, a ki őket a rómaiak rabszolgaságából szabaditja meg, nem pedig a bűntől. Ezért vetették meg Krisztust: Azért az Ur Isten sem tekinti többé a zsidóságot kiválasztott népének. Az idők leteltével azonban a zsidók is Krisztushoz fognak térni. (Róm., 11, 26.)

A zsidóságnak köszönjük az ó-világ legszentebb és legszebb irodalmát s ezzel együtt az isteneszmét és az igazi erkölcstant. Az, hogy a Megváltót Krisztus személyében megvetette, a zsidóságnak örök büne. Templom és Isten nélkül bolyong a világban. Igen könnyü tehát megérteni, hogy miért van a zsidók és keresztények között egész a mai napig oly nagy ür. Egyes alkalmakkor vallási nézeteltérésekből keletkezett ugyan néha-néha egy kis czivakodás, perpatvar, de a középkorban lezajlott zsidóüldözésnek okai maguk a zsidók voltak igazságtalanságaik és uzsoráskodásaik miatt.

Mi nem védelmezzük a zsidóüldözézt, vagy az úgynevezett antiszemitizmust, de az sem járja, hogy a zsidók elleni merényleteket a katholikus tulajdonitsák. A pápák és püspökök több izben védelmezték a zsidókat, a mint a zsidók tisztességes része elismeri.

Ha a zsidók abban a hitben, meggyőződésben, hogy az ő vallásuk az igaz vallás, az ó-szövetség törvényeihez alkalmazkodnak, tisztelettel hajolunk meg előttük. A modern reformzsidóságot az igazi zsidók épúgy megczáfolják, mint mi; ezeknek nincs többé hitük. Nem szükséges azokat az okokat keresgetnünk, fürkésznünk, honnan van, hogy mai napság a kereskedelem egészen a zsidóság kezében van, — mindenesetre tanulhatunk tőlük ügyességet, szorgalmat, összetartást és józanságot. Az antiszemitizmus, a minő alakban terjed, nem katholikus eredetü és nem egyeztethető össze az igazság és szeretet elveivel, melyekkel a zsidók iránt is tartozunk. A zsidók felebarátaink s őket is szeretni tartozunk, ha Krisztus tanitását akarjuk követni.

O. A. M. D. G.

TÁRGYMUTATÓ.

A.

B.

Gy.

H.

I.

J.

K.

L.

M.

N.

O.

Ö.

P.

R.

S.

T.

U.

V.

Z.